

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Coordonator
dr. Florian CÎRCIUMARU

EVALUARE STRATEGICĂ 2022

LUMEA ÎNTRE PANDEMIE ȘI RĂZBOI

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
(Editură cu prestigiu recunoscut de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor,
Diplomelor și Certificatelor Universitare)

Monografie

ISBN 978-606-660-467-3

9 786066 604673

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2023

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

EVALUARE STRATEGICĂ 2022
LUMEA ÎNTRE PANDEMIE ȘI RĂZBOI

Monografie

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2023

Coordonator:

Dr. Florian CÎRCIUMARU

Autori:

CS III dr. Crăișor-Constantin IONIȚĂ

CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU

CS II dr. Cristina BOGZEANU

CS II dr. Alexandra SARCINSCHI

CS III dr. Daniela LICĂ

CS II dr. Mirela ATANASIU

CS III dr. Mihai ZODIAN

Copyright©2023: Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

- *Lucrarea face parte din Planul de cercetare științifică al Universității Naționale de Apărare „Carol I” și este distribuită conform reglementărilor în vigoare.*
- *Lucrarea a fost avizată în ședința Consiliului Științific al CSSAS nr. 4, din 08.05.2023; responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor.*

ISBN (print): 978-606-660-467-3

ISBN (on line): 978-606-660-470-3

ISSN (print) 2734-4681

ISSN (on line) 2734-469X

ISSN-L 2734-4681

EVALUARE STRATEGICĂ 2022

LUMEA ÎNTRE PANDEMIE ȘI RĂZBOI

STRATEGIC ASSESSMENTS 2022. The world between pandemic and war	5
<i>Contents & Abstract</i>	
Cuvânt înainte	7
<i>Florian CÎRCIUMARU</i>	
Evoluția războiului ruso-ucrainean și schimbările majore ce se întrevăd în ordinea mondială	13
<i>Crăișor-Constantin IONIȚĂ</i>	
Economia mondială în al treilea an de pandemie și primul de război	85
<i>Cristian BĂHNĂREANU</i>	
Democrație, coeziune și securitate în Europa: modificarea tendințelor în contextul războiului din Ucraina?	131
<i>Cristina BOGZEANU</i>	
„Permacriză” umanitară? Războiul din Ucraina, insecuritatea percepută și acutizarea crizei umanitare	164
<i>Alexandra SARCINSCHI</i>	
Propaganda rusă și dezinformarea în contextul războiului din Ucraina	208
<i>Daniela LICĂ</i>	
Crizele umanitare din Orientul Mijlociu și Africa în dezordinea globală	235
<i>Mirela ATANASIU</i>	
Relațiile sino-americeane: o pace rece și un mediu instabil ..	287
<i>Mihai ZODIAN</i>	

STRATEGIC ASSESSMENTS 2022

THE WORLD BETWEEN PANDEMIC AND WAR

Foreword ■ The evolution of the Russian-Ukrainian war and the possible major changes in the world order ■ The global economy in the third year of the pandemic and the first year of war ■ Democracy, cohesion and security in Europe. Has the war in Ukraine changed the trends? ■ Humanitarian “permacrisis”? The war in Ukraine, perceived insecurity, and the escalating humanitarian crisis ■ Russian propaganda and disinformation in the context of the war in Ukraine ■ Middle Eastern and African humanitarian crises in the global disorder ■ The US-China relationship: Cold Peace in a stormy environment

The world is changing. Not dramatically, but significantly. Challenges that seemed unlikely to arise have reborn, and others that had not been given enough attention have destabilized regions and international relations in general.

In the last two monographs dedicated to the international security environment, researchers from the Centre for Defense and Security Strategic Studies analyzed a problem that has transcended national borders and affected all areas of social life, namely the Covid-19 pandemic, highlighting the newly created divisions and identifying the specific coordinates of insecurity. Assessments have shown that the pandemic was a real shock whose consequences affect humanity even in 2022.

The outbreak of a pandemic at that time showed the unpreparedness of governments and communities to manage such phenomena, but the next global impact event was not a complete surprise: the Russian Federation’s intentions towards Ukraine’s territorial integrity have been revealed to the international community since 2014, when Crimea was illegally annexed. Therefore, if the pandemic could be considered a “black swan” (though not the first such event in human history), Russia’s invasion of Ukraine has become the

latest “grey rhino” of the contemporary security environment. Globally, the situation is becoming increasingly complicated: not only the number of crises of various kinds unfolding simultaneously is growing, but their effects are being felt in related areas closer or further away from those of origin. Moreover, their duration is increasing, and we are not only referring to the Covid-19 pandemic and the war in Ukraine, but also to climate change, the economic crisis and the humanitarian crisis, all of which are interrelated and amplify each other.

This monography captures the complexity of the issues facing humanity and how the events of the past year have led to the emergence or modification of trends in the international security environment. The entire work takes as its starting point the analysis of the Russo-Ukrainian war and, based on it, builds a multidimensional assessment of the main transformations and phenomena in various regions of the world, from Europe to remote Africa and East Asia.

But what connects all these regions? The answer is two words on everyone’s lips today: *war* and *crisis*. In Europe, war of such intensity and effect had not been seen as a possibility for a long time. Crisis, on the other hand, is a word that has long failed to capture the complexity of reality, so this paper discusses terms such as *polycrisis*, *permacrisis* and *global disorder*. Going through the entire study will enable the reader to understand the option of using terms without a Romanian equivalent and will provide a theoretical framework for understanding them.

CUVÂNT ÎNAINTE

Lumea se schimbă. Nu dramatic, dar semnificativ. Provocări a căror probabilitate de apariție părea redusă au renăscut, iar altele, cărora nu li s-a acordat destulă atenție, au destabilizat regiuni întregi și au dinamizat relațiile internaționale.

În ultimele două monografii dedicate mediului de securitate internațional, cercetătorii Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate au analizat o problemă ce a depășit granițele naționale și a afectat toate domeniile vieții sociale, anume pandemia de Covid-19, accentuând diviziunile nou create și identificând coordonatele insecurității. Evaluările au arătat că pandemia a constituit un adevărat șoc ale cărui consecințe au afectat omenirea și în anul 2022.

Izbucnirea în acel moment a unei pandemii a arătat lipsa de pregătire a guvernelor și comunităților pentru a gestiona asemenea fenomene, însă următorul eveniment cu impact global nu a constituit o surpriză completă: intențiile Rusiei legate de integritatea teritorială a Ucrainei au fost dezvăluite comunității internaționale încă din anul 2014, prin anexarea ilegală a Crimeii. Așadar, dacă pandemia ar putea fi considerată o „lebadă neagră” (deși nu este primul eveniment de acest tip din istoria omenirii), invadarea Ucrainei de către Rusia a devenit cel mai recent „rinocer gri” al mediului de securitate contemporan.

La nivel global, situația devine din ce în ce mai complicată: nu doar că numărul crizelor de natură diversă, ce se desfășoară simultan, este mai mare, dar efectele lor sunt resimțite în domenii conexe, mai apropiate sau mai îndepărtate celor de proveniență. În plus, amploarea și durata lor este din ce în ce mai mare și nu ne referim aici doar la pandemia de Covid-19 și războiul din Ucraina, ci și la schimbările climatice, criza economică și criza umanitară, toate fiind relaționate și amplificându-se reciproc.

Lucrarea de față surprinde complexitatea problemelor cu care omenirea se confruntă și modul în care evenimentele anului trecut au condus la apariția sau modificarea unor tendințe în mediul de securitate internațional. Demersul academic are ca punct de plecare analiza

războiului ruso-ucrainean și, pe baza acestuia, construiește o evaluare multidimensională a principalelor transformări și fenomene din diverse regiuni ale lumii, de la Europa la îndepărtatele Africa și Asia de Est.

Ce leagă totuși toate aceste regiuni? Răspunsul face trimitere la două cuvinte aflate azi în discursul curent: *război* și *criză*. În Europa, războiul de o asemenea intensitate și cu asemenea efecte nu mai era privit ca o posibilitate de multă vreme. Criza, în schimb, nu mai reușește de mult să surprindă toată complexitatea realității, astfel că lucrarea de față aduce în discuție *policriza*, *permacriza* și *dezordinea globală*. Parcurgerea întregii lucrări îi va permite cititorului să înțeleagă opțiunea pentru folosirea acestor termeni fără corespondent în limba română și va furniza un cadru teoretic pentru înțelegerea lor.

Analiza războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei („Evoluția războiului ruso-ucrainean și schimbările majore ce se întrevăd în ordinea mondială”) evidențiază nu doar condițiile izbucnirii și etapele desfășurării, dar și modul în care au fost atinse sau nu obiectivele propuse de către ambele părți ale conflictului. Plecând de aici, precum și de la premisa că ceea ce se întâmplă în Ucraina reprezintă o amenințare la adresa păcii în întreaga lume, sunt dezvoltate scenarii referitoare la schimbările majore posibile în ordinea mondială în anii următori. Fiecare dintre aceste scenarii este analizat, fiind evidențiate „cel mai probabil” și „cel mai periculos” dintre ele. Cel mai probabil este cel al împărțirii lumii în două blocuri politice antagonice (blocul țărilor democratice față în față cu blocul statelor emergente autoritare), iar cel mai periculos se referă la lumea multipolară, propusă de liderii ruși și chinezi, bazată pe principiile fundamentale ale dreptății și egalității în viziunea acestor doi actori.

Războiul din Ucraina nu a determinat doar renegocierea relațiilor de putere dintre statele lumii, ci are efecte profunde și asupra economiei mondiale, într-un context în care încă se mai resimt efectele pandemiei de Covid-19 („Economia mondială în al treilea an de pandemie și primul de război”). Acest conflict, suprapus celorlalte crize (pandemie, schimbări climatice), a provocat anul trecut declinul economic al celor două țări beligerante, a perturbat piața energetică, a condus la accentuarea crizei alimentare în țările africane și arabe și a determinat creșterea cheltuielilor militare. În același timp, perspectivele economice ale lumii sunt marcate în continuare de multe riscuri și incertitudini, având în vedere că redresarea economiei americane a fost încetinită,

creșterea economică a Europei a continuat să se deterioreze, iar economia Chinei începe să-și revină ca urmare a relaxării restricțiilor impuse pentru gestionarea pandemiei.

Următorul pas al analizei se concentrează pe modul în care războiul a condus la modificarea raportării la caracteristicile mediului și arhitecturii de securitate europeană („Democrație, coeziune și securitate în Europa: modificarea tendințelor în contextul războiului din Ucraina?”). Sunt analizate atât evoluția calității democrației la nivel european, implicit a disensiunilor apărute între statele membre ale UE, cât și tendințele în domeniul apărării europene. Războiul din Ucraina aduce cu sine o schimbare în modul în care europenii se raportează la securitate, fiind identificat adversarul comun, acel actor statal care amenință securitatea regională, dar fără a pierde din vedere celelalte provocări preexistente și amplificate de evenimentele anului 2022 (*policriza*): creșterea costului vieții, sărăcia, excluderea socială, declinul democrației etc. În același timp, este evidențiată tendința de consolidare a apărării europene, dar nu în mod special sub egida UE și PSAC, ci prin creșterea bugetelor pentru apărare și întărirea flancului estic al NATO.

Tendințele prefigurate până în acest punct depind de durata și tipul crizelor care afectează și vor afecta în continuare omenirea. Putem afirma că lumea trece printr-o perioadă prelungită de instabilitate și nesiguranță ale cărei cauze sunt identificate în seria de evenimente catastrofale din ultimii ani: schimbările climatice, pandemia de Covid-19, criza economică și războiul din Ucraina. Cuvântul *permacriză* caracterizează starea actuală, însă este nevoie de o definiție operațională a sa, care să permită măsurarea în baza unui model și a unor indicatori testați („*Permacriză* umanitară? Războiul din Ucraina, insecuritatea percepută și acutizarea crizelor umanitare”). Dacă acceptăm premisa că principalii subiecți ai efectelor permacrizei sunt indivizii umani, iar modul în care aceștia percep insecuritatea produce/intensifică sau nu perioada de nesiguranță ce afectează pe termen lung populația în ansamblul său, putem vorbi despre o *permacriză umanitară*, ce este ilustrată cel mai bine prin analiza efectelor războiului din Ucraina asupra populației interne și europene.

Alți factori ce influențează percepția insecurității sunt propaganda și dezinformarea. În cazul războiului din Ucraina, arma informațională rusă a fost îndreptată nu doar asupra populației din țara atacată și din

cele care o susțin, ci și asupra propriilor cetățeni și cei ai țărilor partenere („Propaganda rusă și dezinformarea în contextul războiului din Ucraina”). Principalele teme de propagandă și dezinformare folosite de către Kremlin în cursul anului trecut au vizat istoria celor două țări, conspirația globală și occidentală împotriva Rusiei, înscenarea atacurilor și a masacrelor de către Ucraina, religia, amenințarea nucleară, existența laboratoarelor biologice și criza alimentară. Pentru diseminarea lor au fost folosite metode și tehnici de manipulare a informației, dintre care se remarcă distorsionarea informației și distragerea atenției. Continuarea războiului, dar și a folosirii armei informaționale, vor adânci *permacriza* și vor accentua *dezordinea globală*, în detrimentul ordinii care ar fi trebuit să caracterizeze politica mondială.

În acest sens, analiza continuă cu „disecarea” altor fenomene, tendințe și evenimente ce contribuie la menținerea stării de *dezordine*, cum ar fi crizele umanitare din Orientul Mijlociu și Africa, ce au fost exacerbate, nu provocate, de războiul ruso-ucrainean („Crizele umanitare din Orientul Mijlociu și Africa în dezordinea globală”). Nu este vorba doar despre cele provocate de conflicte armate, ci și despre cele cauzate de dezastre naturale, epidemii/pandemie și chiar efecte combinate ale acestora. Rezultatul constă în creșterea numărului de persoane afectate la nivel global, a duratei, amplitudinii și complexității crizelor. Sunt analizate crizele umanitare generate de conflictele militare (Yemen, Siria, R.D. Congo, Republica Centrafricană și Libia), cele rezultate în urma unei crize economice prelungite (Liban) și cele produse de hazarde naturale (Cornul Africii, Uganda și Malawi). Predicțiile sunt sumbre în condițiile în care nevoia de a răspunde urgenței umanitare provocată de războiul din Ucraina a dus la reducerea asistenței pentru țările menționate, iar gestionarea incorectă a acestor crize are efectul bulgărelui de zăpadă, agravând vulnerabilitățile și nevoile umanitare existente.

Ultimul pas al demersului analitic este către Asia de Est, una dintre regiunile „fierbinți” pe o hartă termografică a politicii internaționale („Relațiile sino-americane: o pace rece și un mediu instabil”). Folosind teoria tranziției de putere, sunt explicate relațiile SUA-China din anul 2022 și este evidențiată creșterea moderată a caracterului conflictual al interacțiunilor dintre cei doi actori. În ciuda faptului că tranziția puterii a încetinit în ultimii ani din cauza pandemiei

și dezechilibrelor, capabilitățile chineze se apropie de pragul de paritate cu SUA. Schimbarea fundamentală poate fi declanșată de folosirea violenței ca urmare a unor divergențe, precum cele referitoare la Taiwan sau Marea Chinei de Sud. Analiza nu ignoră nici problematica reprezentărilor și interacțiunilor simbolice, a comerțului și cercetării tehnologice și a activităților diplomatice bilaterale și multilaterale. Concluzia este că, deși ambii actori par a conștientiza riscurile ce decurg din competiția lor, ce deocamdată este moderată, securitatea și absența unui război regional nu sunt garantate.

Așadar, această nouă monografie dedicată mediului de securitate internațional oferă o imagine detaliată a vulnerabilităților unei lumi aflată într-o stare continuă de criză ce se manifestă în mai multe domenii ale vieții, toate privite prin două lentile suprapuse: pandemia de Covid-19 și războiul din Ucraina. Efectele decelate nu au în vedere doar indivizii și comunitățile umane, ci și relațiile dintre actorii statali și nestatali, iar, dacă adăugăm și riscurile ce se conturează în aceste zile legate de dezastre naturale, schimbări climatice și dezvoltarea inteligenței artificiale, concluzia logică este aceea că securitatea, pacea și prosperitatea sunt idealuri de care omenirea pare că se îndepărtează.

Florian CÎRCIUMARU

EVOLUȚIA RĂZBOIULUI RUSO-UCRAINEAN ȘI SCHIMBĂRILE MAJORE CE SE ÎNTREVĂD ÎN ORDINEA MONDIALĂ

Crăișor-Constantin IONIȚĂ

Înainte de izbucnirea conflictului ruso-ucrainean, situația din estul Europei era deosebit de volatilă și complexă, fiind amplificată de răspândirea pandemiei de coronavirus și luarea unor măsuri drastice anti-Covid-19 de către statele din regiune pentru a scăpa de al cincilea val de infectare. În plus, pe parcursul anului 2021, situația de la granița cu Ucraina s-a înrăutățit simțitor, Kremlinul crescând prezența trupelor sale în zonă și desfășurând exerciții de nivel operativ și strategic în comun cu Belarusul, incluzând chiar testarea rachetelor sale nucleare.

Premisa de la care am pornit a fost aceea că asaltul masiv al Federației Ruse asupra unui stat independent, precum Ucraina, a reprezentat și continuă să reprezinte o amenințare nu numai asupra estului Europei, dar și a întregului efort diplomatic realizat la nivel mondial pentru a construi o pace globală prin implementarea statutului de drept. Deja putem afirma că efectele reverberante ale atacului lui Putin asupra Ucrainei sunt resimțite pe tot globul, stârnind îngrijorări cu privire la tendința declarată a Moscovei spre amenințarea cu folosirea forței, inclusiv cea nucleară și chiar întrebuițarea ei.

Putem afirma că începerea „*operației militare speciale*” în Ucraina, așa cum a denumit Kremlinul invazia din 24 februarie 2022, a răsturnat calculele geopolitice făcute de marile puteri din întreaga lume. În prima etapă a războiului, considerată o adevărată confruntare între „*David și Goliat*”, au fost observate diferențele doctrinare întrebuițate în luptă de către comandanții celor două armate – viziunea generalului

rus Gherasimov privind „apărarea activă”¹, făcută publică în 2019, versus *Strategia militară de securitate* a Ucrainei, aprobată în 2021.

A doua etapă a adus schimbări majore în modul de desfășurare a acțiunilor militare la nivel operativ-tactic: noul comandat rus din teatru a început să folosească tactica „pământului pârjolit” (*“scorched-earth” strategy*), în care să desfășoare „lupte rapide” concomitent în mai multe zone, în timp ce ucrainenii au folosit apărarea de tip „porc spinos” (*porkupine defence*), adică evitarea desfășurării unor acțiuni decisive prin folosirea unor formațiuni mici, de tip batalion și companie, flexibile și foarte bine dotate, care să producă pierderi atât de mari adversarului, încât acesta să renunțe la ofensivă.

Pe fondul ritmului scăzut al ofensivei ruse în regiunea Donbas și sudul Ucrainei, Forțele Armate ucrainene au trecut, la sfârșitul lunii august 2022, la o contraofensivă pe două direcții – „NORD” și „SUD” –, surprinzând armata rusă prin viteza și dinamismul înaintării, atât la nivel operativ, cât și tactic. Acțiunile forțelor ucrainene au avut un succes neașteptat și succesiv pe cele două direcții, întâi în nord și mai apoi în sud, reușind să restabilească o porțiune din frontiera nordică cu Federația Rusă și să recucerească mai multe puncte-cheie pe malul vestic al fluviului Nipru, incluzând capitala regiunii Herson, ceea ce a dus la întreruperea reprovizionărilor armatei ruse spre regiunea Donbas pe barje și feriboturi. În retragerea lor, militarii ruși au lăsat în urmă numeroase piese de echipament militar și mii de tone de muniții, iar o parte dintre ei s-au refugiat în spatele granițelor rusești, împreună cu o parte a populației proruse locale.

În cele aproape 11 luni de război la care ne referim, armata rusă a desfășurat atât operații convenționale, cât și hibride, ultimele constând în acțiuni specifice războiului energetic, informațional, cibernetic și

¹ Conceptul de „apărare activă” a înlocuit așa-numita doctrină Gherasimov din anul 2013 privind „războiul nonlinear” (denumit „război hibrid”, de către NATO) și s-a dorit să fie noua doctrină militară a Federației Ruse. Conceptul nu s-a mai transformat în doctrină, dar a fost experimentat în Ucraina după începerea așa-zisei „operații militare speciale”, reprezentând „un set de măsuri luate la nivel național pentru a neutraliza, în mod proactiv, amenințările la adresa securității statului și a descuraja o a șasea generație de război împotriva unui adversar militar regional, chiar înainte de a începe o acțiune ostilă” (Massicot 2019). Acest nou tip de apărare se caracterizează printr-o abordare hibridă, în mai multe sfere (*mnogosfernoy operatsii*), a unui conflict armat, combinând descurajarea nucleară cu atacurile cibernetice. În viziunea lui Gherasimov, apărarea activă reprezintă o campanie intensă, desfășurată pe termen scurt, prin folosirea unor tactici perturbatoare, prin care să se câștige timp, dar include și dorința de a lovi infrastructura civilă critică a inamicului.

chiar economic. Sprijinul internațional acordat de SUA și statele aliate și partenerii Kievului, precum și sancțiunile economico-financiare impuse de UE și G7 Moscovei, au avut efecte majore de descurajare și împiedicare a realizării obiectivelor inițiale, planificate a fi obținute printr-un război fulger (*blietzkrieg*).

La rândul său, Ucraina a fost încurajată pe plan internațional să reziste atacurilor repetate ale forțelor ruse și chiar să treacă la contraofensivă pentru a recâștiga teritoriile vremelnic ocupate. Rezultatele pozitive rapide obținute în urma acestei acțiuni ofensive pe două direcții l-au obligat pe președintele rus Vladimir Putin să ordone mobilizarea parțială, să organizeze referendumuri în cele patru regiuni ocupate parțial (Lugansk, Donețk, Zaporizhzhia și Kherson) și să le anexeze imediat ca teritorii rusești, precum și să amenințe Ucraina și NATO cu folosirea armelor nucleare tactice în caz de încercare a recuceririi lor.

Până în prezent, nu putem afirma cu tărie că vreunul dintre beligeranți și-a atins obiectivele declarate. Dar consecințele acțiunilor Federației Ruse se întrevăd la nivelul actualei situații de securitate europene și încep să aibă implicații și asupra ordinii mondiale. Războiul din Ucraina și criza energetică amenință deja economiile țărilor europene și bunăstarea populației acestor țări, ajungându-se chiar la posibilitatea izbucnirii unei recesiuni. Iar scenariile continuării sau încetării acestui război nu sunt numeroase și, în majoritatea cazurilor, vor continua prejudiciile majore aduse situației de securitate europene și internaționale.

Ca urmare, această evaluare a mediului de securitate est-european, aflat între pandemia de coronavirus și război, are drept *scop* identificarea și analizarea modului în care s-a desfășurat și continuă să se desfășoare războiul ruso-ucrainean, precum și evaluarea posibilelor schimbări pe care acest conflict convențional major le poate aduce în cadrul ordinii mondiale. În acest sens, în următoarele subcapitole vom prezenta care au fost condițiile geopolitice care au dus la declanșarea conflictului, vom evalua principalele faze ale „*operației militare speciale*”, desfășurată de forțele ruse în Ucraina, precum și operația strategică de apărare a ucrainenilor, subliniind aportul adus de NATO, UE și statele membre și partenerii acestor organizații regionale în sprijinirea Kievului. La final, vom scoate în evidență modul în care s-au realizat sau nu obiectivele politico-militare ale celor două părți

implicate în conflict și vom prezenta o posibilă evoluție a actualei ordini mondiale.

1. Precondițiile izbucnirii războiului ruso-ucrainean

Situația geopolitică a Europei de Est era destul de inflamată și volatilă la începutul anului 2022 și fără izbucnirea războiului ruso-ucrainean. Războiul hibrid din 2014 purtat de ruși împotriva ucrainenilor era departe de a fi finalizat. Tensiunile din cadrul Alianței Nord-Atlantice privind postura Turciei la flancul său sud-estic și apropierea sa de Federația Rusă se soldaseră deja cu nelivrarea, de către SUA, a noilor avioane de luptă F-35 către acest aliat. Tensiunile politico-militare palpabile dintre Turcia și Grecia privind insulele din Marea Egee erau încă în actualitate și se reaprindeau periodic. Nici UE nu a scăpat de tensiuni, mai ales că, odată cu BREXIT-ul, a urmat lansarea și mai apoi implementarea conceptului franco-german al „convergenței în domeniul fiscal și social” sau așa-numita „Europă cu două viteze”. Această situație complicată și greu de gestionat de statele din zonă a fost exacerbată de reactivarea unor „conflicte înghețate” în zona extinsă a Mării Negre, de existența unor conflicte în desfășurare în vecinătatea sa, precum și de măsurile de descurajare luate de Federația Rusă după 2014, pentru a împiedica extinderea NATO spre est.

Deși s-a sperat ca cele două Acorduri de la Minsk (I/2014 și II/2015) să ducă la stoparea acțiunilor hibride ale Moscovei îndreptate împotriva Kievului și să transforme situația din Peninsula Crimeea și regiunea Donbas într-un „conflict înghețat”, faptul că Federația Rusă nu a fost trecută în documente ca țară beligerantă, ci numai Ucraina și cele două autoproclamate regiuni independente Lughansk (LNR) și Donețk (DNR), a blocat efectele acestor acorduri și a dus la neimplementarea aspectelor lor politice și militare. Iar Kremlinul a continuat războiul său hibrid îndreptat, de data aceasta, împotriva Europei, pentru a bloca extinderea NATO și UE spre est prin invitarea Ucrainei și Georgiei să acceadă la Alianța Nord-Atlantică și a Ucrainei și Republicii Moldova să devină membre ale UE.

Principala măsură de descurajare întreprinsă de Moscova, imediat după 2014, a fost aceea de a se înconjura cu sisteme antiacces și de interdicție zonală (A2/AD) care să protejeze spațiile aeriene și accesul în Marea Neagră și estul Mării Mediterane, Marea Baltică și Oceanul

Închețat (figura nr. 1). Deci, până la sfârșitul anului 2020, Forțele Armate ruse au realizat un cordon de securitate în mărele înconjurătoare, care să interzică accesul liber al forțelor americane și aliate în zonă.

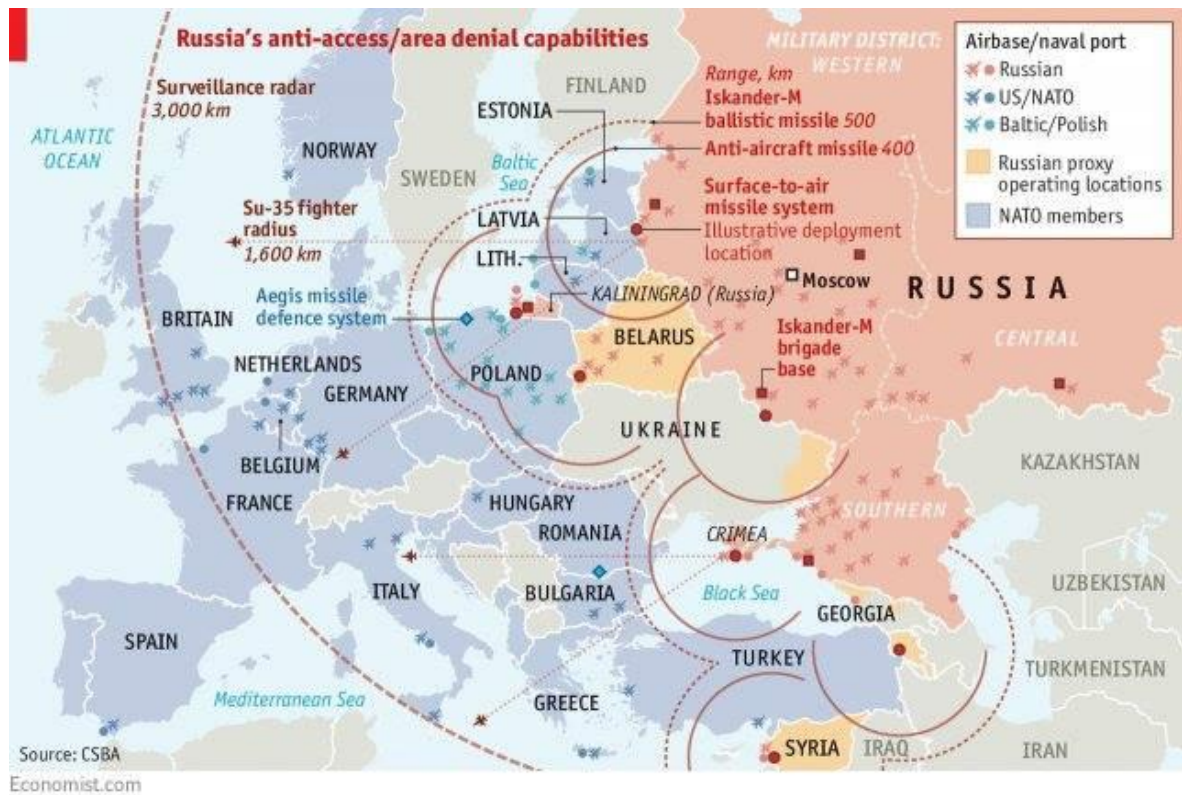

Figura nr. 1: Sistemele A2/AD ale Federației Ruse în Europa (Dr. Erdogan 2018)

O altă măsură de descurajare întreprinsă de Kremlin a constat în întărirea posturii sale militare la granițe, mai ales la cea de vest, prin creșterea prezenței militare în zonă și redislocarea unor unități și mari unități în enclava Kaliningrad, Peninsula Crimeea, sudul Belarusului și sud-vestul Rusiei. Apogeul acestor redislocări a avut loc pe timpul desfășurării exercițiului operativ-strategic „Zapad (Vest) 2021” în nord-vestul Rusiei și sudul Belarusului, când s-au redislocat 20 – 30.000 de militari și echipamentul adecvat pentru constituirea a 50 de grupuri tactice de nivel batalion (BTGs) din alte districte militare în taberele de instrucție situate în apropierea graniței cu Ucraina (figura nr. 2). Astfel, elemente din Armata 41 Arme Întrunite din zona Novosibirsk și Armata 1 Tancuri Gardă din jurul Moscovei au întărit Armatele 20 și 8 Gardă, aflate deja în apropierea graniței cu Ucraina. Concomitent, au fost întărite și marile unități terestre și navale din Peninsula Crimeea, iar Moscova a dislocat 36 de sisteme balistice cu

bătaie mică (SRBM) „Iskander” spre graniță, pentru a putea lovi capitala Kiev. Un atac cibernetic masiv a avut loc asupra principalelor instituții ucrainene, considerat a fi desfășurat de hackerii ruși. Pentru pregătirea exercițiului comun cu Belarusul din luna februarie 2022, Kremlinul a dislocat în această țară Comandamentul Districtului Militar de Est, BTGs din districtele 5, 29, 35 și Armata 36 Arme Întrunite, Diviziile 79 de Asalt Aerian Gardă și 98 Aeropurtată Gardă, precum și Brigada 155 Infanterie Navală a Flotei Pacificului. În același timp, au fost create 20 de noi mari unități și unități în Districtul Militar Vest, cu scopul de a descuraja extinderea Alianței Nord-Atlantice spre est (Janes 2021).

Figura nr. 2: Disponerea unităților și marilor unități ruse în jurul Ucrainei (RainbowCrown71 2022)

Această redislocare² a dus la ideea că: „...analizate împreună, acțiunile ruse de creștere a prezenței militare în apropierea graniței cu Ucraina din acest an [2021] sugerează că forțele militare ruse au fost pregătite să întreprindă operații ofensive în adâncime și nu să fie folosite drept o măsură de descurajare în cazul în care Ucraina ar dori să recucerească regiunea Donbas” (Muzyka 2021).

Postura militară a Federației Ruse a fost întărită și de luarea unor măsuri privind descurajarea nucleară. Astfel, pe timpul desfășurării exercițiului strategic nuclear „*Grom (Tunetul) 2022*”, la care a fost invitat să participe și președintele belarus Alexander Lukashenko, au fost lansate real două rachete balistice cu încărcătură nucleară atât de la sol (din nord-vestul Rusiei), cât și subacvatic (de la bordul unui submarin din Marea Barents). Totodată, au mai fost lansate rachete de croazieră „*Kalibr*” și hipersonice „*Zircon*” de la bordul navelor din Marea Nordului și Marea Neagră împotriva unor ținte terestre și navale, iar avioanele de luptă au lansat rachete hipersonice „*Kinzhal (Pumnalul)*” împotriva țintelor terestre (Balmforth și Kiselyova 2022).

Ca răspuns la acțiunile amenințătoare ale Federației Ruse, Ucraina a înființat, după 2014, Forțele de Apărare Teritorială de aproximativ 400.000 de luptători, ca o componentă de rezervă a Forțelor Terestre, echipate și antrenate pentru gherila urbană și care să întărească protecția granițelor naționale și a infrastructurii critice și să lupte împotriva sabotajelor și grupurilor de cercetare în dispozitiv din sudul Ucrainei. În situația în care forțele ruse ar cuceri porțiuni din teritoriul național, aceste Forțe de Apărare Teritorială sunt antrenate să acționeze ca o mișcare de rezistență (Beardsley 2022). Concomitent, pentru recâștigarea controlului regiunii Donbas, Kievul a dislocat, în luna decembrie 2021, 125.000 de militari, iar SUA și unele țări aliate au

² Redislocarea forțelor ruse la granița cu Ucraina s-a făcut în două etape. Prima etapă s-a desfășurat în perioada februarie – aprilie 2021, pentru a întări acțiunile milițiilor separatiste împotriva armatei ucrainene și a răspunde la anunțul președintelui Zelensky de a lua înapoi Peninsula Crimeea, precum și la desfășurarea exercițiului NATO „*Defender Europe 2021*”. Astfel, pe timpul desfășurării exercițiului „*Zapad 2021*”, 28 de BTGs au fost repositionate la granița cu Ucraina, incluzând și mutarea unor nave din cadrul Flotei Mării Caspice în Marea Neagră. După terminarea exercițiului, ministrul rus al apărării Serghei Soigu a anunțat retragerea trupelor participante la acesta în garnizoanele de reședință până la sfârșitul lunii iunie 2021, dar Moscova a trecut, de fapt, la a doua etapă a redislocării, în perioada iunie – decembrie 2021, reușind să aducă în zonă 70.000-100.000 de militari, inclusiv în Belarus. Șase nave din Flota Mării Nordului și Flota Mării Baltice au fost redislocate în Marea Neagră. Până în luna februarie 2022, Kremlinul a negat că se pregătește să invadeze Ucraina (Muzyka 2021).

început să acorde sprijin militar președintelui Volodimir Zelinski, prin instructori militari (Canada și Marea Britanie), donarea de sisteme de arme moderne, la standarde NATO (precum rachetele antitanc „Javelin” și „NLAW” sau cele antiaeriene FIM-92 „Stinger”) și chiar realizarea unei forme de cooperare tripartite între Polonia, Ucraina și Marea Britanie (Sprenger 2022).

În același timp, SUA și NATO au trecut la întărirea prezenței lor militare în estul Europei, ca o măsură de descurajare a unor posibile acțiuni întreprinse de Federația Rusă împotriva statelor aliate din zonă. Până la începerea războiului, SUA a redislocat în Germania și Polonia 2.000 de militari, precum și alți 1.000 de militari și avioane F-15 în România, în cadrul operației „Atlantic Resolve”, iar Țările de Jos și Spania au întărit prezența înaintată aliată (eFP) cu nave și avioane de luptă. În SUA, 8.500 de militari sunt menținuți în „*alertă maximă*”, fiind gata de a se disloca în Europa, la ordin (Sullivan 2022).

Un „*cui al lui Pepelea*” pentru situația de securitate a estului Europei l-a reprezentat, în acea perioadă și postura Turciei de țară aliată, cu tendințe de a deveni mare putere regională în sud-estul Europei și Orientul Mijlociu și Nordul Africii (MENA). De aceea, interesele strategice ale președintelui turc Recep Tayyip Erdogan nu au corespuns întru totul cu cele ale NATO, unele fiind chiar antagonice. Aceste priorități existențiale se referă îndeosebi la problema păstrării unui echilibru militar față de Grecia, și ea stat membru NATO, precum și împiedicarea, cu orice preț, a realizării unui stat kurd în apropierea granițelor sale. Tensiunile cu Grecia au reizbucnit la începutul anului 2022, privind suveranitatea asupra insulelor din estul Marea Egee³ și, mai ales, a posibilității exploatării zăcămintelor de hidrocarburi (precum zăcămintul de petrol „Pinos” din nordul Mării Egee) și minerale descoperite în zona platoului ei continental.

³ Insulele din estul Marea Egee - Limnos, Samothrace, Lesvos, Samos, Chios și Ikaria – au fost retrocedate Greciei prin Tratatul de la Londra, din 1914. Guvernul turc a acuzat Atena că a încălcat prevederile acestui tratat, precum și pe ale celui de la Lausanne din 1923, care prevăd că „*suveranitatea a fost cedată Greciei cu specificația unei stricte condiționări privind menținerea unui statut de demilitarizare a lor*” (Brandiburu 2022). Adică fără a construi baze navale pe aceste insule. Acest statut a fost încălcat de Grecia după cucerirea nordului Ciprului de către armata turcă, în 1974, când au început să aducă forțe militare și instalații de rachete pe aproape toate insulele în cauză. Mai mult, conform Convenției ONU pentru legile internaționale asupra mărilor și oceanelor (UNCLOS) din 1982, controlul a mii de insule din Marea Egee aduce Greciei o dominație maritimă de 71,5% din întreaga mare.

Pentru a câștiga o postură strategică în Marea Mediterană, Turcia s-a implicat în războiul civil din Libia, sprijinind militar guvernul de la Tripoli recunoscut de ONU, cu care a încheiat un Memorandum de înțelegere, în 2019, prin care delimitau jurisdicția maritimă dintre cele două state în Marea Mediterană, în detrimentul Greciei (prin insula Creta). Acordul bilateral mai soluționa și disputata exploatare de către turci a resurselor maritime ale nordului insulei Cipru (Butler și Gumrukcu 2019). Un an mai târziu, ca să contrabalanseze această înțelegere nerecunoscută de ONU și UE, Grecia a semnat un acord similar cu Egiptul privind delimitarea zonelor economice exclusive în estul Mării Mediterane, cu scopul de a anula acordul inițial încheiat între Turcia și Libia.

În ceea ce privește împiedicarea formării unui stat kurd în vecinătatea sa, Ankara a acționat atât pe plan intern, împotriva liderilor grupurilor kurde din Turcia, îndeosebi a celor din Partidul Muncitorilor din Kurdistan (PKK) pe care ia declarat teroriști, dar și a minorității kurde din sud-estul Turciei, cât și prin acțiuni externe asupra regiunilor kurde din Irak și Siria. Astfel, în 2007 Turcia a atacat pozițiile kurde din Irak și, începând cu 2016, s-a implicat în războiul din Siria împotriva Statului Islamic al Irakului și Siriei (ISIS) și kurzilor sirieni. Pe plan politic s-a apropiat de Moscova pentru a preveni o posibilă ofensivă majoră a forțelor loiale lui Annuar el Saddat pentru recucerirea nordului țării. Prin sprijinul acordat de ruși și susținerea americană, Turcia a reușit să stabilească, după ofensiva din octombrie 2019, un acord de încetare a focului și stabilirea unei zone-tampon de-a lungul graniței de sud cu Siria cu o lățime de 30 km (The Britannica Team 2022).

Un aspect deosebit de important al începutului anului 2022 l-a reprezentat dependența energetică majoră a unor state europene de gazul rusesc (figura nr. 3). Această dependență a fost amplificată și de întârzierea punerii în funcțiune a unui nou gazoduct (Nord Stream 2), prevăzut a trece pe sub Marea Baltică din Federația Rusă și până în Germania. Pe 22 februarie 2022, cancelarul german Olaf Scholz a suspendat certificarea acestui gazoduct, ca urmare a recunoașterii de către Moscova a celor două republici separatiste.

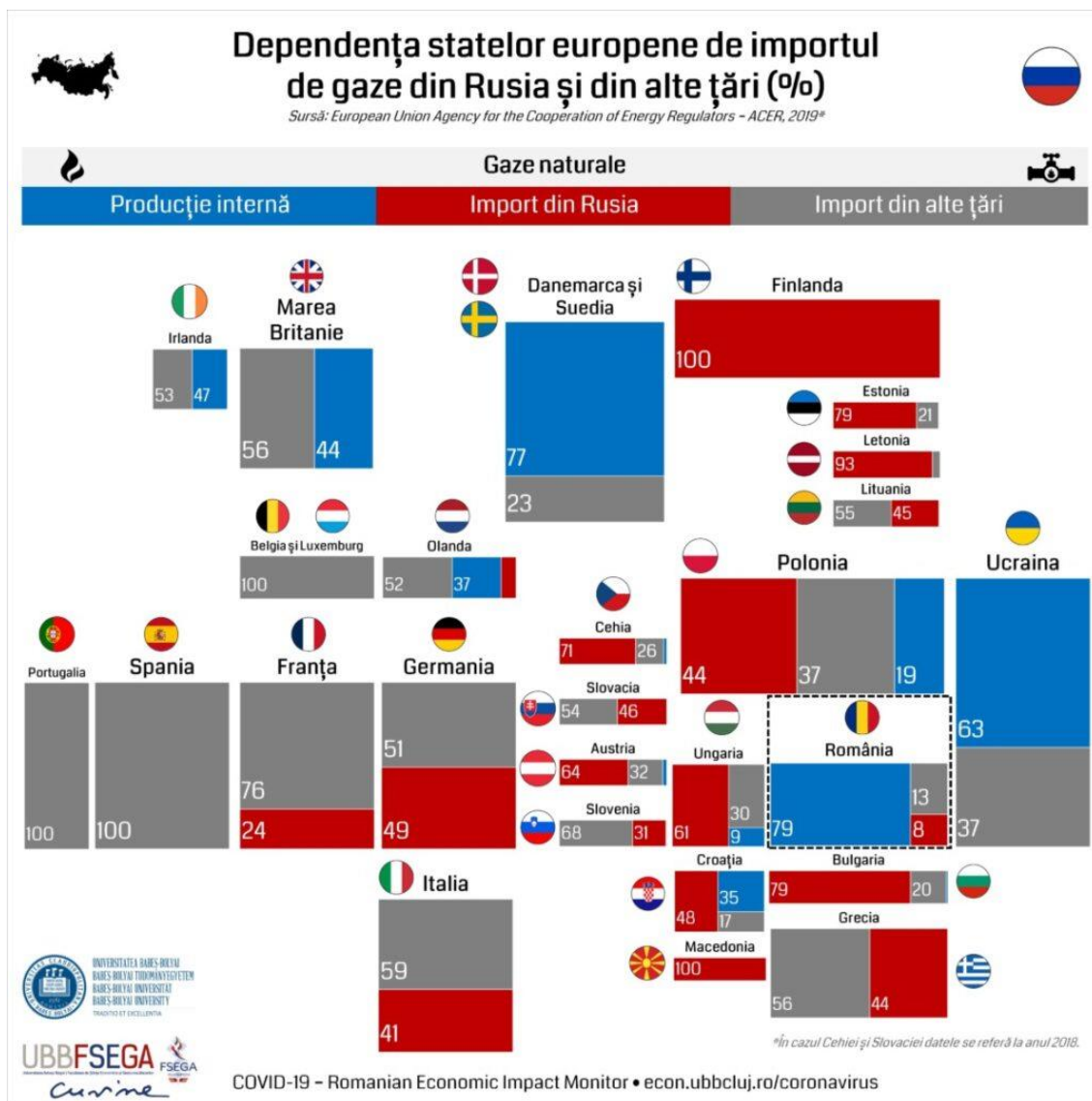

Figura nr 3: Statele europene cele mai dependente de gazul rusesc (Reștea 2022)

În afară de situația tensionată creată de noile posturi strategice ale Moscovei și Ankarei mai sus menționate, Europa de Est mai era caracterizată și de persistența a numeroase așa-zise „*conflicte înghețate*” din sudul și estul Ucrainei, Republica Moldova, Caucaz și Balcanii de Vest, precum și de pericolul extinderii unor războaie locale din zonele învecinate (Nordul Africii, Orientul Mijlociu și Caucazul de Sud), cu posibile efecte asupra creșterii migrației ilegale spre sudul și estul Europei și afectarea serioasă a securității europene.

2. Desfășurarea războiului ruso-ucrainean pe parcursul anului 2022

Negocierile dintre SUA, Occident și Federația Rusă pentru împiedicarea izbucnirii unui conflict în Ucraina și detensionarea situației au continuat și la începutul anului 2022, la fel ca și redislocarea forțelor ruse în Belarus și la granița cu Ucraina, pe timpul exercițiilor operative comune din lunile ianuarie-februarie. Începând cu mijlocul lunii februarie 2022, situația din regiunea Donbas s-a deteriorat subit prin bombardarea regiunii de către forțele ucrainene, fapt ce a dus la denunțarea, de către propaganda rusă, a începerii operației Kievului de recucerire a celor două autoproclamate republici – DNR și LNR.

Aceste acuzații au fost întărite de evacuarea a 90.000 de civili din cele două așa-zise republici autonome către Rostov, în Federația Rusă, precum și de declararea mobilizării de către separatiști în întreaga regiune Donbas. Mai mult, pe 21 februarie 2022, președintele Vladimir Putin a anunțat, într-un discurs televizat, recunoașterea independenței a celor două autoproclamate republici, dând astfel posibilitatea Kremlinului de a trimite oficial trupe de menținere a păcii în zonă și demonstrând faptul că Moscova nu recunoaște existența statului Ucraina (International Crisis Group 2022, 3). Ca răspuns, președintele ucrainean Volodimir Zelenski a declarat, pe 23 februarie 2022, starea de urgență pe întreg teritoriul Ucrainei.

Lucrările Summitului virtual Biden-Putin, din 7 decembrie 2021, privind începerea retragerii forțelor ruse de la granița cu Ucraina nu au avut, la final, rezultatele scontate. Astfel, la începutul anului 2022, armata rusă a prepoziționat armamentul și tehnica grea la granița cu Ucraina, precum tancurile și artileria, a dotat forțele separatiste cu combustibil, echipamente de război electronic și vehicule aeriene fără pilot și a intensificat activitatea de instruire ale Corpurilor 1 și 2 de Armată ale separatiștilor, sub coordonarea Armatei 8 ruse de Arme Întregite (The International Institute for Strategic Studies Team 2022, 225).

Chiar dacă a mimit o începere a retragerii forțelor sale, încetinind la maximum durata retragerilor, Kremlinul a pregătit în ascuns mijloace de transport aerian și feroviar care să poată disloca, în timp scurt, trupele sale dincolo de graniță. Așa cum precizează revista Janes și se poate vedea și în figura nr. 4, principalele dislocări au continuat să se facă în regiunea Kursk - Bryansk de la granița de nord a Ucrainei (D. 2 Moto și D.. 4 Tc. din A 1 Tc. Gardă, 1 BTG/Bg. 138 Moto din A 6 AÎ), orașul Yelnya din regiunea Smolensk (Bg. 74 și 35 Moto, Bg. 120 Art, Bg 119 Ra. Iskander și R. 6 Tc/D 90 Tc. din Districtul Militar Central, precum și Bg. 55 Moto din A 41 AÎ), orașul Voroneț (D. 4 Tc., D. 2 Moto, R. 20 CBRN, Bg. 79 MLRS din A 1 Tc. Gardă), Peninsula Crimeea (R. 247 Pșt., întărit cu 1 B Tc./D. 42 Moto, 1 B. Ra. AA/Bg. 90 AA și 1 BTG/Bg. 34 Moto, D. 19 Moto și Bg. 281 Art. din A. 58 AÎ, 1 B. Moto/Bg. 810 Inf.Nv. și 1 B. Moto/Bg. 126 Ap. Coastă din FRMN). În plus, s-au mai dislocat: Bg. 31 Asalt. Aer. la Volgograd, 1 B. Mc./Bg. 3 Spetsnaz la Samara și 2 nave desant din FRMB în Marea Mediterană (The Janes Team 2021).

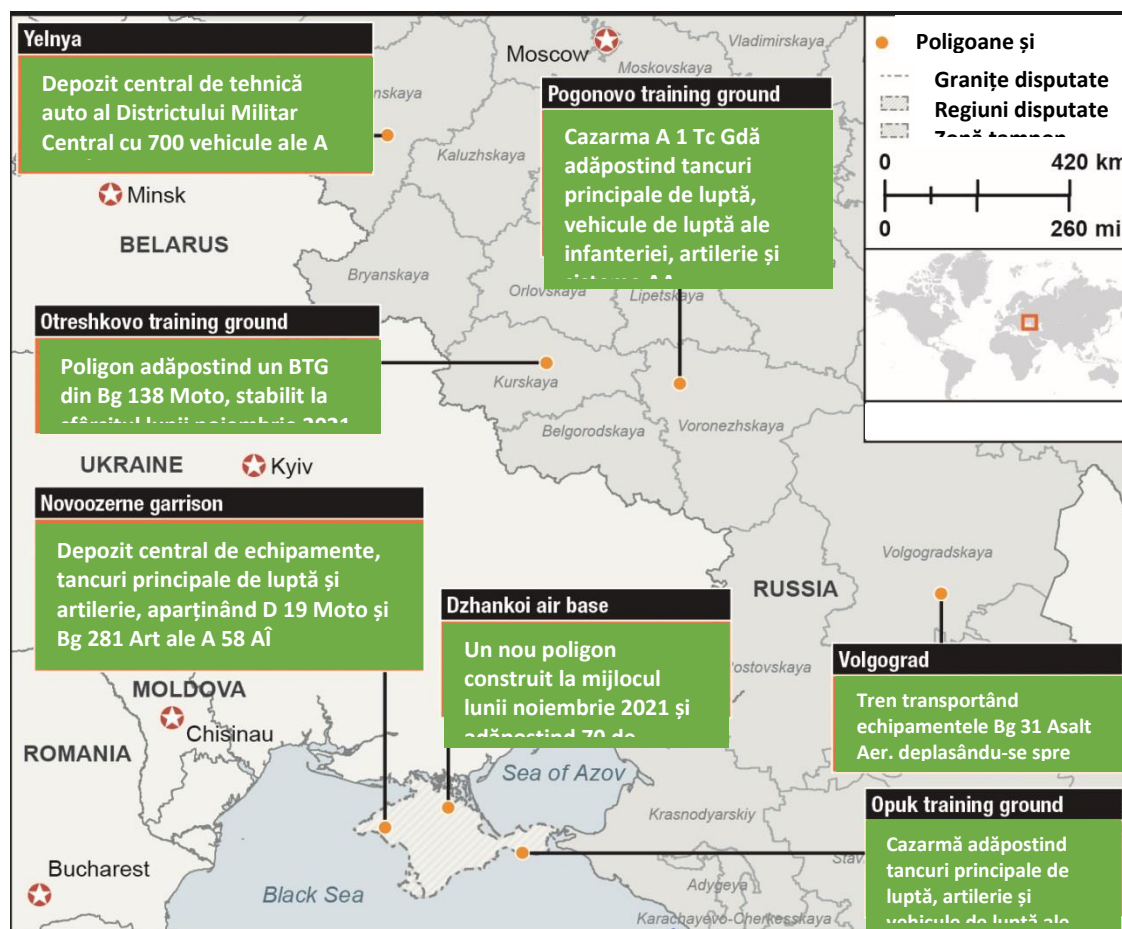

Figura nr. 4: Echipamentul greu rusesc dislocat la granița cu Ucraina (The Janes Team 2021)

Conform unor documente militare declassificate și publicate la sfârșitul anului 2021 de către revista americană Washington Post, planul militar strategic de invazie a Ucrainei prevedea desfășurarea unei operații ofensive preponderent terestre (Land-heavy) care să fie lansată la începutul anului 2022, în trei faze. Prima fază ar fi reprezentat trecerea la ofensivă din Peninsula Crimeea și regiunea Donbas pentru a controla zona de sud a Ucrainei până la granițele cu Republica Moldova și România, cu executarea unor raiduri aeriene și foc masiv cu artileria și rachetele cu bătaie lungă, precum și acțiuni de debarcare la est de Odesa. Faza a 2-a ar fi fost reprezentată de trecerea subsecventă la ofensivă dinspre nord-est și est (prin regiunea Donbas), pentru a prelua controlul asupra regiunii Herson și a întări forțele separatiste din Transnistria, blocând, totodată, aprovizionarea forțelor ucrainene dinspre mare. Faza a 3-a ar fi debutat cu atacarea și cucerirea capitalei Kiev dinspre Belarus și ajungerea pe aliniamentul Korosten – Uman, pentru a tăia aprovizionarea armatei ucrainene, prevăzută a se refugia spre vest și a forța, totodată, administrația ucraineană să capituleze (Катерина 2021). Această fază era prevăzută să poată fi desfășurată și la începutul invaziei, dacă situația ar fi permis-o.

2.1. Prima etapă a „operației militare speciale” a Federației Ruse

Chiar dacă era prevăzută a se declanșa la sfârșitul lunii ianuarie sau începutul lunii februarie, după discuțiile bilaterale cu președintele chinez Xi Jinping, „operația militară specială” rusă în Ucraina a început pe 24 februarie 2022, la orele 05.00, cu lovituri aeriene și rachete asupra marilor orașe și a infrastructurii militare din Kiev, portul Odessa, centrele industriale Harkov, Nipru și Mariupol. Scopul acestei lovituri a fost de a neutraliza apărarea aeriană ucraineană și a demonstra superioritatea militară masivă a forțelor ruse. Imediat după executarea primei lovituri aeriene, armata rusă a pornit ofensiva terestră simultan, pe patru direcții operative – „NORD” din Belarus spre Kiev, „NORD-EST” din Rusia către Harkov, „EST” pentru sprijinirea luptătorilor separatiști din regiunea Donbas și „SUD” din Peninsula Crimeea către Odessa și Mariupol. Așa cum se poate vedea din figura nr. 5, planul inițial a fost modificat, considerându-se că se poate realiza scopul propus într-o singură fază. Obiectivele inițiale strategice au constat în:

- cucerirea părții centrale și de est a Ucrainei pentru a o controla, prin desfășurarea unor acțiuni ofensive pe trei direcții simultan și a obține rapid victoria din punct de vedere militar;
- cucerirea nordului Ucrainei, incluzând aici și capitala Kiev și realizarea joncțiunii cu forțele de pe fluviul Nipru, cu scopul capturării și înlocuirii liderilor politici cu oameni devotați Moscovei, ceea ce ar aduce victoria politică (Colectiv CSSAS 2022, 3-4).

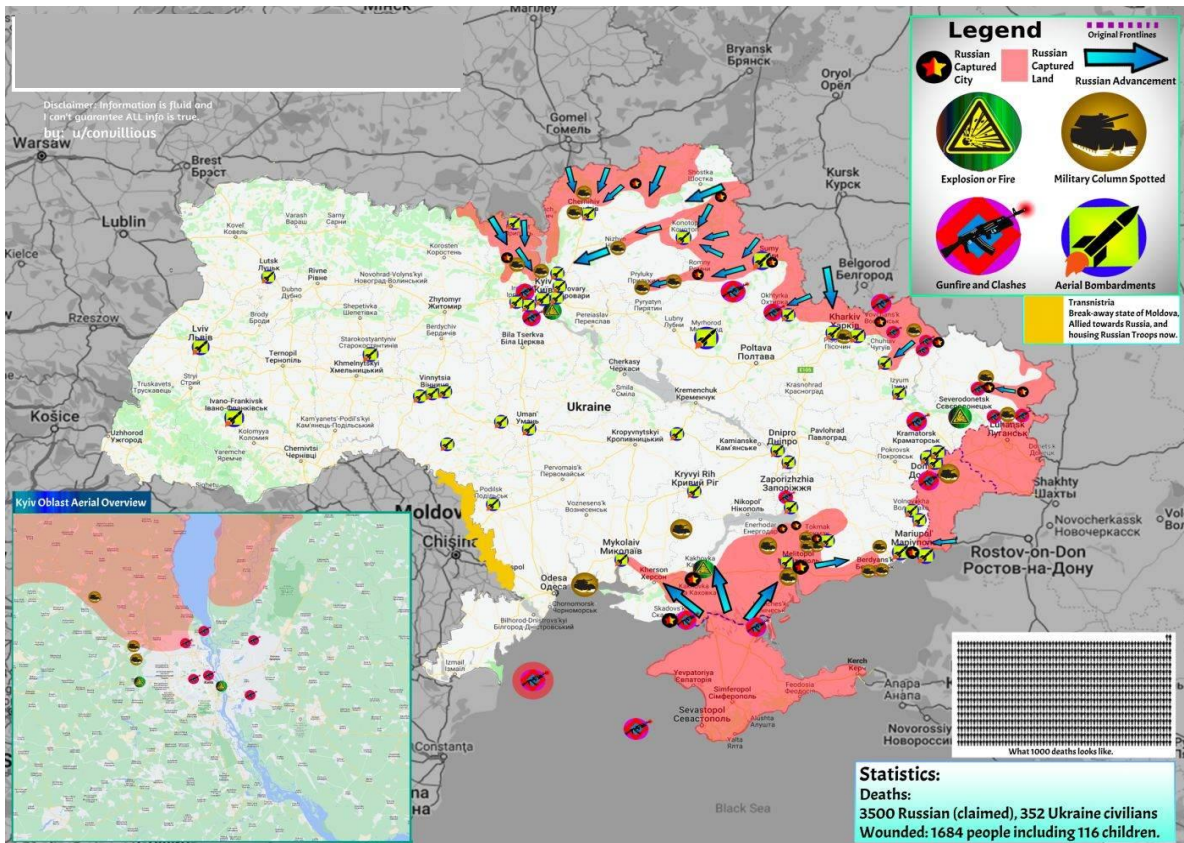

Figura nr. 5: Începutul invaziei ruse în Ucraina (Pivariu 2022)

În cadrul acestei confruntări de tip „*David contra Goliat*” se pot observa care au fost principalele concepte doctrinare întrebuințate în luptă de către comandanții celor două armate. Pe de o parte, generalii armatei ruse au pus în aplicare cei doi vectori ai noii viziuni din 2019 a generalului Valeri Gherasimov privind „*acțiunea limitată*” și „*apărarea activă*” și experimentată în 2020 prin exercițiul operativ-strategic „*Caucaz 2020*”. Această nouă strategie militară prevedea „*un set de măsuri luate la nivel național pentru a neutraliza, în mod proactiv, amenințările la adresa securității statului și a descuraja o a șasea generație de război împotriva unui adversar militar regional,*

chiar înainte de a începe o acțiune ostilă” (Boulègue și Polyakova 2021).

Noul concept se caracterizează prin abordarea hibridă, în mai multe sfere (*mnogosfernoy operatsii*), a unui conflict armat, combinând descurajarea nucleară cu atacurile cibernetice. În viziunea lui Gherasimov, apărarea activă reprezintă o campanie intensă, desfășurată pe termen scurt, prin folosirea unor tactici perturbatoare, prin care să se câștige timp, dar include și dorința de a lovi infrastructura civilă critică a inamicului⁴. De cealaltă parte, comandanții ucraineni au folosit noua *Strategie militară de securitate*, aprobată în 2021, prin dezvoltarea forțelor de apărare teritoriale, modernizarea sistemelor de arme și folosirea acțiunilor defensive asimetrice (Zaniewicz 2021). Această doctrină militară modernă, amplificată de folosirea rachetelor antitanc și antiaeriene aliate, împreună cu dronele turcești Bayraktar TB2, au schimbat cu adevărat soarta războiului, așa cum s-a întâmplat și în Afganistan, în 1978.

Chiar dacă au luat măsuri de protecție pentru evitarea fratricidului, prin inscripționarea tuturor vehiculelor cu litera „Z”, întreaga acțiune ofensivă rusă a fost caracterizată de un ritm lent și neașteptat de înaintare, fiind întârziat de o rezistență ucraineană eficientă, amplificată de sprijinul occidental. Totodată, direcțiile alese, manevrele întreprinse și tacticile folosite au fost de tip sovietic, deci foarte previzibile, iar acțiunea ofensivă a forțelor terestre a fost susținută sporadic și divergent de aviație și forțele strategice de rachete. În același timp, s-a creat o distanță mare și un efort crescut pentru liniile logistice de aprovizionare.

Mai mult, în încercarea sa de a aresta sau ucide liderii ucraineni de la Kiev și a-i înlocui cu o administrație prorusă, Moscova a folosit mercenari din cadrul Grupului Wagner și luptători ceceni și a făcut aceeași greșeală ca și SUA în Irak și Afganistan, adăugând conflictului riscul unei durate mai mare decât cea preconizată inițial și apariția unui actor nou pe scena politico-militară – populația locală nemulțumită. Astfel, deși a fost planificată inițial ca o acțiune de tip „*blitzkrieg*”, estimată să-și atingă obiectivele în câteva zile, rezistența și voința populară, combinată cu patriotismul și determinarea cetățenilor de a-și

⁴ Nu este considerată o lovitură preventivă – ilegală din punct de vedere al Cartei ONU și Dreptului Internațional Umanitar –, ci o neutralizare preemptivă (eliminarea unei amenințări iminente, înainte ca aceasta să se materializeze) a unui pericol la adresa securității naționale, prin realizarea surprinderii strategice și desfășurarea de acțiuni militare decisive și continue.

apăra țara au produs întârzieri semnificative în încercările repetate ale armatei ruse de a încercui și cuceri capitala și unele mari orașe din estul Ucrainei, iar în alte zone au reușit chiar să respingă atacurile disperate ale acestora.

Ca urmare, către sfârșitul acestei etape, forțele ruse au trecut la înfrângerea rezistenței populare în capitală și marile orașe, prin întreruperea serviciilor critice, în special cele de asigurare a energiei electrice și gazelor⁵. Această linie energetică de efort strategic a rușilor a fost ușurată și de declarația Ucrainei și Republicii Moldova de desprindere de la rețeaua electrică a Federației Ruse și conectarea la cea a UE. Astfel, la începutul lunii martie 2022, armata rusă a cucerit cea mai mare centrală nucleară din Europa, cea de la Zaporojie și a lovit conductele secundare ale operatorului ucrainean de transport Gas TSO, oprind aprovizionarea cu energie electrică și gaze naturale în capitală și alte 16 județe din regiunile Harkov, Nikolaev, Zaporojie, Donețk și Lugansk (Dumitrescu 2022).

Ritmul scăzut de ofensivă, mai ales pe direcțiile strategice „NORD” și „EST”, a obligat conducerea politico-militară rusă să mute efortul principal al ofensivei spre zona de sud, la începutul lunii martie 2022, pentru a interzice accesul Ucrainei la Marea Neagră și Marea Azov. Această schimbare strategică de efort de pe o direcție strategică pe alta a dat posibilitatea armatei ruse să redistribuie forțele pentru a menține teritoriile ocupate și să refacă puterea de luptă pentru a relua acțiunile ofensive terestre blocate.

Concomitent, Flota rusă a Mării Negre a desfășurat acțiuni de neutralizare a micii flote ucrainene și de blocare a principalelor porturi ucrainene la Marea Neagră și Marea Azov. Prima așa-zisă „*victorie*” navală a constat în cucerirea rapidă a Insulei Șerpilor, aflată la 40 km de țărmul românesc, pe care să o folosească în scopuri strategice. Încercările repetate de debarcare în estul orașului-port Odessa pentru o posibilă joncțiune cu forțele ruse din Transnistria și controlul Gurilor Dunării au eșuat. Pentru a crește și mai mult amploarea acțiunilor terestre aflate în desfășurare și a avertizat SUA și Occidentul privind

⁵ Situația energetică a Ucrainei depinde de gaze și cărbune, urmate de energia nucleară și petrol. Intenția companiei ruse Gazprom era aceea de a transfera furnizarea de gaze naturale către Germania direct pe sub Marea Baltică, prin conducta Nord Stream 2 și să oprească conducta Nord Stream 1, ce tranzitează Ucraina și Polonia. Gazprom a acuzat în repetate rânduri Ucraina că „*a furat gaze*”, ceea ce Kievul a negat (Cojan 2022).

neimplicarea în acest război, președintele rus Vladimir Putin a ordonat trecerea la o treaptă superioară de alertă a arsenalului nuclear strategic – „*regim special de serviciu de luptă*” –, pentru creșterea nivelului de descurajare strategică nucleară (Bugos 2022). În domeniul aerian, cu toate că Ucraina nu beneficia de o flotă aeriană considerabilă, toate avioanele fiind de proveniență sovietică, apărarea antiaeriană ucraineană a avut un succes considerabil împotriva avioanelor moderne de luptă rusești, împiedicând astfel Rusia să „*atingă orice nivel de control al spațiului aerian*” (The HotNews Team 2022a).

Imediat după declanșarea invaziei ruse, cel mai mare aliat al Moscovei, președintele belarus Alexander Lukashenko, a desfășurat un referendum de modificare a constituției țării, prin care Belarusul să renunțe la statutul său de neutralitate și să accepte garnizoane rusești pe teritoriul său, inclusiv cu arme nucleare (Marples 2022). În răspuns, președintele ucrainean Volodimir Zelenski a declarat imediat legea marțială și mobilizarea generală pe întreg teritoriul țării⁶, iar statele vecine Republica Moldova, România și Slovacia, precum și unele state europene și SUA au închis spațiul aerian național pentru toate aeronavele rusești.

Pe timpul acestei etape, conform declarațiilor celor doi miniștri ai apărării rus și ucrainean, aproximativ 20.000 de voluntari internaționali din 52 de țări au sosit în Ucraina ca să lupte împotriva forțelor invadatoare ruse, constituiți în așa-numita „*Legiune internațională pentru apărarea teritorială a Ucrainei*”, sub conducerea Gărzii Naționale a Ucrainei. De partea rusă, peste 16.000 de voluntari străini, majoritatea din Orientul Mijlociu, Libia și Siria, s-au alăturat forțelor ruse în conflict, în special pentru a-i ajuta pe separatiștii prorusi, aceștia fiind recrutați prin Grupul paramilitar rus Wagner. Astfel, așa cum afirma fostul ministru de externe tunisian Khemaies Jhinaoui, războiul din Ucraina s-a transformat „*într-un conflict global care poate scăpa de sub control*” (The Arab Weekly Team 2022).

⁶ Aceste stări excepționale au permis autorităților centrale și locale ucrainene să instituie interdicții de circulație, să oblige bărbații apti de luptă să nu părăsească țara și să limiteze călătoriile interne și externe. Totodată, declararea acestor măsuri excepționale i-au permis președintelui Zelensky să consolideze toate posturile de televiziune într-o singură platformă prin care să unifice și să controleze comunicarea strategică.

Pe plan diplomatic, în această etapă au început negocierile dintre cele două părți beligerante, inițial la nivel de experți (desfășurate la granița cu Belarus) și apoi la nivelul miniștrilor de externe (desfășurate în Antalia, Turcia). Solicitățile celor două state participante în conflict nu au fost agreate de conducerile politice de la Moscova și Kiev, chiar dacă unele au mai fost nuanțate și revăzute/reduce, iar la altele chiar s-a renunțat. Ce s-a obținut, în schimb, a constat în stabilirea temporară a unor coridoare umanitare pentru evacuarea civililor din localitățile încercuite.

Din punct de vedere economico-militar, reacția SUA și a Occidentului s-a concretizat imediat prin sancțiuni economico-financiare și sprijin militar acordat Kievului. Astfel, la 16 martie 2022, Consiliul Europei a exclus Federația Rusă din organizație, iar în contextul reluării discuțiilor tensionate cu Federația Rusă privind retrocedarea Insulelor Kurile, Japonia a confirmat, pentru prima oară după Cel de-Al Doilea Război Mondial, că va sprijini armata ucraineană cu echipamente militare (veste și căști de protecție). România a sprijinit lupta de apărare a Ucrainei prin punerea la dispoziția Forțelor Aeriene ucrainene a facilităților de mentenanță de la Bacău (pentru avioane) și Ghimbav (pentru elicoptere). În plus, forțele ucrainene au primit, ca sprijin militar extern, sisteme antitanc „*Javelin*” și „*Panzerfaust 3*”, sisteme antiaeriene „*Stinger*”, aruncătoare de grenade, armament individual, veste și căști de protecție, echipamente digitale, muniții și carburant. La acestea se adaugă medicamente și sprijin financiar de la țări precum: SUA, Marea Britanie, Franța, Țările de Jos, Germania, Canada, Suedia, Belgia, Portugalia, Grecia, România, Spania și Republica Cehă. De cealaltă parte, Federația Rusă era sprijinită politic și economic de către China, conform înțelegerilor încheiate la întâlnirea dintre președinții celor două țări la deschiderea oficială a Jocurilor Olimpice de Iarnă. Liderii din Iran, Siria, Cuba și Venezuela și-au exprimat sprijinul nemijlocit, dacă situația o impune, iar India și Pakistan au adoptat o poziție neutră. Cu tot sprijinul militar primit din partea Moscovei pentru înăbușirea mișcărilor sociale din luna ianuarie 2022, președintele cazac Kassym-Jomart Tokayev a refuzat folosirea navei sale de transport grâne „*Zhibek Zholy*” de către forțele ruse în Marea Neagră (Colectiv CSSAS 2022, 1-8).

Urmând exemplul Israelului, Turcia a jucat, încă de la începutul războiului, o politică balansată, chiar dacă poziția sa de stat membru

NATO și rivalitatea cu Federația Rusă au reprezentat o provocare pentru Ankara, dar și un prilej de a rezolva criza cu Alianța Nord-Atlantică și cu SUA, prin condamnarea imediată a invaziei ruse și sprijinul economico-militar acordat Ucrainei. Prin declararea acțiunilor ruse drept „*un act de război*”, președintele turc Recep Tayyip Erdogan a putut să interzică accesul unor nave de luptă ale beligeranților prin strâmtorile Bosfor și Dardanele, conform art. 19 al Convenției de la Montreaux din 1936 (Colla 2022). Deși a început să ajute militar Ucraina, Ankara s-a abținut la excluderea Federației Ruse din Consiliul Europei, s-a opus sancțiunilor impuse Moscovei de către Occident, închiderii spațiului său aerian aeronavelor rusești și a permis accesul oligarhilor ruși pe teritoriul Turciei, precum și desfășurarea liberă de afaceri, conform legilor internaționale.

2.2. A doua etapă a acțiunilor militare ruse în Ucraina

Ca urmare a ritmului redus de ofensivă de la începutul lunii martie și a neîndeplinirii obiectivelor strategice propuse, la 18 martie 2022 armata rusă a trecut la cea de-a doua etapă a „*operației militare speciale*”, cu scopul cuceririi întregii regiuni Donbas și securizării ei. Pe plan local, Moscova a pregătit, după modelul Crimeii, referendumuri în zonele ocupate care să consfințească alipirea celor două provincii LNR și DNR la Federația Rusă.⁷ De altfel, decidenții politici ruși au făcut, încă de la începerea războiului, afirmații deschise și ferme cu privire la faptul că acest deziderat reprezintă obiectivul principal al întregii campanii⁸. Concomitent, armata rusă, în colaborare cu FRMN, a intensificat ofensivă terestră secundară spre sud pentru a interzice accesul Ucrainei la Marea Neagră și a stabili un coridor din Peninsula Crimeea către Donbas și Transnistria (figura nr. 6). De altfel, coridorul către Donbas a fost realizat la mijlocul lunii mai 2022, prin cucerirea orașului-port Mariupol, ceea ce a dus la decuplarea Ucrainei de Marea Azov și a afectat-o major din punct de vedere economic.

⁷ Președintele rus Vladimir Putin a semnat un decret pentru simplificarea procesului de obținere a cetățeniei și pașaportului rusesc de către rezidenții teritoriilor ocupate, cu scopul consolidării controlului exercitat asupra teritoriilor proaspăt cucerite, precum și creșterea vârstei de încorporare la 40 de ani.

⁸ Ministrul rus de externe, Serghei Lavrov, a afirmat clar că eliberarea regiunii Donbas din estul Ucrainei este o „*prioritate necondiționată*” pentru Moscova, iar în privința altor teritorii, ar trebui să-și decidă singure viitorul (V.R. 2022).

Pentru a implementa cu succes noua etapă a războiului, președintele Vladimir Putin a nominalizat, la 9 aprilie 2022, un nou comandant de teatru în Ucraina – generalul Alexander Dvornikov, cunoscut și sub numele de „măcelarul din Siria”. Prin numirea acestuia la conducerea „operațiunii militare speciale” din Ucraina, se aștepta schimbarea abordării operativ-strategice de până acum, trecând la așa-numita strategie „a pământului pârjolit” (*scorched-earth*), în care se vor desfășura, simultan, „bătălii rapide” în mai multe zone⁹.

Figura nr. 6: Desfășurarea celei de-a doua etape a invaziei Ucrainei (Hird, Clark și Barros 2022)

Cu toate că raportul de forțe în zona de est a Ucrainei a fost, pe principalele direcții de ofensivă, de 5 la 1 în favoarea forțelor ruse, contraofensiva și contraatacurile ucrainene, bine conduse și orientate,

⁹ În Sirian, generalul Dvornikov a folosit tactica „pământului pârjolit (*scorched-earth*)” pentru a conduce asedierile lungi ale localităților, pe care le-a bombardat îndelung, producând multe pierderi de vieți omenești și distrugerea infrastructurii și a zonelor rezidențiale, forțând astfel liderii acelor localități să le predea ca să nu mai fie bombardate.

au încetinit ofensiva rusă în partea centrală a Donbasului, au oprit/împins înaintarea acestora în zonele Herson și Mikolaev și au forțat trupele ruse să se retragă de la Harkov, lăsând forțele ucrainene să recâștige o porțiune din frontiera lor de nord-est. Rezistența puternică a forțelor ucrainene în zona Harkov și Mariupol a întârziat semnificativ ofensiva rusă și a reprezentat numeroase provocări tactice și operative pentru comandantul Teatrului rus de Operații (Burns și Yen 2022). În acțiunile lor, comandanții ucraineni au folosit așa-numita tactică de apărare „*a porcului spinos (porkupine defence)*”, un concept care a fost descris de dr. Harlan K. Ullman în cartea sa „*Al cincilea cavalier al Apocalipsei și noul M.A.D.*” Acest tip de apărare neconvențională reprezintă evitarea efectuării unor acțiuni decisive prin folosirea unor formațiuni mici, de tip batalion și companie, flexibile și foarte bine echipate, care ar provoca pierderi atât de mari adversarului încât ar renunța la ofensivă (Ullman 2021, 155-157). Ceea ce caracterizează, dar și diferențiază acest tip de apărare în conflictul ruso-ucrainean îl reprezintă superioritatea decisivă a echipamentului militar ucrainean modern, care este la standarde aliate, față de cele folosite de armata rusă în Ucraina. Ca exemplu, Rusia a scos tancuri T-62, vechi de 50 de ani, de la stoc și le-au trimis pe front (The VOA News Team 2022a). Acest succes ucrainean neașteptat l-a făcut pe președintele belarus Alexander Lukașenko să ia măsuri urgente la granița cu Ucraina, prin înființarea Comandamentului Militar de Sud și desfășurarea unor BTGs de infanterie mecanizată și tancuri la graniță, care să scadă presiunea asupra trupelor rusești din nord și să împiedice armata ucraineană să se redirecționeze spre centru (The Associated Press Team 2022).

Dacă operația ofensivă rusă a avut un caracter preponderent terestru, Kremlinul a folosit separat și Flota rusă a Mării Negre pentru a interzice accesul Ucrainei la Marea Neagră și Marea Azov. Realizând, încă de la începutul războiului, comanda pe mare, flota rusă a forțat navele ucrainene să rămână în porturi, a blocat intrarea în Strâmtoarea Kerci și a lovit, în repetate rânduri, porturile ucrainene. Către sfârșitul lunii martie 2022, grupările de nave rusești au realizat o blocadă maritimă neoficială și împotriva navelor comerciale ucrainene și străine, pentru a se asigura că Ucraina este lipsită total de aprovizionare și sprijin internațional dinspre mare. Prin stabilirea acestei blocade maritime în Marea Neagră, Moscova a interzis transportul de grâne către Orientul Mijlociu și Nordul Africii, creând astfel o criză

alimentară (The CNN Team 2022). Pe mare, flota rusă a trecut temporar la folosirea strategică a Insulei Șerpilor pentru controlul traficului maritim în nord-vestul Mării Negre și a Gurilor Dunării, dislocând aici un sistem „S-400” de apărare aeriană și construind depozite de aprovizionare a navelor de luptă. Dar succesele navale ale flotei ruse au fost acoperite de pierderea unor nave importante, precum crucișătorul „Moskva”, nava-amiral a flotei, nava mare de patrulare RFS „Vasily Bykov” sau navele de desant „Saratov” și „Orsk” și au culminat cu retragerea din Insula Șerpilor, la sfârșitul lunii iunie 2022. Marea Neagră a mai intrat în atenția presei internaționale și prin mesajului NAVTEX din 18 martie 2022, privind existența pericolului a aproximativ 420 de mine de ancoră ucrainene care pluteau în derivă în Marea Neagră, în urma unei furtuni, unele dintre acestea fiind reperate și neutralizate în apele teritoriale românești, bulgărești și turcești, pe tot parcursul anului.

Nici în această etapă aviația militară rusă nu a reușit să câștige supremația sau superioritatea aeriană. Se pare că rușii au preferat să întrebunțeze mai mult rachetele de croazieră și sistemele de lansare multiplă a rachetelor (MLRS) decât loviturile aeriene, iar avioanele de cercetare și supraveghere aeriană au fost cu greu observate pe cerul ucrainean. Acțiunea Forțelor Aeriene ruse s-a concentrat pe sprijinul aerian apropiat acordat marilor unități terestre (CAS), mai degrabă decât pe suprimarea apărării aeriene ucrainene din adâncime (SEAD), fiind limitată de lipsa avioanelor multirol și a standardelor operaționale de expunere/antrenament. Întrucât războiul s-a desfășurat doar în Ucraina, nu a existat o cerință de apărare aeriană pentru Forțele Aeriene ruse, cu excepția distrugerii oricărei aeronave inamice care ar încerca să se angajeze în luptă cu ei. După cum a menționat în repetate rânduri cercetătorul britanic Peter Hoare, „*existența unei apărări aeriene integrate a fost întotdeauna ‘călcâiul lui Ahile’ al Federației Ruse*” (The HotNews Team 2022b). La rândul lor, Forțele Armate ucrainene au integrat o serie de capacități antiaeriene dispuse pe vehicule cu cele la purtător pentru a împiedica acțiunile aviației militare ruse, care dispunea de capacități aeriene mult mai numeroase. Începând cu rachete sol-aer portabile, ucrainenii au reușit să diminueze puterea aeriană rusă în zonele de est și sud, limitând foarte mult libertatea de manevră a avioanelor rusești. Achiziționarea, de către armata ucraineană, a unor sisteme de rachete antiaeriene „S-300”, mult mai

performante și cu rază mai lungă de acțiune din Slovacia, a făcut Forțele Aeriene ruse și mai vulnerabile (în general le lipsea alimentarea din aer, mijloacele de război electronic și sprijinul de comandă și control) și a forțat piloții ruși să zboare cât mai jos posibil, pentru a se proteja.

Și în această etapă a „*operației militare speciale*” desfășurată de Federația Rusă în Ucraina nu a existat nicio posibilitate de încetare a focului și de începere a unor negocieri serioase pentru semnarea unui astfel de acord. În ciuda eforturilor la nivel înalt făcute de președintele turc, Recep Tayyip Erdogan, de a deveni principalul negociator între Moscova și Kiev (în perioada 28-30 martie 2022 a organizat și condus personal, la Istanbul, primele discuții de pace la nivel de miniștri de externe) și a anunțului făcut de Kremlin că ar exista posibilitatea unei întâlniri între cei doi președinți, dacă va fi redactat un document substanțial de încetare a focului, cele două state implicate în conflict s-au acuzat reciproc de situația persistentă, iar Moscova chiar a precizat că revenirea la masa negocierilor va fi dificilă din cauza intenției Washingtonului, Londrei și Bruxelles-ului de a folosi Ucraina pentru a obține un avantaj strategic. Drept urmare, președintele american Joe Biden a considerat că ceea ce se întâmplă în Ucraina „...*depășește continentul european și devine o problemă globală*” (The VOA News Team 2022b). Ca urmare a continuării războiului, președintele Volodimir Zelensky a solicitat parlamentului ucrainean, în repetate rânduri, prelungirea legii marțiale și a mobilizării generale pe întreg teritoriul Ucrainei.

O schimbare majoră în modul de acțiune politico-militar al Moscovei s-a putut vedea și în abordarea unui nou centru de greutate la nivel strategic, prin desfășurarea unor raiduri aeriene și cu rachete împotriva sprijinului militar acordat de statele occidentale Kievului. Așa cum a afirmat ministrul-adjunct rus al afacerilor externe, Sergei Ryabkov, într-un interviu acordat TASS, „*în contextul sprijinului nesăbuit al Washingtonului pentru aspirațiile militante ale regimului de la Kiev cu pomparea pe scară largă a armelor moderne, orice contact la scară largă cu administrația SUA privind situația din jurul Ucrainei par fără sens. Vă avertizăm că transporturile SUA-NATO cu arme care traversează teritoriul ucrainean sunt considerate de noi ținte militare legitime*” (Digital Desk 2022).

Efectele previzionate ale crizei alimentare, declanșate de blocada navală a flotei ruse în Marea Neagră, prin împiedicarea navelor civile

încărcate cu grâne de a părăsi porturile ucrainene și trecerea acestora prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele spre MENA, precum și eforturile diplomatice majore întreprinse de președintele turc Recep Tayyip Erdogan și ONU au forțat Moscova să încheie o înțelegere cu Ucraina, la sfârșitul lunii iulie 2022 și să lase navele civile încărcate cu grâne să părăsească porturile ucrainene către Marea Mediterană, printr-un coridor de transport prestabilit. Astfel, în cadrul inițiativei ONU de stabilire a unui coridor umanitar în Marea Neagră, denumită „*Black Sea Grain Initiative*”, SUA, Turcia, Federația Rusă și Ucraina controlează exportul ucrainean de grâne, precum și navele comerciale care părăsesc porturile din sudul Ucrainei¹⁰. Această criză prelungită a dus, practic, la înfometarea a încă 47 de milioane de locuitori din statele MENA, precum și la creșterea prețului grânelor cu 44%, așa cum afirmă World Food Program (WFP), ceea ce crește riscul unei recesiuni economice la nivel global (Mourenza 2022). În figura nr. 7 este prezentat volumul de comerț naval cu grâne al Ucrainei.

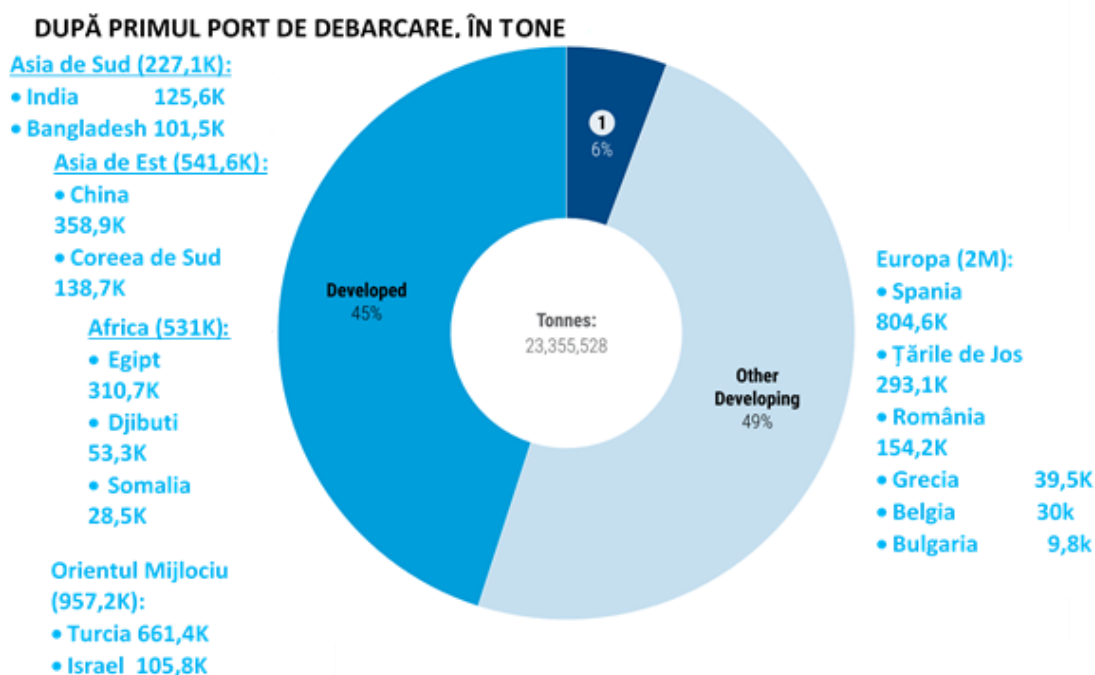

Figura nr. 7: Volumul de export naval de grâne al Ucrainei
(The UNCTAD Team 2023)

¹⁰ La 18 martie 2023, „Inițiativa de transport al grânelor pe Marea Neagră” (BSGI) a fost extinsă cu încă șase luni, așa cum a anunțat purtătorul de cuvânt al ONU. Până în prezent, în cadrul BSGI s-au transportat circa 25 de milioane de tone de grâne și produse alimentare către 45 de țări, având ca efecte scăderea prețului la alimente și stabilizarea pieței de desfacere (The UN Spokesperson 2023).

Pe plan internațional, NATO, UE și Grupul G7 au organizat summituri extraordinare care să stabilească ce alte măsuri urgente mai trebuiau luate pentru sancționarea Moscovei și obligarea ei să înceteze ostilitățile, precum și amplificarea sprijinului economico-militar acordat Kievului. Aceste întâlniri la nivel înalt au stabilit:

A. la nivel aliat:

- asigurarea unui sprijin practic acordat Forțelor Armate ucrainene în domeniul cibernetic și al protecției împotriva armelor chimice, biologice, radiologice și nucleare (CBRN), precum și extinderea sprijinului umanitar acordat refugiaților, care vor fi adăpostiți în statele aliate de la graniță;

- creșterea donării de echipamente militare la standarde aliate din partea statelor membre și partenere;

- activarea planurilor aliate de apărare și creșterea prezenței înaintate a forțelor Alianței Nord-Atlantice în estul Europei, prin re poziționarea unor elemente din Forța de Răspuns a NATO (NRF), dislocarea a 40.000 de militari și constituirea a încă patru Grupări de luptă multinaționale (MNBGs) în Bulgaria, România, Slovacia și Ungaria;

- creșterea rezilienței naționale și invitarea Ucrainei, Finlandei și Suediei să acceadă la NATO (NATO Press 2022a).

B. la nivel european:

- extinderea măsurilor economico-financiare împotriva Federației Ruse și Belarusului în șase pachete mari de sancțiuni;

- asigurarea unui sprijin consistent și coordonat Kievului în plan umanitar, politico-diplomatic, financiar și economic;

- terminarea dependenței țărilor europene de gazul rusesc;

- încurajarea Republicii Moldova și Ucrainei să devină membre (The Digi24 Team 2022).

Pentru a permite coordonarea eforturilor statelor membre și partenere în sprijinirea economico-financiară și militară a Kievului, SUA, prin secretarul apărării Lloyd J. Austin III, a constituit, la sfârșitul lunii mai 2022, la Baza militară aeriană de la Ramstein, din Germania, un „*Grup de Contact pentru Apărarea Ucrainei (BROLL)*”, din care fac parte 47 de națiuni din toată lumea. Acesta s-a întâlnit, până în prezent, de cinci ori la nivel de miniștri și șefi ai apărării din statele membre, iar la câteva întruniri a participat și Secretarul General al NATO, Jens Stoltenberg (NATO Press 2022b).

Pe fondul ritmului scăzut al ofensivei spre vest, cauzat și de concentrarea efortului în zona de operații Donbas, începând cu luna iunie 2022 forțele ruse au trecut la consolidarea aliniamentelor atinse în zona de sud, săpând tranșee și construind fortificații pentru a menține controlul acestei regiuni. Acțiunile ofensive au continuat doar în partea centrală, unde au reușit să cucerească părți importante din zonele Lughansk și Donețk, iar în nord, în zona Harkov, au dat greș în recucerirea ei. Aceste nereușite au la bază și problemele de personal apărute în ultima perioadă, ca urmare a imposibilității declarării de către Kremlin a mobilizării generale și a folosirii de personal auxiliar (luptători ceceni atât voluntari, cât și membri ai unităților din Grada Națională cecenă a președintelui Ramazan Kadyrov), dar și existența dezbinare în lanțul de comandă din Teatrul rus de Operații, în special prin faptul că unul dintre verii președintelui cecen, Adam Delimkhanov, a fost desemnat comandantul acțiunilor militare din Mariupol (Kyiv Post 2022). Mai mult decât atât, această situație a modificat modul de acțiune al Forțelor Terestre ruse, concentrându-se, la finalul acestei etape, pe atacuri întreprinse cu subunități de valoare companie (până la 100 militari), având ca obiective anumite comune și sate, dar și intersecții mai importante din interiorul sau din proximitatea unor orașe.

Rezistența îndârjită a forțelor ucrainene, precum și lupta separatiștilor prorusi au avut și reverberații regionale, chiar în rândul Comunității Statelor Independente (CSI) și, mai ales, în cadrul Organizației Tratatului de Securitate Colectivă (CSTO). Astfel, în Uzbekistan, populația s-a revoltat împotriva încercării președintelui Shavkat Mirziyoyev de a modifica Constituția și a restrânge drepturile constituționale ale provinciei autonome Karakalpakstan (40% din teritoriul țării) de a se autoproclama republică independentă. Acțiunile violente din luna iulie 2022 din capitala Nukus s-au soldat cu 18 morți, 243 de răniți și 516 arestări și a dus la impunerea Stării de urgență pe durata a o lună (Al Jazeera Staff 2022). Ca o consecință a acestor proteste, societatea uzbekă s-a divizat în două tabere, iar situația socio-politică a țării s-a deteriorat simțitor. Aceeași criză a avut loc și în provincia autonomă Gorno-Badakstan din Tadjikistan, unde o așa-zisă „*operație antiteroristă*”, lansată de președintele tadjic Emomali Rahmon împotriva crimei organizate, dar și asupra unor lideri locali influenți din zonă și sprijinită de Moscova juridic și informațional, a dus la ciocniri armate puternice, soldate cu 40 de morți, numeroși răniți

și multe arestări (RFE/RL Journalists 2022). Cu tot sprijinul oferit de Kremlin, Tadjikistanul s-a apropiat mai mult de China și a intrat în programul economic al Beijingului „*Belt and Road Initiative (BRI)*” privind construirea unor clădiri guvernamentale la Dushanbe.

O situație tensionată s-a văzut și în Kosovo, unde la începutul lunii august 2022 au avut loc dispute violente la granița dintre această provincie și Serbia, ca urmare a încercării primului ministru kosovar, Albin Kurti, de a obliga etnici sârbi să folosească plăci de înmatriculare kosovare pentru autovehicule și documente de intrare speciale atunci când se intră pe teritoriul Kosovo. Protestatarii sârbi au ridicat baricade în nordul provinciei Kosovo și au deschis focul asupra forțelor de ordine kosovare, iar forțele NATO de protecție (KFOR) au intrat în alertă (Hajdari 2022). Chiar și în urma amânării de către oficialitățile kosovare a aplicării acestor măsuri până la o dată ulterioară, tensiunile dintre Kosovo și Serbia au rămas ridicate, iar declarația Kremlinului privind susținerea unilaterală a Belgradului, chiar militar dacă va fi nevoie, (Redactia G4 Media 2022) a stârnit panică în rândul țărilor europene privind posibilitatea izbucnirii unui al doilea război în Europa (Ungureanu și Șerban 2022). Tensiunile din zonă au crescut și mai mult după anunțul făcut de președinta kosovară Vjosa Osmani privind solicitarea aderării Kosovo la UE, din luna decembrie 2022, urmat de construirea unor baricade antiacces în nordul provinciei. La rândul său, președintele sârb Aleksandar Vučić a pus trupele sârbe în alertă maximă, a solicitat sprijinul Kremlinului¹¹ și a cerut comandantului forțelor NATO KFOR să permită trimiterea a 1.000 de militari și polițiști sârbi în nordul Kosovo.

2.3. *Contraofensiva de toamnă a Forțelor Armate ucrainene*

Contraofensiva ucraineană din sudul și nordul Ucrainei, lansată la sfârșitul lunii august/începutul lunii septembrie 2022, a reprezentat mai mult o operație metodică de „*măcinare sistematică*” a forțelor ruse și a logisticii acestora, decât o acțiune de recucerire imediată a unei largi porțiuni de teritoriu. Ea a fost planificată, împreună cu consilierii militari americani, să înceapă concomitent pe două direcții – „NORD-

¹¹ Conform anunțului făcut de cotidianul Al Jazeera în 29 decembrie 2022, sprijinul rus s-a concretizat deja prin înființarea, la Belgrad, a unui „*centru de prietenie și cooperare*” de către Grupul paramilitar rus Wagner care permite trimiterea unor mercenari ruși în zonă (Cafiero 2022).

EST” și „SUD”. Pentru dezinformarea conducerii armatei ruse, Kievul a anunțat intenția de a ataca doar în sud, ceea ce a și făcut la sfârșitul lunii august, convingând Moscova să redisloce forțe din nord în zona Herson. Acest plan strategic de dezinformare și mascare a avut ca efect operativ un ritm mai redus de ofensivă la început, dar a permis lansarea unui contraatac surpriză în nord-estul țării, în regiunea Harkov, la începutul lunii septembrie.

Lansată, așa cum afirma președintele Zelenski, pentru „*eliberarea teritoriul ocupat de forțele ruse*”, această contraofensivă a fost caracterizată de „*acțiuni ușoare, dar eficiente, pentru degradarea sistematică a armatei lui Putin*”, precum și de faptul că „*trupele ucrainene au avut misiunea de a descoperi și distruge încet și etapizat sistemul de aprovizionare al logisticii operaționale a armatei ruse cu lovituri de artilerie și sisteme de arme de înaltă precizie*” (Gadzo and Ibrahim 2022). Ca urmare, contraofensiva ucraineană nu a avut ca rezultat imediat recucerirea rapidă a unor teritorii, ci perturbarea nodurilor logistice cheie care au sprijinit operațiile ruse în sud și distrugerea capacităților militare ale Federației Ruse din zonă și, mai ales, efectul psihologic atât asupra populației locale și comunității internaționale, cât și asupra rușilor.

Chiar dacă nu semnalizează terminarea războiului, această contraofensivă sugerează o schimbare a momentum-ului în favoarea Ucrainei. În ochii experților militari străini, de acum încolo Kievul va dicta locația și natura viitoarelor lupte, iar Moscova va avea doar puterea să reacționeze la campania militară a Ucrainei (Duggal 2022).

Așa cum afirma colonelul Taras Berezovets din Forțele Speciale ucrainene, intenția Comandamentului ucrainean Operațional de Sud, pe timpul contraatacurilor de recucerire a orașului Herson, a fost aceea de a proteja forțelor proprii și populația civilă din zonă, ajungându-se chiar la încetarea oricărei acțiuni ofensive dacă existau riscuri privind posibilitatea de pierderi de vieți omenești. Iar misiunea forțelor ucrainene a fost aceea de „*a elibera nu doar regiunea Herson, ci toate teritoriile ocupate, indiferent de cât timp le va lua*” (Gadzo și Ibrahim 2022). Pentru ucraineni și comunitatea internațională, recucerirea orașului Herson din mâinile rușilor a însemnat prima mare localitate recâștigată, care este și capitala unei regiuni importante.

Unul dintre criteriile care au stat la baza succesului parțial al contraofensivei ucrainene din sud l-a reprezentat moralul scăzut al

militarilor ruși, care sufereau de oboseală, pierderi mari și slaba asigurare cu materiale de logistică (uniforme, arme și rații alimentare) și chiar a salariilor. Se considera că soldații ruși erau demoralizați și că nu știau ce fac pe pământul ucrainean (Subramaniam, McCarthy and Woodyatt 2022). Acest factor perturbator a fost amplificat și de întârzierea trimerii marilor unități din Corpul 3 de Armată rus în sudul Ucrainei, ca forță de întărire și înlocuire a pierderilor. Prevăzut inițial a se disloca în luna august 2022, acesta nu a ajuns în zonă nici la finele lunii noiembrie ale aceluiași an, ca urmare a slabei încadrări cu personal și instruirii acestuia, dotării cu armament vechi, neoperațional în proporție de 40% și nedeclarării, de către Moscova, a stării de mobilizare.

Cel mai mare succes pe care l-a avut contraofensiva ucraineană a fost totuși în nord, în regiunea Harkov. În numai câteva săptămâni, forțele ucrainene au reușit să recucerească o porțiune de aproximativ 8.000 de km², incluzând și două localități strategice – Kupiansk și Izyum –, considerate a fi baze logistice-cheie pentru armata rusă. Această victorie temporară a putut fi obținută ca urmare a unei prezențe slabe a forțelor ruse în zonă, o parte din acestea fiind redirecționate către sud, pentru a stopa acțiunile ofensive ucrainene din regiunea Herson, precum și a sprijinului material acordat de SUA, prin cele 16 sisteme „*High Mobility Artillery Rocket Systems M.142 HIMARS*”, donate de armata americană (Duggal 2022).

Ca o consecință a succesului armatei ucrainene în Harkov, a crescut numărul de emigranți din regiunile proruse din nord și centru care au fugit dincolo de graniță, ajungând, de la începutul conflictului, la peste șapte milioane de cetățeni ucraineni (Statistica Reserach Department 2023). De aceea, pentru a întări moralul populației din zonă și a celei proprii, precum și a trupelor sale și a demonstra uniunea de valori și interese a puterilor autoritare emergente, Kremlinul a organizat exercițiul operativ – strategic „*Vostok (Est) 2022*”, la care au participat peste 50.000 de militari și 5.000 de mari unități și unități, incluzând 140 aeronave de luptă și 60 de nave de război și sprijin din Rusia, China, India, Belarus, Mongolia și Tadjikistan (Subramaniam, Guy și Vogt 2022).

Imediat după anunțul comun făcut de liderii regiunilor separatiste din estul Ucrainei privind organizarea de referendumuri pentru desprinderea lor de Kiev și unirea cu Federația Rusă, (Dojan 2022)

președintele rus Vladimir Putin a ordonat mobilizarea parțială pe întreg teritoriul țării, chemând sub arme 300.000 de rezerviști cu reală experiență militară, crescând producția internă de armamente și împiedicând militarii aflați sub arme să-și întrerupă contractele cu armata. (Dojan și Costiță 2022). Anunțul privind mobilizarea parțială a declanșat ample proteste în 37 de orașe rusești, incluzând Saint Petersburg și Moscova și a dus la arestarea a circa 1.200 de protestatari (Euronews with AP 2022). Aceste mișcări sociale, primele de la declanșarea „*operației militare speciale*” în Ucraina, au forțat Duma de stat să înăsprească legea privind dezertarea, predarea și jaful făcut de militari și să introducă noi pedepse referitoare la refuzul de a participa la război, participarea la proteste de stradă neautorizate și răspândirea de zvonuri false (Dojan și Costiță 2022). O altă consecință rapidă a mobilizării a constat în apariția unor valuri mari de emigranți ruși care au fugit în unele state vecine din nordul Europei (Finlanda), Asia Centrală (Kazakstan și Kirghistan) și Caucazul de Sud (Georgia). Acest flux de emigranți, considerați ilegali de către Kremlin, a crescut tensiunile politice interstatale cu Moscova, precum și cele sociale din zonă. (Sherwin 2022)

În următoarele patru zile (23 - 27 septembrie 2022), oficialii din regiunile Lughansk, Donețsk, sudul Herson-ului și zona ocupată a Zaporizhzhiei au organizat așa-numitul „*vot al rușinii*” pentru unirea cu Federația Rusă, vot care a fost confirmat de Moscova prin anunțarea oficială a anexării acestor provincii și a amenințării cu folosirea „*întregii game de arme convenționale și nucleare*” aflate la dispoziția Kremlinului în cazul „*unui atac asupra teritoriilor ruse*” (The Visual Journal Team 2022). Atât votul celor patru regiuni ucrainene, cât și anunțul făcut de președintele rus Vladimir Putin privind anexarea lor, au fost condamnate de ONU, SUA și unele state Occidentale, iar Secretarul General al ONU a pregătit imediat un proiect de Rezoluție a Consiliului de Securitate pentru nerecunoașterea acestor anexări. Din cei 15 membri ai Consiliului de Securitate al ONU, Federația Rusă a votat împotriva, patru țări s-au abținut (Brazilia, China, Gabon și India), iar 10 au fost pentru. Cu toate acestea, Adunarea Generală a ONU a adoptat, pe 12 octombrie 2022, cu o largă majoritate (143 de state au votat pentru, cinci împotriva – Federația Rusă, Siria, Nicaragua, R.P.D. Coreeană și Belarus -, iar 35 de țări s-au abținut, inclusiv India și China), Rezoluția A/ES-11/L.5 de condamnare a anexării ilegale de

către Federația Rusă a unor teritorii ucrainene, intitulată „*Integritatea teritorială a Ucrainei – apărarea principiilor Cartei ONU*” (The UN Team 2022). Iar președintele ucrainean Volodimir Zelenski a anunțat, la sfârșitul lunii septembrie, că țara sa va solicita o aderare „*accelerată*” la NATO.

Măsurile întreprinse de Kremlin la sfârșitul lunii septembrie 2022 sunt considerate de comunitatea internațională ca o escaladare a conflictului din partea Federației Ruse, într-o încercare disperată de a realiza o punte de legătură între Peninsula Crimeea și regiunea Donbas (figura nr. 8). Declarând că Occidentul și NATO folosesc situația din Ucraina pentru a declanșa un război proximi cu Federația Rusă, ce se poate transforma rapid într-un al Treilea Război Mondial, Moscova a continuat să amenințe cu folosirea armelor nucleare, îndeosebi cele tactice, atât împotriva forțelor ucrainene care ar încerca să recucerească teritoriile considerate de acum rusești ale celor patru provincii separatiste, dar și împotriva țărilor aliate și parteneri care sprijină militar Kievul.

Figura nr. 8: Anexarea celor patru regiuni ucrainene de către Federația Rusă (Stepanenko, și alții 2022)

În acest context, lansarea de către Republica Populară Democrată Coreeană a unei rachete balistice nucleare pe deasupra Japoniei, în data de 4 octombrie 2022, a căpătat o altă însemnătate strategică, mai ales că această țară este un aliat apropiat al Kremlinului, iar acțiunea propriu-zisă a vrut să demonstreze că rușii nu se joacă cu amenințarea nucleară. O conotație asemănătoare au avut-o și ciocnirile de la granița azero-armeană, de la mijlocul lunii septembrie 2022, care s-au soldat cu câțiva zeci de militari morți de o parte și de alta, cu cucerirea a 10 km² din teritoriul Armeniei și cu solicitarea guvernului armean pentru sprijinul militar al Federației Ruse și al CSTO în soluționarea conflictului (Sands 2022). Aceeași conotație au avut-o și ciocnirile violente de la granița kârkâzo-tadjică, izbucnite la 14 septembrie 2022, în care polițiile de frontieră ale celor două foste state sovietice au deschis focul pentru unele neînțelegeri privind o porțiune de graniță, rezultând peste 100 de morți (41 de tadjici și 59 de kârkâzi), sute de răniți și incendierea a numeroase locuințe în circa zece sate din zonă. Reluând o mai veche dispută teritorială de anul trecut¹², forțele de grăniceri ale celor două state au folosit rachete Grad și drone de luptă Bayraktar, distrugând peste 300 de infrastructuri civile (școli, spitale și piețe alimentare) și forțând aproximativ 137.000 de locuitori să fie relocați din zona conflictului (Sultanalieva 2022). Conflictul s-a încheiat cu un acord de încetare a focului, odată cu anunțul privind mobilizarea parțială făcut de președintele Putin, dar și cu refuzul Bișkekului de a mai participa la exercițiul anual comun organizat de CSTO „*Frăția indestructibilă 2022*”¹³. Același lucru s-a întâmplat și cu retragerea Erevanului de la participarea cu trupe la exercițiile din Kazahstan, din luna septembrie 2022, ca urmare a refuzului Moscovei și al celorlalte state membre ale CSTO de a-l ajuta militar (Nețoiu 2022). Aceste refuzuri repetate demonstrează că efectele războiului din Ucraina s-au extins și asupra alianței fostelor republici sovietice. Iar prezența forțelor ruse în aceste state a scăzut simțitor, ca urmare a necesității suplimentării trupelor care luptă în Ucraina. Și Mongolia a fost scuturată, în repetate rânduri, de

¹² În luna aprilie 2021 au avut loc ostilități similare în aceeași regiune, cu circa 50 de morți și sute de răniți din rândul populației civile, precum și cu evacuarea a circa 58.000 de persoane.

¹³ La exercițiul comun al CSTO (fondată la începutul anilor '90, după prăbușirea URSS) „*Frăția indestructibilă 2022*” urmau să participe cele șase state membre – Rusia, Armenia, Belarus, Kazahstan, Kârgâzstan și Tadjikistan –, alături de observatori din alte cinci state, printre care Serbia, Siria și Uzbekistan. Exercițiul ar fi avut ca temă misiunile de asigurare a păcii, dar a fost anulat chiar cu o zi înainte să înceapă.

revolte sociale de amploare îndreptate împotriva corupției autorităților centrale și a exportului de cărbune spre China, scoțând în evidență schimbările geopolitice ale situației de securitate din Asia Centrală și de Est după izbucnirea războiului ruso-ucrainean.

La rândul ei, disputa acerbă dintre Federația Rusă și Uniunea Europeană privind aprovizionarea cu gaze naturale versus reducerea sancțiunilor economico-financiare a fost acutizată de „*actul de sabotaj*” din 26 septembrie 2022, în care toate conductele subacvatice ruse ale Nord Stream 1 și 2 din largul coastei Suediei la Marea Baltică au explodat, cauzând cea mai mare erupție de metan din istorie și generând o reală criză de poluare marină pe o distanță de 1 km, extrem de greu de izolat și gestionat (Meredith 2022). Până în prezent, nu s-au putut determina autorii sabotajului, deși multe țări europene arată către Moscova, iar Kremlinul a acuzat implicarea teroristă a Marii Britanii, iar mai recent a Suediei, după descoperirea a patru găuri în cele trei conducte, din care una de 50 m la conducta Nord Stream 1 și aprobarea participării procurorilor ruși la anchetă.

O acțiune tactică, dar cu efecte strategice, realizată cu succes de către armata ucraineană, a constat în aruncarea parțială în aer a podului de peste strâmtoarea Kerchi, cel mai mare pod din Europa (construit de ruși în 2018), având o lungime de 19 km și reprezentând o infrastructură critică de importanță strategică pentru logistica armatei ruse – leagă Peninsula Crimeea de Federația Rusă. Kievul a folosit mișcarea de partizani din teritoriile ocupate, aflată în creștere¹⁴, ai căror luptători au condus un camion-capcană și au reușit să neutralizeze temporar o arteră de circulație și linia de cale ferată de pe pod¹⁵, doar la o zi după ce

¹⁴ Luptătorii din cadrul grupurilor ucrainene de partizani din teritoriile vremelnic ocupate sunt antrenați, consiliați și înzestrați de forțele ucrainene pentru operații speciale. Ei sunt instruiți în arta sabotajului, tactici de tip „lovește-și-fugi”, comunicații ascunse și abilitatea de a sta invizibili în cadrul populației locale. Pe lângă sarcina de observare și culegere de informații din zonă, partizanii au desfășurat și acțiuni de ucidere a unor militari ruși și a informatorilor acestora. În prezent, astfel de grupuri de partizani s-au raportat în orașele Herson, Melitopol și Nova Kakhovka.

¹⁵ Conform ziarului rus Moskovsky Komsomolets, o altă posibilitate, neconfirmată oficial încă, se referă la o acțiune de crimă organizată desfășurată de ceceni împotriva judecătorului rus „*neobișnuit de independent și incoruptibil*”, Serghei Maslov, care era implicat în procesul fetei președintelui cecen Ramzan Kadyrov, un prieten apropiat al președintelui Putin, dar și într-un alt proces al gigantului energetic de stat Gazprom și care a și murit în urma prăbușirii mașinii sale în mare, odată cu o parte a podului.

președintele rus Vladimir Putin și-a sărbătorit împlinirea vârstei de 70 de ani (Gatopoulos 2022). Pe lângă efectul militar strategic, această acțiune a avut și un larg ecou demoralizator printre militarii ruși care luptă în sud, dar și pentru populația rusă, fiind ucise cel puțin trei persoane în deflagrație. Ca răspuns, considerând această acțiune drept „*un act terorist*” și un afront personal, președintele Putin a numit un nou comandant al „*operației militare speciale*” din Ucraina, în persoana generalului Sergei Surovikin¹⁶ și a ordonat lansarea imediată a unor represalii sub forma celor mai mari raiduri aeriene de la începutul războiului, cu drone de luptă și rachete, asupra infrastructurii critice din capitala Kiev și alte 40 de orașe din vestul țării (orașele Lyov, Termopil și Zhytomyr, zona centrală (Nipru și Kremenchuk), est (Harkov și Sumy) și sud (Zaporizhzhia, Nikopol, Nikolaev și Berislav) (Hunder și Landay 2022). Aceste atacuri aeriene ruse, reunite sub „*Operația Dark Skies*”, au avut drept scop principal distrugerea/neutralizarea serviciilor asigurate către populație (îndeosebi electricitate și căldură), lăsând localitățile lovite fără servicii, precum și oprirea exportului de curent electric spre Europa¹⁷. Mai mult, Kremlinul a anunțat naționalizarea centralei nucleare de la Zaporojie și a ordonat legea marțială în cele patru regiuni ucrainene anexate ilegal¹⁸, ceea ce a

¹⁶ Generalul Sergei Surovikin este ofițer de infanterie și are 55 ani. A comandat Districtul Militar de Sud, având o mare experiență în contracararea contraofensivei forțelor ucrainene, dar a fost și șeful Forțelor Aeriene ruse și a participat la al doilea război din Cecenia și la războiul din Siria. A stat șase luni în închisoare după puciul nereușit din august 1991 împotriva lui Gorbaciov și este pe lista de sancțiuni a UE. Este considerat un comandat nemilos, care nu ia în seamă subordonații și are un temperament agresiv.

¹⁷ Se estimează că în aceste raiduri aeriene 50% din uzinele electrice ucrainene au fost distruse sau neutralizate, ceea ce a produs o largă penurie de curent în întreaga țară, lăsând fără curent electric capitala Kiev, orașele Vinnytsia (în sud-vest), Sumi (în nord) și Odesa (la Marea Neagră). Mai mult, se estimează că această penurie de curent va dura până la sfârșitul lunii martie 2023.

¹⁸ Legea marțială în regiunile Donețk, Lugansk, Zaporizhzhia și Herson a intrat în vigoare în noaptea de 20/21.10.2022 și prevedea ca, în caz de nevoie, puterea să treacă la armată, iar autoritățile să poată naționaliza bunuri și companii private sau să sune mobilizarea militară. Cu acest prilej, s-a solicitat rezidenților proruși ce locuiesc pe malul vestic al fluviului Nipru, îndeosebi în regiunea din sudul Hersonului, să se evacueze în Federația Rusă (aproximativ 60.000 de oameni) și s-a precizat că intrarea în cele patru provincii se poate face doar pe bază de documente speciale de trecere, eliberate de comandanții militari ruși.

declanșat o reacție de protest la nivel european și internațional. În replică, președintele ucrainean Volodimir Zelinski a decis creșterea rezilienței naționale, prin crearea de puncte mobile tari ale infrastructurii critice în orașe, comune și sate, denumite „*centre invincibile*”¹⁹, care să asigure continuarea serviciilor către populație, îndeosebi în producerea și aprovizionarea cu energie (Ellyatt și Macias 2022). Aceste centre au fost echipate cu generatoare importate din statele europene.

Pentru a escalada și mai mult tensiunile din zonă, președintele belarus Alexander Lukașenko a ordonat trupelor sale să se disloce la granița cu Ucraina, în comun cu cele ruse, acuzând Kievul că plănuiește să atace Belarusul, împreună cu susținătorii lui occidentali. Cu toate acestea, s-a considerat puțin probabilă lansarea unei ofensive terestre comune ruso-belaruse asupra forțelor ucrainene care acționează în zona Harkov, întrucât transporturile militare cu trenul spre Peninsula Crimeea și Rostov au fost îndreptate mai mult spre aprovizionarea forțelor ruse cu tehnică militară prepoziționată în Belarus sau aparținând acestei țări (tancuri „*T-72*”, camioane „*Ural*” și lansatoare de rachete sol-aer „*Tor-M2*”) și muniții din depozitele armatei belaruse, decât formării unor grupări ofensive mixte în sudul Belarusului (C. Soare 2023). În plus, Teheranul și-a întărit angajamentul de a furniza suplimentar arme Moscovei²⁰, constând în drone de atac „*Shahed-136*” (drone „kamikaze”) și „*Mohajer-6*” (muniție întârziatoare/loitering munition) și rachete balistice sol-sol cu bătaie mică „*Fateh-110*” (raza de acțiune 300 km) și „*Zolfaghar*” (raza de acțiune 700 km), precum și specialiștii militari necesari pregătirii unităților ruse pentru lansarea dronelor „kamikaze” și 40 de centrale necesare exploatarea gazelor

¹⁹ Așa cum precizează revista Reuters într-un articol din 23 noiembrie 2022, aceste „centre invizibile” vor fi organizate pe timpul iernii în toată Ucraina și vor asigura electricitate, căldură, apă, internet, conectivitate pentru telefonie mobilă și servicii farmaceutice fără plată și în regim continuu – sursa <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-setting-up-invincibility-centres-help-provide-heat-water-2022-11-22/>, accesată la 23.11.2022.

²⁰ Această livrare de arme este considerată de țările occidentale drept o încălcare a Rezoluției Consiliului de Securitate al ONU nr. 2231 (2015) privind problematica nucleară iraniană.

naturale²¹, fapt ce a convins Israelul să revină la politica sa de neutralitate privind livrarea de arme către Kiev, iar SUA și UE să aplice unele sancțiuni economico-financiare Iranului (Chulov și Sabbagh 2023). Tot ca o consecință a acestui sprijin militar indirect, au avut loc manifestații de amploare în capitala Teheran, în lunile septembrie și octombrie, soldate cu moartea a cel puțin 240 de civili și arestarea a 14.000 protestatari (The Associated Press Team 2022b).

Între timp, retorica președintelui rus Vladimir Putin privind amenințarea cu folosirea armelor nucleare pentru apărarea integrității sale teritoriale dacă NATO va interveni direct în conflict s-a intensificat, cuprinzând și protecția nucleară a celor patru provincii ucrainene anexate ilegal (Baranovska 2022). Această retorică a fost exacerbată de demonstrația de forță a președintelui Putin, care a început să poarte după el celebra servietă nucleară „Cheget”²², precum și de desfășurarea exercițiului nuclear strategic „Grom (Tunetul) 2022” la mijlocul lunii octombrie 2022, cu scopul redislocării forțelor sale nucleare strategice și executarea unor teste de lansare a rachetelor nucleare, inclusiv în Marea Neagră. În plus, acest exercițiu și-a propus echiparea avioanelor Su-25 belaruse cu bombe nucleare ruse și antrenarea piloților acestora pentru lansarea lor, precum și dislocarea în Belarus a unor sisteme de rachete tactice „Iskander-M” cu încărcătură duală (Kristensen 2022). Considerând că această amenințare a adus lumea la o iminentă „catastrofă nucleară” ca pe timpul „crizei rachetelor din Cuba” (1962), Alianța Nord-Atlantică și-a întărit postura sa de descurajare nucleară, pe timpul desfășurării Reuniunii miniștrilor

²¹ Administrația americană afirmă că deja acești instructori militari iranieni sunt dislocați în Peninsula Crimeea, pentru a ajuta armata rusă să lanseze drone kamikaze asupra Ucrainei.

²² „Cheget” este denumirea dată de ruși servietelor nucleare, echivalente ale „fotbalului nuclear” american (poreclă dată de administrația americană valizei cu codurile nucleare a președintelui SUA). Se presupune că ar fi vorba de trei astfel de serviete – una la președinte, alta la ministrul apărării și a treia la șeful Statului Major –, care fac parte din Sistemul automat de comandă-control al Forțelor Nucleare Strategice ruse „Kazbek”. Au fost concepute de administrația lui Iuri Andropov la începutul anilor 1980 și au intrat în circulație în martie 1985, odată cu preluarea funcției de secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice de către Mihail Gorbaciov.

apărării din 12-13 octombrie 2022, la Cartierul General al NATO de la Bruxelles. La această reuniune s-au stabilit: desfășurarea, în perioada 17-30 octombrie, a exercițiului nuclear strategic aliat „*Steadfast Noon 2022*”²³ în Europa, după doi ani de întrerupere, creșterea sprijinului acordat Ucrainei în cadrul Pachetului NATO comprehensiv de asistență (prin includerea a câteva sute de echipamente de bruijaj antidronă, pe lângă carburanți, haine de iarnă și medicamente), dublarea prezenței navale aliate în Marea Baltică și Marea Nordului (30 de nave sprijinite de aviație navală și submarine), aprobarea posibilității modificării prezenței aliate înaintate în estul Europei de la nivel batalion la cel de brigadă, mărirea cantităților de stocuri de muniții și echipamente, folosirea Procesului NATO de planificare a apărării (NDPP) pentru a lansa comenzi pe termen lung către industriile naționale de apărare, întărirea schimbului de informații și supraveghere în toate domeniile operaționale, întărirea rezilienței infrastructurii energetice și cibernetice, precum și întărirea apărării aliate integrate aeriene și antirachetă – participarea a 15 state aliate²⁴, printre care și România, la noua inițiativă „*European Sky Shield Initiative (ESSI)*”, lansată de Germania cu scopul realizării unui sistem european de apărare aeriană și antirachetă prin achiziții comune ale sistemelor Arrow-3 și Patriot (Stoltenberg 2022).

Un al doilea plan strategic de dezinformare a fost lansat de Kiev la mijlocul lunii octombrie, privind convingerea oficialităților și

²³ Exercițiul nuclear strategic aliat „*Steadfast Noon*” are loc anual, se desfășoară pe durata a două săptămâni și cuprinde o componentă nucleară și una convențională. Anul acesta, componenta nucleară va exersa atât o Escadrilă nucleară strategică B-52 de la baza aeriană americană Minot AFB, cât și abilitatea Escadrelor nucleare tactice europene de a lansa bombe americane gravitaționale nucleare B61 – se estimează că sunt 100 de astfel de bombe dispuse în șase baze aeriene în Europa – Klein Broge în Belgia, Buchel în Germania, Ghedi și Aviano în Italia, Vokel în Țările de Jos și Incirlik în Turcia, iar piloți din Germania, Italia, Țările de Jos și Turcia (deocamdată, rolul ei este stopat) au avioanele dotate cu astfel de bombe și au fost antrenați să le lanseze, conform unui acord special de împărțire a responsabilităților nucleare. Celelalte 14 țări participante la exercițiu au acționat cu capabilități convenționale, conform programului SNOWCAT.

²⁴ Cele 15 state aliate semnatare a Scrisorii de intenție pentru ESSI sunt: Belgia, Bulgaria, Republica Cehă, Estonia, Germania, Ungaria, Letonia, Lituania, Țările de Jos, Norvegia, România, Slovacia, Slovenia, Marea Britanie și Finlanda.

comandanților militari ruși despre iminența desfășurării unei acțiuni ofensive pe scară largă în sudul Hersonului, pentru a recuceri această provincie până la iarnă. Armata ucraineană a și efectuat patru atacuri demonstrative asupra localității Sukhanovo, situată în nordul provinciei Herson. Efectul operativ scontat prin această simulare de contraofensivă a fost acela de începere a retragerii forțelor ruse dincolo de fluviul Nipru spre sud și de creștere a tensiunii în rândul populației proruse. Posibilitatea unei noi umiliri a armatei ruse și creșterea neîncrederii populației locale în capacitatea de apărare a forțelor ruse au fost sporite și de amenințarea aruncării în aer a centralei electrice Kakhovka de pe fluviul Nipru, situată în amonte de capitala provinciei, ceea ce avea efecte negative asupra tuturor actorilor din zonă, inclusiv pierderi mari și pagube materiale în rândul civililor. Planul de dezinformare, combinat cu succesul acțiunilor ofensive ucrainene în regiune a forțat conducerea militară rusă să ordone începerea retragerii strategice pe malul estic al fluviului Nipru, începând cu 22 octombrie 2022. Pe lângă propriile forțe, armata rusă a evacuat și aproximativ 80.000 de civili și echipamentul greu, lăsând orașul Herson în mâinile ucrainenilor (The VOA News Team 2022c).

Între timp, forțele ucrainene au atacat cu drone aeriene și maritime navele ruse din portul Sevastopol, lovind patru din ele, printre care și fregata „*Amiral Makarov*”, mândria Flotei ruse din Marea Neagră (Marina 2022). Au mai aruncat în aer, prin forțele pentru operații speciale, patru elicoptere de recunoaștere și atac K2-52 „*Aligator*” (Hokum B) de pe baza aeriană Veretie din regiunea Pskov²⁵ a Federației Ruse (Păcurar 2022). Ca răspuns, Moscova l-a informat pe Secretarul General al ONU, Antonio Guterres, despre suspendarea acordului ce permitea exportul de cereale prin porturile ucrainene pe o durată nedeterminată, indicând și participarea unor experți britanici la acest „act terorist” asupra navelor care asigurau securitatea coridorului pentru cereale (Păvălucă 2020). În plus, armata rusă a sporit atacurile cu rachete și drone „*kamikaze*” asupra sistemului energetic ucrainean, lăsând aproape patru milioane de locuitori fără apă și electricitate în capitala Kiev și regiunea sa, precum și în provinciile Jitomir (centru-vest), Poltava, Cherkassy și Kirovograd în centru, Rivne (vest), Harkov

²⁵ Districtul Ostrov din regiunea Pskov, unde se află baza aeriană Veretie, este situat în vestul Rusiei, aproape de granița cu Estonia și Letonia, la o distanță de circa 600 de kilometri în linie dreaptă de granița cu Ucraina.

(est), Cernigov și Sumî în nord (Păcurar 2022). Două din aceste rachete au lovit orașul Cernăuți, în apropierea graniței cu România, iar o rachetă a căzut în nordul Republicii Moldova, la granița cu Ucraina. De asemenea, alte două rachete au căzut pe teritoriul Poloniei, omorând două persoane și provocând mai multe pagube materiale.

În data de 18 noiembrie 2022, forțele ucrainene au reușit să coordoneze un atac asupra unui terminal petrolifer în portul Novorossiysk, amenințând astfel siguranța bazei de submarine și a flotilei de nave de debarcare ale Flotei ruse a Mării Negre, redislocate în acest port. Amenințarea este cu atât mai mare cu cât aceste nave de debarcare, foarte vulnerabile, erau folosite și ca mijloace de aprovizionare logistică a forțelor ruse din Ucraina, după neutralizarea podului de peste strâmtoarea Kerçi (Defence Intelligence 2022).

Se pare că și vremea și-a spus cuvântul în acțiunile de luptă din Ucraina. Astfel, la sfârșitul lunii octombrie 2022, armata ucraineană a afirmat că ploile de toamnă i-au încetinit acțiunile ofensive în regiunea Herson, iar oficialitățile de la Kiev au precizat că se tem de faptul că venirea iernii, coroborată cu politica dură a Kremlinului de distrugere a infrastructurii energetice ucrainene cu 30%, cu criza alimentară din localități și cu scăderea veniturilor locuitorilor, ca urmare a distrugerii infrastructurii economice, va duce la o adevărată catastrofă umanitară (Jucan 2022). Această situație ar putea să diminueze moralul trupelor, să scadă susținerea logistică internațională și sprijinul asigurat de populație armatei ucrainene, precum și reziliența națională. Atât Kievul, cât și Moscova au afirmat că războiul va continua și pe timpul iernii, dar cu scopuri și abordări diferite.

În luna decembrie 2022, armata rusă a trecut la întărirea și extinderea pozițiilor defensive de-a lungul frontierei recunoscute internațional cu Ucraina, săpând șanțuri de apărare și construind obstacole proiectate să respingă un atac cu capacități ucrainene mecanizate. Totodată, au existat semnale prin care președintele rus Vladimir Putin ar încerca să înceapă discuțiile de pace cu SUA, dar doar cu scopul de a câștiga timp pentru refacerea puterii sale militare, prin regruparea și înlocuirea unor forțe, ca în primăvară să continue războiul într-o manieră și mai agresivă, până la atingerea obiectivului final (Roșu 2022).

În plus și situația politico-socială din țara vecină, Republica Moldova, pare să se deterioreze, unde câteva mii de persoane au

protestat pe străzile Chișinăului, în toată luna octombrie 2022, cerând demisia guvernului prooccidental și al președintei Maia Sandu. Neliniștea provocată de războiul ruso-ucrainean de la graniță, plus furia cauzată de creșterile în spirală a prețurilor la gazele naturale²⁶ și a inflației au scos oamenii în stradă, sub coordonarea partidului pro-rus ȘOR, rezultând ciocniri violente cu forțele de ordine (Călugăreanu 2022). La aceste mișcări sociale antiguvern și antipreședinte s-a alăturat și partidul socialist PSRM, care a multiplicat aceste proteste în alte circa 20 de centre raionale (Călugăreanu, Moldova este o țintă a Rusiei 2022). Ca să inflameze și mai mult spiritele și să tulbure situația socială din Republica Moldova, firma rusească Gazprom a anunțat intenția sa de a reduce volumului de gaz către Moldovagaz și alte țări europene pe timpul iernii, iar Transnistria a acuzat autoritățile moldovene, prin scrisori trimise la ONU și OSCE, că au luat măsuri antisociale de reducere a consumului de gaze naturale (Kiss 2022).

O situație similară, dar mai dificilă, o are și populația kurdă din Turcia, Siria, Iran și Irak, considerată de autoritățile de la Ankara și Teheran drept „*țapul ispășitor*” al atacurilor comune ale grupării kurde PKK (Kurdistan Workers’ Party) și ale unităților siriene YPG (People’s Protection Units) de la Istanbul, din 13 noiembrie 2022, precum și de implicarea în valurile de proteste naționale iraniene împotriva regimului ayatolahilor. Ca răspuns, aviația turcă a lansat operația aeriană „*Sword-Claw*”, începând cu 20 noiembrie 2022, bombardând grupările kurde din Siria, iar Iranul a trecut la bombardarea Kurdistanului irakian, unde activează principalele partide kurde iraniene. Președintele turc Recep Tayyip Erdogan a anunțat intenția de a lansa și o nouă operație terestră în Siria, asupra orașului-simbol Kobane din nord, preluat de kurzi de la gruparea teroristă „*Stat Islamic*” (Daou 2022). Acuzând, pe lângă partidele kurde iraniene și Arabia Saudită, SUA și Israelul de amestecul în mișcarea masivă de protest antishiită de pe tot cuprinsul țării, ayatolahul Ali Khamenei a intensificat acțiunile teroriste în aceste țări, îndeosebi în Israel. Astfel, în luna noiembrie 2022, au avut loc câteva atacuri teroriste cu mijloace improvizate, cuțite și mașini-berbece, precum și răpiri de persoane pe malul de vest al Iordanului (West Bank) și în Ierusalim, soldate cu cinci morți și zeci de răniți din rândul

²⁶ La data de 28.10.2022, autoritatea de reglementare a gazelor din Republica Moldova a majorat prețurile cu 27% pentru consumatorii casnici.

israelienilor. Ca răspuns, Forțele de apărare israeliene (IDF) au executat mai multe raiduri nocturne de căutare și arestare a suspecților înarmați în West Bank, ucigând mai mult de 130 de militanți palestinieni (Bateman și Gritten 2022).

Așa cum afirma generalul (r) Ben Hodges, fost comandant al Forțelor Terestre americane în Europa (USAREUR), pe timpul Conferinței internaționale Gândirea Militară Românească, organizată de Statul Major român al Apărării în 15-16 noiembrie 2022 la Cercul Militar Național București, armata ucraineană a obținut la Herson un „*momentum ireversibil*”, considerat drept începutul sfârșitului dominației ruse în zonă. Pentru a exploata acest momentum, intenția militară a Kievului este aceea de a întări pozițiile ocupate în sud, a continua contraofensiva în est (în regiunea Donbas), a-și reface puterea militară și a trece, la începutul anului 2023, la eliberarea Peninsulei Crimeea până în vara aceluiași an. Intuind această posibilă manevră ofensivă, trupele ruse au început deja să amenajeze poziții tari defensive în nordul peninsulei.

3. Obiectivele atinse de cele două părți beligerante la finele anului 2022

În analiza modului de îndeplinire a obiectivelor politico-militare ale celor două părți beligerante am avut anumite **limitări**, îndeosebi temporale, ca urmare a extinderii războiului ruso-ucrainean dincolo de anul 2022, unele constrângeri informaționale privind amalgamul și diversitatea comunicării strategice a tuturor actorilor implicați, mai ales ca urmare a numărului mare de fake news și a necunoașterii limbii ruse la un nivel ridicat, dar și limitări de natură geostrategică, în sensul necunoașterii exacte a scopului politic real (nedeclarat) al Federației Ruse. Și aceasta pentru că, pe parcursul desfășurării „*operației militare speciale*” ruse, liderul de la Kremlin și-a schimbat obiectivele politico-militare propuse inițial și declarate, în funcție de desfășurarea evenimentelor.

Din punct de vedere politic, obiectivul personal al președintelui rus Vladimir Putin l-a reprezentat și continuă să-l reprezinte re alegerea sa în actuala funcție, pe timpul alegerilor prezidențiale din 2024. Acest demers l-a avut și în primii săi ani de președinție, când și-a bazat campania electorală pe învingerea cecenilor. Pentru acest obiectiv are nevoie de o victorie în fața propriilor alegători și de folosire

a domeniului financiar ca un mijloc de obținere a acestei victorii, dar și de control al situației interne deteriorate. Astfel, în domeniul financiar Kremlinul a reușit să mențină o tendință de creștere constantă a bugetelor destinate apărării și securității²⁷ (figura nr. 9), în detrimentul altor priorități economice, sociale și de infrastructură și fără a încerca să rezolve problemele majore avute de 10 ani încoace. Așa cum afirmă agenția Reuters, pentru anul 2023 se întrevede o creștere a acestor două bugete cu circa 50% față de 2022, ajungând la 9,4 miliarde de ruble (155 miliarde USD), adică la un nivel record pentru Moscova (Korsusnkaya 2022).

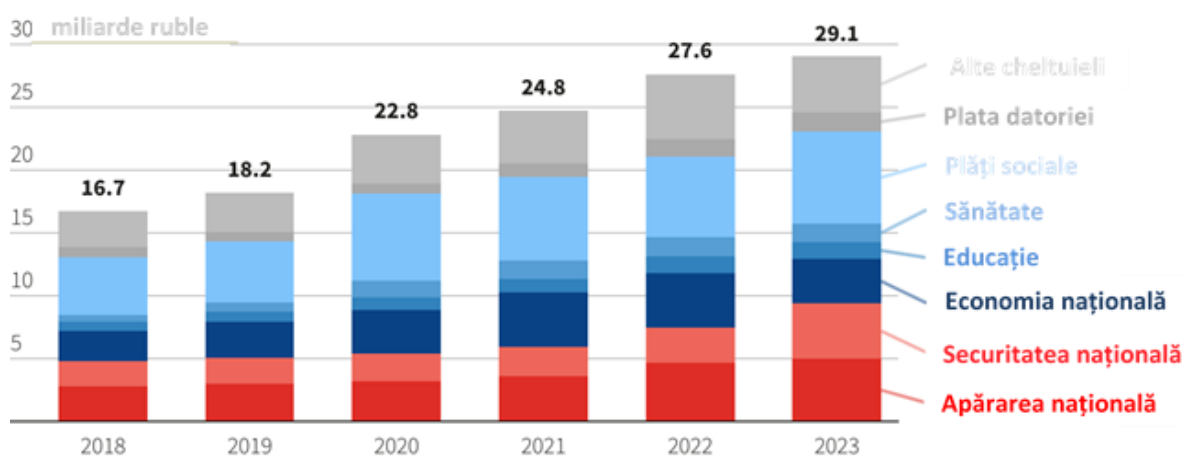

Figura nr. 9: Bugetul de cheltuieli al Federației Ruse pe timpul președintelui Putin (2018 - 2023) (Korsunskaya 2022)

Declarațiile politice oficiale făcute de președintele Putin pentru cea de-a patra realegere a sa în funcția de președinte al Federației Ruse (în 2018) și care prevedeau un număr de 13 proiecte naționale pentru a dezvolta țara și a o ridica la rangul de a cincea putere economică mondială până în 2024, au rămas simple promisiuni electorale (Echipa Digi 24 2018). Ele oricum au fost amânate anul trecut, pe timpul pandemiei de coronavirus, pentru 2030, dar sancțiunile economico-financiare din partea Occidentului, creșterea ratei inflației și a împrumuturilor, precum și costurile ridicate ale prelungirii războiului în Ucraina, vor face imposibilă atingerea acestui obiectiv.

²⁷ În sistemul financiar rus, bugetul securității include activitatea Comitetului de investigații, plata biroului procurorilor, serviciu de închisori, precum și Garda Națională (Korsusnkaya 2022).

Din punct de vedere militar, obiectivele cele două părți beligerante au fost realizate doar parțial. Astfel, armata rusă a reușit să alipească „patriei mamă” alte patru autoproclamate republici ucrainene – Luhansk, Donețk, Herson și Zaporojie –, iar armata ucraineană a eliberat zona de nord a Harkovului, până la graniță și a respins forțele ruse dincolo de fluviul Nipru, în provincia Herson. Situația liniei frontului ruso-ucrainean la sfârșitul anului 2022 este prezentată în figura nr. 10. Perioada de iarnă va reprezenta o stagnare a ofensivei de ambele părți, cu intenția de a se regrupa, a-și aduce forțe proaspete și a continua războiul în primăvară. Ambele părți participante se gândesc să-și reia ofensiva/contraofensiva, iar armata ucraineană are resursele necesare să mențină presiunea asupra forțelor ruse, îndeosebi în regiunea Donbas.

Figura nr. 10: Dispunerea și acțiunile beligeranților la finele anului 2022 (Stepanenko, Hird, și alții 2022)

Din punct de vedere al obiectivelor politicii externe, doar Ucraina și-a atins toate obiectivele propuse, reușind să obțină un sprijin regional

și global considerabil și ajutorul tuturor organizațiilor economice, de securitate și apărare europene și internaționale. Este necesar să continue această abordare și să mențină suportul internațional și pe timpul iernii.

Specialiștii militari și analiștii politici occidentali întrevăd cinci căi posibile pentru continuarea acestui conflict în anul 2023 (The BBC Team 2022). Prima o reprezintă dorința Kremlinului de a relua ofensiva în primăvară, aducând pe front toți cei 300.000 de rezerviști mobilizați și antrenați. Rezultatul acestei noi ofensive ruse va reprezenta o condiție-cheie a viitorului Ucrainei și a continuării sau terminării războiului în regiune. Pe timpul iernii, forțele ruse vor continua, probabil, strategia războiului de uzură, lovind aerian infrastructura energetică ucraineană și punctele-cheie din adâncime (The BBC Team 2022).

O a doua alternativă este dată de determinarea Kievului de a-și recâștiga teritoriile ocupate de ruși, incluzând cele patru autoproclamate republici și Peninsula Crimeea, până în primăvara anului 2023. Așa cum, de altfel, a și promis președintele Volodimir Zelenski în angajamentul făcut de Anul Nou. Chiar dacă forțarea fluviului Nipru pentru a pune presiune pe aprovizionarea terestră rusă din Peninsula Crimeea pare prea îndrăzneată și complexă, o posibilă reluare a contraofensivei ucrainene spre sud-est ar reprezenta o adevărată surprindere strategică și ar duce la capturarea orașului Mariupol, un punct-cheie care ar deschide controlul Mării Azov și ar întrerupe, efectiv, liniile de aprovizionare și de comunicații ruse din Crimeea. O a doua acțiune ofensivă ucraineană s-ar putea declanșa în nordul regiunii Donbas, între orașele Kreminna și Svatone, ceea ce îi va împinge pe ruși înapoi cu 65 km, adică la linia de plecare din februarie 2022. Această direcție secundară ar periclita serios întregul flanc nordic al armatei ruse. Obținerea victoriei ucrainene în această nouă acțiune ofensivă va depinde, în mare măsură, de rămânerea Ucrainei într-o postură ofensivă, precum și de viteza și ritmul cu care aliații și partenerii occidentali vor continua să asigure Kievului pachete de sprijin militar, care să includă noi capacități de asalt – tancuri, avioane, rachete cu bătaie lungă. Și asta în ciuda presiunii domestice crescânde cu privire la costurile din ce în ce mai mari ale războiului (The BBC Team 2022).

În ambele variante, se așteaptă ca cele două părți beligerante să continue războiul și pe timpul iernii. Președintele rus Vladimir Putin va încerca să poarte tratative pentru încheierea unui acord temporar de

încetare a focului, așa cum a fost cel declarat pe timpul sărbătorilor de iarnă, dar această acțiune va reprezenta doar o încercare de a trage de timp pentru regrupare. Oricum, în viitorul apropiat nu se întrevide o începere reală a negocierilor pentru un acord de pace. Această acțiune ar presupune ca una dintre părți să-și modifice cerințele de bază, ceea ce este destul de greu atât pentru Moscova, cât și pentru Kiev.

Există și o altă alternativă, în care costul prea mare al războiului, atât material, cât și în vieți omenești, va schimba condițiile politice domestice din Federația Rusă și va diminua nivelul de implicare al elitelor politice ruse. Așa s-a întâmplat cu războiul din Vietnam în SUA sau cu războiul din Afganistan în fosta Uniune Sovietică. Din nefericire, o astfel de rezolvare din interiorul Federației Ruse va reprezenta o lungă bătălie de voințe pe plan politic, economic și militar, ce se extinde și dincolo de 2023 (The BBC Team 2022).

Chiar dacă războiul s-ar termina în vară, așa cum prevede generalul Hodges, tot mai există și etapa de reconstrucție a Ucrainei, care să includă și poziția Flotei ruse a Mării Negre în portul Sevastopol. Eforturile de reconstrucție ar trebui să includă, în mod deosebit, refacerea infrastructurii ucrainene de-a lungul coastei Mării Azov, incluzând aici orașele-port Mariupol și Berdyansk, precum și redeschiderea canalului Nord Crimeea care aduce apă din fluviul Nipru în peninsulă.

Mai există și alternativa ca totul să înghețe la nivelul la care este acum, cu mici acțiuni ofensive ruse în zonele ocupate din regiunea Donbas. Perioada înghețului va asigura doar opțiuni ofensive limitate celor doi beligeranți, fiecare căutând să-și îmbunătățească pozițiile deja cucerite și să le consolideze împotriva contraacțiunilor oponentului. De altfel, în mesajul său de Anul Nou, președintele Vladimir Putin le-a cerut rușilor să se pregătească pentru un conflict de lungă durată, fortificând pozițiile de apărare cu încă 100.000 de rezerviști din cei recent mobilizați. Această alternativă poate transforma războiul într-unul de uzură de mai mulți ani, mai folositor forțelor ruse, care ar impune Moscovei să-și modifice centrul de greutate spre găsirea unei modalități de a convinge Occidentul să-și piardă interesul în sprijinirea Kievului pe termen lung. Mai ales că se apropie alegerile prezidențiale din SUA, din anul 2024 (The BBC Team 2022).

Mai sunt și unii analiști politici și specialiști militari care par să îmbrățișeze ideea că anul 2023 nu va aduce cu el, din păcate și sfârșitul

războiului. Un factor important îl va reprezenta puterea economiilor celor două țări implicate de a genera forța umană necesară reluării ofensivei din primăvară și de a înlocui efortul imens de reprovizionare cu tehnică, echipamente și, mai ales, muniții. Iar pentru Kiev, acest factor va depinde îndeosebi de posibilitățile de sprijin ale Occidentului. Mai ales că sprijinul acordat de aliații și partenerii europeni poate fi influențat de rezultatul alegerilor de la Casa Albă (The BBC Team 2022).

4. Schimbările majore posibile în ordine mondială

Desfășurarea războiului ruso-ucrainean a avut ca obiectiv important și schimbarea ordinii mondiale²⁸ actuale, îndeosebi în regiunea Europei și a zonelor învecinate. Prin această acțiune violentă se dorește, îndeosebi, creșterea rolului de mare putere al Federației Ruse în detrimentul NATO și UE și trecerea, la nivel internațional, de la lumea unipolară la cea multipolară. Această schimbare ar aduce cu sine o nouă ordine mondială, diferită de cea post-Război Rece, în care noi mari puteri, precum Federația Rusă și China doresc să impună un nou set de aranjamente la nivel internațional pentru păstrarea stabilității politice globale.

Putem afirma că există premisele reluării unor factori premergători Celui de-Al Doilea Război Mondial. În primul rând, o schimbare spectaculoasă în politica sa militară de după începerea ostilităților în estul Europei a avut-o Germania care, în 2022, a crescut bugetul său militar peste cei 2% aprobați în cadrul NATO, îndeosebi pentru înarmarea Forțelor sale Armate, pe lângă trimiterea de arme și echipamente militare la Kiev și renunțarea la gazul rusesc. Considerată de cancelarul german Olaf Scholz o „*Zeitenwende*” (schimbare epocală), noua politică militară germană a întâmpinat o rezistență mare în rândul populației și oamenilor de afaceri nemți privind identitatea națională postrăzboi – de națiune pașnică cu o politică de afaceri bazată pe export –, ceea ce a făcut-o cea mai dezvoltată țară europeană.

²⁸ Conform definiției agreate de Universitatea Princeton, termenul de „ordine mondială” poate fi folosit atât din perspectivă analitică, cât și prescriptivă. Din punct de vedere analitic, ordinea mondială se referă la aranjamentele de putere și autoritate care oferă cadrul pentru diplomatie și politică mondială la scară globală. Prescriptiv, ideal, ordinea mondială se referă la un aranjament preferat de putere și autoritate care este asociat cu realizarea unor valori precum pacea, creșterea economică și echitatea, drepturile omului și calitatea și durabilitatea mediului (Falk 2023).

Întoarcerea la conceptul de „*politică de putere*” în Europa este pe cale să schimbe ordinea politică și de securitate europeană, iar Germania vrea să joace un rol mai activ (The Indian Express Team 2022).

În al doilea rând, Japonia, considerând că balanța puterii militare în Asia de Est s-ar putea înclina în favoarea Chinei până în 2027, mai ales dacă aceasta ar putea recuceri Taiwanul (ceea ce ar pune în pericol rutele maritime strategice care asigură aprovizionarea Japoniei cu produse petroliere și alte bunuri comerciale), a decis dublarea bugetului apărării pe următorii cinci ani, pentru înzestrarea armatei japoneze cu noi rachete cu rază lungă de acțiune, realizate de Mitsubishi, rachete antinavă și aer sol cu rază lungă, realizate de companiile Kongsberg și Lockheed Martin, precum și dezvoltarea unui nou avion de luptă invizibil, de ultimă generație, care să intre în dotarea aviației japoneze în anii 2030 și care să fie construit în colaborare cu Marea Britanie (Lazăr 2022). Aceste programe militare vor reprezenta cea mai mare cursă a înarmărilor de după război, pentru a descuraja China să declanșeze un război în zonă. Iar dezvoltarea și modernizarea armatei japoneze are ca obiectiv declarat anul 2027.

Sunt deja politologi și militari de rang înalt americani, ruși și de alte naționalități (de amintit generalul american Mike Milley, consilier al președintelui Biden, analistul rus Serghei Marjețki, ambasadorul Dumitru Chican sau profesorul Valentin Naumescu de la Universitatea Babeș-Bolyai) care afirmă că, la 30 de ani de la terminarea Războiului Rece, trăim într-o lume „tripolară”, dominată de trei mari puteri, care sunt membre ale Consiliului de Securitate al ONU și, totodată, puteri nucleare: SUA, cea mai mare putere industrială, aviatică, navală și consumeristă; Federația Rusă, o putere militară și energetică ce aspiră să-și recapete forța de odinioară; și Republica Populară Chineză, cea mai mare putere economică asiatică. Ar putea apărea și o a patra putere din rândul țărilor care au potențial și sunt deja puteri economice regionale în ascensiune – Brazilia, India, Arabia Saudită, Canada, Australia sau Africa de Sud (Stan 2022).

Lupta acestora pentru supremație globală, fie prin eliminarea celorlalte două, fie pe cale diplomatică, va reprezenta, de fapt, sfârșitul ordinii mondiale așa cum o știm noi. Aceste schimbări politico-militare din cadrul noii ordini mondiale vor fi exacerbate de schimbarea sistemului economic la nivel global, prin „*marea resetare*” prevăzută pentru 2030, (Stan 2022) care prevede un viitor în care să existe mai

multă echitate socială și diversitate, dincolo de statutul social, rasă, sex, cultură, religie sau granițe. Mai mult, evoluția schimbărilor climatice și criza resurselor ar putea duce la colapsul civilizației moderne și dezindustrializare.

În cadrul celor două mari activități internaționale organizate de președintele rus Vladimir Putin în 2022 – Forumul internațional „*Ideii puternice pentru un nou viitor*”, desfășurat la Moscova, în iulie 2022 și al VII-lea Forum Economic Estic, desfășurat în perioada 5-8 septembrie 2022 la Vladivostok –, acesta și-a prezentat viziunea sa asupra unei noi ordini mondiale, contestând în mod deschis, alături de președintele chinez Xi Jinping, *Pax Americana* și susținând că Occidentul nu poate oferi lumii propriul model de viitor. Ca urmare, se apropie „o nouă eră, o nouă etapă în istoria lumii ... în care atât la nivel local, cât și global se pun bazele și principiile unei ordini mondiale armonioase și mai juste, orientată social și sigură, o alternativă la cea existentă. În prezent, elitele lumii occidentale «au intrat în panică», deoarece alte centre mondiale de dezvoltare își prezintă viziunea lor asupra viitorului lumii.” (Putin 2022)

Deci, putem afirma că viitoarea ordine mondială se poate analiza în cadrul a trei posibile scenarii, după cum urmează:

1. Scenariul *statu-quo-ului*, în care SUA își menține statutul de putere dominatoare a lumii și își va consolida poziția la nivel internațional. Structurile economico-financiare și de securitate actuale vor continua să lucreze cu mai multă eficiență și abnegație. În cadrul acestui scenariu, forțele ruse nu-și vor îndeplini obiectivele propuse în Ucraina, ceea ce va duce la slăbirea economică și militară a Federației Ruse și scăderea drastică a influenței sale în Eurasia. Mai mult, acest scenariu prevede, așa cum afirma generalul locotenent american în rezervă Ben Hodges, o confruntare armată între americani și chinezi în Marea Chinei de Sud pentru statutul Taiwanului, în următorii cinci ani. Generalul Hodges consideră că, dacă statele Uniunii Europene vor fi pregătite să înfrunte, singure și cu sprijin american redus, o Federație Rusă slăbită după eșecul din Ucraina, acest lucru va facilita acțiunile americanilor în Asia și le vor da câștig de cauză (Allen, Hodges și Lindley-French 2022, 369-383). Astfel, alianța SUA – statele occidentale va câștiga supremația la nivel internațional și va salvagarda valorile democrației.

2. Scenariul „*reîntoarcerii la lumea bipolară*” va însemna că, forțată de accentuarea competiției politice între marile puteri pentru dominația mondială și regională, coroborată cu o puternică criză economico-financiară internațională și o recuperare dificilă a statelor la nivel social, SUA va trebui să cedeze o parte din prerogativele sale de superputere globală și să accepte o împărțire a conducerii lumii cu alte mari puteri, îndeosebi cu China, aflată în ascensiune de putere și influență la nivel mondial. Acest scenariu se poate prezenta în două variante, astfel:

2.a. „*Împărțirea lumii în două blocuri politice antagonice*”, adică nu așa cum s-a întâmplat după Cel de-Al Doilea Război Mondial, când lumea a fost împărțită între două superputeri – SUA și Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice (URSS). Această variantă de scenariu presupune existența a două grupări politice opuse, în cadrul cărora nicio țară să nu aibă puterea absolută, ci doar rol de coordonator. Astfel, pe de o parte ar fi lumea democratică, reprezentată de alianța SUA – țările occidentale²⁹, din care fac parte, statele membre NATO (inclusiv cele două state partenere aflate în plin proces de aderare – Suedia și Finlanda), UE (incluzând aici și statele care au solicitat statutul de membru – Ucraina și Republica Moldova) și ale G7³⁰. Pe lângă acestea, ar mai putea participa Austria, Australia, Columbia, Coreea de Sud, Irlanda, Noua Zeelandă și Tunisia. Un model de urmat ar putea fi actuala coaliție de 40 de țări, coordonată de SUA și denumită „*Grupul Consultativ de Apărare a Ucrainei*”, înființat în luna aprilie 2022, cu misiunea de a se întâlni lunar pentru a coordona acțiunile de consolidare a capacităților de apărare ale Ucrainei în fața invaziei rusești. Încă de la înființare, acest grup a fost coordonat de secretarul american al apărării Lloyd Austin și a fost considerat, practic, „*o coaliție militară indirectă*”

²⁹ Introdus de Samuel P. Huntington în cartea sa „*Ciocnirea civilizațiilor*” din 1996, termenul de „*lume occidentală/vestică/apuseană*” nu are o definiție internațional acceptată, ci s-a folosit inițial pentru a defini geografic numai Europa de Vest, apoi a fost extins și la societățile europene și la țările fondatoare de coloniștii din aceste regiuni, a căror cultură derivă din cultura europeană, precum Australia, Canada și Noua Zeelandă. În prezent, acest termen este folosit de multe ori la schimb cu lumea întâi/lumea dezvoltată și cuprinde cele 30 de state membre ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) care acceptă principiile democrației reprezentative și a economiei de piață liberă.

³⁰ Grupul G7 reprezintă un forum internațional al guvernelor unor state dezvoltate din punct de vedere economic, tehnologic și militar, care a fost stabilit în 1975 și cuprinde: Canada, Franța, Germania, Italia, Japonia, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord și Statele Unite ale Americii.

care funcționează în baza militară americană/NATO de la Ramstein, din Germania (Bâtcă 2022). De aceea, ministrul rus de externe Serghei Lavrov a declarat, imediat după înființarea grupului, că „*NATO, în esență, este angajată într-un război cu Rusia printr-un proxy și îl înarmează. Războiul înseamnă război*” (Soare 2022).

De cealaltă parte s-ar situa blocul statelor emergente autoritare din BRICS³¹, la care au solicitat aderarea Argentina și Iranul, în 2022, iar decizia primirii lor în organizație se va lua în 2023 (Sguazzin 2023). În cadrul războiului ruso-ucrainean, acțiunile Federației Ruse au fost sprijinite politic și de Belarus, Siria, Cuba și Venezuela, care și-au exprimat dorința de a adera la BRICS în viitor, alături de Algeria, Indonezia, Mexic, Nigeria, Pakistan, Arabia Saudită, Sudan și Turcia. În plus, Bangladesh, Egipt, Emiratele Arabe Unite și Uruguay sunt deja membre ale Noii Bănci de Dezvoltare operată de BRICS. Se preconizează că, prin aderarea viitoare a Arabiei Saudite și Turciei, BRICS ar putea să-și creeze propriul „*NATO asiatic*”. Deja, la cel de-al 14-lea Summit BRICS, desfășurat în perioada 23 – 24 iunie 2022 la Beijing, s-a conturat o competiție financiară acerbă în cadrul G20, între statele membre ale G7 și cele din BRICS, prin stabilirea realizării unei rezerve valutare, alta decât dolarul american. Se analizează chiar crearea unei criptomonedă comune statelor membre BRICS, precum și a unei platforme de portofel digital pentru comerțul intra-BRICS (Devonshire-Ellis 2022).

2.b. „*Un nou Război Rece*”, având ca protagoniști SUA și China ca superputeri. Aflată deja în plină desfășurare, competiția acerbă dintre cele două mari puteri se poartă acum în domeniul economic și al tehnologiilor de vârf, iar lupta pentru dominația mondială va fi de lungă durată. Această variantă de scenariu are la bază ipoteza că Republica Populară Chineză va prelua dominația zonei asiatice a Eurasiei, în detrimentul Federației Ruse și în parteneriat strategic cu aceasta, incluzând aici și dominația în mărele Chinei de Est și cea de Sud și preluarea Taiwanului, într-o formă sau alta. Deci monitorizarea evoluției viitoarelor relații sino-ruse reprezintă un factor-cheie al

³¹ BRICS reprezintă un acronim pentru cele cinci puteri economice emergente, care sunt și membre în cadrul Grupului G20: Brazilia, Federația Rusă, India, China și Africa de Sud. Este un grup ad-hoc constituit în 2006, la a 61-a sesiune a Adunării Generale a ONU (UNGA), iar membrii săi sunt recunoscuți pentru influența semnificativă asupra afacerilor mondiale. Cel de-al 14-lea summit s-a desfășurat în perioada 23-24 iunie 2022, la Beijing.

acestui scenariu, mai ales că, pentru președintele Xi este important ca președintele Putin să câștige războiul din Ucraina și să rămână la putere. În ceea ce privește Taiwanul, experții militari americani, printre care și generalul Hodges, consideră că acesta poate fi preluat sub control politic de către China doar printr-un conflict militar cu SUA, care poate fi de mai mare sau mai mică intensitate și care s-ar putea desfășura în următorii cinci ani. În același timp, experții americani civili sunt de părere că, dacă va apărea un conflict cu SUA, cel mai probabil acesta se va desfășura în domeniul cibernetic, iar stabilirea de alianțe în domeniul tehnologic și investirea în tehnologiile de vârf vor reprezenta o necesitate în asigurarea securității naționale (Kimball 2022).

Ca urmare, o nouă „*Cortină de fier*” ar putea apărea la granița dintre cele două regiuni ale Eurasiei, în care atât Federația Rusă, cât și Turcia se vor situa în zona asiatică.

3. Scenariul unei „*lumi multipolare*”, propusă de liderii ruși și chinezi și care se bazează pe principiile fundamentale ale dreptății și egalității, recunoașterea dreptului fiecărui stat și popor la calea sa suverană de dezvoltare. Doar statele cu adevărat suverane pot garanta o dinamică de creștere ridicată. Propunerea sino-rusă nu este agreată însă de analiștii americani, precum cercetătorii din cadrul blogului Nextbigfuture.com, care prezintă o altă teorie a „*lumii multipolare*” bazată pe posibilele creșteri economice și demografice ale celor mai dezvoltate state ale lumii, cu tendințe de acaparare a puterii regionale în zonele lor de interes. Astfel, conform acestei analize, lumea după 2030 va fi caracterizată de multilateralism și o structurare pe niveluri ale marilor puteri, în funcție de locul lor în cadrul competiției economice, demografice și militare. În accepțiunea lor, competiția dintre statele dezvoltate va împărți marile puteri în trei niveluri, astfel:

- *Nivelul 1* – va cuprinde marile puteri cu tendințe de a deveni superputeri, precum SUA și China, în care economia celei din urmă va fi de două ori mai dezvoltată decât cea americană după 2050;

- *Nivelul 2* – va cuprinde statele cu un produs intern brut (PIB) de circa 5-6 trilioane USD, precum Japonia și Germania; probabil că și India va atinge acest nivel după 2030;

- *Nivelul 3* – va avea o competiție strânsă și acerbă între statele dezvoltate care vor realiza un PIB de 2,4-4 trilioane USD, precum Franța, Marea Britanie, India și Italia, dar și cele emergente (Canada, Coreea de Sud, Australia, Brazilia și Rusia) care vor lupta să ajungă la

acest nivel după anii 2030, surclasând Italia și chiar Franța (Wang 2020).

Creșterile economice din cadrul competiției pentru acapararea puterii mondiale și regionale vor influența, la rândul lor, creșterile demografice și cele din cadrul bugetelor de apărare, care nu vor avea întotdeauna o influență pozitivă asupra noii ordini mondiale post-pandemie. Astfel de creșteri se vor produce în țări precum SUA, Canada, Coreea de Sud, Australia. Atât China, la care se întrevede o posibilă scădere a populației în viitor, dar și Japonia și statele europene vor avea dificultăți în domeniul demografiei, prin scăderea drastică a populației și îmbătrânirea acesteia, fapt ce va putea duce la schimbarea balanței de putere, după 2050, către Africa (Nigeria) și sudul Asiei (India, Indonezia, Vietnam și Turcia).

Pornind de la realitățile competiționale actuale la nivel mondial și a schimbărilor rapide în situația de securitate regională, se conturează ideea că, în afară de un interes major de securitate, un parteneriat strategic sino-rus reprezintă o alianță artificială, cele două state nefiind aliați tradițional și având multe interese contrare și chiar competiționale. Mai mult, acest parteneriat a fost întărit de războiul ruso-ucrainean, iar pentru Moscova este dificil să se considere doar o țară asiatică. Putem deci afirma că varianta scenariului 3 propusă de ruși și chinezi ar putea fi interpretat drept „*cel mai periculos*”, iar scenariul 2.a. „*cel mai probabil*”.

Concluzii

Sfârșitul anului 2022 a găsit trupele beligerante într-o stagnare a majorității acțiunilor militare, cu doar câteva atacuri la nivel tactic în regiunea Donbas, de o parte și de alta. Condițiile de iarnă, precum și lipsurile crescute în tehnică, armamente și muniții au făcut dificilă continuarea unui război kinetic pe tot frontul ucrainean. Doar acțiunile aviației și rachetelor ruse au continuat, lovind cu precădere infrastructura critică cu scopul întreruperii principalelor servicii către populație și a lăsa țara fără căldură și electricitate pe durate mai mari de o lună. În același timp, Kievul a ripostat lovind obiective militare în interiorul Federației Ruse sau în provinciile controlate de ruși, precum Saratov, Ryazan, Kursk și Bryansk.

Conflictul ucrainean a devenit internațional și continuă să atragă mercenari, grupuri jihadiste salafiste și companii private militarizate, care văd în război o oportunitate să acceadă către Europa. Dotarea armatei ucrainene cu un bogat arsenal european, precum și lăsarea în urmă a echipamentelor militare de către forțele ruse, pot ușura accesul acestor grupări neregulate la aceste sisteme de arme, tehnică militară și muniții cu care să planifice și să execute posibile viitoare acțiuni contra guvernelor centrale sau atacuri teroriste. Ca urmare, situația de securitate europeană se poate deteriora simțitor în viitor, atunci când acestor luptători străini li se va asigura cetățenia ucraineană după război, ceea ce le va permite să pătrundă în țările europene, în mod liber. La fel se poate întâmpla și cu situația de securitate din Caucazul de Nord, unde militanții locali, grupurile teroriste din zonă și propaganda jihadistă continuă să acuze luptătorii ceceni loiali președintelui Kadîrov că luptă de partea lui Putin, în loc să se comporte ca buni musulmani ce luptă pentru țara lor. Aceste grupuri ar putea exploata situația curentă din Ucraina, desfășurând noi atacuri în Caucaz sau recrutând tineri din zonă, prin manipularea datelor și informațiilor despre război.

Pentru Federația Rusă și, îndeosebi, pentru președintele Vladimir Putin, câștigarea acestui război este imperativă, întrucât urmează alegerile prezidențiale din 2024. De aceea, creșterea bugetului destinat securității și apărării pentru 2023, cu aproximativ 50%, în detrimentul altor priorități economice, sociale și de infrastructură, demonstrează folosirea de către Kremlin a acestui buget ca un mijloc de finanțare a campaniei militare din Ucraina, lăsând nerezolvate marile probleme avute în ultima perioadă.

Începutul anului 2023 este, de asemenea, caracterizat tot de o stagnare a situației pe toate fronturile în estul și sud-estul Ucrainei, acțiunile militare fiind desfășurate la un tempo foarte redus. Părerea specialiștilor de intelligence este că ambele forțe armate caută să se regrupeze, împrăspăteze și reprovizioneze, pentru a relua acțiunile ofensive în primăvara acestui an. În acest război static, de tipul Primului Război Mondial, continuă să se manifeste doar atacuri aeriene, cu dronele, artileria și rachetele de ambele părți, forțele ruse lovind

infrastructura critică din principalele localități pentru a forța autoritățile ucrainene să capituleze pe timpul iernii, iar ucrainenii axându-se pe lovirea unor puncte nevralgice din teritoriile rusești, cu efect mai mult destabilizator. Totuși, acțiunile aeriene cu drone și rachete vor continua să amenințe securitatea statelor vecine, așa cum s-a întâmplat în Polonia, Republica Moldova, Republica Cehă, Slovacia și România. Vor continua și acțiunile neconvenționale/ hibride de nivel tactic ale forțelor pentru operații speciale și luptătorilor din rezistență/ mercenarilor (precum luptătorii privați ai Grupului Wagner), dar cu efecte strategice. Așa cum a fost cazul acțiunilor teroriste de tip pachete-capcană trimise diferitelor ambasade ucrainene din Europa în luna decembrie 2022 sau lovirii podului Kerchi sau a unor aeroporturi și porturi militare din adâncimea teritoriului rus sau din Peninsula Crimeea. Nici folosirea iernii ca armă de către ruși nu va fi uitată și va avea efecte strategice și consecințe umanitare devastatoare – strămutarea locuitorilor din zonele care nu garantează suficientă energie electrică și căldură, mai ales din localitățile aflate în apropierea liniilor de demarcație, precum Herson și Mikolaev.

Mai mulți strategii militari, printre care și generalul Hodges, afirmă că acest război va mai continua încă 1-2 ani și că realizarea condițiilor de revenire la normalitate în Ucraina este departe de a fi asigurată. În afară de solicitările Federației Ruse, adresate Occidentului, pentru asigurarea unor „garanții de securitate”, Kremlinul a declarat deschis că, înainte de a începe negocierile de pace, SUA și statele europene vor trebui să recunoască anexările făcute a armata rusă până în luna septembrie 2022, inclusiv Peninsula Crimeea. Mai ales că, la ultima lor întâlnire din luna decembrie 2022, dintre președintele francez Emmanuel Macron și omologul său american Joe Biden, acesta din urmă și-a exprimat dorința de a discuta cu președintele rus Vladimir Putin, dar în anumite condiții. Deci după anumite negocieri.

Înghetarea prețului la barilul de petrol rusesc la 60 USD, impusă de UE, G7 și Australia în luna decembrie 2022, nu reprezintă o amenințare prea serioasă la adresa economiei Federației Ruse și care să oblige Kremlinul să pună capăt invaziei în Ucraina. Mai ales că sunt

state, precum India și China, care au anunțat că nu vor respecta această limitare de preț. Așa cum a afirmat, recent, cancelarul german Olaf Scholz, s-au creat premisele stabilirii unui al doilea Război Rece, prin divizarea lumii în blocuri politico-militare.

Ca o **proiecție** geopolitică a viitorului apropiat, revenirea la lumea bipolară și reînceperea unui nou Război Rece reprezintă și cea mai probabilă schimbare a actualei ordini mondiale, ca urmare a realităților competiționale la nivel global și a schimbărilor rapide în situația de securitate regională. Cu toate acestea, mai mulți politologi și analiști militari afirmă că cea mai periculoasă schimbare a ordinii mondiale ar reprezenta-o trecerea la pluralism, adică la o lume multipolară, în care controlul teritorial la nivelul regiunilor va fi înlocuit de influențarea geopolitică a câte unei mari puteri regionale, structurate în funcție de locul lor în cadrul competiției economice, demografice și militare. În această lume multipolară, competiția pentru dominarea regională va perpetua stările conflictuale și va duce la dese schimbări hegemonice.

În schimb, continuarea războiului pe termen lung va accentua cursa înarmărilor la nivel internațional și așa aflată în creștere în ultimii șapte ani. Competiția acerbă pentru dominarea pieței mondiale, îndeosebi la produsele înalt-tehnologizate din cadrul EDT, va înrăutăți și mai mult securitatea europeană și euroatlantică, prin continuarea experimentării noilor tipuri de arme în război și posibilitatea înarmării unor actori nestatali greu de controlat. Ca exemplificare, SUA a anunțat, recent, lansarea noului bombardier strategic invizibil „*B-21 Raider*” și lucrează la un sistem de arme cu laser de mare putere, de 100 kW, denumit „*HEL TVD*”. La rândul ei, China a lansat nava purtătoare de drone „*Zhu Hai Yun*”, prima navă operată de inteligență artificială la nivel mondial, împreună cu cea mai mare dronă din lume, „*Wing Loong-3*”. Și Turcia a anunțat, în luna noiembrie 2022, testarea dronei supersonice invizibile „*Kizilelma*”, ce poate fi încadrată în generația a 6-a de avioane de luptă.

Astfel, statele dezvoltate vor continua să se înarmeze și să cheltuiască bugetele naționale mai mult pentru apărare și securitate, în loc să diminueze crizele deja existente la nivel european și internațional

– energetică, economică, financiară, socială, umanitară și alimentară. Țări precum Germania și Japonia se înarmează și-si refac *statu-quo-ul* de dinaintea Celui de-Al Doilea Război Mondial, iar Polonia se dorește a deveni cea mai mare puternică forță terestră europeană, investind deja masiv într-o armată mai mare decât cea germană. Se afirmă că anul 2023 ar putea aduce recesiunea în Europa și că multe state europene vor suferi de pe urma acestui fenomen. Iar iarna lui 2023 va reprezenta piatra de căpătâi a rezilienței ucrainene, precum și testarea continuării sprijinului pe care SUA și NATO îl va acorda Kievului. Deja se vorbește de lipsuri mari în asigurarea munițiilor de artilerie și a unor mijloace blindate, pe lângă necesitatea crescândă de punere la dispoziția autorităților și populației ucrainene a sistemelor mobile energetice. Așa cum afirmă unii experți politico-militari occidentali, industriile de apărare naționale vor juca un rol hotărâtor în câștigarea acestui război, prin acoperirea rapidă a golurilor în aprovizionarea cu arme și muniții. Și asta pentru că actualul război din Ucraina a evidențiat importanța deținerii unui armament ultramodern de apărare pentru a descuraja și stopa ambițiile imperialiste ale Kremlinului.

Bibliografie:

- Al Jazeera Staff. 2022. „What we know about protests in Uzbekistan’s Karakalpakstan region.” *Al Jazeera*, 04 07. Accesat 10 04, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/7/4/what-we-know-about-protests-in-uzbekistans-karakalpakstan-region>
- Allen, John R., Ben F. Hodges, și Julian Lindley-French. 2022. *Viitorul război și apărarea Europei*. Bucharest: Editura Militară.
- Balmforth, Tom, și Maria Kiselyova. 2022. „Putin leads sweeping nuclear exercises as tensions sour.” *Reuters*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/putin-starts-russias-strategic-nuclear-exercises-tensions-soar-2022-02-19>
- Baranovska, Marina. 2022. „Cât de reală este amenințarea nucleară a lui Putin?” *Deutsche Welle*, 12 10. Accesat 04 21, 2023.

<https://www.dw.com/ro/putin-%C8%99i-amenin%C8%9Barea-nuclear%C4%83-cum-poate-fi-oprit/a-63405803>

- Bâtcă, Marius. 2022. *Grup Consultativ în domeniul Apărării privind Ucraina*. Comunicat de presă, Trustul de presă al MApN, MApN, București: Trustul de presă al MApN. Accesat 04 24, 2023. <http://presamil.ro/grup-consultativ-domeniul-apararii-privind-ucraina/>
- Bateman, Tom, și David Gritten. 2022. „Jerusalem bombings: Teenager killed in rare twin attacks at bus stops.” *BBC News*, 23 11. Accesat 11 24, 2022. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-63726676>
- Beardsley, Eleanor. 2022. „Thousands of Ukrainians are training to protect their cities in case Russia invades.” *NPR*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.npr.org/2022/01/19/1073792421/ukraine-russia-attack-military>
- Boulègue, Mathieu, și Alina Polyakova. 2021. „The Evolution of Russian Hybrid Warfare: Executive Summary.” *CEPA*. Accesat 09 13, 2022. <https://cepa.org/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-introduction/>
- Brandiburu, Sorin. 2022. „Turcia aprinde o nouă dispută cu privire la suveranitatea insulelor din estul Mării Egee.” *Bursa.ro*, 09 02. Accesat 04 21, 2023. <https://www.bursa.ro/turcia-aprinde-o-noua-disputa-cu-privire-la-suveranitatea-insulelor-din-estul-marii-egge-02806545#Opinii>
- Bugos, Shannon. 2022. „Putin Orders Russian Nuclear Weapons on Higher Alert.” *Arms Control Association*. Accesat 09 13, 2022. <https://www.armscontrol.org/act/2022-03/news/putin-orders-russian-nuclear-weapons-higher-alert>
- Burns, Robert, și Hope Yen. 2022. „US doubts new Russian war chief can end Moscow’s floundering.” *Associated Press*. Accesat 09 14, 2022. https://apnews.com/article/russia-appoints-new-ukraine-war-commander-dvornikov-225f976f9abfb5aff6154ac3b77c21e6?utm_source=Twitter&utm_medium=AP&utm_campaign=SocialFlow

- Butler, Daren, și Tuvan Gumrukcu. 2019. „Turkey signs maritime boundaries deal with Libya amid exploration row .” *Reuters*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-libya-idUSKBN1Y213I>
- Cafiero, Giorgio. 2022. „Kosovo-Serbia tensions: Mood on the ground, possible scenarios.” *Al Jazeera*, 29 12. Accesat 04 21, 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2022/12/29/kosovo-serbia-tensions-mood-on-the-ground-possible-scenarios>
- Călugăreanu, Vitalie. 2022. „Moldova este o țintă a Rusiei – Maia Sandu, bastion în fața clanurilor revanșarde conectate la Kremlin.” *Deutsche Welle*, 12 10. Accesat 11 02, 2022. <https://www.dw.com/ro/moldova-este-o-%C8%9Bint%C4%83-a-rusiei-maia-sandu-bastion-%C3%AEn-fa%C8%9Baclanurilor-revan%C8%99arde-conectate-la-kremlin/a-63418474>
- . 2022. „Moldova este o țintă a Rusiei.” *Deutsche Welle*, 12 10. Accesat 04 24, 2023. <https://www.dw.com/ro/moldova-este-o-%C8%9Bint%C4%83-a-rusiei-maia-sandu-bastion-%C3%AEn-fa%C8%9Baclanurilor-revan%C8%99arde-conectate-la-kremlin/a-63418474>
- Chulov, Martin, și Dan Sabbagh. 2023. „Iran smuggled drones into Russia using boats and state airline, sources reveal.” *The Guardian*, 12 02. Accesat 04 21, 2023. <https://amp.theguardian.com/world/2023/feb/12/iran-uses-boats-state-airline-smuggle-drones-into-russia>
- Cojan , Liviu. 2022. „Rușii îi acuză pe ucraineni că fură gazele destinate Republicii Moldova. Kievul neagă și spune că este „o manipulare grosolană”.” *Digi 24 HD*, 22 11. Accesat 04 21, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/rusii-ii-acuza-pe-ucraineni-ca-fura-gazele-destinate-republicii-moldova-kievul-neaga-si-spune-ca-este-o-manipulare-grosolana-2160217>
- Colectiv CSSAS. 2022. „Analiza multidimensională a invaziei ruse în Ucraina (24 februarie - 2 martie 2022).” Editor CSSAS. *Colocviu strategic* (Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”) 1: 3-4. Accesat 09 12, 2022. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs01-22.pdf

- . 2022. „Analiza multidimensională a invaziei ruse în Ucraina (3-16 martie 2022).” *Colocviu strategic*, 20 03. Accesat 04 21, 2023. doi:10.53477/1842-8096-22-3
- Colla, Marcus. 2022. „Turkey plays the dance of the go-betweens in Ukraine war.” *The Interpreter*. Accesat 09 14, 2022. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/turkey-plays-dance-go-betweens-ukraine-war>
- Daou, Marc. 2022. „The Kurds are the 'ideal scapegoat for both Turkey and Iran'.” *France 24*, 23 11. Accesat 11 24, 2022. <https://www.france24.com/en/middle-east/20221123-the-kurds-are-the-ideal-scapegoat-for-both-turkey-and-iran>
- Defence Intelligence. 2022. *Intelligence Update on Ukraine 22 November 2022*. Intelligence Update, Defence Intelligence, UK Defence HQs, Londra: UK Defence HQs. Accesat 11 23, 2022. <https://twitter.com/DefenceHQ/status/1594937211279269891/photo/1>
- Devonshire-Ellis, Chris. 2022. „China Has Urged The West To Read The New 14th BRICS Summit Declaration Carefully. This Is What It Says.” *Silk Road Briefing*, 28 06. Accesat 09 07, 2022. <https://www.silkroadbriefing.com/news/2022/06/28/china-has-urged-the-west-to-read-the-new-14th-brics-summit-declaration-carefully-this-is-what-it-says/>
- Digital Desk. 2022. „Russia Ukraine War: Russian Military Says Damaged Moskva Missile Cruiser Has Sunk.” *RepublicaWorld.com*, 15 04. Accesat 09 14, 2022. <https://www.republicworld.com/world-news/russia-ukraine-crisis/russia-ukraine-war-news-live-updates-day-48-april-13-2022-liveblog.html>
- Dojan, Sorin. 2022. „„Principiul integrității teritoriale” | De ce forțează Moscova să alipească regiuni din Ucraina prin referendumuri.” *Europa Liberă România*, 20 09. Accesat 04 21, 2023. <https://romania.europalibera.org/a/referendum-ucraina-teritorii-ocupate-rusia/32043120.html>
- Dojan, Sorin, și George Costiță. 2022. „Vladimir Putin anunță mobilizarea militară parțială și amenință Ucraina cu armele

nucleare.” *Europa Liberă România*, 21 09. Accesat 04 21, 2023. <https://romania.europalibera.org/a/vladimir-putin-mobilizare-militara-partiala-rusia-razboi-ucraina/32043377.html>

Dr. Erdogan, Aziz. 2018. „Russian A2AD Strategy and Its Implications for NATO.” *Beyond the Horizon*, 06 12. Accesat 04 20, 2023. <https://behorizon.org/russian-a2ad-strategy-and-its-implications-for-nato/>

Duggal, Hanna. 2022. „Ukraine’s counteroffensive explained in maps.” *Al Jazeera*, 13 09. Accesat 09 16, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/13/ukraines-counteroffensive-explained-in-maps>

Dumitrescu, Anca. 2022. „Reuters: Ce impact are războiul din Ucraina asupra livrărilor de gaze ale Rusiei în Europa?” *News.ro*. Accesat 09 13, 2022. <https://www.news.ro/economic/reuters-ce-impact-are-razboiul-din-ucraina-asupra-livrarilor-de-gaze-ale-rusiei-in-europa-1922402208002022030820629027>

Echipa Digi 24. 2018. „Alegeri prezidențiale în Rusia. Cum a reușit Putin să se mențină aproape 20 de ani la putere?” *Digi 24 HD*, 16 03. Accesat 04 24, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia/alegeri-prezidentiale-in-rusia-cum-a-reusit-putin-sa-se-mentina-20-de-ani-la-putere-896253>

Ellyatt, Holly, și Amanda Macias. 2022. „Putin imposes martial law on annexed regions; ‘Battle for Kherson’ could be imminent as civilians told to flee.” *CNBC*, 20 10. Accesat 10 21, 2022. <https://www.cNBC.com/2022/10/19/russia-ukraine-war-updates.html>

Euronews with AP. 2022. „Ukraine war: Hundreds arrested in Russia after Putin's troops call-up order sparks protests.” *Euronews*, 22 09. Accesat 10 04, 2022. <https://www.euronews.com/2022/09/21/russian-protesters-take-to-the-streets-over-putins-mobilisation-order>

Express Web Desk. 2022. „Russia Ukraine War News Live Updates: Don’t play with Russia, press it to end the war, Zelenskyy tells the West.” *The Indian Express*, 27 05. Accesat 05 27, 2022.

<https://indianexpress.com/article/world/russia-ukraine-war-live-updates-putin-zelenskyy-7936669/>

- Ezeh, Alex, Michael Silverman, și Saverio Stranges. 2021. „The impact of COVID-19 has been lower in Africa. We explore the reasons.” *The Conversation*, 17 08. Accesat 11 01, 2021. <https://theconversation.com/the-impact-of-covid-19-has-been-lower-in-africa-we-explore-the-reasons-164955>
- Falk, Richard. 2023. „World Order.” *Encyclopedia Princetoniensis*, 02 04. Accesat 04 24, 2023. <https://pesd.princeton.edu/node/696>
- Gadzo, Mersiha, și Arwa Ibrahim. 2022. „Ukraine conterattack to 'systematically grid' down Russian military.” *Al Jazeera*. Accesat 09 05, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2022/9/4/ukraine-russia-live-updates-berlin-agrees-e65bn-inflation-relief>
- Gatopoulos, Alex. 2022. „Bridge too far: Why blast on key Crimea link bodes ill for Russia.” *Al Jazeera*, 10 10. Accesat 10 11, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/10/10/bridge-too-farwhy-the-attack-on-bridge-bodes-ill-for-russia>
- Hajdari, Una. 2022. „Europe keeps a wary eye on Kosovo, Serbia.” *Politico*, 09 08. Accesat 10 04, 2022. <https://www.politico.eu/article/europe-keep-anxious-eye-kosovo-serbia/>
- Hird, Karolina, Mason Clark, și George Barros. 2022. „RUSSIAN OFFENSIVE CAMPAIGN ASSESSMENT, JUNE 5.” *Institute for the Study of War*, 15 06. Accesat 04 21, 2022. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-june-5>
- Hunder, Max, și Jonathan Landay. 2022. „Russia launches biggest air strikes since start of Ukraine war.” *Reuters*, 11 10. Accesat 10 13, 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/russias-ria-state-agency-reports-fuel-tank-fire-kerch-bridge-crimea-2022-10-08/>
- International Crisis Group. 2022. *War in Europe: Responding to Russia's Invasion of Ukraine*. Crisis Report, OCHA. Accesat 09

12, 2022. <https://reliefweb.int/report/ukraine/war-europe-responding-russia-s-invasion-ukraine>

Janes. 2021. „Russia builds up forces on Ukrainian border.” *Politico*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.politico.com/f/?id=0000017d-a0bd-dca7-a1fd-b1bd6cb10000>

Jucan, Sebastian. 2022. „Cum se va schimba războiul din Ucraina în timpul iernii? Importanța războiului energetic purtat de Vladimir Putin.” *Hot News*, 27 10. Accesat 10 27, 2022. https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25867741-cum-schimba-razboiul-ucraina-timpul-iernii-importanta-razboiului-energetic-dus-vladimir-putin.htm

Kimball, Emilie. 2022. „Global China: US-China relations through the lens of great power competition.” *Brookings*, 23 06. Accesat 09 07, 2022. <https://www.brookings.edu/events/global-china-us-china-relations-through-the-lens-of-great-power-competition/>

Kiss, Robert. 2022. „Gazprom reduce cu 56,5% livrările de gaz către Republica Moldova.” *Digi 24 HD*, 22 11. Accesat 04 24, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/gazporm-reduce-cu-565-livrarile-de-gaz-catre-republica-moldova-2159815>

Korsunskaya, Darya. 2022. „Analysis: Surge in Russia's defence and security spending means cuts for schools and hospitals in 2023.” *Reuters*, 22 11. Accesat 04 24, 2023. <https://www.reuters.com/world/europe/surge-russias-defence-security-spending-means-cuts-schools-hospitals-2023-2022-11-22/>

Korsunskaya, Darya. 2022. „Analysis-Surge in Russia's defence and security spending means cuts for schools and hospitals in 2023.” *Reuters*, 22 11. Accesat 11 23, 2022. <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-spending-analysis/analysis-surge-in-russias-defence-and-security-spending-means-cuts-for-schools-and-hospitals-in-2023-idUSKBN2SC1AT>

Kristensen, Hans M. 2022. „NATO and Russia Exercises Rattle Nuclear Swords Amid Ukraine War.” *Russia Matters*, 14 10.

- Accesat 10 17, 2022. <https://www.russiamatters.org/blog/nato-and-russia-exercises-rattle-nuclear-swords-amid-ukraine-war>
- Kyiv Post. 2022. *Defence Intelligence Update on Ukraine - 18 May 2022*. Intelligence Update, British Defence Intelligence, British Permanent Joint Headquarters, Kyiv: Kadorr Group. Accesat 09 14, 2022. <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/british-defence-intelligence-update-on-ukraine-18-may-2022.html>
- Lazăr, Mihnea. 2022. „Japonia demarează cea mai mare cursă a înarmărilor de la Al Doilea Război Mondial încoace. Scopul: descurajarea Chinei.” *Digi 24 Tv*, 19 10. Accesat 10 19, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/japonia-demareaza-cea-mai-mare-cursa-a-inarmarilor-de-la-al-doilea-razboi-mondial-incoace-scopul-descurajarea-chinei-2122577>
- Lederer, Edith M. 2021a. „Kenya’s president Kenyatta: Africa is at a crossroad.” *Associated Press*, 28 10. Accesat 11 11, 2021. <https://apnews.com/article/coronavirus-pandemic-business-health-africa-middle-east-a653f28e62b5e7bc9b01ac517297aba>
- Marina, Georgiana. 2022. „Dronele ucrainene ar fi lovit și avariat fregata Amiral Makarov, mândria Flotei Ruse de la Marea Neagră. Momentul atacului.” *Digi 24 HD*, 31 10. Accesat 11 01, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/dronele-ucrainene-ar-fi-lovit-si-avariat-fregata-amiral-makarov-mandria-flotei-ruse-de-la-marea-neagra-momentul-atacului-2135619>
- Marples, David R. 2022. „Belarus in the 21st century.” *Britannica*. Accesat 09 13, 2022. <https://www.britannica.com/topic/flag-of-Belarus>
- Massicot, Dara. 2019. „ANTICIPATING A NEW RUSSIAN MILITARY DOCTRINE IN 2020: WHAT IT MIGHT CONTAIN AND WHY IT MATTERS.” *War on the Rock*, 09 09. Accesat 04 20, 2023. <https://warontherocks.com/2019/09/anticipating-a-new-russian-military-doctrine-in-2020-what-it-might-contain-and-why-it-matters/>
- Meredith, Sam. 2022. „All you need to know about the Nord Stream gas leaks — and why Europe suspects ‘gross sabotage’.” *CNBC*,

11 10. Accesat 10 17, 2022.

<https://www.cnbc.com/2022/10/11/nord-stream-gas-leaks-what-happened-and-why-europe-suspects-sabotage.html>

Mourenza, Andrés. 2022. „Reopening of the Black Sea grain corridor brings hope for the food crisis.” *El Pais*, 11 08. Accesat 09 14, 2022. <https://english.elpais.com/international/2022-08-11/the-reopening-of-the-black-sea-grain-corridor-brings-hope-for-the-food-crisis.html>

Muzyka, Konrad. 2021. *Russia Goes to War: Exercises, Signaling, War Scares, and Military Confrontations*. Center for Strategic and International Studies. Accesat 09 08, 2022. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210728_Muzyka_Russia_Goes_to_War.pdf?qnfN10mfSLu6W0DpshLwh890HFAbn.d2

NATO Press. 2022a. *Statement by NATO Heads of State and Government*. Press Release (2022) 061, NATO Public Diplomacy, NATO, Brussels: NATO Press Release. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm

NATO Press. 2022b. *Ukraine Defense Contact Group meeting (BROLL)*. NATO887957, natomultimedia.tv, NATO, Brussels: NATO Multimedia. Accesat 09 14, 2022. <https://www.natomultimedia.tv/app/asset/676925>

Nețoiu, Raul. 2022. „„Frăția indestructibilă” s-a destrămat. Un aliat al Rusiei a anulat exercițiile militare comune organizate pe teritoriul său.” *Digi 24*, 12 10. Accesat 10 13, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/fratia-idestructibila-s-a-distrus-un-aliat-al-moscovei-din-csto-a-anulat-exercitiile-militare-rusesti-de-pe-teritoriul-sau-2113503>

Păcurar, Bogdan. 2022. „Rusia recunoaște că portul Sevastopol a fost atacat de ucraineni cu drone aeriene și marine și raportează „avarii minore”.” *Digi 24 HD*, 29 10. Accesat 11 01, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/zelenski-4-milioane-de-ucraineni-stau-fara-curent-din-cauza-atacurilor-asupra-infrastructurii-energetice-santajul-moscovei-2134189>

- . 2022. „Serviciul ucrainean de informații militare raportează o explozie misterioasă la o bază aeriană din Rusia. 4 elicoptere de atac distruse.” *Digi 24 HD*, 31 10. Accesat 04 24, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/serviciul-ucrainean-de-informatii-militare-raporteaza-o-explozie-misterioasa-la-o-baza-aeriana-din-rusia-4-elicoptere-de-atac-distruse-2136197>
- Păvălucă, Luana. 2020. „Rusia își suspendă „pe o perioadă nedeterminată” participarea la acordul pentru transportul cerealelor ucrainene pe Marea Neagră.” *Digi 24 HD*, 29 10. Accesat 04 24, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia/rusia-isi-suspenda-participarea-la-acordul-pentru-transportul-cerealelor-ucrainene-pe-marea-neagra-2134515>
- Pivariu, Corneliu. 2022. *corneliupivariu.com personal blog*. 24 02.
- Putin, Vladimir. 2022. „To Participants, Organizers, and Guests of the 7th Eastern Economic Forum.” *Eastern Economic Forum*. 05 09. Accesat 09 06, 2022. <https://forumvostok.ru/en/>
- RainbowCrown71. 2022. „Russian troop positions near Ukraine.” *reddit.com*. 24 02. Accesat 04 20, 2023. https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/rywncu/russian_troop_positions_near_ukraine/
- Redactia G4 Media. 2022. „Kremlinul susține Serbia în acțiunile privind Kosovo: Avem relații foarte strânse de aliați, istorice și spirituale / Germania condamnă politica Belgradului: Baricadele ilegale ridicate de către sârbi în Kosovo trebuie să fie desființate cât mai rapid” *G4 Media*, 28 12. Accesat 04 21, 2023. <https://www.g4media.ro/kremlinul-sustine-serbia-in-actiunile-privind-kosovo-avem-relatii-foarte-stranse-de-aliati-istorice-si-spirituale-germania-condamna-politica-belgradului-baricadele-ilegale-ridicate-de-catre-sarbi.html>
- Reștea, Kristina. 2022. „Analiză. Tabloul dependenței statelor europene de gazele rusești. În România, sub 10% din consumul total de gaze vine din această sursă .” *Economedia.ro*, 04 03. Accesat 04 21, 2023. <https://economedia.ro/analiza-tabloul-dependentei-statelor-europene-de-gazele-rusesti-in-romania-sub->

10-din-consumul-total-de-gaze-vine-din-aceasta-sursa.html#.ZEJZ_HZByUk

RFE/RL Journalists. 2022. „Fear And Outrage In Pamir: Tajikistan's Gorno-Badakhshan Reeling From Brutal State Crackdown.” *Radio Free Europe*, 22 06. Accesat 10 04, 2022. <https://www.rferl.org/a/tajikistan-gorno-badakhshan-brutal-crackdown/31910506.html>

Roșu, Ioana. 2022. „SUA, avertisment de ultimă oră cu privire la planurile diabolice ale Rusiei împotriva Occidentului. Cum ar urma să păcălească Ucraina.” *Playtech*, 07 12. Accesat 12 07, 2022. <https://playtech.ro/stiri/sua-avertisment-de-ultima-ora-cu-privire-la-planurile-diabolice-ale-rusiei-pentru-occident-ce-ar-urma-sa-faca-cu-ucraina-620669>

Sacko, Josefa Leonel Correia. 2021. *Climate change triggers mounting food insecurity, poverty and displacement in Africa*. World Meteorological Organization Press Release no. 19102021. Accesat 11 10, 2021. <https://public.wmo.int/en/media/press-release/climate-change-triggers-mounting-food-insecurity-poverty-and-displacement-africa>

Sands, Leo. 2022. „Armenia says 105 troops killed in Azerbaijan border clashes.” *BBC News*, 15 09. Accesat 10 04, 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-62828239>

Sguazzin, Antony. 2023. „BRICS Debates Expansion as Iran, Saudi Arabia Seek Entry.” *Bloomberg Green Summit*, 26 04. Accesat 04 26, 2023. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-02-15/brics-debates-expansion-as-iran-saudi-arabia-seek-entry#xj4y7vzkg>

Sherwin, Emily. 2022. „Panică și proteste în Rusia după anunțul de mobilizare.” *Deutsche Welle*, 22 09. Accesat 04 21, 2023. <https://www.dw.com/ro/panic%C4%83-%C8%99i-proteste-%C3%AEn-rusia-dup%C4%83-anun%C8%9Bul-lui-putin-de-mobilizare-par%C8%9Bial%C4%83/a-63203543>

- Smith, Whitney. fără an. „Belarus in the 21st century.” *Britannica*.
<https://www.britannica.com/place/Belarus/Belarus-in-the-21st-century>
- Soare, Cristian. 2023. „Şeful spionajului militar ucrainean: Posibilitatea unui atac din Belarus nu poate fi exclusă complet, dar în prezent nu există date care să confirme probabilitatea unei amenințări.” *Defense România*, 24 12. Accesat 04 21, 2023.
https://www.defenseromania.ro/seful-spionajului-militar-ucrainean-posibilitatea-unui-atac-din-belarus-nu-poate-fi-exclusa-complet-dar-in-prezent-nu-exista-date-care-sa-confirme-probabilitatea-unei-amenintari_620223.html
- Soare, Iulian. 2022. „Coaliție de 40 de țări, inclusiv non-NATO, adunată de SUA: Grup Consultativ de Apărare a Ucrainei.” *CursDeGuvernare*, 27 04. Accesat 09 07, 2022.
<https://cursdeguvernare.ro/coalitie-tari-grup-consultativ-de-aparare-a-ucrainei-sprijin-kiev.html>
- Sprenger, Sebastian. 2022. „Ukraine, UK, Poland announce security pact amid heightened tensions.” *Defense News*. Accesat 09 09, 2022.
<https://www.defensenews.com/global/europe/2022/02/17/ukraine-uk-poland-announce-security-pact-amid-heightened-tensions/>
- Stan, Alexandru. 2022. „Când ar putea începe o Nouă Ordine Mondială? Marile puteri din trecut și prezent.” *Mediafax*. Accesat 09 06, 2022. <https://www.mediafax.ro/cultura-media/cand-ar-putea-incepe-o-noua-ordine-mondiala-marile-puteri-din-trecut-si-prezent-20488200>
- Statistica Reserach Department. 2023. *Number of Ukrainian refugees 2023, by country*. Estimated number of refugees, Research, Statistica, Statistica. Accesat 04 21, 2023.
<https://www.statista.com/statistics/1312584/ukrainian-refugees-by-country/>
- Stepanenko, Kateryna, Karolina Hird, George Barros, Riley Bailey, Madison Williams, și Frederick W. Kagan. 2022. „RUSSIAN OFFENSIVE CAMPAIGN ASSESSMENT, DECEMBER 14.” *Institute for the Study of War*, 14 12. Accesat 04 24, 2023.

<https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-december-14>

Stepanenko, Kateryna, Karolina Hird, George Barros, Riley Bailey, și Frederick W Kagan. 2022. „RUSSIAN OFFENSIVE CAMPAIGN ASSESSMENT, SEPTEMBER 29.” *Institute for the Study of War*, 29 09. Accesat 04 21, 2023.
<https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-september-29>

Stoltenberg, Jens. 2022. „Press conference following the meetings of NATO Defence Ministers.” *North Atlantic Treaty Organization*. 13 10. Accesat 10 17, 2022.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_208063.htm

Subramaniam, Tara, Jack Guy, și Adrienne Vogt. 2022. „September 1, 2022 Russia-Ukraine news.” *CNN*. Accesat 09 05, 2022.
<https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-09-01-22/index.html>

Subramaniam, Tara, Simone McCarthy, și Amy Woodyatt. 2022. „Russia's war in Ukraine.” *CNN*. Accesat 09 05, 2022.
<https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-09-05-22/index.html>

Sullivan, Becky. 2022. „Newly deployed U.S. troops arrive in Europe as Russia bolsters its own forces.” *NPR*. Accesat 09 09, 2022.
<https://www.npr.org/2022/02/05/1078499097/ukraine-russia-us-troops-arrive>

Sultanalieva, Syinat. 2022. „Kyrgyzstan-Tajikistan Border Clashes Prove Deadly for Civilians.” *Human Rights Watch*, 21 09. Accesat 10 13, 2022.
<https://www.hrw.org/news/2022/09/21/kyrgyzstan-tajikistan-border-clashes-prove-deadly-civilians>

Sviridova, Anastasiya. 2019. „Vectors of development of military strategy (Векторы развития военной стратегии) .” *Krasnaya Zvezda*. Accesat 10 22, 2021. <http://redstar.ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii/>

- The Arab Weekly Team. 2022. „Concerns mount over recruitment of foreign fighters in Ukraine war.” *The Arab Weekly*. Accesat 09 13, 2022. <https://thearabweekly.com/concerns-mount-over-recruitment-foreign-fighters-ukraine-wa>
- The Associated Press Team. 2022. „Live updates | Mayor: Some 1,500 killed in Sievierodonetsk.” *The Public's Radiio*. Accesat 09 14, 2022. <https://thepublicsradio.org/article/live-updates--belarus-sending-troops-to-ukraine-border>
- . 2022b. „WATCH: Pentagon says Saudis believe Iran is prepping an attack on kingdom.” *PBS*, 01 11. Accesat 11 02, 2022. <https://www.pbs.org/newshour/politics/watch-live-the-pentagon-holds-news-briefing-as-russia-claims-success-of-massive-strike-on-ukraine>
- The BBC Team. 2022. „Ukraine war: Five ways conflict could go in 2023.” *BBC*, 27 12. Accesat 01 13, 2023. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-63987113>
- The Britannica Team. 2022. „The Kurdish conflict.” *Britannica*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.britannica.com/place/Turkey/Foreign-affairs-since-1950>
- The CNN Team. 2022. „May 17, 2022 Russia-Ukraine news.” *CNN*, 18 05. <https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-05-17-22/index.html>
- The Digi24 Team. 2022. „Liderii europeni au convenit la summit-ul de la Versailles să susțină aderarea Ucrainei la UE, dar nu în procedură de urgență.” *Digi24 HD*, 11 03. Accesat 09 14, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/liderii-europeni-sustin-aderarea-ucrainei-la-ue-dar-nu-in-procedura-de-urgenta-1867929>
- The HotNews Team. 2022b. „Ministerul britanic al Apărării: Apărarea antiaeriană a Ucrainei are un „succes considerabil” împotriva avioanelor rusești.” *HotNews.ro*, 09 03. Accesat 09 14, 2022. https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25421449-ministerul-britanic-apararii-apararea-antiaeriana-ucrainei-are-succes-considerabil-impotriva-aeronavelor-rusesti.htm

- The HotNews Team. 2022a. „Ministerul britanic al Apărării: Apărarea antiaeriană a Ucrainei are un „succes considerabil” împotriva avioanelor rusești.” *HotNews.ro*. Accesat 09 13, 2022.
https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25421449-ministerul-britanic-apararii-apararea-antiaeriana-ucrainei-are-succes-considerabil-impotriva-aeronavelor-rusesti.htm
- The Indian Express Team. 2022. „Ukraine war pushes Germans to change. They are wavering.” *The Indian Express*, 14 04. Accesat 10 20, 2022. <https://indianexpress.com/article/world/ukraine-war-pushes-germans-to-change-they-are-wavering-7869097/>
- The International Institute for Strategic Studies Team. 2022. *The Military Balance 2022*. Londra: Editura Routledge Taylor & Francis Group.
- The Janes Team. 2021. „Russia builds up forces on Ukrainian border.” *Janes*, 09 12. Accesat 09 22, 2022.
<https://www.janes.com/defence-news/news-detail/russia-builds-up-forces-on-ukrainian-border-analysis>
- The UN Spokeperson. 2023. „Note to Correspondents - on the extension of the Black Sea Grain Initiative.” *UN Secretary-General*, 18 03. Accesat 04 21, 2023.
<https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2023-03-18/note-correspondents-the-extension-of-the-black-sea-grain-initiative>
- The UN Team. 2022. „Russia vetoes Security Council resolution condemning attempted annexation of Ukraine regions.” *United Nations*, 30 09. Accesat 10 04, 2022.
<https://news.un.org/en/story/2022/09/1129102>
- The UNCTAD Team. 2023. „Black Sea Grain Initiative extended.” *UNCTAD*, 19 03. Accesat 04 21, 2022.
<https://unctad.org/news/black-sea-grain-initiative-extended>
- The Visual Journal Team. 2022. „Ukraine in maps: Tracking the war with Russia.” *BBC News*, 01 10. Accesat 10 04, 2022.
<https://www.bbc.com/news/world-europe-60506682>

- The VOA News Team. 2022a. „Latest Developments in Ukraine: May 27.” *VOA News*. Accesat 09 14, 2022.
<https://www.voanews.com/a/latest-developments-in-ukraine-may-27/6591796.html>
- . 2022b. „Russia Intensifies Assault on Ukraine’s Donbas Region.” *VOA News*, 24 05. Accesat 09 14, 2022.
<https://www.voanews.com/a/ukraine-calls-for-faster-weapons-deliveries/6586691.html>
- . 2022c. „UK: Russian Withdrawal From Kherson Shows Difficulties Forces Face.” *VOA*, 12 11. Accesat 11 23, 2022.
<https://www.voanews.com/a/russian-withdrawal-from-kherson-called-recognition-of-difficulties-faced-by-forces/6831483.html>
- Ullman, Harlam K. 2021. *Al cincilea cavalier al Apocalipsei și noul M.A.D.* București: Editura Militară.
- Ungureanu, Laurențiu, și Alexandra Șerban. 2022. „INTERVIU. Cât de mare este riscul reizbucnirii unui război în Balcani. Expert: Serbia joacă la două capete, iar Rusia se folosește de Kosovo și Bosnia pentru a diviza UE.” *Libertatea*, 08 08. Accesat 04 21, 2023. <https://www.libertatea.ro/stiri/interviu-cat-de-mare-este-riscul-reizbucnirii-unui-razboi-in-balcani-expert-serbia-joaca-la-doua-capete-iar-rusia-se-foloseste-de-kosovo-si-bosnia-pentru-a-diviza-ue-4234933>
- V.R. 2022. „MINISTRUL DE EXTERNE, SERGHEI LAVROV: "Rusia a început următoarea fază a campaniei militare din Ucraina".” *Bursa International*, 20 04. Accesat 04 21, 2023.
<https://www.bursa.ro/ministrul-de-externe-serghei-lavrov-rusia-a-inceput-urmatoarea-faza-a-campaniei-militare-din-ucraina-81972649>
- Wang, Brian. 2020. *Great Power Nations of the 2050s*. 31 10. Accesat 09 06, 2022. <https://www.nextbigfuture.com/2020/10/great-power-nations-of-the-2050s.html#more-167450>
- Zaniewicz, Maciej. 2021. „Ukraine’s New Military Security Strategy.” *The Polish Institut of International Affairs (PISM)*. Accesat 03 14, 2022.

https://pism.pl/publications/Ukraines_New_Military_Security_Strategy

Zaniewicz, Maciej. 2021. „Ukraine’s New Military Security Strategy.” *The Polish Institute of International Affairs*. Accesat 09 13, 2022.

https://pism.pl/publications/Ukraines_New_Military_Security_Strategy

Катерина, Любезна. 2021. „The Washington Post and Bild have published maps of Russia’s possible attack on Ukraine. According to the Washington Post and Bild, Russia may attack in early 2022.” *Crimea Suspilne*. Accesat 09 12, 2022.
<https://crimea.suspilne.media/en/news/6416>

ECONOMIA MONDIALĂ ÎN AL TREILEA AN DE PANDEMIE ȘI PRIMUL DE RĂZBOI

Cristian BĂHNĂREANU

Anul 2022 a însemnat sfârșitul tot mai apropiat al unei crize ce a marcat viața de zi cu zi a oamenilor în ultimii trei ani – pandemia de Covid-19 – și începutul alteia, cu efecte la fel de sau poate și mai grave pe plan european și mondial – războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei. Impactul pandemiei era încă resimțit în întreaga lume, vulnerabilitățile și riscurile la adresa societății și economiei fiind agravate și mai mult de conflictul declanșat de președintele rus, Vladimir Putin, în 24 februarie 2022. Noua criză și tensiunile geopolitice în creștere au perturbat piețele energetice și alimentare, cu efecte imediate asupra țărilor europene (insecuritate energetică) și a celor în curs de dezvoltare din Africa și regiunea arabă (insecuritate alimentară), au crescut prețurile și inflația cu impact asupra costului vieții a milioane de oameni (sărăcie), au sporit presiunile fiscale, deficitele bugetare și datoriile publice și, nu în ultimul rând, au accentuat problemele climatice. Comerțul global a avut, de asemenea, de suferit atât din cauza reducerii cererii de bunuri de larg consum și a problemelor persistente pe lanțurile de aprovizionare, cât și a tensiunilor comerciale nerezolvate dintre SUA și China, care continuă să fragmenteze piața, și se află într-un proces accelerat de reconfigurare a modelelor comerciale.

Pe acest fundal, economia mondială a înregistrat o slăbire a ritmului de expansiune pe parcursul anului trecut, rata de creștere reducându-se de la 5,8% în 2021 la circa 3% în 2022 (UN 2023a, 7). Deși restricțiile legate de Covid-19 au fost ridicate în majoritatea țărilor, ceea ce a redresat cererea internă, inflația galopantă a diminuat cheltuielile gospodăriilor și ale companiilor. Conflictul ruso-ucrainean a adâncit problemele existente și a obligat factorii de decizie guvernamentali să calibreze politicile macroeconomice pentru a asigura un echilibru între stimularea producției și „îmblânzirea” inflației. Atât

economiile dezvoltate, cât și cele emergente sau în curs de dezvoltare s-au confruntat în anul ce a trecut cu o încetinire a activității economice, iar, pentru anul 2023, se profilează unele riscuri de recesiune (figura nr. 1).

În 2022, țările dezvoltate s-au confruntat cu creșterea rapidă a inflației și condiții financiare mai stricte, o criză energetică fără precedent în Europa și deficit de forță de muncă în anumite sectoare. În SUA, consumul a scăzut având în vedere majorarea ratelor dobânzilor (în special a celor ipotecare), reducerea veniturilor reale și diminuarea activelor nete ale gospodăriilor. Starea economiei europene s-a deteriorat brusc odată cu declanșarea războiului din Ucraina și a efectelor ulterioare, resimțite sub forma întreruperilor pe lanțul de aprovizionare cu petrol și gaze și a costurilor ridicate ale energiei, inflației în creștere și înăsprirea condițiilor financiare.

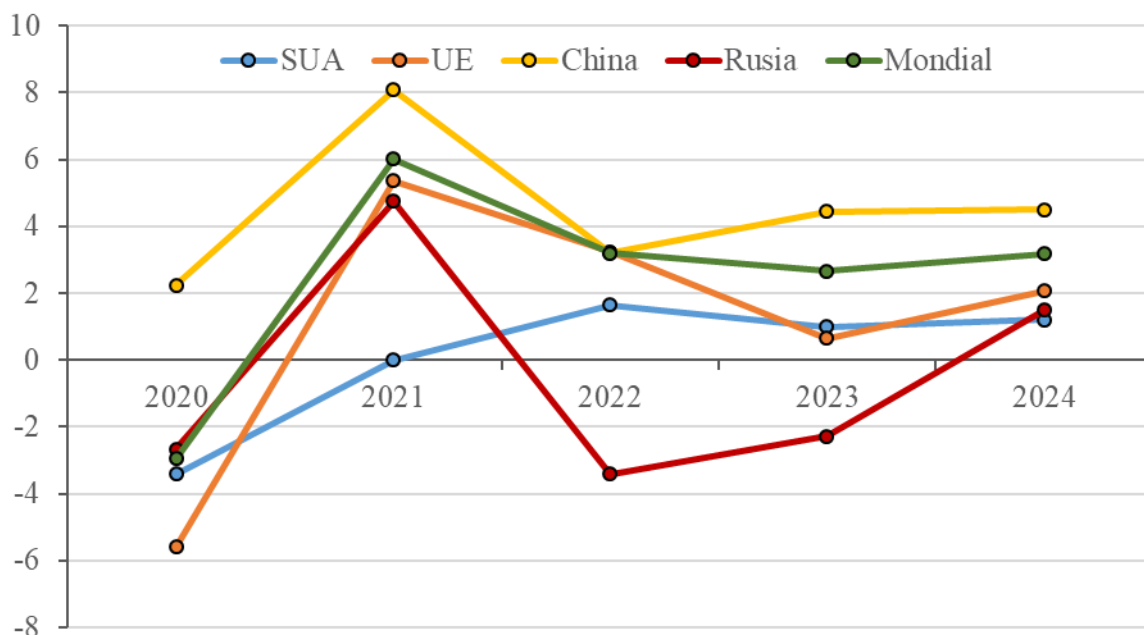

Figura nr. 1: Rata de creștere a economiilor SUA, UE, China, Rusia și a celei mondiale, în perioada 2020-2024 (%) (IMF 2022)

Procesul de redresare a economiilor emergente și celor în curs de dezvoltare pe parcursul anului trecut a fost destul de fragil, ceea ce a dus la o erodare continuă a standardelor de viață pe fondul sporirii presiunilor inflaționiste și a datoriilor, a reducerii sprijinului monetar și fiscal și a slăbirii pozițiilor externe. China a înregistrat o performanță

economică mai slabă decât se aștepta, pe fondul restricțiilor legate de Covid-19 și a problemelor persistente de pe piața imobiliară. Redeschiderea dificilă a economiei la sfârșitul anului 2022, când guvernul a renunțat la politica zero-Covid și a relaxat condițiile monetare și fiscale, a dat un impuls, dar creșterea va continua să rămână sub rata de dinainte de pandemie. Con tracția economiei Rusiei a fost mai mică decât se estimase inițial ca urmare a unui excedent de cont curent semnificativ, stabilității sectorului bancar și relaxării treptate a politicii monetare.

Premisa de la care pornim în analiza noastră este că procesul de redresare a economiei mondiale va continua să fie perturbat și în perioada următoare, războiul ruso-ucrainean înlocuind pandemia de Covid-19 ca principal factor de stres. Pe baza principalilor indicatori macroeconomici publicați de autoritățile naționale sau organizațiile internaționale vom detalia modul în care sancțiunile economice impuse la adresa Federației Ruse și o serie de crize interconectate generate sau întreținute de acest război – energetică, alimentară, a prețurilor și inflației, a datoriilor, a înarmării, de mediu etc. – au afectat, pe parcursul anului 2022, atât sistemul economic, financiar și comercial global, cât și starea economică a principalelor puteri ale lumii: SUA, Europa și China. Tendințele identificate ne vor ajuta să validăm faptul că impasul în care se află economia mondială va continua cel puțin pe termen scurt și va depinde, în primul rând, de cursul, amploarea și consecințele războiului din Ucraina.

1. Efecte directe ale războiului ruso-ucrainean

Cele mai importante efecte directe ale războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei, care au fost declanșate odată cu începerea conflictului ori s-au intensificat pe parcursul anului 2022, sunt, fără îndoială, declinul pronunțat al economiilor rusă și ucraineană, criza energetică din Europa, creșterea inflației și criza alimentară și, nu în ultimul rând, majorarea cheltuielilor de apărare. De exemplu, războiul din Ucraina a lovit grav comerțul mondial cu mărfuri, deoarece multe industrii globale se bazează pe aprovizionarea cu mărfuri-cheie produse în Rusia și Ucraina, cum ar fi energie, alimente (cereale) și îngrășăminte, chiar dacă aceste două țări reprezentau mai puțin de 2,3% din comerțul global (World Integrated Trade Solution 2023).

1.1. Declinul economic al Ucrainei și Rusiei

Războiul declanșat la 24 februarie 2022 a pus în mare dificultate economiile Ucrainei și Rusiei. Cele două țări beligerante au înregistrat contracții economice în ultimul an, ca urmare a distrugerii infrastructurii și a blocadei rusești (în cazul Ucrainei), respectiv al sancțiunilor internaționale și boicotului companiilor străine (în cazul Rusiei). Cu o mare parte a resurselor umane, financiare și materiale angrenate în susținerea efortului de război, economia ucraineană este în cădere accelerată (-36%), iar cea rusă într-un regres mult mai ușor decât s-a prognozat (-3,5%) (UN 2023a, 125). Cu cât conflictul se va prelungi cu atât costurile pentru cele două țări vor crește și va fi nevoie de o perioadă tot mai îndelungată de reconstrucție și redresare economică.

La aproape un an de la declanșarea războiului, premierul Denys Shmyhal susține că *economia Ucrainei* a suferit pagube de peste 700 miliarde USD (Kachkachishvili 2023). Principalele cauze ale declinului accelerat al economiei ucrainene constau în: distrugerea masivă a infrastructurii sale fizice, inclusiv a căilor ferate, rețelelor rutiere, podurilor și altor legături cu țările vecine; întreruperea activităților de producție și a celor comerciale; avarierea gravă a infrastructurii energetice, inclusiv a centralelor nucleare; pierderile mari de forță de muncă cauzate de migrație și recrutare; dislocarea masivă a populației ucrainene. Loviturile continue ale armatei ruse asupra infrastructurii energetice din Ucraina au vizat rafinării, instalații de producție, depozite de gaze, rețelele de electricitate, ceea ce a cauzat întreruperi ale aprovizionării cu energie electrică, gaze, apă și căldură și a împiedicat întoarcerea populației refugiată din cauza conflictului. O analiză a Școlii de economie de la Kiev arată că valoarea totală a daunelor aduse infrastructurii critice a țării, la nivelul lunii decembrie 2022, se apropie de 140 de miliarde USD (Kyiv School of Economics 2023). O altă cauză importantă a contracției economice a Ucrainei este necesitatea direcționării de către guvernul de la Kiev a majorității resurselor umane, materiale și financiare către susținerea efortului de război și menținerea în stare de funcționare a infrastructurii critice.

În aceste condiții, șomajul și rata inflației se apropie de 26-27% (National Bank of Ukraine January 2023, 43), mediul de afaceri și de investiții este ca și inexistent, deficitul fiscal este în creștere accelerată și, nu în ultimul rând, peste opt milioane de cetățeni au părăsit țara

(Sarcinschi 2023). Industria a avut de suferit ca urmare a avarierii grave sau distrugerii uzinelor metalurgice, oțelăriilor și a celor cocso-chimice, iar agricultura din cauza poluării și minării terenurilor, dificultăților logistice și problemelor de export. Reducerea producției și blocarea porturilor maritime au dus la scăderea exporturilor de produse metalurgice cu cel puțin 60% din ianuarie până în noiembrie 2022 (State Statistics Service of Ukraine 2023) și a celor de cereale cu 29% din iulie până decembrie 2022 (Ukrainean News 2023). Deși și importurile au scăzut față de anul precedent, deficitul comercial s-a adâncit și mai mult, ajungând la aproape 2,8 miliarde USD (O’Hanlon, Stelzenmüller și Wessel 2023).

Aceste pierderi uriașe au dus la scăderea veniturilor fiscale și la necesitatea adoptării de măsuri urgente pentru a finanța unele cheltuieli publice în creștere³², precum cele militare. Banca Centrală de la Kiev a reușit să acopere circa o treime din aceste necesități, prin noi emisiuni monetare și devalorizarea grivnei, dar economia ucraineană nu ar fi rezistat fără o asistență consistentă din partea partenerilor internaționali, în principal SUA, UE, ONU și Banca Mondială. Asistența financiară, umanitară și militară a atins la sfârșitul anului trecut circa 113 miliarde EUR (Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories 2023). Deși unele prognoze arată că, în funcție de cursul războiului, economia Ucrainei ar putea să crească cu 1% în 2023 (FMI 2022), probabil că guvernul de la Kiev se va baza și mai mult pe asistența internațională pentru a-și acoperi necesitățile de apărare și a-și menține economia paralizată pe linia de plutire.

Costurile războiului declanșat în Ucraina, tensiunile geopolitice prelungite și sancțiunile economice adoptate de comunitatea internațională au afectat fără îndoială finanțele, comerțul și, implicit, *economia Rusiei*. În aprilie 2022, Banca Mondială estima că, până la sfârșitul anului, PIB-ul se va contracta cu 11,2%, investițiile se vor diminua cu circa 7,5%, rata inflației va atinge 22%, iar exporturile și importurile vor scădea cu 30,9%, respectiv, 35,2% (The World Bank Spring 2022, 92).

Încă de la începutul intervenției militare în Ucraina, aproape toate statele membre ale G7, UE și OCDE au impus sancțiuni economice

³² La sfârșitul anului 2022, cheltuielile guvernamentale depășeau veniturile cu circa 250 de miliarde de grivne (O’Hanlon, Stelzenmüller și Wessel 2023).

severe împotriva Rusiei (Bown 2023), încercând să o izoleze din punct de vedere politic și să-i reducă legăturile comerciale și financiare cu restul lumii. Măsurile restrictive nu au vizat agricultura, industria alimentară sau sistemul de sănătate (care ar fi afectat în mod direct populația rusă), ci o gamă largă de alte activități și sectoare economice, precum: finanțe-bănci (înghețarea activelor Băncii Centrale ruse, excluderea din sistemul Swift, limitarea posibilității de a realiza tranzacții în monedă străină), comerț (interzicerea exporturilor/importurilor anumitor produse importante spre/dinspre Rusia, exodul masiv al celor mai importante companii străine), energetică (limitarea/stoparea importurilor energetice din Rusia, embargo petrolier, plafonarea prețurilor) etc. Sectoare-cheie ale economiei ruse din domeniul energiei, transporturilor și tehnologiei au întâmpinat numeroase constrângeri din cauza limitării accesului la capitalul străin, la materialele și *know-how*-ul occidental pentru rafinarea petrolului, construcția și mentenanța avioanelor și la alte produse și tehnologii cu „dublă utilizare”, inclusiv semiconductori, ceea ce a afectat capacitatea administrației de la Moscova de a finanța și susține efortul de război.

Deși analizele inițiale preziceau o contracție puternică de aproximativ 10% în 2022 (EBRD March 2022, 4), economia rusă a fost deocamdată destul de rezilientă la șocurile externe și s-a contractat doar cu 2% până la 4%, în funcție de estimări (European Council / Council of the EU 2023a). În ciuda sancțiunilor, veniturile din export au rămas destul de ridicate pe fondul nivelurilor mari ale stocurilor, ca urmare a problemelor și întreruperilor generate de pandemie pe lanțul de aprovizionare și a incertitudinilor crescânde, ceea ce a permis multor companii să-și mențină producția în trimestrele doi și trei ale anului. Totuși, unele ramuri industriale și-au redus considerabil activitatea în 2022 – de exemplu industria auto rusă a înregistrat cele mai proaste rezultate din istorie, producția scăzând cu circa 60% ca urmare a problemelor de logistică create de lipsa componentelor auto de import (Gerden 2022). În aceste condiții, excedentul de cont curent al Rusiei s-a ridicat anul trecut la 227,4 miliarde USD (TASS 2023a), aproape dublu față de anul precedent.

Partenerii comerciali ai Rusiei s-au schimbat semnificativ de la începutul războiului, petrolul rusesc fiind redirecționat la un preț redus dinspre Europa către Asia, în special China și India, valoarea totală a exporturilor crescând în 2022. Deși volumul livrărilor de gaze naturale

rusești în țările europene a scăzut, ceea ce a însemnat o majorare semnificativă a prețurilor, exportul acestora pe piața asiatică necesită investiții mari în gazoducte și alte facilități. Rusia își propune să construiască noi lanțuri de aprovizionare, în special în cadrul Uniunii Economice Eurasiatice, și să localizeze ciclurile de producție. Așa-numitele scheme de „import paralel” și reexporturile ar putea acoperi unele lipsuri de pe piața de consum și sprijini parțial activitatea industrială. Guvernul de la Moscova a relocat, de asemenea, o serie de companii rusești în țările CSI pentru a încerca evitarea sancțiunilor internaționale, în special în sectoarele tehnologiei informației și finanțelor.

Piața muncii din Rusia a avut o dinamică favorabilă în 2022, rata șomajului a scăzut la un minim istoric, sub 4% începând cu luna aprilie (CEIC 2023b), dar timpul efectiv de lucru s-a redus din cauza scăderii producției industriale. Mobilizarea militară parțială din septembrie 2022 a avut efecte negative asupra ofertei de muncă, atât direct, cât și prin fluxurile migratorii către exterior.

În viziunea specialiștilor de la Moscova, reziliența economiei ruse pe parcursul anului trecut a fost susținută de stabilitatea sistemului bancar, creșterea prețurilor internaționale ale energiei, redirectionarea rapidă a hidrocarburilor către economiile emergente din Asia, remodelarea eficientă a lanțurilor logistice și, nu în ultimul rând, sprijinul guvernamental (Bank of Russia 2023a). Sistemul bancar a fost destul de rezistent datorită schimbărilor anterioare din sectorul financiar – peste 700 de bănci au intrat în proces de lichidare începând cu anul 2013 (UN 2023a, 78). Încă de la începutul războiului, Banca Centrală a Federației Ruse a luat o serie de măsuri pentru a gestiona presiunile inflaționiste și a menține stabilitatea financiară și valutară, inclusiv creșterea puternică a ratei de politică monetară³³ și introducerea controalelor de capital. Aprecierea puternică a rublei în al doilea trimestru din 2022, explicată prin excedentul masiv de cont curent generat de prețurile ridicate la energie, suprimarea importurilor, impunerea plății în ruble a gazelor importate în Europa și obligația exportatorilor de a vinde valută, a contribuit la stabilizarea inflației, prevenind o scădere bruscă a veniturilor disponibile și impulsând

³³ Imediat după declanșarea invaziei, Banca Centrală a Federației Ruse a urcat rata dobânzii de referință de la 9,5% la 20% (1 martie 2022), pentru ca apoi să o scadă treptat până la 7,5% în intervalul septembrie-decembrie 2022 (Bank of Russia 2023b).

cererea de consum. Cu toate acestea, cheltuielile guvernamentale au crescut mult mai repede decât veniturile, în ciuda unei sporiri semnificative a câștigurilor din exporturile de hidrocarburi. Toate aceste evoluții au susținut o inversare a înăspririi monetare inițiale.

Perspectivile pentru economia rusă s-au deteriorat la sfârșitul anului 2022 și se așteaptă ca declinul să continue și în 2023, pe măsură ce efectele sancțiunilor internaționale vor fi din ce în ce mai apăsătoare. În următorii ani, se preconizează că veniturile din vânzarea de energie vor scădea semnificativ, în timp ce cheltuielile militare și cele sociale vor fi din ce în ce mai mari.

1.2. Criza energetică

Perturbarea aprovizionării cu energie a Europei a fost un alt efect important al războiului din Ucraina, având în vedere dependența accentuată a majorității țărilor de aici de gazele naturale și petrolul rusești. Tensiunile geopolitice au accelerat tendința de creștere a prețurilor hidrocarburilor, alimentelor și altor mărfuri importante și au creat probleme pe lanțurile de aprovizionare, în special în prima jumătate a anului trecut. Perturbările apărute în comerțul internațional au obligat SUA, ca exportator net de energie și alte mărfuri importante, să-și sporească livrările de gaze naturale și grâu pe piețele externe pentru a încerca să mențină prețurile la combustibili și alimente la nivelul de dinainte de pandemie.

În 2020, Rusia era cel mai mare exportator de gaze și petrol în Europa și asigura circa 43,3% din consumul de gaze naturale, 25,7% din necesitățile de petrol și produse petroliere și 53,9% din cele de cărbune (European Commission 2022a, 26), economia rusă fiind dependentă puternic de veniturile din industria energetică. În urmă cu un an, țările UE au importat circa 155 miliarde m³ de gaze rusești, adică aproximativ 40% din necesități (IEA 2022). După declanșarea războiului din Ucraina, câștigurile din petrolul și gazele rusești vândute pe piața europeană, încă mari din cauza prețurilor ridicate și volumelor mari de export, au început treptat să scadă. Pe parcursul anului 2022, Moscova a eșuat în „șantajul” său energetic și tot mai multe țări europene au limitat sau stopat importurile de hidrocarburi din Rusia (Băhnăreanu 2023, 15-16), ceea ce a afectat economia rusă. De exemplu, veniturile Rusiei din gazele livrate pe piețele externe au scăzut cu 46% în 2022, comparativ cu un an înainte (TASS 2023b).

Începând cu martie 2022, UE a făcut pași importanți în reducerea dependenței sale de aprovizionarea cu energie din Rusia³⁴, ca răspuns la deciziile luate de regimul de la Kremlin și mai puțin ca rezultat al planurilor sale pe termen lung în domeniul energetic. Aceste decizii ale Moscovei au inclus suspendarea la începutul lunii septembrie 2022 a livrărilor de gaze spre Europa prin conducta Nord Stream 1 și modificări ale regulilor privind furnizarea de gaze prin obligativitatea plății în ruble pentru gazul achiziționat din Rusia de către clienții europeni (așa-numitul decret „gaz pentru ruble”). Pentru a acoperi cererea internă de gaze naturale, UE a luat măsuri de reducere a consumului pe continent cu peste 20% în perioada august-noiembrie 2022 (Eurostat 2022a), a mărit anul trecut importurile prin gazoducte din Norvegia cu aproape 3,7 miliarde m³ (GASSCO 2023) și Azerbaidjan cu 3,3 miliarde m³ (Interfax 2023) și a suplimentat importurile de gaze naturale lichefiate (GNL) la un nivel record de 50 miliarde m³ în 2022, ceea ce reprezintă o creștere cu circa 60% față de anul precedent (IEA December 2022, 6). SUA a acoperit două treimi din necesitățile de GNL ale Europei, pe fondul reducerii cererii pe piața chineză ca urmare a creșterii economice mai slabe și problemelor generate de pandemia de Covid-19. La sfârșitul lunii iunie 2022 a fost pus în mișcare și un plan (European Parliament / Council of the EU 2022) care prevedea constituirea de stocuri de gaze la 80% din capacitatea instalațiilor de înmagazinare din UE, înainte de venirea sezonului rece, precum și posibilitatea de partajare între statele membre conform principiului solidarității. În decurs de numai trei luni, depozitele de gaze erau deja umplute conform cerințelor, iar în octombrie 2022 acestea ajunseseră la 95% din capacitate (European Council / Council of the EU 2023b). În plus, miniștrii energiei din țările UE au convenit în decembrie 2022 asupra unui mecanism de corecție a pieței, aplicabil din 15 februarie 2023 (European Commission 2023a), ce constă în plafonarea prețului gazelor în momentul în care cotațiile la *hub*-ul de la Amsterdam depășesc 180 euro/MWh timp de trei zile.

Ca sancțiuni în domeniul energetic, UE a impus, în iunie 2022, un embargo parțial asupra petrolului rusesc (European Council 2022), ce viza 75% din importurile de țiței și produse derivate ale comunității

³⁴ De notat este reușita Germaniei, cel mai mare importator de gaze rusești, care a atins, într-un timp extrem de scurt, independența totală de gazul rusesc.

europene de la vremea aceea (cu excepția temporară a unor livrări prin oleoductul Drujba spre unele țări europene fără ieșire la mare) și 90% până la sfârșitul anului 2022 (O’Kane 2022). Autoritățile de la Bruxelles au căzut de acord, în octombrie 2022, asupra necesității de a plafona prețul petrolului și produselor petroliere din Rusia, măsură decisă de G7 cu o lună înainte (Council of the EU 2022), ceea ce a însemnat interzicerea vânzării și livrării de țiței rusești pe cale maritimă la un preț de depășește plafonul respectiv. Ulterior, cele două organizații au stabilit un preț maxim de 60 de USD/barilul pentru petrolul de origine rusă transportat pe cale maritimă, aplicabil din 5 decembrie 2022 și 45/100 USD pentru produsele petroliere rusești tranzacționate sub/peste valoarea nominală a țițeiului, aplicabil din 5 februarie 2023 (Council of the EU 2023). Ca răspuns, Putin a semnat, la sfârșitul anului 2022, un decret prin care interzice vânzările de petrol rusești începând cu 1 februarie 2023, în baza unor contracte care respectă plafonul stabilit de Occident (TASS 2022).

În aceste condiții, importurile rusești de gaze prin conducte în UE au scăzut în primele 11 luni ale anului 2022 cu 64 miliarde m³ față de aceeași perioadă a anului anterior (Directorate-General for Energy 2023). Rezultatul a fost că prețurile gazelor importate de Europa au atins un nivel fără precedent în trimestrul al treilea din 2022, cu cotații de peste 300 euro/MWh la sfârșitul lunii august (European Commission 2023b, 7), ceea ce a avut un impact puternic asupra indicelui prețului carburanților³⁵ și a prețurilor pe piața de energie electrică europeană și a contribuit din plin la accentuarea presiunilor inflaționiste. Motivele au fost multiple – de la războiul din Ucraina și creșterea instabilității în regiune la prăbușirea livrărilor de gaze rusești, de la întreruperea aprovizionării cu energie din Norvegia din cauza grevelor la îngrijorările tot mai mari cu privire la riscul unui deficit major de gaze în sezonul rece. Iarna blândă și ajutoarele guvernamentale au contribuit substanțial la scăderea consumului și, implicit, la revenirea prețului gazelor naturale la un nivel mai mic decât cel de dinaintea declanșării conflictului din Ucraina – aproape 140 euro/MWh spre sfârșitul anului 2022 (European Parliament 2022). Și prețurile petrolului au scăzut de la maximele record în a doua jumătate a anului 2022, reflectând o deteriorare a perspectivelor economice globale.

³⁵ Indicele a crescut cu 56,6% în primele nouă luni ale anului 2022 (UNCTAD 2022).

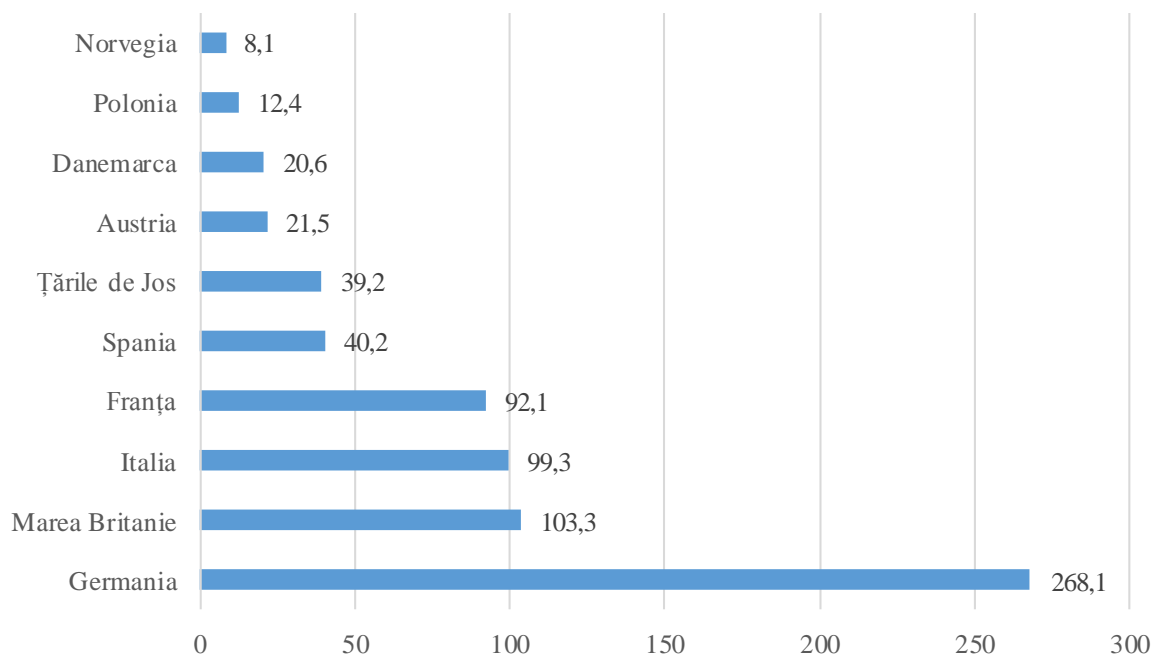

Figura nr. 2: Cheltuielile guvernamentale totale (mld. euro) pentru protecția populației și companiilor de efectele crizei energetice (Werber 2023)

Explozia prețurilor la energie din timpul verii a generat numeroase temeri pe plan european asupra valorii facturilor de gaze și energie electrică ce vor trebui plătite de gospodăriile și companiile din Europa în sezonul rece 2022-2023. Majoritatea statelor membre ale UE, plus Marea Britanie și Norvegia, au implementat o serie măsuri de subvenționare, plafonare și alte scheme de sprijin pentru a contracara efectele crizei energetice (figura nr. 2). Potrivit ultimelor date, Europa a cheltuit circa 792 miliarde EUR pentru a proteja consumatorii casnici și industriali (Werber 2023).

Sancțiunile în domeniul energetic la adresa Rusiei au însemnat pierderi și pentru economia și comerțul european, dar au limitat și, mai apoi, au oprit creșterea prețurilor determinate de condițiile extraordinare de piață și au dus la scăderi importante ale producției, exporturilor și veniturilor din hidrocarburi pentru economia rusă. Chiar dacă prețurile gazelor naturale s-au redus considerabil în ultimul trimestru al anului 2022, creșterea incertitudinii, întreruperile persistente pe lanțurile de aprovizionare și nevoia de a umple instalațiile

de depozitare înainte de iarna 2023-2024 sunt factori-cheie care ar putea împinge, din nou, prețurile în sus.

1.3. Criza alimentară

Rusia, alături de Ucraina, datorită resurselor vaste și fertile de pământ și condițiilor climatice favorabile, este unul dintre principalii producători și exportatori ai lumii de cereale și îngrășăminte. În sezonul 2020-2021, cele două țări au reprezentat aproximativ 18% din producția mondială de orz, grâu și porumb. Mai mult, Rusia și Ucraina au ocupat anul trecut locul al doilea și al șaselea, cu o cotă de 15%, respectiv 10%, din exporturile globale de grâu (FAO 2022, 6 și 10). Sancțiunile internaționale, blocada maritimă și problemele pe lanțul de producție, distribuție și transport transfrontalier au condus la creșterea prețurilor acestor mărfuri agricole și așa destul de ridicate din cauza problemelor induse de pandemie. Scumpirea energiei și produselor alimentare au dus evident la mărirea inflației și o criză a costului vieții în tot mai multe țări și regiuni (figura nr. 3) și au determinat băncile centrale să înăsprească condițiile monetare prin majorarea dobânzilor de referință.

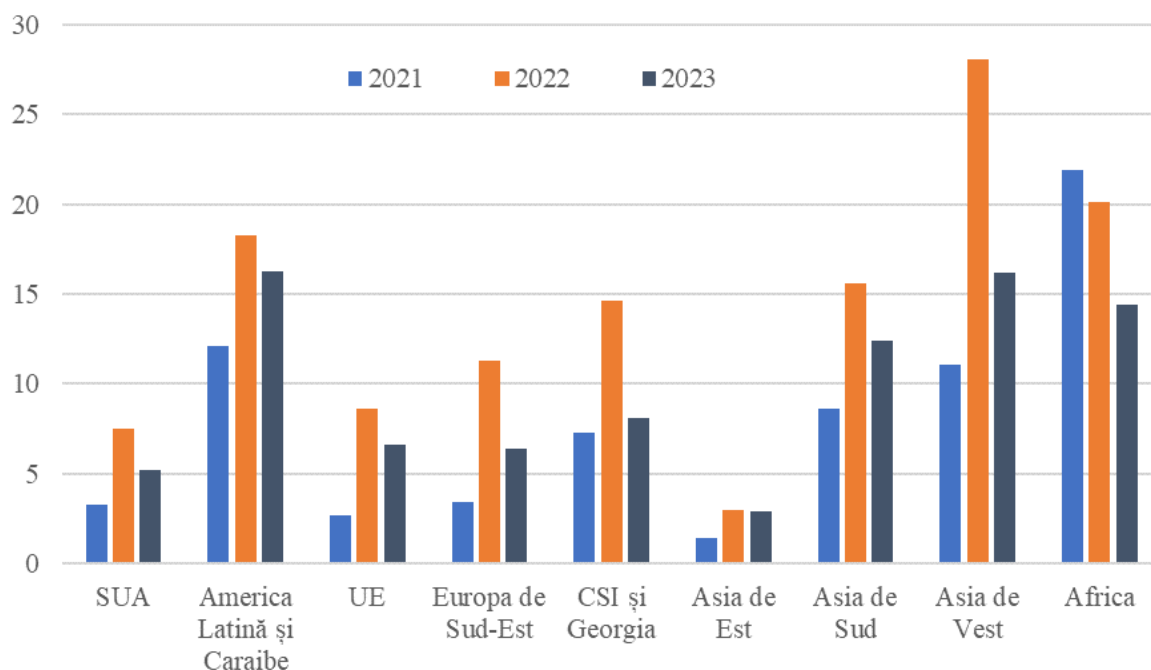

Figura nr. 3: Evoluția ratei inflației (%) în diverse regiuni ale lumii (UN 2023a, 132-139)

Prețurile produselor agricole au crescut în primele șase luni din 2022, în principal din cauza constrângerilor legate de ofertă generate de războiul din Ucraina. Indicele prețurilor pentru toate mărfurile a crescut cu 27,7% în intervalul ianuarie-iunie 2022 (UNCTAD 2023), susținut de prețurile mai mari atât ale combustibililor, cât și ale cerealelor și semințelor oleaginoase.

Războiul din Ucraina și blocarea porturilor ucrainene de către Rusia în prima jumătate a anului 2022 au afectat sever aprovizionarea cu alimente a țărilor de pe continentul african și din regiunea arabă. Având în vedere dependența semnificativă a multor economii în curs de dezvoltare de cerealele și îngrășămintele rusești și ucrainene, perturbarea disponibilității acestor mărfuri, împreună cu creșterea prețurilor, a exacerbât atât sărăcia, cât și insecuritatea alimentară. Țările cu cote mari de importuri din Rusia și Ucraina au fost deosebit de vulnerabile la prețurile ridicate ale alimentelor. De exemplu, dintre cele 38 de țări care au importat peste 30% din necesarul de grâu din Rusia sau Ucraina în 2021, 21 se află în Africa și 13 în Asia (FAO 2022, 11). Deoarece cei doi beligeranți sunt și cei mai mari exportatori de fertilizatori pe bază de azot, fosfor și potasiu, războiul a provocat și perturbări semnificative în producția agricolă pe continentul african și în țările arabe.

Restricțiile de transport al cerealelor, produselor alimentare și îngrășămintelor prin porturile Mării Negre impuse la începutul conflictului au fost ridicate în iulie 2022, prin intermediul *Inițiativei pentru cereale la Marea Neagră*³⁶. De atunci peste 25,5 milioane de tone metrice de cereale și alte produse alimentare (figura nr. 4) au fost exportate din cele trei porturi ucrainene: Ciornomorsk, Odesa și Iujne/Pivdeni. Din aceste exporturi prin intermediul Inițiativei, circa 65% din grâu și 49% din porumb au ajuns în țări în curs de dezvoltare (Consiliul European / Consiliul UE 2023).

³⁶ Rusia a acceptat, în 22 iulie 2022, încheierea unui acord cu Ucraina, girat de Turcia și ONU, pentru exportul de cereale, produse alimentare și îngrășămintele din porturile Odesa, Ciornomorsk și Iujne/Pivdeni cu scopul de a contribui la scăderea prețurilor mondiale și atenua insecuritatea alimentară. Începând cu 19 noiembrie 2022, înțelegerea a fost prelungită cu încă patru luni (Joint Coordination Centre 2022).

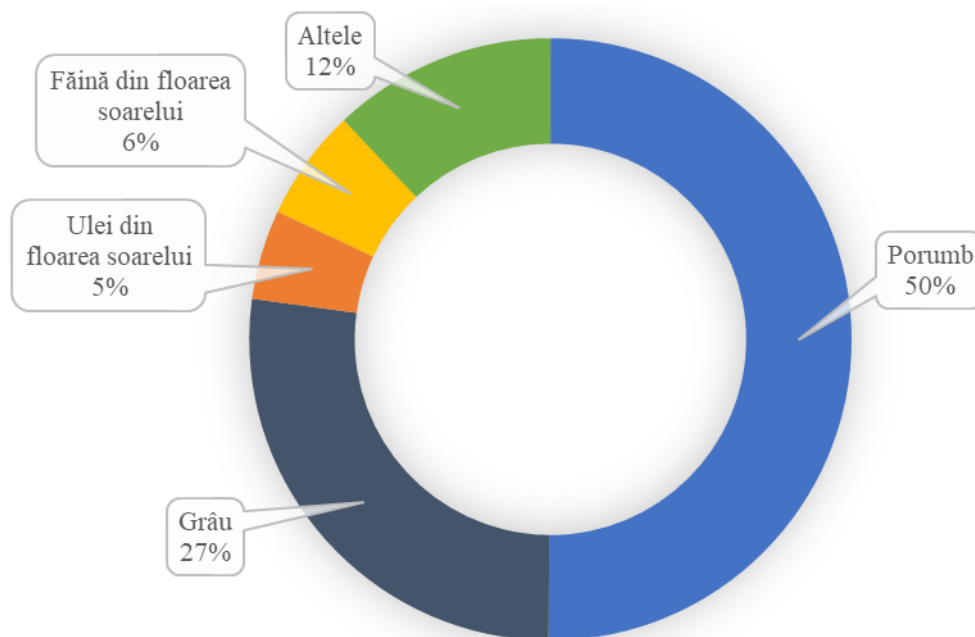

Figura nr. 4: Transporturile de cereale cu nave-cargo din porturile ucrainene (UN 2023b)

În aceste condiții, majoritatea prețurilor mărfurilor au scăzut în a doua jumătate a anului 2022 pe fondul îngrijorărilor legate de o posibilă recesiune globală. Produsele alimentare au urmat aceeași tendință descendentă în al doilea semestru, după ce au crescut încă din 2020 și au atins un nivel record la începutul anului trecut. Între iunie și octombrie 2022, indicii prețurilor pentru toate produsele alimentare a scăzut cu 12,7% (UNCTAD 2023), ca urmare a deteriorării perspectivei de creștere a economiei globale, condițiilor monetare mai stricte, aprecierii dolarului american și reluării în august 2022 a exporturilor de cereale și alte mărfuri agricole din porturile ucrainene. Cu toate acestea, provocările privind aprovizionarea cu alimente au persistat și în a doua parte a lui 2022, deoarece durata și intensitatea conflictului ruso-ucrainean rămân incerte. Restricțiile impuse de unele țări în curs de dezvoltare asupra exporturilor de alimente, ce s-au prelungit până spre sfârșitul anului, au contribuit la scumpirea grâului, orezului sau uleiului de soia cu circa 9% (Espitia, Rocha și Ruta 2022).

Prețurile interne la bunurile de larg consum au rămas ridicate în mai multe țări în curs de dezvoltare și în ultima parte a anului 2022, din cauza deprecierei valutare față de dolarul american, dar și a înmulțirii evenimentelor climatice extreme care au adus alte presiuni asupra

culturilor, producției și exporturilor agricole și au provocat îngrijorare în rândul guvernelor legat de o accentuare a insecurității alimentare și energetice. Escaladarea războiului din Ucraina și perturbarea extinsă a livrărilor de cereale și îngrășăminte ar putea accentua presiunile inflaționiste asupra prețurilor alimentelor și energiei din Africa și țările arabe, ceea ce ar agrava preocupările privind accesibilitatea alimentelor pentru populațiile vulnerabile și ar putea stârni nemulțumiri și frământări sociale.

Tensiunile geopolitice persistente, producția agricolă mai scăzută din cauza condițiilor meteorologice nefavorabile, limitările accesului la îngrășăminte, temerile reînnoite cu privire la penuria de alimente și noile restricții la export prezintă riscuri semnificative pentru perioada următoare.

1.4. Creșterea cheltuielilor militare

Deși în majoritatea documentelor strategice se specifica faptul că un război major în Europa este puțin probabil în secolul al XXI-lea, iată că războiul de agresiune declanșat de Rusia împotriva Ucrainei a afectat în cel mai mare grad securitatea și stabilitatea regională. Țările din proximitate și nu numai, în coordonare cu NATO, și-au reconsiderat planurile și strategiile și caută să-și întărească forțele și capacitățile de apărare.

Creșterea planificată a cheltuielilor militare era deja o realitate în cadrul țărilor membre ale Alianței Nord-Atlantice³⁷, odată cu angajamentul luat la summitul din 2014 ca în decurs de 10 ani aceste cheltuieli să ajungă la cel puțin 2% din PIB (NATO 2014), ca o consecință a anexării peninsulei Crimeea de către Rusia. În ultimii opt ani, aliații europeni și Canada au adăugat un plus de 350 miliarde USD la cheltuielile totale ale Alianței (Stoltenberg, Pre-Summit press conference 2022). Pandemia de Covid-19 a stopat într-o oarecare măsură acest proces în anii 2020-2021, majoritatea cheltuielilor guvernamentale fiind orientate spre măsuri de protecție sanitară, economică și socială. În schimb, conflictul din Ucraina a accelerat planurile de reevaluare a securității pe continentul european prin sporirea contribuțiilor la dezvoltarea și modernizarea capacităților de

³⁷ În perioada 2015-2022, cheltuielile de apărare în cadrul NATO au crescut cu o rată anuală compusă de 5,23% (NATO 2022, 6).

apărare comune (tabelul nr. 1), la care s-a adăugat și necesitatea de a acorda sprijin militar ucrainenilor cu muniție, tehnică de luptă și alte sisteme și echipamente militare.

Tabelul nr. 1: Evoluția cheltuielilor de apărare și a investițiilor în echipamente militare în cadrul țărilor membre NATO
(Stoltenberg 2023, 159 și 164)

Țara	Cheltuieli de apărare (% din PIB)			Cheltuieli echipamente (% din total cheltuieli de apărare)	
	2014	2021	2022	2021	2022
<i>Albania</i>	1,35	1,22	1,57	15,12	19,96
<i>Belgia</i>	0,97	1,05	1,18	19,47	19,30
<i>Bulgaria</i>	1,31	1,52	1,54	11,05	22,63
<i>Canada</i>	1,01	1,28	1,29	13,69	18,76
<i>Croația</i>	1,82	1,98	1,91	30,01	30,64
<i>Republica Cehă</i>	0,94	1,39	1,34	20,47	24,51
<i>Danemarca</i>	1,15	1,32	1,38	17,19	29,90
<i>Estonia</i>	1,93	2,02	2,12	23,18	21,57
<i>Franța</i>	1,82	1,91	1,89	27,80	28,55
<i>Germania</i>	1,19	1,46	1,49	16,69	19,93
<i>Grecia</i>	2,22	3,70	3,54	37,24	45,33
<i>Italia</i>	1,14	1,57	1,51	23,22	22,69
<i>Letonia</i>	0,94	2,07	2,07	22,07	24,58
<i>Lituania</i>	0,88	1,97	2,47	22,32	34,54
<i>Luxemburg</i>	0,37	0,47	0,62	39,58	39,08
<i>Macedonia de Nord</i>	1,09	1,47	1,61	21,77	25,14
<i>Muntenegru</i>	1,50	1,55	1,35	20,54	22,85
<i>Norvegia</i>	1,55	1,75	1,57	29,19	31,62
<i>Polonia</i>	1,87	2,22	2,42	33,89	35,92
<i>Portugalia</i>	1,31	1,54	1,38	16,83	17,93
<i>România</i>	1,35	1,86	1,75	21,57	25,52
<i>Slovacia</i>	0,98	1,77	1,76	32,34	29,74
<i>Slovenia</i>	0,97	1,24	1,26	14,56	21,32
<i>Spania</i>	0,92	1,04	1,09	22,47	26,05
<i>Turcia</i>	1,45	1,61	1,37	29,31	25,52
<i>Marea Britanie</i>	2,14	2,30	2,16	26,13	28,06
<i>SUA</i>	3,72	3,48	3,46	28,90	27,23
<i>Țările de Jos</i>	1,15	1,38	1,64	23,82	23,74
<i>Ungaria</i>	0,86	1,68	1,44	37,16	48,02

Raportul SIPRI din aprilie 2023 arată că țările europene au cheltuit în domeniul militar cu 13% mai mult în 2022, totalizând circa 480 de miliarde USD (Tian, și alții April 2023, 8), cea mai mare creștere anuală din perioada post-Război Rece. Această creștere a influențată de „explozia” bugetelor militare ale Ucrainei (o creștere de 640%) și Rusiei (un plus de 9,2%), de îngrijorările cu privire la o amenințare sporită din partea Rusiei și de ajutorul militar acordat guvernului de la Kiev de către țările europene.

Invazia Ucrainei a avut un impact imediat asupra deciziilor de cheltuieli militare în Europa, inclusiv planuri multianuale pentru a spori cheltuielile. Astfel, multe state europene s-au angajat, în aceste vremuri tulburi, să atingă sau chiar să depășească ținta de 2% a NATO – în unele cazuri cu ani înainte decât plănuiau inițial să o facă. Germania, de exemplu, a anunțat în februarie 2022 că va cheltui circa 100 miliarde EUR pentru apărare (Knight 2023), ceea ce reprezintă o schimbare majoră de poziție având în vedere că, în ultimii opt ani, cheltuielile militare ale țării s-au situat în medie la circa 1,3% din PIB. Și alte țări din NATO au anunțat planuri similare: Polonia a stabilit un buget de apărare de 2,4% din PIB pentru 2022 și intenționează să-l majoreze la 4% în anii următori (NFP 2023); România își va spori cheltuielile militare de la 2% în 2022 la 2,5% în 2023 (Guvernul României 2022); Suedia și-a propus să cheltuiască 2% din PIB până în 2026 (Government Offices of Sweden 2023), în contextul solicitării de aderare la Alianță; alte 17 state europene au planificat creșteri ale alocărilor pentru apărare în perioada următoare (Kirk-Wade și Balakrishnan 2022).

2. Efecte indirecte ale războiului ruso-ucrainean

Războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei a declanșat și accentuat o serie de vulnerabilități și riscuri la adresa economiei regionale și mondiale, ce a afectat deopotrivă țările dezvoltate și cele mai puțin dezvoltate. SUA, Europa și China nu au făcut excepție, procesul de redresare economică după problemele create de pandemia de Covid-19 fiind perturbat de o nouă criză de amploare.

2.1. Redresarea economiei americane – în pierdere de viteză

În 2021, politicile guvernamentale adecvate au susținut redresarea puternică a economiei SUA după perioada de criză generată de

pandemia de Covid-19. Războiul din Ucraina se pare că a avut un impact direct destul de redus asupra economiei americane pe parcursul anului 2022, spre deosebire de alte țări de pe continentul european. Cu toate acestea, accentuarea problemelor de pe piețele internaționale, inflația ridicată și înăsprirea rapidă a condițiilor monetare au început să altereze perspectivele de creștere ale SUA pe termen scurt. Rata de creștere a PIB-ului a atins 1,6% în 2022 și, pe măsură ce riscul apariției unei recesiuni se profilează la orizont, se așteaptă ca economia să avanseze cu doar 0,7% în 2023 (IMF 2022).

Deși factorii de decizie politică din SUA se așteptau, în 2021, ca presiunile inflaționiste să fie tranzitorii și să se disipeze pe măsură ce economia se redeschide, inflația a continuat să crească și în 2022. Astfel, prognozele pe termen scurt pentru economia americană au început să se deterioreze rapid în a doua jumătate a anului trecut ca urmare a preocupărilor crescânde că aceste presiuni inflaționiste (situate cu mult peste ținta de 2%) vor afecta puterea de cumpărare a populației și, implicit, creșterea economică. Indicele prețurilor de consum a crescut rapid de la 7% în decembrie 2021 la 9,1% în iunie 2022 (U.S. Bureau of Labor Statistics 2022), cea mai mare creștere din ultimii 40 de ani. Inflația lunară medie a înregistrat 8% în 2022 (U.S. Bureau of Labor Statistics 2023a), iar condițiile de pe piața muncii au rămas destul de stricte, situație ce a determinat Rezerva Federală (Fed) să majoreze periodic rata de politică monetară, de la 0,5 puncte de bază în luna martie la 4,5% în decembrie 2022 (Board of Governors of the Federal Reserve System 2023, 37). Acțiunea Fed a marcat cea mai dură înăsprire a politicii monetare în decurs de numai șase luni, dar a contribuit la aprecierea bruscă a cursului de schimb cu efecte adverse asupra activității de export. Acest lucru a afectat nu numai economia SUA, ci a avut efecte semnificative și la nivel mondial.

Odată cu creșterea bruscă a ratelor de politică de către Fed, guvernul SUA a promulgat *Legea pentru reducerea inflației* în august 2022 (U.S. Congress 2022) ce permite, cel mai important, investirea a 370 miliarde USD în securitatea energetică și schimbările climatice, inclusiv peste 150 miliarde în energie curată și regenerabilă (The White House 2023). De asemenea, reducerea costului medicamentelor eliberate pe bază de rețetă pentru populația americană, impunerea de impozite minime pe venitul corporativ și reducerea deficitelor fiscale reprezintă alte măsuri menite să contribuie la reducerea inflației pe

termen scurt. Spre deosebire de alte țări, SUA pune un accent deosebit pe creșterea cheltuielilor publice, în special a celor pentru investiții, pentru a lupta împotriva inflației.

Deși presiunea inflaționistă s-a moderat în a doua jumătate a anului 2022, scăzând de la 8,5% în iulie la 6,5% în decembrie (U.S. Bureau of Labor Statistics 2022), rămâne incert care va fi poziția Rezervei Federale în domeniul politicii monetare în următorul an. Pe termen scurt, Fed are trei opțiuni marcate de pericole la adresa credibilității și eficienței sale în misiunea de a menține stabilitatea prețurilor și a gestiona inflația: să continue procesul de majorare a ratei dobânzii de referință, dar într-un ritm mai lent, până când inflația ajunge la ținta de 2%; să înghețe rata dobânzii de referință și să lase inflația să scadă fără alte măsuri de înăsprire monetară; să inverseze procesul prin stabilirea unor rate de politică mai mici pentru a impulsiona creșterea, dar cu riscul unei inflații mai mari (UN 2023a, 69-70).

Piața muncii din SUA s-a confruntat, de asemenea, cu numeroase provocări în 2022, rata șomajului scăzând la minime istorice. De la 4% în ianuarie, șomajul a scăzut ușor pe parcursul anului, ajungând la 3,5% în decembrie (U.S. Bureau of Labor Statistics 2023b). Cu toate acestea, rata de participare a forței de muncă rămâne cu aproape 1 punct procentual sub nivelul ei de dinainte de pandemie (CEIC 2023a). Peste 3 milioane de americani au părăsit definitiv piața forței de muncă pe parcursul celor trei ani de criză sanitară, ceea ce explică parțial condițiile stricte postpandemie în domeniu. Cu 11 milioane de locuri de muncă vacante în cea mai mare parte a anului 2022 (U.S. Bureau of Labor Statistics 2023c), afecțiunile legate de Covid-19 au însemnat circa 18% din deficitul de forță de muncă din SUA (Iacurci 2023). Rata ridicată a locurilor de muncă vacante explică în mare măsură creșterea bruscă a salariilor din ultimele luni, plata medie pe oră crescând cu o rată de 4,6% în perioada februarie-decembrie 2022 (U.S. Bureau of Labor Statistics 2023d). Pentru anul următor, se pare că presiunea pe piața muncii va începe să scadă odată cu încetinirea producției interne, ceea ce înseamnă că locurile de muncă vacante vor începe să dispară treptat și, prin urmare, creșterea salariilor se va modera.

Piața financiară a reacționat negativ la presiunile inflaționiste și la încetinirea perspectivelor de creștere în 2022, prețurile acțiunilor și obligațiunilor scăzând pe tot parcursul anului. Criptomonedele, a căror valoare a crescut vertiginos în timpul pandemiei, s-au depreciat și au

înregistrat pierderi semnificative. De exemplu, Bitcoin a pierdut mai mult de 65% din valoare între începutul lui 2022 și mijlocul lunii decembrie (crypto.com 2023). Mai mult, ca răspuns la cererea mai slabă și la ratele mai mari ale dobânzilor se așteaptă ca investițiile private, mai ales în sectorul imobiliar, să se modereze în continuare. Reorientarea cererii interne spre sectorul serviciilor și reducerea prețurilor materiilor prime ar trebui să contribuie la atenuarea blocajelor pe lanțul de aprovizionare astfel încât presiunile asupra prețurilor se vor diminua.

Măsurile de suport guvernamental introduse în cursul pandemiei au fost în mare parte retrase, dar implementarea în curs a *Legii privind investițiile și locurile de muncă în infrastructură* din noiembrie 2021 (U.S. Congress 2021), în valoare de 1.000 miliarde USD, va continua să impulsioneze puternic investițiile publice și în perioada următoare. Se pare că reglementările de politică fiscală vor fi mult mai stricte pe parcursul anului 2023 ca urmare a retragerii complete a pachetelor de sprijin pentru combaterea efectelor pandemiei și a crizei energetice. Mai mult, riscurile la adresa economiei SUA sunt în creștere având în vedere că presiunile inflaționiste se dovedesc mai persistente decât se anticipase, ceea ce ar putea determina o înăsprire și mai puternică a politicii monetare. Se pare că inflația de bază nu va reveni prea curând la ținta de 2% ceea ce ar putea afecta în special companiile puternic îndatorate. Problemele din economia europeană și perturbările de pe piețele globale ca urmare a războiului din Ucraina ar putea avea, de asemenea, efecte negative substanțiale pe continentul american.

2.2. *Economia europeană între impunerea de sancțiuni și criză energetică*

Perspectivile economice pentru Europa au continuat să se deterioreze pe fondul prelungirii războiului din Ucraina. Economia europeană a înregistrat o expansiune surprinzător de puternică de 3,2% în 2022 (IMF 2022), continuarea procesului de relaxare a restricțiilor de mobilitate cauzate de pandemia de Covid-19 și cererea reținută stimulând cheltuielile pentru unele servicii ce au fost evitate în trecut (presupuneau contact direct), inclusiv activități legate de turism. În anul următor se estimează că PIB-ul UE va crește cu doar 0,8% în 2023 și 1,6% în 2024 (European Commission February 2023, 1), pe măsură ce inflația se reduce și se încheie ciclul de înăsprire monetară, dar regiunea

rămâne vulnerabilă din cauza dependenței crescute de sursele externe de petrol și gaze naturale.

Pe parcursul anului 2022, autoritățile de la Bruxelles, în acord cu comunitatea internațională, au impus o serie de nouă pachete de sancțiuni la adresa Rusiei, ca urmare a războiului de agresiune declanșat împotriva Ucrainei și la anexarea ilegală a regiunilor Donețk, Luhansk, Zaporojie și Herson din Ucraina³⁸. Sancționarea unor cetățeni ruși, a băncilor, companiilor și altor entități din Rusia au însemnat interdicții de călătorie pe teritoriul Uniunii și înghețarea tuturor activelor aflate în băncile din UE. De asemenea, autoritățile de la Bruxelles au impus o serie de restricții în ceea ce privește importurile și exporturile spre/dinspre Rusia, transporturile maritime și aeriene, precum și în domeniul energetic. La sfârșitul anului 2022, activele înghețate pe teritoriul Europei însumau 321 miliarde EUR, iar valoarea importurilor și exporturilor sancționate ajungea la circa 135 miliarde EUR (European Council / Council of the EU 2023c).

Anul trecut, războiul din Ucraina, criza energiei și majorarea costului vieții au afectat creșterea Europei într-un moment în care mai multe economii europene încă nu au revenit la nivelurile de dinainte de pandemie. Creșterea prețurilor la energie a dus inflația la cote maxime, ceea ce a erodat puterea de cumpărare a gospodăriilor și a ridicat costurile de producție pentru companii. Lichiditatea pieței s-a restrâns pe măsură ce băncile centrale de pe continentul european au mărit ritmul de majorare a ratelor dobânzii pentru a controla presiunile inflaționiste. Costurile mai mari ale îndatorării, deficitele fiscale considerabile și nivelurile ridicate ale datoriei publice continuă să restrângă spațiul fiscal în multe economii europene. Astfel, consumul privat a slăbit din cauza pierderilor semnificative ale puterii de cumpărare a populației și a înăsprii condițiilor financiare. În al treilea trimestru al anului 2022, încrederea consumatorilor în UE a ajuns la cel mai scăzut nivel din anii '80, cu o ușoară îmbunătățire spre sfârșitul anului (European Commission 2023c). Mediul de afaceri și-a redus, de asemenea, cheltuielile de capital pe fondul incertitudinii sporite și a costurilor de producție și de îndatorare tot mai mari. În plus, mediul extern s-a înrăutățit pe fondul creșterii mai slabe înregistrată de

³⁸ O analiză detaliată a acestor sancțiuni impuse Rusiei de către Uniunea Europeană poate fi găsită în numerele 1, 3, 5, 7 și 9 din 2022 și 1 din 2023 ale publicației Colocviu strategic (URL: <https://cssas.unap.ro/ro/cs.htm>).

principalii parteneri comerciali ai regiunii – China și SUA – și a sporit incertitudinea economică globală.

În acest context, PIB-ul în cel de-al patrulea trimestru al anului 2022 a fost cu doar 0,2% peste nivelul pre-Covid-19 în UE (Eurostat 2023a, 2). Anul trecut, economiile mai mici ale Europei au înregistrat rate robuste de creștere – Irlanda – 12,2%, Portugalia – 6,7%, Malta – 6,6%, Croația – 6,3% (European Commission February 2023, 44) – și este de așteptat să continue să fie reziliente și în 2023. În schimb, economiile dezvoltate au fost deosebit de vulnerabile la această combinație de creștere a prețurilor la energie și a costurilor împrumuturilor și se pare că vor experimenta din nou contracții ale ratei de creștere – Germania cu -0,6% în 2023 față de 1,6% în 2022, Franța cu 0,4% față de 2,6% și Italia cu 0,3% față de 3,8%. Se preconizează că mai multe țări europene vor experimenta o recesiune ușoară în iarna 2022-2023, urmată de o redresare moderată.

Războiul din Ucraina, scăderea livrărilor de gaze naturale din Rusia și scăderile abrupte ale producției de energie nucleară și hidroenergie ca urmare a condițiilor meteo extreme au provocat mari dezechilibre între cerere și ofertă pe piețele de energie. Drept urmare, prețurile la gaze și energie electrică au crescut în 2022 la niveluri fără precedent. La sfârșitul primului semestru, consumatorii casnici din Europa plăteau peste 25 euro/kWh pentru gaze și aproape 9 euro/kWh pentru energie electrică (Eurostat 2022b). Pentru a-și satisface necesitățile de energie, țările europene au sporit importurile de gaze naturale lichefiate și au crescut producția de cărbune, energie solară și eoliană și, în paralel, au impus reducerea cererii de energie din partea gospodăriilor și consumatorilor industriali. Consumul de gaze al UE a fost estimat a fi în septembrie 2022 cu aproximativ 15% sub media ultimilor cinci ani (European Commission 2022b), iar gradul de umplere al depozitelor europene de gaze ajunsese la peste 95% din capacitate în noiembrie (European Council / Council of the EU 2023d). Aceste măsuri și o iarnă mai blândă decât de obicei au contribuit la reducerea prețurilor la gaze naturale în al doilea semestru și au facilitat menținerea la peste 80% a înmagazinării gazelor în Europa.

Rata inflației este de așteptat să se modereze treptat pe continentul european, de la o medie de 9,2% în 2022 (Eurostat 2023b) la aproximativ 6,4% în 2023 (Ilzetzki și Jain 2023), deoarece efectele crizei energetice vor persista mai mult timp în regiune. În UE, prețurile

la energie au crescut cu 38,4% în al treilea trimestru al anului 2022 (față de acum un an), contribuind cu aproximativ 40% la inflația generală (UN 2023a, 73).

Tabelul nr. 2: Rata inflației (%) în UE și țările membre în cursul anului 2022 (Eurostat 2023b)

Țara	Dec. 2021	Mar. 2022	Iun. 2022	Sept. 2022	Dec. 2022	Creștere anuală
<i>Austria</i>	2,8	3,8	5,1	6,8	8,6	peste 3 ori
<i>Belgia</i>	3,2	5,3	7,2	9,1	10,3	peste 3 ori
<i>Bulgaria</i>	2,8	5,0	7,8	10,9	13,0	aproape 5 ori
<i>Republica Cehă</i>	3,3	5,3	8,4	12,0	14,8	peste 4 ori
<i>Cipru</i>	2,3	3,8	5,6	7,2	8,1	aproape 4 ori
<i>Croația</i>	2,7	4,1	6,2	8,6	10,7	aproape 4 ori
<i>Danemarca</i>	1,9	3,1	4,8	6,8	8,5	peste 4 ori
<i>Estonia</i>	4,5	7,5	11,9	16,7	19,4	peste 4 ori
<i>Finlanda</i>	2,1	3,0	4,2	5,8	7,2	peste 3 ori
<i>Franța</i>	2,1	2,9	3,9	5,0	5,9	aproape 3 ori
<i>Germania</i>	3,2	4,3	5,8	7,3	8,7	aproape 3 ori
<i>Grecia</i>	0,6	2,7	5,5	8,1	9,3	peste 15 ori
<i>Irlanda</i>	2,4	3,9	5,7	7,2	8,1	peste 3 ori
<i>Italia</i>	1,9	3,3	4,8	6,5	8,7	aproape 5 ori
<i>Letonia</i>	3,2	5,6	9,1	13,7	17,2	peste 5 ori
<i>Lituania</i>	4,6	7,9	11,8	15,9	18,9	peste 4 ori
<i>Luxemburg</i>	3,5	4,9	6,4	7,7	8,2	peste 2 ori
<i>Malta</i>	0,7	1,7	3,1	4,8	6,1	aproape 9 ori
<i>Polonia</i>	5,2	6,5	8,6	11,0	13,2	aproape 3 ori
<i>Portugalia</i>	0,9	2,0	4,1	6,2	8,1	9 ori
<i>România</i>	4,1	5,6	7,9	10,2	12,0	aproape 3 ori
<i>Slovacia</i>	2,8	4,7	7,1	9,6	12,1	peste 4 ori
<i>Slovenia</i>	2,0	3,8	5,5	7,8	9,3	aproape 5 ori
<i>Spania</i>	3,0	4,8	6,5	8,2	8,3	peste 3 ori
<i>Suedia</i>	2,7	3,4	4,7	6,5	8,1	3 ori
<i>Țările de Jos</i>	2,8	4,6	6,8	9,7	11,6	peste 4 ori
<i>Ungaria</i>	5,2	6,5	7,9	11,2	15,3	aproape 3 ori
<i>UE</i>	2,9	4,2	5,9	7,7	9,2	peste 3 ori

În cursul anului trecut, presiunile inflaționiste s-au răspândit rapid deoarece prețurile ridicate ale energiei au afectat costurile de producție

în alte sectoare ale economiei europene. Amploarea creșterii inflației prețurilor de consum a variat de la o țară la alta, de exemplu de la 5,9% în Franța la rate de 17-19% în țările baltice în decembrie 2022 (tabelul nr. 2). Ratele mai ridicate ale inflației în Europa de Est reflectă intensitatea energetică mai mare a economiilor respective, o pondere mai mare a alimentelor și energiei în coșurile de consum și o creștere mai puternică a salariilor nominale. Deprecierea bruscă în 2022 a EUR și a altor monede europene față de USD, precum și blocajele persistente pe partea de ofertă și cererea reținută a consumatorilor au stimulat și mai mult inflația (European Central Bank 2022a). Cu toate acestea, se așteaptă ca impactul să fie parțial compensat de presiunea crescută a creșterii salariilor nominale. În ciuda unei piețe a forței de muncă destul de strânsă, salariile negociate în zona euro au crescut, în trimestrul trei al anului 2022, cu doar 2,7% în zona euro și 3,4% per ansamblul EU (Eurostat 2022c, 4). Pe baza noilor acorduri și a creșterilor salariului minim, este de așteptat ca anul următor să se accelereze semnificativ ritmul de creștere a salariului nominal.

După o redresare puternică în urma pandemiei, deficitul de forță de muncă din multe economii europene s-a mărit așa cum demonstrează ratele record de scăzute ale șomajului și de crescute ale ocupării forței de muncă și numărul locurilor de muncă vacante. Rata șomajului în UE a înregistrat un minim istoric de doar 6,1% în 2022 (Eurostat 2023c), dar se așteaptă ca numărul de șomeri să urce ușor în cursul anului următor. O serie de sectoare, inclusiv construcțiile, tehnologia informațiilor și comunicațiilor, precum și industria ospitalității, suferă de o lipsă puternică a forței de muncă. În toate marile economii ale Europei, ocuparea forței de muncă a depășit nivelurile de dinainte de pandemie în 2022. La nivelul UE, 74,9% dintre persoanele cu vârsta între 20 și 64 de ani au avut un loc de muncă formal în al patrulea trimestru al anului 2022 (Eurostat 2023d). Aceasta reprezintă cea mai mare rată de ocupare înregistrată vreodată, cu 2 procente peste nivelul maxim atins înainte de pandemie. Mai mult, decalajul de ocupare, măsurat ca diferența dintre ratele de ocupare între bărbați și femei, s-a redus de la 11,2% în trimestrul patru din 2019 la 10,5% în aceeași perioadă din 2022 (Eurostat 2023e). Cu toate acestea, o cădere și mai puternică a piețelor muncii în țările membre ale comunității europene nu poate fi exclusă.

În 2022, sistemul bancar din Europa s-a confruntat cu un proces dificil de echilibrare a politicii monetare printr-o serie de măsuri de reglementare, monitorizare și control, care să contribuie totodată la „îmblânzirea” inflației fără a accentua și mai mult contracția economică. Banca Centrală Europeană (BCE) a majorat dobânda de referință cu un total de 250 de puncte de bază în a doua jumătate a anului 2022 (de la -0,5% în începutul lui iulie la 2,0% în decembrie), punând capăt unei serii de opt ani de dobânzi negative (European Central Bank 2023). După această poziție mai agresivă în domeniul politicii monetare și o gestionare mai bună a presiunilor inflaționiste pe termen mediu, probabil că BCE și alte bănci centrale se vor îndrepta spre o înăsprire monetară graduală, încetinind ritmul creșterii ratelor dobânzii-cheie, pe fondul temerilor crescânde de recesiune în 2023. Pentru a asigura protecția transmiterii fără sincope a orientării politicii monetare și a preveni o diferențiere semnificativă a costurilor de împrumut între statele membre ale Uniunii, Consiliul guvernatorilor BCE a adoptat *Instrumentul de protecție a transmisiei* în iulie 2022 (European Central Bank 2022b). Acesta poate fi activat pentru a contracara o dinamică nejustificată, dezordonată a pieței și permite achiziții bancare potențial nelimitate de obligațiuni guvernamentale cu scadențe între 1 și 10 ani de la orice stat membru care se confruntă cu o deteriorare nejustificată a condițiilor de finanțare (Bernoth, și alții 2022).

Perspectivile fiscale pentru Europa au devenit mai dificile pe fondul activității și rezultatelor economice mai slabe, creșterea costurilor îndatorării și nevoia de a atenua impactul prețurilor ridicate la energie asupra gospodăriilor și companiilor. De la începutul crizei energetice, statele membre ale UE au alocat aproximativ 600 miliarde EUR pentru măsuri de sprijin pentru a proteja consumatorii vulnerabili (Lausberg și Croon 2023). În perioada septembrie-decembrie 2022, un număr tot mai mare de țări europene au introdus taxe excepționale, de solidaritate, prin care sunt suprainpozitate profiturile neobișnuit de mari ale companiilor din sectorul energetic (petrol și gaze, nucleară) sau băncilor din domeniu. Prin urmare, politica fiscală este de așteptat să continue să fie neutră sau de sprijin moderat în majoritatea țărilor membre ale UE. După scăderea din 2022 ca urmare a sporirii puternice a producției nominale și a retragerii treptate a măsurilor de sprijin legate de pandemie, se estimează că deficitul guvernamental ca procent din PIB vor începe să se mărească din nou. Deficitul fiscal în Uniunea

Europeană a scăzut la 3,4% din PIB în 2022 de la 4,6% în 2021, dar va stagna în următorii doi ani (European Commission November 2022, 183). Raportul datoriei publice ca procent din PIB a scăzut la 85,1% în al treilea trimestru al anului 2022, dar a rămas la peste 110% în Grecia, Italia, Portugalia Spania și Franța și sub 25% în Estonia, Bulgaria și Luxemburg (Eurostat 2023f).

Pe parcursul cadrului său financiar multianual din 2021 până în 2027, blocul comunitar a început să implementeze cel mai mare pachet de stimulare fiscală de până acum. Bugetul obișnuit al UE pe șapte ani a fost completat cu planul *NextGenerationEU* – un instrument de redresare în valoare de 800 miliarde EUR (EU 2022). Planul va fi finanțat prin împrumuturi comune, cheltuielile urmând a atinge circa 2 trilioane EUR cu scopul de a: facilita modernizarea, digitalizarea și „ecologizarea” economiilor europene; sprijini activitățile de cercetare și inovare; accelera tranziția către o economie durabilă; îmbunătăți eficiența guvernării etc. Oficialii de la Bruxelles avansează, de asemenea, planuri de reformare fundamentală a cadrului de politică fiscală al Uniunii, intenționând să înlocuiască *Pactul de stabilitate și creștere* cu un cadru mai simplu, mai transparent și mai eficient, centrat pe planuri fiscale și structurale pe termen mediu (European Council / Council of the EU 2023e).

Perspectivile economice pentru Europa rămân incerte din cauza consecințelor războiului din Ucraina. Se estimează că multe țări europene vor experimenta o recesiune ușoară la începutul anului 2023, deoarece inflația ridicată reduce puterea de cumpărare a gospodăriilor și crește costurile de producție pentru companii, majorarea ratelor dobânzilor înăsprește condițiile financiare, iar deficitele fiscale considerabile și nivelurile ridicate ale datoriei afectează capacitatea guvernelor de a oferi un sprijin fiscal suplimentar economiei.

2.3. Politica zero-Covid și relansarea economică a Chinei

Pandemia de Covid-19 a determinat multe țări asiatice orientate spre export să introducă și pe parcursul anului 2022 anumite restricții asupra activităților economice și sociale în funcție de evoluția numărului de infectări cu SARS-CoV-2 și spitalizări. Acest lucru a continuat să perturbe producția și lanțurile globale de aprovizionare și așa afectate de concedierile rapide de muncitori și reducerea activității de la începutul crizei. China nu a făcut excepție, economia a urmat

suișurile și coborâșurile pandemiei și a crescut cu doar 3,2% în 2022, o rată mult mai mică decât creșterea de 8,1% din 2021 (IMF 2022) și ținta oficială de 5,5% (State Council of the PRC 2022). Încetinirea a provenit evident din cauza *lockdown*-urilor temporare recurente ale activității economico-sociale ca răspuns la apariția unor focare de SARS-CoV-2 în diferite orașe și provincii. Angajamentul autorităților chineze pentru politica zero-Covid a salvat viața a mii de oameni și a împiedicat ca sistemul de sănătate să fie copleșit, dar a afectat negativ cererea agregată și producția totală. Creșterea mai slabă a Chinei și concretizarea unor riscuri, inclusiv inflație mai mare, cerere externă mai lentă, restrângere rapidă a lichidității globale și înrăutățire a pozițiilor externe, au afectat economia întregii regiuni a Asiei de Est.

Se estimează că 6,4 până la 8,6 milioane de oameni au „plonjat” în sărăcie extremă în Asia de Est în 2022 din cauza pandemiei, a inflației în creștere și a războiului din Ucraina (Mahler, și alții 2022). În vara anului 2022, temperaturile ridicate, secetele frecvente, ploile torențiale și alte evenimente climatice au amenințat mijloacele de trai ale persoanelor vulnerabile, au distrus infrastructura, au perturbat aprovizionarea cu alimente și au redus activitatea economică. Temperaturile record și secetele din anumite regiuni ale Chinei au secăt râurile și au afectat orașele care se bazează pe centrale hidroelectrice pentru a alimenta și gospodăriile și industria.

Economia Chinei pare că se va redresa moderat în următorii doi ani, cu o rată de creștere de circa 4,5%, semnificativ mai mică față de ritmul anual de 6-7% din perioada pre-pandemică (IMF 2022). Guvernul de la Beijing a renunțat, în urma unor ample proteste interne, la politica zero-Covid la sfârșitul anului 2022 (Mao 2022), dar drumul către reluarea activității economice este destul de „accidentat” având în vedere că înmulțirea cazurilor de Covid-19 ar putea continua să perturbe mediul de afaceri și să scadă încrederea investitorilor și consumatorilor. În ciuda unei cereri externe mai slabe, consumul intern și investițiile sunt de așteptat să se consolideze pe măsură ce procesul de redeschidere a economiei va prinde avânt și guvernul va adopta măsuri fiscale proactive și o politică monetară mai flexibilă. Spre deosebire de tendința din economiile dezvoltate, autoritățile monetare chineze au redus rata dobânzii de referință în august 2022 la 3,65% (The State Council of the PCR 2022) și de atunci au menținut-o neschimbată

pentru a atenua constrângerile din economie privind accesul la finanțare.

Reluarea creșterii economice a Chinei în 2023 ar putea oferi unele semnale pozitive pentru activitățile comerciale, dar rămân incertitudini mari cu privire la modul în care relansarea va modela cererea internă și activitățile comerciale ale țării. Deși exporturile Chinei s-au redresat rapid după ce în mai 2022 au fost ridicate restricțiile legate de răspândirea variantei Omicron a coronavirusului (Davidson și Ni 2022), impunerea repetată de restricții în lunile următoare a perturbat puternic producția și livrările pe plan extern. Mai mult, pierderea de viteză a economiei chineze în 2022 a redus cererea în interiorul regiunii și, implicit, importurile ceea ce a afectat exportatorii de mărfuri din Africa și America Latină. În schimb, *Parteneriatul economic regional cuprinzător*, intrat în vigoare la 1 ianuarie 2022 (ASEAN 2022), a adâncit legăturile comerciale în Asia de Est prin deschiderea de noi rute de transport maritim și oportunități de investiții. Se estimează că, dacă implementarea rămâne pe drumul cel bun, parteneriatul va adăuga 245 miliarde USD anual la veniturile regionale și va crea circa 2,8 milioane locuri de muncă până în 2030 (Park, Petri și Plummer 2021, 10 și 14).

Pe partea de producție, industria Chinei s-a extins într-un ritm mai rapid decât agricultura și serviciile și a contribuit cu 1,9% la creșterea economică în trimestrul al treilea din 2022, față de 1,2% în prima jumătate a anului (The World Bank December 2022, 13). Contribuția sectorului agricol a rămas aproximativ neschimbată la 0,3% în perioada aprilie-septembrie. Deși contribuția serviciilor a crescut cu 70 de puncte procentuale în trimestrul al treilea (de la 1% în T2 la 1,7% în T3), ponderea serviciilor de retail, catering și imobiliare au fost destul de redusă consumatorii rămânând precauți având în vedere incertitudinea ridicată. De exemplu, stresul indus de politică pe piața imobiliară s-a accentuat pe parcursul anului trecut și a condus la o scădere a investițiilor rezidențiale și a vânzărilor. În primele 10 luni din 2022, prețul mediu al proprietăților rezidențiale a scăzut cu 3,6% față de aceeași perioadă din 2021, ceea ce ar putea afecta valoarea netă a gospodăriilor și cererea consumatorilor. Diminuarea profiturilor și condițiile mai stricte de acces la credite au afectat condițiile de lichiditate pentru dezvoltatorii imobiliari, ducând la neplata datoriilor acestora. Riscurile pentru sectorul bancar au crescut semnificativ, dar nu sunt încă sistemice. Deși au fost implementate o serie de măsuri

pentru a atenua dificultățile financiare ale dezvoltatorilor imobiliari și constrângerile privind achiziționarea de locuințe, piața imobiliară încă nu a dat semne de redresare. În plus, politicile de consolidare a finanțării sectorului imobiliar prin împrumuturi sau obligațiuni ar putea accentua riscul unei căderi severe a pieței imobiliare.

Piața muncii din China nu și-a revenit pe deplin după deteriorarea accentuată înregistrată la începutul lui 2022. Pe măsură ce restricțiile au fost parțial relaxate și, în cele din urmă, ridicate, s-au înregistrat scăderi ale numărului de șomeri mai ales în a doua parte a anului. Astfel, rata șomajului urban a crescut de la 5,1% în ianuarie la 6,1% în aprilie (The World Bank December 2022), deoarece economia s-a confruntat cu perturbări ample din cauza focarelor de Covid-19. În lunile următoare, piața muncii s-a îmbunătățit ușor pe măsură ce activitatea economică s-a redeschis, dar valurile pandemice ulterioare au condus la o nouă creștere a șomajului. De exemplu, rata șomajului din China a atins 5,5% la sfârșitul anului 2022 (National Bureau of Statistics of China 2023), încă cu mult peste media istorică.

Rata inflației a fost moderată și s-a menținut la doar 2% pe parcursul anului trecut (National Bureau of Statistics of China 2023), cu 100 puncte procentuale sub ținta de circa 3% stabilită de guvernul de la Beijing. China dispune de suficient spațiu de manevră în domeniul politicii fiscale, în special la nivel central, care ar putea fi utilizat pentru a susține o redresare mai puternică. Dirijarea acestor eforturi fiscale către cheltuielile sociale și investițiile ecologice nu numai că ar sprijini cererea pe termen scurt, ci ar contribui și la o creștere mai incluzivă și durabilă pe termen mediu. Prin urmare, investițiile publice vor trebui să prioritizeze și să vizeze mai bine educația, sănătatea, infrastructura digitală, noile tehnologii și economia verde, ceea ce poate avea profituri sociale mari și poate sprijini productivitatea. China a anunțat recent că va pune la dispoziție 6,8 trilioane yuani (aproximativ 1 trilion USD) pentru a stimula investițiile în infrastructura publică, care au crescut cu 7,4% în primele șapte luni ale anului 2022. China a emis 3,45 trilioane yuani în obligațiuni speciale pentru a finanța aceste investiții.

Perspectivile de creștere ale Chinei au ramificații importante pentru multe țări din Asia de Est datorită legăturilor comerciale și financiare strânse. Redresarea așteptată a economiei Chinei va susține creșterea în întreaga regiune, dar orice sporire a numărului de persoane infectate poate crea temporar anumite încetiniri. De exemplu, de un

sector imobiliar chinez stabilizat poate aduce beneficii țărilor care exportă materii prime pentru construcții, iar revenirea turiștilor chinezi poate oferi un impuls economiilor dependente de industria ospitalității. Cu toate acestea, se mențin unele riscuri ce ar putea duce la perturbări serioase în activitatea economică precum: apariția unor noi focare de Covid-19; riscul reînnoirii restricțiilor de mobilitate și a precauției pentru a încetini răspândirea virusului; stresul persistent în sectorul imobiliar ar putea avea, de asemenea, efecte macroeconomice și financiare mai ample. Economia Chinei rămâne, de asemenea, vulnerabilă la schimbările climatice, perspectivele incerte de creștere ale economiei mondiale, înăsprirea condițiilor financiare globale și accentuarea tensiunilor geopolitice.

Concluzii: perspective economice marcate de riscuri și incertitudini

Războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei, creșterea vertiginoasă a prețurilor la alimente și energie, inflația ridicată și neașteptat de persistentă, înăsprirea condițiilor financiare globale și riscurile încă prezente legate de pandemia de Covid-19, în special în China, au determinat revizuirii drastice în scădere a perspectivelor de creștere pe plan mondial. În aceste condiții, SUA și UE se vor confrunta cu o încetinire bruscă a ritmului de expansiune în 2023, spre deosebire de economia Chinei, care se așteaptă să se redreseze ca urmare a relaxării restricțiilor legate de pandemie.

Fondul Monetar Internațional estimează că economia globală va scădea la 2,9% în 2023 și apoi va crește la 3,1% în 2024 (IMF 2023), având în vedere înăsprirea condițiilor monetare pentru a putea gestiona inflația, care se va menține în continuare peste nivelul pre-pandemie, și războiul din Ucraina, care continuă să afecteze activitatea economică. Balanța riscurilor rămâne înclinată spre scădere având în vedere evoluția pandemiei și restricțiilor în China, posibila escaladare a conflictului ruso-ucrainean sau înrăutățirea situației datoriiilor guvernamentale, dar o creștere mai puternică a cererii în multe economii sau o scădere mai rapidă a inflației sunt plauzibile.

În majoritatea economiilor, pe fondul crizei costului vieții, prioritatea rămâne realizarea unei dezinflații susținute. Având în vedere condițiile monetare mai stricte și creșterea mai scăzută care ar putea

afecta stabilitatea financiară și a datoriilor, este necesar să se utilizeze instrumente macroprudențiale și să se consolideze cadrele de restructurare a datoriei. Sprijinul fiscal ar trebui să fie mai bine direcționat către cei mai afectați de prețurile ridicate la alimente și energie, iar reducerile ample de taxe ar trebui eliminate. O cooperare internațională mai puternică este esențială pentru a păstra câștigurile din sistemul multilateral bazat pe reguli și pentru a atenua schimbările climatice prin limitarea emisiilor și creșterea investițiilor.

Prognozele Băncii Mondiale arată că creșterea globală este de așteptat să scadă brusc la 1,7% în 2023 (World Bank 2023) – a treia cea mai slabă rată de creștere din ultimii 30 de ani, după recesiunile globale cauzate de pandemie și de criza financiară globală. Această situație reflectă înăsprirea sincronă a politicii care vizează limitarea inflației, înrăutățirea condițiilor financiare și perturbarea continuă din cauza războiului din Ucraina. SUA, UE și China traversează o perioadă de slăbiciune economică pronunțată, iar efectele se propagă și accentuează alte riscuri cu care se confruntă economiile emergente și cele în curs de dezvoltare. Combinația dintre creșterea lentă, condițiile financiare stricte și îndatorarea puternică va diminua investițiile și va pune mari probleme companiilor. Alte șocuri negative – cum ar fi o inflație mai mare, politici mai stricte, stres financiar, slăbiciune mai profundă a economiilor majore sau tensiuni geopolitice în creștere – ar putea împinge economia globală în recesiune.

Pe termen scurt, sunt necesare eforturi urgente pentru a atenua riscurile unei recesiuni globale și ale unei crize a datoriilor în economiile de piață. Având în vedere spațiul limitat de politică, este esențial ca factorii de decizie naționali să se asigure că orice sprijin fiscal este concentrat asupra grupurilor vulnerabile, că presiunile inflaționiste sunt bine gestionate și că sistemele financiare rămân reziliente. De asemenea, sunt necesare politici care să susțină o creștere majoră a investițiilor în țările emergente și în curs de dezvoltare care să inverseze procesul de încetinire a creșterii pe termen lung ca urmare a șocurilor suprapuse ale pandemiei, conflictului ruso-ucrainean și înăsprirea rapide a politicii monetare globale.

OECD estimează că economia mondială va atinge 2,6% în 2023 (OECD March 2023, 4), o rată de creștere ce se menține sub perioada pre-pandemie, pe măsură ce continuă procesul de înăsprire a politicii monetare. Deși inflația este în scădere, indicele prețurilor de consum

rămâne ridicat susținut de creșteri puternice ale prețurilor serviciilor, profituri mai mari în unele sectoare și presiuni asupra costurilor din cauza restrângerii pieței forței de muncă. Politica monetară trebuie să rămână flexibilă până când vor exista semne clare că reducerea presiunilor inflaționiste este certă și durabilă. Sprijinul fiscal pentru atenuarea impactului prețurilor ridicate la alimente și energie trebuie să devină mai concentrat asupra celor vulnerabili. O direcționare mai bună și o reducere în timp util a sprijinului general ar contribui la asigurarea sustenabilității fiscale, la menținerea stimulentei pentru reducerea consumului de energie și la limitarea stimulării în continuare a cererii într-o perioadă de inflație ridicată.

Riscurile rămân înclinate spre scădere, având în vedere că incertitudinea cu privire la cursul războiului din Ucraina și efectele sale la nivel regional și global este o preocupare esențială. Puterea impactului modificărilor politicii monetare ar putea să accentueze unele vulnerabilități financiare din cauza efectului de levier, iar presiunile de pe piețele globale de energie ar putea reapărea, ducând la reînnoirea creșterii prețurilor și la creșterea inflației. Este necesară o cooperare internațională consolidată pentru a ajuta la depășirea insecurității alimentare și energetice, pentru a ajuta țările cu venituri mici să-și achite datoriile și pentru a obține o abordare mai coordonată a eforturilor de atenuare a emisiilor de carbon.

Perspectiva ONU asupra evoluției economiei mondiale este destul de pesimistă și caracterizată de incertitudine, atâta timp cât lumea continuă să se confrunte cu crize multiple, interconectate. Creșterea globală ar urma să atingă doar 1,9% în 2023 și 2,7% în 2024 (UN 2023a), o serie de șocuri severe, care s-au potențat reciproc, afectând activitatea economică pe parcursul anului 2022: pandemia de Covid-19, războiul din Ucraina, insecuritatea energetică și cea alimentară, „explozia” inflației, criza datoriilor din țările în curs de dezvoltare și, nu în ultimul rând, urgența creată de schimbările climatice. Pe fondul înăsprii monetare, al reducerii consumului și al investițiilor private, cheltuielile guvernamentale judicioase vor rămâne esențiale pentru direcționarea redresării economice la nivel mondial. Riscurile la adresa creșterii vor continua să depindă de cursul, amploarea și consecințele războiului ruso-ucrainean, de ritmul înăsprii politicii monetare și de apariția unor noi întreruperi pe lanțurile de aprovizionare.

Așadar, pandemia de Covid-19, războiul din Ucraina și efectele asociate pun la grea încercare sistemul economico-financiar global și cadrele multilaterale existente. Pe plan economic, trebuie consolidată reziliența pe termen lung prin investiții sporite în capitalul uman și eforturi susținute pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă stabilite în *Agenda 2030* a ONU. În aceste vremuri tulburi, cooperarea internațională a devenit un instrument și mai important pentru gestionarea și depășirea a tot mai multor riscuri și crize regionale și globale.

Bibliografie:

ASEAN. 2022. "RCEP Agreement enters into force." *News*. Jakarta, January 1. Accessed februarie 9, 2023. <https://asean.org/rcep-agreement-enters-into-force>

Băhnăreanu, Cristian. 2023. "Implicații economice ale războiului din Ucraina." *Colocviu strategic* (Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate) (1). Accessed martie 15, 2023. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs01-23.pdf

Bank of Russia. 2023b. *Key Rate*. January 9. Accessed februarie 20, 2023. https://www.cbr.ru/eng/hd_base/KeyRate.

Bank of Russia. 2023a. "What the Trends are Talking About: Macroeconomics and Markets." *Bulletin of the Department of Research and Forecasting* (1). Accessed februarie 15, 2023. https://cbr.ru/Collection/Collection/File/43700/bulletin_23-01.pdf

Bernoth, Kerstin, Sara Dietz, Gökhan Ider, and Rosa Lastra. 2022. "The ECB's Transmission Protection Instrument: a legal & economic analysis." *Monetary Dialogue Papers*. Edited by Scientific and Quality of Life Policies Policy Department for Economic. September.

Board of Governors of the Federal Reserve System. 2023. "Monetary Policy Report." Washington, D.C.

- Bown, Chad P. 2023. "Russia's war on Ukraine: A sanctions timeline." *Realtime Economics*. The Peterson Institute for International Economics, March 23. Accessed martie 24, 2023.
<https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/russias-war-ukraine-sanctions-timeline>
- CEIC. 2023b. *Russia Unemployment Rate*. January. Accessed februarie 10, 2023.
<https://www.ceicdata.com/en/indicator/russia/unemployment-rate>
- CEIC. 2023a. *United States Labour Force Participation Rate*. February. Accessed martie 14, 2023.
<https://www.ceicdata.com/en/indicator/united-states/labour-force-participation-rate>.
- Consiliul European / Consiliul UE. 2023. *Infografic - Explicații privind exporturile ucrainene de cereale*. martie 15. Accessed martie 2, 2023.
<https://www.consilium.europa.eu/ro/infographics/ukrainian-grain-exports-explained>
- Council of the EU. 2022. "EU adopts its latest package of sanctions against Russia over the illegal annexation of Ukraine's Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia and Kherson regions." *Press release*. Bruxelles, October 6. Accessed martie 12, 2023.
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/06/eu-adopts-its-latest-package-of-sanctions-against-russia-over-the-illegal-annexation-of-ukraine-s-donetsk-luhansk-zaporizhzhia-and-kherson-regions>
- Council of the EU. 2023. "EU agrees on level of price caps for Russian petroleum products." *Press release*. Bruxelles, February 4. Accessed martie 12, 2023.
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/04/eu-agrees-on-level-of-price-caps-for-russian-petroleum-products>
- crypto.com. 2023. *Bitcoin*. February 17. Accessed martie 8, 2023.
<https://crypto.com/price/bitcoin>

- Davidson, Helen, and Vincent Ni. 2022. "Shanghai's full Covid lockdown ends after two months." *The Guardian*. May 31. Accessed februarie 9, 2023.
<https://www.theguardian.com/world/2022/may/31/shanghai-starts-to-dismantle-fences-as-covid-lockdown-due-to-end>
- Directorate-General for Energy. 2023. "New reports highlight 3rd quarter impact of gas supply cuts." *News Announcement*. January 13. Accessed februarie 13, 2023.
https://energy.ec.europa.eu/news/new-reports-highlight-3rd-quarter-impact-gas-supply-cuts-2023-01-13_en
- EBRD. March 2022. *In the shadow of war - The economic fallout from the war on Ukraine*. Regional Economic Update, London: European Bank for Reconstruction and Development.
- Espitia, Alvaro, Nadia Rocha, and Michele Ruta. 2022. "How export restrictions are impacting global food prices." *World Bank Blogs*. July 6. Accessed martie 12, 2023.
<https://blogs.worldbank.org/psd/how-export-restrictions-are-impacting-global-food-prices>
- EU. 2022. *NextGenerationEU*. Accessed aprilie 25, 2022.
https://europa.eu/next-generation-eu/index_en
- European Central Bank. 2022a. "Economic Bulletin." Frankfurt am Main. Accessed februarie 13, 2023.
<https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/html/eb202208.en.html>
- European Central Bank. 2023. *Key ECB interest rates*. Accessed martie 20, 2023.
https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/key_ecb_interest_rates/html/index.en.html
- European Central Bank. 2022b. "The Transmission Protection Instrument." *Press release*. July 21. Accessed martie 21, 2023.
<https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2022/html/ecb.pr220721~973e6e7273.en.html>
- European Commission. 2023a. *Action and measures on energy prices*. Accessed februarie 20, 2023.

https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/action-and-measures-energy-prices_en

European Commission. 2022b. *EU action to address the energy crisis*. Accessed martie 16, 2023.

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/eu-action-address-energy-crisis_en

European Commission. 2022a. "EU energy in figures." *Statistical Pocketbook 2022*. Publications Office of the European Union, September.

European Commission. November 2022. *European Economic Forecast - Autumn 2022*. Institutional Paper 187, Publications Office of the European Union.

European Commission. February 2023. *European Economic Forecast - Winter 2023*. Institutional Paper 194, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Publications Office of the European Union. Accessed martie 20, 2023. https://economy-finance.ec.europa.eu/ecfin-publications_en

European Commission. 2023c. *Flash Consumer Confidence Indicator for the EU and Euro Area*. March 23. Accessed martie 30, 2023. https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/2dc0e965-ecfa-4bac-8d2c-df7a8e346d2b_en?filename=Flash_consumer_2023_03_en_0.pdf

European Commission. 2023b. "Quarterly report on European gas markets." Volume 15 Issue 3, Market Observatory for Energy. Accessed februarie 13, 2023. https://energy.ec.europa.eu/system/files/2023-01/Quarterly%20report%20on%20European%20gas%20markets%20Q3_FINAL.pdf

European Council / Council of the EU. 2023c. *EU sanctions against Russia explained*. March 15. Accessed martie 20, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained>

- European Council / Council of the EU. 2023b. *Infographic - How much gas have the EU countries stored?* February 2. Accessed februarie 10, 2023.
<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/gas-storage-capacity>
- European Council / Council of the EU. 2023d. *Infographic - How much gas have the EU countries stored?* March 30. Accessed aprilie 5, 2023.
<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/gas-storage-capacity>
- European Council / Council of the EU. 2023a. *Infographic - Impact of sanctions on the Russian economy.* March 17. Accessed februarie 13, 2023.
<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/impact-sanctions-russian-economy>
- European Council / Council of the EU. 2023e. *Towards a reform of the economic governance framework.* March 24. Accessed martie 28, 2023.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/economic-governance-framework/reform>
- European Council. 2022. "European Council conclusions on Ukraine." *Press releases.* May 30. Accessed ianuarie 11, 2023.
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/31/european-council-conclusions-on-ukraine-30-may-2022>
- European Parliament / Council of the EU. 2022. "Regulation (EU) 2022/1032 of the European Parliament and of the Council of 29 June 2022 amending Regulations (EU) 2017/1938 and (EC) No 715/2009 with regard to gas storage." *Official Journal of the European Union.* Brussels, June 30. Accessed ianuarie 13, 2023.
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.173.01.0017.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A173%3ATOC

- European Parliament. 2022. "Monitoring the energy situation in the EU." *EU energy monitor*. European Parliamentary Research Service, December.
- Eurostat. 2022c. *Annual increase in labour costs at 2.9% in euro area*. December 19. Accessed martie 16, 2023.
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/15712708/3-19122022-AP-EN.pdf>
- Eurostat. 2022b. *Electricity and gas prices in the first half of 2022*. October 31. Accessed martie 15, 2023.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20221031-1>
- Eurostat. 2023d. *Employment and activity by sex and age - quarterly data*. March 17. Accessed martie 20, 2023.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_q/default/table?lang=en
- Eurostat. 2023e. *Employment and activity by sex and age - quarterly data*. March 17. Accessed martie 20, 2023.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_EMP_Q__custom_5619190/default/table?lang=en
- Eurostat. 2022a. *EU gas consumption down by 20.1%*. December 20. Accessed februarie 12, 2023.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20221220-3>
- Eurostat. 2023a. *GDP up by 0.1% in the euro area and stable in the EU*. January 31. Accessed martie 7, 2023.
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/15725194/2-31012023-AP-EN.pdf>
- Eurostat. 2023f. *Government debt down to 93.0% of GDP in euro area*. January 23. Accessed martie 21, 2023.
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/15725185/2-23012023-AP-EN.pdf>
- Eurostat. 2023b. *HICP – monthly data (12-month average rate of change)*. March 17. Accessed martie 20, 2023.

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MV12R__custom_5586215/default/table?lang=en

- Eurostat. 2023c. *Unemployment by sex and age – annual data*. March 17. Accessed martie 20, 2023.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/UNE_RT_A/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsi.une
- FAO. 2022. "The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the war in Ukraine." *Information Note*. June 10. Accessed februarie 12, 2023. <https://www.fao.org/3/cb9013en/cb9013en.pdf>
- FMI. 2022. *IMF and Ukrainian Authorities Reach Staff Level Agreement on Program Monitoring with Board Involvement*. November 23. Accessed februarie 10, 2023.
<https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/11/23/pr22407-imf-and-ukraine-reach-staff-level-agreement>
- GASSCO. 2023. *Europe needs Norwegian gas like never before*. Accessed februarie 11, 2023.
<https://www.gassco.no/en/media/news-archive/europe-needs-norwegian-gas-like-never-before2>
- Gerden, Eugene. 2022. *Russia Seeks Ways to Revive Reeling Auto Industry*. St. Petersburg: WardsAuto, December 23. Accessed februarie 11, 2023. <https://www.wardsauto.com/about-us>
- Government Offices of Sweden. 2023. *Sweden's road to NATO*. April 5. Accessed aprilie 7, 2023.
<https://www.government.se/government-policy/sweden-and-nato/swedens-road-to-nato>
- Guvernul României. 2022. *Declarații susținute de premierul Nicolae-Ionel Ciucă, la începutul ședinței de guvern din 8 decembrie*. București, decembrie 8. Accessed februarie 10, 2023.
<https://gov.ro/ro/guvernul/sedinte-guvern/declaratii-sustinute-de-premierul-nicolae-ionel-ciuca-la-inceputul-edintei-de-guvern-din-8-decembrie1670508084>
- Iacurci, Greg. 2023. "Long Covid has an ‘underappreciated’ role in labor shortage, study finds." *CNBC*. January 30. Accessed martie

15, 2023. <https://www.cnn.com/2023/01/30/long-covid-has-underappreciated-role-in-labor-gap-study.html>

IEA. 2022. "How Europe can cut natural gas imports from Russia significantly within a year." *Press release*. March 3. Accessed februarie 11, 2023. <https://www.iea.org/news/how-europe-can-cut-natural-gas-imports-from-russia-significantly-within-a-year>

IEA. December 2022. *How to Avoid Gas Shortages in the European Union in 2023*. IEA Publications.

Ilzetzki, Ethan, and Suryaansh Jain. 2023. "Prospects for euro area inflation in 2023." *VoxEU Debates*. Centre for Economic Policy Research, March 10. Accessed martie 16, 2023. <https://cepr.org/voxeu/columns/prospects-euro-area-inflation-2023>

IMF. 2023. "Inflation Peaking amid Low Growth." *World Economic Outlook Update*. January.

IMF. 2022. *World Economic Outlook Database*. Washington, October. Accessed martie 21, 2023. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/October>

Interfax. 2023. *Gas supply to EU from Azerbaijan up by 40% in 2022 - European commissioner*. February 3. Accessed februarie 11, 2023. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/87641>

Joint Coordination Centre. 2022. *Operational update*. November 17. Accessed ianuarie 10, 2023. <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/operational-update-17-november-2022>

Kachkachishvili, Davit. 2023. "Ukraine war has caused over \$700B in damage to nation's economy: Premier." *Anadolu Agency*. Ankara, January 4. Accessed ianuarie 30, 2023. <https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-war/ukraine-war-has-caused-over-700b-in-damage-to-nation-s-economy-premier/2779130>

Kirk-Wade, Esme, and Sanjana Balakrishnan. 2022. "Defence spending pledges by NATO members since Russia invaded Ukraine." *Insight*. August 11. Accessed februarie 10, 2023.

<https://commonslibrary.parliament.uk/defence-spending-pledges-by-nato-members-since-russia-invaded-ukraine>.

Knight, Ben. 2023. "What happened to the German military's €100 billion fund?" *Deutsche Welle*. March 2. Accessed martie 15, 2023. <https://www.dw.com/en/what-happened-to-the-german-militarys-100-billion-fund/a-64846571>

Kyiv School of Economics. 2023. *The total amount of damage caused to Ukraine's infrastructure due to the war has increased to almost \$138 billion*. January 24. Accessed februarie 6, 2023. <https://kse.ua/about-the-school/news/the-total-amount-of-damage-caused-to-ukraine-s-infrastructure-due-to-the-war-has-increased-to-almost-138-billion>

Lausberg, Philipp, and Tijn Croon. 2023. "Europe must fight energy poverty more effectively." *Commentary*. European Policy Centre, January 19. Accessed martie 21, 2023. <https://www.epc.eu/en/Publications/-Europe-must-fight-energy-poverty-more-effectively~4da8dc>

Mahler, Daniel Gerszon, Nishant Yonzan, Ruth Hill, Christoph Lakner, Haoyu Wu, and Nobuo Yoshida. 2022. "Pandemic, prices, and poverty." *World Bank Blogs*. April 13. Accessed martie 12, 2023. <https://blogs.worldbank.org/opendata/pandemic-prices-and-poverty>

Mao, Frances. 2022. "China abandons key parts of zero-Covid strategy after protests." *BBC News*. December 7. Accessed februarie 8, 2023. <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-63855508>

Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories. 2023. "International assistance to Ukraine exceeded EUR 113 billion." *News*. January 17. Accessed februarie 10, 2023. <https://www.kmu.gov.ua/en/news/minreintehratsii-mizhnarodna-dopomoha-ukraini-perevyshchyla-113-mlrd-ievro>

National Bank of Ukraine. January 2023. "Inflation Report."

- National Bureau of Statistics of China. 2023. "National Economy Withstood Pressure and Reached a New Level in 2022." *Press release*. January 17. Accessed februarie 10, 2023. http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202301/t20230117_1892094.html
- NATO. 2022. "Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2022)." *Press Release 105*. Bruxelles, June 27. Accessed martie 10, 2023. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/20627-def-exp-2022-en.pdf
- NATO. 2014. "Wales Summit Declaration." *Press Release 120*. September 5. Accessed martie 15, 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm
- NFP. 2023. "Poland to spend 4% of GDP on defence this year, highest current level in NATO." *Notes from Poland*. January 31. Accessed februarie 14, 2023. <https://notesfrompoland.com/2023/01/31/poland-to-spend-4-of-gdp-on-defence-this-year-highest-current-level-in-nato>
- O'Hanlon, Michael E., Constanze Stelzenmüller, and David Wessel. 2023. *Ukraine Index*. The Brookings Institution, February 24. Accessed martie 10, 2023. <https://www.brookings.edu/interactives/ukraine-index>
- OECD. March 2023. *OECD Economic Outlook: A Fragile Recovery*. Interim Report, Paris: OECD Publishing. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.oecd-ilibrary.org/deliver/d14d49eb-en.pdf?itemId=%2Fcontent%2Fpublication%2Fd14d49eb-en&mimeType=pdf>
- O'Kane, Michael. 2022. *EU Council agrees 6th sanctions package & restrictions on Russian oil imports*. June 1. Accessed ianuarie 11, 2023. <https://www.europeansanctions.com/2022/05/eu-council-agrees-6th-sanctions-package-restrictions-on-russian-oil-imports>
- Park, Young, Peter A. Petri, and Michael G. Plummer. 2021. "Economic Implications of the Regional Comprehensive Economic Partnership for Asia and the Pacific." *ADB Economics*

Working Paper Series. no. 639. Asian Development Bank, October.

Sarcinschi, Alexandra. 2023. "Crize suprapuse: între obiectivitatea indicatorilor statistici și dramatismul crizei umane." *Colocviu Strategic*, 5-9. Accessed martie 15, 2023.
https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs01-23.pdf

State Council of the PRC. 2022. *China sets 2022 GDP growth target at around 5.5%*. Beijing, March 5. Accessed februarie 7, 2023.
https://english.www.gov.cn/premier/news/202203/05/content_WS6222c1cdc6d09c94e48a5f67.html

State Statistics Service of Ukraine. 2023. *Statistical Information*. Accessed februarie 10, 2023. <https://ukrstat.gov.ua>.

Stoltenberg, Jens. 2022. *Pre-Summit press conference*. June 27. Accessed martie 15, 2023.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_197080.htm?selectedLocale=en

Stoltenberg, Jens. 2023. *The Secretary General's Annual Report 2022*. NATO.

TASS. 2022. *Putin bans Russian oil supplies at 'capped' prices from February 2023*. December 27. Accessed februarie 11, 2023.
<https://tass.com/economy/1556529>

TASS. 2023b. *Russia's oil and gas budget revenues down 46% in January*. Moscow, February 6. Accessed februarie 10, 2023.
<https://tass.com/oil-gas-industry/1572379>

TASS. 2023a. *Russia's foreign trade surplus reaching \$282.3 bln in 2022 - Central Bank*. Moscow, January 17. Accessed februarie 11, 2023. <https://tass.com/economy/1563455>.

The State Council of the PCR. 2022. *China cuts benchmark lending rate LPR*. Beijing, August 22. Accessed februarie 8, 2023.
http://english.www.gov.cn/news/topnews/202208/22/content_WS6302f1d8c6d02e533532f92d.html

The White House. 2023. *Building a Clean Energy Economy: A Guidebook to the Inflation Reduction Act's Investments in Clean*

Energy and Climate Action. Washington, D.C., January. Accessed martie 10, 2023. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/12/Inflation-Reduction-Act-Guidebook.pdf>

The World Bank. December 2022. *Navigating Uncertainty: China's Economy in 2023*. China Economic Update, Washington, D.C.: The World Bank Publications.

The World Bank. Spring 2022. "War in the Region: Europe and Central Asia Economic Update." Office of the Chief Economist, World Bank Group, Washington.

Tian, Nan, Diego Lopes da Silva, Xiao Liang, Lorenzo Scarazzato, Lucie Béraud-Sudreau, and Ana Carolina de Oliveira Assis. April 2023. *Trends in World Military Expenditure, 2022*. SIPRI Fact Sheet, SIPRI Publications. Accessed aprilie 24, 2023. https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-04/2304_fs_milex_2022.pdf

U.S. Bureau of Labor Statistics. 2023a. "Consumer prices for shelter up 7.9 percent from January 2022 to January 2023." *TED: The Economics Daily*. February 16. Accessed martie 7, 2023. <https://www.bls.gov/opub/ted/2023/consumer-prices-for-shelter-up-7-9-percent-from-january-2022-to-january-2023.htm>

U.S. Bureau of Labor Statistics. 2022. "Consumer prices up 9.1 percent over the year ended June 2022." *TED: The Economics Daily*. July 18. Accessed martie 7, 2023. <https://www.bls.gov/opub/ted/2022/consumer-prices-up-9-1-percent-over-the-year-ended-june-2022-largest-increase-in-40-years.htm>

U.S. Bureau of Labor Statistics. 2023d. "Employment Situation Summary." *Economic News Release*. March 10. Accessed martie 15, 2023. <https://www.bls.gov/news.release/empsit.nr0.htm>

U.S. Bureau of Labor Statistics. 2023c. "Job Openings and Labor Turnover Summary." *Economic News Release*. March 8. Accessed martie 14, 2023. <https://www.bls.gov/news.release/jolts.nr0.htm>

- U.S. Bureau of Labor Statistics. 2023b. "The Employment Situation - February 2023." *News Release*. March 10. Accessed martie 15, 2023. <https://www.bls.gov/news.release/pdf/empsit.pdf>
- U.S. Congress. 2021. "H.R.3684 - Infrastructure Investment and Jobs Act." *117th Congress (2021-2022)*. November. Accessed martie 9, 2023. <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/3684/text>
- U.S. Congress. 2022. "H.R.5376 - Inflation Reduction Act of 2022." *117th Congress (2021-2022)*. August 16. Accessed martie 10, 2023. <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/5376/text>
- Ukrainean News. 2023. *Ukraine Reduces Grain Exports By 28.9% To 24 Million Tons Since Early MY2022/2023*. January 12. Accessed februarie 10, 2023. <https://ukranews.com/en/news/908159-ukraine-reduces-grain-exports-by-28-9-to-24-million-tons-since-early-my2022-2023>
- UN. 2023b. "Vessel Movements." *Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre*. March. Accessed martie 21, 2023. <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/vessel-movements>
- UN. 2023a. *World Economic Situation and Prospects*. Department of Economic and Social Affairs, New York: United Nations publication.
- UNCTAD. 2023. *UNCTAD Commodity Price Index*. Accessed februarie 13, 2023. <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=140864>
- UNCTAD. 2022. "UNCTAD Commodity Price Index September 2022." *UNCTAD/STAT/CPB/INF/2022/9*. December 8. Accessed februarie 11, 2023. https://unctad.org/system/files/official-document/unctadstatcpbinf2022d9_en.pdf
- Werber, Cassie. 2023. "Which European country spent the most supporting people through the energy crisis?" *Quartz*. March 1.

Accessed martie 13, 2023. <https://qz.com/europe-has-spent-more-than-800-billion-shielding-citiz-1850107510>

World Bank. 2023. *Global Economic Prospects*. January.

World Integrated Trade Solution. 2023. *Top Exporters, Import Trade and Tariff by country 2020*. January. Accessed februarie 11, 2023.

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/Year/LTST/TradeFlow/Import/Partner/by-country>

DEMOCRAȚIE, COEZIUNE ȘI SECURITATE ÎN EUROPA: MODIFICAREA TENDINȚELOR ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA?

Cristina BOGZEANU

La începutul anului 2022, lumea era încă marcată de consecințele economice ale pandemiei de Covid-19 (creșterea prețurilor energiei, dificultăți la nivelul lanțurilor de aprovizionare și creșterea ratelor inflației), cu efecte nefaste asupra standardelor de viață. Instabilitatea și incertitudinea continuau să caracterizeze mediul internațional de securitate, iar situațiile de criză se profilau în plan economic, social și politic. Mai mult, relațiile dintre marii actori ai arenei internaționale (SUA, Federația Rusă, China) rămâneau unele tensionate, alimentând tendința competitivității și conflictualității la nivel internațional.

În aceste condiții, așa-numita „operație specială” a Federației Ruse în Ucraina, în fapt, un act de agresiune militară nejustificată asupra statului vecin, poate fi interpretată ca manifestare a creșterii competitivității și conflictualității la nivel internațional, la relațiile dintre marile puteri ale arenei internaționale. Același eveniment constituie însă și un punct de turnură în modul în care ne raportăm la specificul mediului de securitate european și la arhitectura de securitate europeană. Conflictul a dus rapid la o polarizare la nivel internațional. Pe de o parte, actorii occidentali s-au solidarizat de partea ucraineană, furnizând acesteia sprijin politic, economic, umanitar și militar pentru a putea rezista și respinge asaltul Rusiei. De cealaltă parte, Rusia a fost susținută de China și alte puteri nonoccidentale, fie tacit (abținere de la a vota în Consiliul de Securitate ale ONU condamnarea acțiunilor Rusiei în Ucraina), fie explicit, oferindu-i alternative de cooperare economică în contextul în care actorii occidentali au impus un set extins de sancțiuni economice și politice. În consecință, tensiunile dintre actorii occidentali (SUA și aliații europeni), pe de o parte, și Kremlin, de cealaltă, au atins cel mai acut nivel după finalul Războiului Rece.

La sfârșitul anului 2022, Ucraina continua să se afle sub asediul forțelor armate rusești și să lupte pentru suveranitatea și integritatea sa teritorială. Caracterul injust al acțiunilor Federației Ruse, atrocitatea crimelor de război, amplitudinea dramei umanitare (A. Sarcinschi 2023), rezistența ucrainenilor în fața atacului, lupta lor pentru suveranitate și integritate teritorială, atașamentul pentru valorile democratice (Buluc și Deac 2022, 96-97) au constituit fundamentul pe baza căruia cauza ucraineană a solidarizat opinia publică și mediul politic euroatlantic. În tot acest timp, actorii statali și nonstatali din acest spațiu au furnizat sprijin de natură politică, economică, umanitară și chiar și militară, printr-un set de acțiuni întreprinse treptat pe măsură ce criza pe care Ucraina o traversează a escaladat, eforturile pe această linie fiind încadrate între două coordonate majore – nevoia de sprijini Ucraina, respectiv nevoia de a evita escaladarea conflictului³⁹.

Invadarea Ucrainei de către Federația Rusă s-a petrecut pe fondul unui mediu internațional foarte competitiv și înclinat către conflict, în special în ceea ce privește relațiile dintre puterile majore ale acestuia⁴⁰. Practic, tensiunile dintre Federația Rusă și actorii occidentali erau ridicate în condițiile în care, pe parcursul anului 2021, Federația Rusă comasase trupe și echipamente militare în apropierea graniței cu Ucraina. Pe parcursul conflictului, degradarea relațiilor s-a adâncit în proporții nemaîntâlnite de la finalul Războiului Rece. Faptul că discursul oficial rusesc cu privire la războiul din Ucraina a glisat foarte repede de la „operație militară specială” cu scopul „denazificării și demilitarizării Ucrainei” la conflict cu actorii occidentali este ilustrativ în acest sens⁴¹.

De altfel, atacul militar al Rusiei asupra Ucrainei are conotații internaționale și poate fi interpretat cu ușurință în lumina luptei pentru putere și influență la nivel internațional, în care un stat revizionist încearcă să destabilizeze sistemul internațional și să îi schimbe

³⁹ Aspectele privind implicarea actorilor euroatlantici de partea ucraineană în contextul invaziei acesteia de către forțele armate rusești au fost analizate și publicate în edițiile speciale ale publicației *Colocviu Strategic* (CSSAS 2022-2023).

⁴⁰ Natura competitivă a relațiilor dintre puterile majore ale sistemului internațional au făcut obiectul unor lucrări anterioare (CSSAS 2021, 69-86).

⁴¹ Spre exemplu, spre finele anului 2022, ministrul de externe al Federației Ruse, S. Lavrov, susținea că SUA și NATO urmăresc să câștige lupta din Ucraina pentru a distruge Rusia. Mai departe, acțiunile întregului Occident și ale președintelui ucrainean confirmă natura globală a crizei ucrainene (Teslova 2022).

caracteristicile în propriul interes. Mai departe, în cazul războiului din Ucraina, putem vorbi despre o opoziție între autocrații și democrații, opoziție care nu se aplică doar celor două părți implicate în conflict, ci și relațiilor la nivel internațional. În primul rând, Federația Rusă are un regim de guvernare autocrat, iar Ucraina avea, la momentul lansării atacului, un regim de guvernare democratic, în ciuda persistenței unor carențe în ceea ce privește calitatea acesteia⁴². Semnificativă în acest sens este și aspirația Ucrainei către integrarea euroatlantică și dezvoltarea unei democrații liberale, demonstrată deopotrivă prin evenimentele din istoria recentă („revoluția portocalie” – 2004, Euro-maidanul – 2013) și prin viziunea strategică⁴³. În acest context, actorii occidentali – democrații liberale sau electorale – și-au exprimat deschis sprijinul pentru Ucraina în timp ce autocrațiile (China, India, Brazilia, Coreea de Nord, Belarus etc.) s-au aliniat de partea Federației Ruse. Această stare a lucrurilor a făcut posibil ca invadarea militară a Ucrainei de către Moscova să fie considerată un „atac împotriva principiilor fundamentale ale ordinii post-Război Rece”, iar principala falie la nivelul politicii internaționale să fie cea între democrații și autocrații (Bunde, și alții 2023, 9).

În ceea ce privește UE, anii trecuți au stat sub semnul crizelor multiple, de natură a fragiliza coeziunea atât la nivel european, cât și la nivel transatlantic. În acest context, consideram declinul democrației liberale accelerat de succesiunea rapidă a crizelor (criza economică și financiară mondială, criza europeană a refugiaților, pandemia de Covid-

⁴² În clasamentul V-DEM Institute, regimul de guvernare al Ucrainei a fost încadrat în categoria democrațiilor electorale în perioada 2021-2022 (V-DEM Institute 2023, 40). Prin acesta se înțelege că există pluralism politic, iar alegerile sunt corecte; de asemenea, dreptul la vot este garantat și există libertate de exprimare și asociere. Democrația electorală este distinctă de democrația liberală, în cazul căreia vorbim și despre existența constrângerilor juridice și legislative asupra executivului, precum și protejarea libertăților civile și egalității în fața legii (V-DEM Institute 2023, 12). De asemenea, în cazul Ucrainei, semnificativ este că, în anul 2022, a fost retrogradată în categoria autocrațiilor electorale (presupune existența pluralismului politic și a sistemului electoral, dar aspecte fundamentale precum libertatea de exprimare, asocierea și caracterul liber și corect al alegerilor sunt respectate doar parțial). Retrogradarea este explicabilă în condițiile în care, de la 24 februarie 2022, Ucraina este condusă sub legea marțială.

⁴³ În 2019, Constituția Ucrainei a fost amendată astfel încât să includă obiectivul aderării la NATO și UE. „Confirmarea identității europene a poporului ucrainean și ireversibilitatea parcursului european și euroatlantic al Ucrainei” este inclusă în preambulul documentului, care stabilește și atribuții în acest sens pentru principalele instituții naționale (Constitution of Ukraine 2019, 1, 26, 36, 43).

19), emergența democrațiilor iliberale, alături de agresiunea hibridă care viza tocmai slăbirea gradului de atașament al comunității euroatlantice față de valorile fundamentale ale NATO și UE unul dintre principalii factori de natură să ducă la fragmentarea coeziunii europene și transatlantice (CSSAS 2021, 139-150).

1. Cadrul de analiză

Prin prezentul demers, ne propunem să continuăm analiza dinamicii mediului european de securitate pe aceeași linie stabilită în edițiile anterioare ale Evaluării strategice anuale. Premisa de la care plecăm este că, într-un mediu internațional puternic conflictual și competitiv, comunitatea euroatlantică reprezintă unul dintre competitori, reunind actori democratici de statu-quo. Coeziunea acestor actori în baza fundamentului valoric comun este cheia pentru păstrarea relevanței strategice în actualul context și, timp de aproximativ un deceniu, a constituit ținta atacurilor din exterior (agresiune hibridă) și din interior (naționalism extremist, populism), atacuri ale căror efecte s-au potențat reciproc. Conturarea clară a unui risc de natură militară pe continentul european a determinat solidarizarea acestor actori în jurul Ucrainei și s-a constituit într-o oportunitate de reconfirmare a relevanței și rațiunii de a fi a celor două organizații de securitate – NATO și UE. În acest context, se ridică întrebarea cât de durabilă este această coeziune euroatlantică și care sunt factorii care pot determina evoluția evoluției ei spre consolidare sau spre declin.

Pentru aceasta, lucrarea de față va fi orientată pe două direcții de cercetare majore. Prima dintre ele va aborda evoluția calității democrației la nivel european și a disensiunilor între statele membre ale UE. În acest cadru, analiza implicațiilor cererii de aderare a Finlandei și Suediei la NATO va ocupa un loc important, fiind, în opinia noastră, ilustrativă pentru evoluția coeziunii la nivel transatlantic. Cea de-a doua direcție va viza evoluțiile UE în domeniul apărării. Analiza va fi raportată la războiul în plină desfășurare la granița de est a UE, dar și la contextul transatlantic. Tema este relevantă pentru analiza coeziunii, având în vedere că, în anii trecuți, a existat o criză la nivelul relațiilor transatlantice, în special sub mandatul lui D. Trump, în care SUA a încercat să determine statele europene să-și crească contribuția financiară la propria apărare. Pe acest fond, s-a dezvoltat conceptul „autonomie strategică”, interpretat fie ca inițiativă de a consolida

capacitatea de apărare a statelor europene, atât sub egida UE, cât și NATO, fie ca suveranitate strategică.

Analiza este fundamentată pe surse deschise, evenimentele analizate fiind documentate din mass-media. De asemenea, sunt valorificate studiile de specialitate dedicate evoluției calității democrației elaborate de instituții precum Freedom House, V-DEM Institute (University of Gothenburg), *Institutul Internațional pentru Democrație și Asistență Electorală* (IDEA), *Economist Intelligence Unit*, precum și rezultatele eurobarometrelor și a altor sondaje de opinie.

2. Tendințe în planul democrației liberale în Europa

Invadarea militară a Ucrainei de către Federația Rusă a generat o mișcare de solidarizare la nivel euroatlantic atât din perspectiva susținerii părții ucrainene, cât și din cea a coeziunii la nivel intern (NATO 2022a). SUA și-a reafirmat angajamentul față de securitatea europeană, iar NATO a început un proces de consolidare a flancului estic (NATO 2022b).

Una dintre primele decizii adoptate de UE după lansarea invaziei militare în Ucraina a fost impunerea de sancțiuni politice și economice acesteia, încercând astfel să determine Kremlinul să oprească agresiunea asupra statului vecin. Până la finalul anului 2022, Consiliul European a adoptat nouă pachete de sancțiuni împotriva Rusiei⁴⁴. Actorii europeni s-au solidarizat de partea ucraineană condamnăm agresiunea militară nejustificată a Federației Ruse împotriva Ucrainei. Kievul a primit sprijin politic, umanitar, financiar și chiar și militar din partea actorilor occidentali, deopotrivă bilateral și prin intermediul UE. Pe durata anului 2022, sprijinul bilateral din partea guvernelor europene se ridică la 19,9 miliarde de euro, sumă la care se adaugă 29,92 miliarde EUR acordați prin Comisia Europeană și Consiliul European, 2 miliarde EUR prin Banca Europeană de Investiții și 3,6 miliarde EUR prin Instrumentul european pentru pace (Kiel Institute for the World Economy 2023, 2), acesta din urmă vizând în mod special achiziția de armament.

⁴⁴ Conținutul fiecărui pachet de sancțiuni impuse de Consiliul European și Consiliul UE Federației Ruse este disponibil online (European Council 2022-2023).

Solidarizarea de partea Ucrainei a fost vizibilă și în manifestații de stradă în majoritatea statelor europene, solicitând oprirea agresiunii rusești asupra Ucrainei. Rezultatele sondajelor de opinie ilustrează încă și mai bine gradul de susținere pe care cetățenii europeni îl acordă cauzei ucrainene. Eurobarometrul nr. 98 din iarna 2022-2023, arăta că 91% dintre europeni susțin acordarea de ajutor umanitar persoanelor afectate de război, 88% susțin primirea persoanelor care fug din calea războiului, 77% susțin acordarea de ajutor financiar Ucrainei și 74% și-au exprimat acordul față de impunerea de sancțiuni Rusiei (European Commission 2023). În plus, majoritatea sondajelor de opinie indică faptul că europenii consideră Rusia o amenințare militară la adresa statelor lor. Astfel, peste jumătate dintre europeni au o opinie nefavorabilă despre Rusia (NATO 2022d) sau identifică Rusia ca adversar, cu care ne aflăm în conflict (Krastev și Leonard 2023, 6). Evoluția Rusiei în grila de riscuri realizată de *Munich Security Index* pentru anul 2023⁴⁵ indică aceeași tendință în viziunea actorilor euroatlantici asupra Rusiei (Bunde, și alții 2023, 56).

Acest val de solidaritate cu Ucraina a fost dezvoltat în contextul în care calitatea vieții europenilor fusese deja afectată de criza sanitară izbucnită în 2019 și se profilează și pe fondul existenței unor diviziuni în plan politic și social la nivelul actorilor europeni, al declinului democrației liberale și scăderea atașamentului față de aceasta (CSSAS 2022, 46-50). În același timp, studiile recente reflectă și faptul că europenii traversează o perioadă de *policriză*, în care cetățenii se confruntă cu provocări numeroase și profunde (European Parliament Autumn 2022, 6). Astfel, dacă rezultatele sondajelor de opinie citate reflectă solidarizarea europenilor cu partea ucraineană, policriza poate conține indicii ale unor limite ale acestei solidarizări. Preocuparea majoră a europenilor față de creșterea costului vieții și sărăciei și excluderii sociale (figura nr. 1) ar putea părea incompatibilă cu angajamentul financiar major al guvernelor europene pentru susținerea Kievului. Însă, sprijinul manifestat pentru cauza ucraineană la nivel social este menținut și deoarece are, în mod evident, un corespondent în planul reprezentării riscurilor la nivelul cetățenilor europeni – extinderea războiului în plan european și riscul unui accident nuclear.

⁴⁵ Studiul a inclus Ucraina, China, UK, SUA, Canada India, Japonia, Germania, Franța, Italia, Africa de Sud și Brazilia.

Acțiunile guvernelor europene în vederea sprijinirii Kievului sunt astfel susținute de acest raport între reprezentarea socială a riscurilor economice și cele militare, un raport în care cele două sunt plasate pe aceeași treaptă de intensitate.

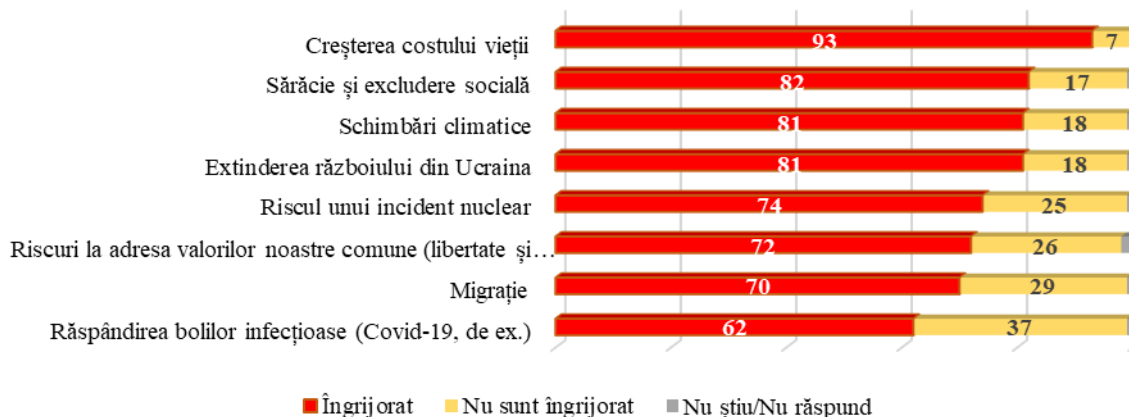

Figura nr. 1: Răspunsul participanților la întrebarea „În ce măsură vă îngrijorează sau nu fiecare dintre următoarele aspecte?”
(European Parliament Autumn 2022, 19)

Un alt aspect relevant conținut de tabloul preocupărilor europenilor în materie de securitate este cel referitor la riscurile la adresa valorilor europene comune, precum libertatea și democrația, 72% dintre respondenți manifestându-și îngrijorarea în această direcție. Reflectarea în plan social a existenței acestor riscuri indică și o conștientizare a importanței acestor valori pentru menținerea standardului de viață european și a necesității de a contracara riscurile care vizează aceste valori. În opinia noastră, această stare a lucrurilor diferă de cea conturată în anul trecut, când raportul Conferinței de Securitate de la München avertiza asupra apariției unui fenomen al „neputinței”, prin aceasta înțelegându-se, la nivelul individului, sentimentul că nimic din ceea ce face cineva nu poate duce la un rezultat pozitiv, iar, la nivelul societății, dezvoltarea unei viziuni conform căreia nu sunt capabile să capete controlul asupra provocărilor. Se crea astfel un context în care democrațiile liberale păreau covârșite și lipsite de ajutor, în timp ce autocrațiile proiectau o imagine a încrederii și hotărârii (CSSAS 2022, 48-49). Atitudinea europenilor față de evenimentele din Ucraina, precum și viziunea lor asupra principalelor riscuri poate indica tocmai ieșirea din acea stare a „neputinței” la care se făcea referire în cadrul Conferinței de Securitate de la München.

Raportul democrație liberală – coeziunea europeană și raportul autocratizare – polarizare socială și politică s-au numărat printre temele abordate în edițiile trecute ale Evaluării strategice în ceea ce privește dinamica securității europene (CSSAS 2022, 46-57) și am identificat existența unei legături clare între declinul democrației liberale la nivel european și tendința de fragmentare a coeziunii europene. În schimb, anul 2022 se conturează a fi un an de turnură și din acest punct de vedere. Conform studiilor de specialitate, tendința de declin a democrației continuă, dar, în același timp, se conturează și primele semne ale începerii unei perioade de recuperare. Conform raportului anual al *Freedom House*, la nivel mondial, tendința de declin a democrației începută cu șaptesprezece ani în urmă continuă, dar numărul statelor care au regresat din perspectiva calității democrației în 2022 (35) este nu doar cel mai scăzut de la începutul acestei tendințe negative, ci și aproape egal cu cel al statelor care au făcut progrese din acest punct de vedere (34) (Freedom House 2023, 8). Un alt argument în favoarea ideii că declinul democrației se apropie de un punct de turnură este și faptul că puterea regimurilor autoritare este limitată, acestea eșuând în a-și avansa interesele în cadrul organizațiilor internaționale.

Indexul democrației publicat de *Economist Intelligence Unit* indică, de asemenea, că, la nivel global, democrația se află într-o perioadă de stagnare, însă, la nivelul Europei de Vest, mai multe state și-au îmbunătățit punctajele în 2022, prin comparație cu 2021 (Economist Intelligence Unit 2023, 3-4). O concluzie similară se regăsește în raportul anual al *Institutului Internațional pentru Democrație și Asistență Electorală* (IDEA) – democrațiile se află fie în declin, fie într-o stare de stagnare, ceea ce face ca lumea să se afle la o răscruce din acest punct de vedere (International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2022, 39).

Un punct de vedere contrar este prezentat de raportul *V-DEM Institute* asupra stării democrației pentru anul 2022 care începe prin a menționa că progresele înregistrate în acest domeniu în ultimii 35 de ani au fost pur și simplu șterse, nivelul democrației ajungând, în 2022, la cel al anului 1986 (V-DEM Institute 2023, 6). Studiul menționează că, în 2022, numărul autocrațiilor l-a depășit pe cel al democrațiilor. Notabil, atât în cazul raportului efectuat de *Freedom House*, cât și de cel al *V-DEM Institute* este faptul că *spațiul euroatlantic este unul al*

democrațiilor, deși calitatea lor poate înregistra fluctuații (Freedom House 2023, 22-23) (V-DEM Institute 2023, 9).

De asemenea, *V-DEM Institute* identifică o serie de state care, după parcurgerea unei faze de autocratizare, s-au redresat pe parcursul anului 2022 pe direcția democratizării (Republica Moldova, Macedonia de Nord), ceea ce stă la baza concluziei că statele pot reveni la orientarea democratică după parcurgerea unei etape de autocratizare (V-DEM Institute 2023, 30). În cazul altor actori (Polonia), procesul de autocratizare pare să se fi oprit, atât sub influența forțelor interne (în cazul Poloniei, proteste extinse împotriva interzicerii aproape complete a avortului sau măsurilor restrictive în domeniul mass-media), dar și sub influența războiului din Ucraina și a modului în care Polonia se raportează la evenimentele din estul granițelor sale (V-DEM Institute 2023, 23). În același timp, în cazul altor state, procesul de autocratizare continuă sau se menține pe o direcție constantă. În urma alegerilor parlamentare din Ungaria (aprilie 2022), V. Orban, liderul naționalist al Ungariei, și partidul său de extremă dreapta și-au asigurat un nou mandat la conducerea țării⁴⁶. Semnificative pentru raportarea Ungariei atât la UE, cât și la războiul din Ucraina sunt discursurile premierului reales al țării imediat după anunțarea rezultatelor alegerilor, referindu-se la liderii acestora sub denumirea de „oponenți” (BBC News 2022).

Practic, din perspectiva evoluției democrației liberale și a coeziunii la nivel european, putem vorbi despre un climat în care sunt observabile primele semne ale unei redresări, dar în care tendințele formate anterior nu sunt anulate. De asemenea, în ceea ce privește această tendință de reviriment al democrației și coeziunii, niciunul dintre studiile citate nu ignoră conexiunea dintre războiul Federației

⁴⁶ De asemenea, în paralel cu scrutinul parlamentar s-a desfășurat și un referendum privind drepturile LGBTQ, care însă nu a putut fi validat din cauza eșecului de a întruni numărul minim de voturi valide necesar. Conform Raportului emis de Misiunea OSCE pentru observarea alegerilor, scrutinul din aprilie 2022 și referendumul „au fost bine administrate și gestionate profesional, dar au fost viciate de absența unui teren de joc echitabil. Candidații și-au putut face campanie liber, dar deși competitive, campaniile au avut un ton extrem de negativ și au fost caracterizate de suprapunerea dintre coaliția de guvernare și guvern (...) Lipsa transparenței și controlul insuficient asupra finanțării campaniilor au constituit avantaje pentru coaliția de guvernare (...) Caracterul părtinitor și lipsa de echilibru în acoperirea mass media și absența dezbatelor dintre principalii candidați au limitat semnificativ posibilitatea alegătorilor de a face alegeri informate (...) Contrar bunelor practici internaționale, cadrul legal pentru referendum nu garantează oportunități egale în organizarea de campanii, iar votanții nu au fost informați într-un mod obiectiv și echilibrat privind opțiunile pe care le au la dispoziție și efectele lor” (OSCE 2022, 1).

Ruse împotriva Ucrainei și problema democrației. După cum am menționat anterior, regimul de guvernare al Ucrainei era catalogat ca democrație electorală. Totuși, aspirația către integrarea euroatlantică fusese demonstrată anterior atât prin reacțiile populației față de măsurile liderilor de a îndepărta țara de acest deziderat („Revoluția portocalie” din 2004 și Euro-maidanul din 2013), cât și prin legea fundamentală a Ucrainei (Constitution of Ukraine 2019). În condițiile acestei orientări politice a Ucrainei, atacul militar al Federației Ruse a fost interpretat ca demonstrație a măsurii în care creșterea democratică poate constitui o amenințare pentru guvernele autoritare (International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2022, 6) (Freedom House 2023, 2). De altfel, obiectivul inițial al așa-numitei operații speciale era de a „denazifica” Ucraina, prin aceasta înțelegându-se înlocuirea guvernului proeuropean și proeuroatlantic cu unul de orientare rusă. Desigur, orientarea Ucrainei către integrarea europeană și euroatlantică și, implicit, către dezvoltarea unui regim de guvernare democratic nu a fost unicul factor care a stat la baza deciziei Moscovei de lansa așa-numita „operație specială”. Slăbirea coeziunii europene și euroatlantice sub impactul numeroaselor crize experimentate, erodarea fundamentului valoric al organizațiilor de securitate euroatlantice, acea „neputință” despre care s-a vorbit în Conferința de securitate de la München în anul 2021 au constituit cu certitudine imaginea unei comunități euroatlantice vulnerabile, context favorabil unei acțiuni din partea unui actor revizionist, menite să contribuie la o redefinire a statutului pe arena internațională.

În anii precedenți argumentam existența unei tendințe îngrijorătoare a fragmentării coeziunii la nivel euroatlantic în paralel cu scăderea calității democrației și erodarea atașamentului față de valorile democrației liberale și le consideram una dintre cele mai mari vulnerabilități ale comunității euroatlantice, într-o perioadă în care agresiunea hibridă din partea terților putea viza tocmai acest centru de greutate ale securității euroatlantice. Războiul Federației Ruse împotriva Ucrainei a solidarizat actorii euroatlantici de partea ucraineană. SUA și UE au impus sancțiuni economice și politice Federației Ruse, în încercarea de constrânge astfel Moscova să oprească agresiunea militară asupra statului vecin. În același timp, lupta Ucrainei pentru suveranitate, integritate teritorială și dreptul de a-și determina unilateral sistemul de guvernare și direcțiile de politică externă au

contribuit la începerea unei etape de reconsiderare a importanței valorilor democratice. Sprijinul UE și al statelor sale membre pe parcursul anului 2022 s-a concretizat în acțiuni în domeniul asistenței umanitare, al finanțării guvernului de la Kiev, al sprijinirii economiei (crearea de linii verzi pentru exportul cerealelor ucrainene), dar și în acțiuni în plan politic prin susținerea cauzei ucrainene, exprimându-și sprijinul și cooperând în acest domeniu în cadrul organizațiilor internaționale, și în plan militar, prin furnizarea armamentului necesar Ucrainei pentru menținerea rezistenței în fața ofensivei rusești⁴⁷.

Astfel, odată cu invadarea Ucrainei de către Federația Rusă, putem vorbi despre o perioadă de solidarizare a actorilor transatlantici de partea unui stat aflat sub asaltul militar al unei autocrații și care și-a fundamentat comunicarea strategică în perioada războiului pe tema luptei pentru valorile democratice⁴⁸. Acest lucru poate duce la reconsiderarea importanței valorilor democratice și, probabil, acesta se poate dovedi punctul de plecare pentru o creștere a calității democrației în spațiul euroatlantic.

Totuși, în această privință, este preferabilă o atitudine precaută, având în vedere că SUA va organiza alegeri prezidențiale în 2024, iar o reîntoarcere a lui D. Trump la președinția SUA va genera cu certitudine o nouă etapă a fragmentării. În acest sens, considerăm relevante două scrutine, planificate în 2024 – SUA și UE. În anul 2024, mandatul prezidențial al lui J. Biden va expira, iar unul dintre potențialii candidați la funcția de președinte ale SUA este D. Trump, care, pe durata mandatului anterior a avut o tendință de a tensiona relațiile cu partenerii europeni și de a construi relații mai favorabile cu F. Rusă (CSSAS 2020, 91-94). Reluarea tendinței de retragere din ecuația de securitate europeană după reconfirmarea angajamentului în contextul războiului din Ucraina ar putea determina o nouă criză a coeziunii în acest plan. În același timp, alegerile europarlamentare din 2024 vor avea și rolul de a

⁴⁷ Aspectele privind implicarea actorilor euroatlantici de partea ucraineană în contextul invaziei acestuia de către forțele armate rusești au fost analizate și publicate în edițiile speciale ale publicației *Colocviu Strategic* (CSSAS 2022-2023).

⁴⁸ Una dintre principalele teme a fost constituită de faptul că Ucraina își apără nu doar populația și teritoriul, ci și principiile democrației liberale, în special valorile europene, subliniind că Ucraina este ultima linie de apărare a democrației europene. Tema este prezentă atât în adresările către Parlamentul European, cât și către parlamentele naționale din Europa și a însoțit solicitările de sprijin ale președintelui ucrainean către actorii occidentali în acest context (Del Monte April 2022).

confirma sau infirma tendința de consolidare a atașamentului față de valorile democratice la nivelul UE, precum și creșterea nivelului de coeziune și evoluția capitalului de încredere dobândit de UE. În opinia noastră, rezultatul acestora depinde, într-o mare măsură, de evoluțiile în mediul european de securitate în anii următori și de reușita efortului UE de a menține un echilibru între soluționarea *policrizei*, pe de o parte, și sprijinirea Ucrainei, de cealaltă.

3. Între consolidarea coeziunii euroatlantice și vădirea diviziunilor. Problema aderării Suediei și Finlandei la NATO

Analiza din subcapitolul precedent reflectă manifestarea în paralel a celor două tendințe la nivelul coeziunii euroatlantice – fragmentare și solidarizare, cu mențiunea că solidarizarea pare să fi căpătat un impuls puternic în contextul războiului din Ucraina. Actorii din acest spațiu s-au remarcat printr-un grad de coeziune neașteptat, atât în raport cu Ucraina, cât și în ceea ce privește relațiile dintre statele sale membre.

În acest sens, este semnificativ faptul că Danemarca a organizat un referendum prin care a fost decisă renunțarea la clauza *opt-out* a statului în legătură cu Politica de securitate și apărare comună a UE, care era în vigoare de 30 de ani (European External Action Service 2022a).

Un al doilea eveniment relevant din acest punct de vedere este decizia Finlandei și Suediei de a renunța la politica de nealinieră militară stabilită din anii '90 și de a-și depune candidatura la NATO. Evoluția acestei situații este ilustrativă deopotrivă pentru *manifestarea coeziunii* la nivel euroatlantic în contextul cererii celor două state nordice și a răspunsului pozitiv primit de acestea din partea majorității statelor membre (NATO 2022b), dar și pentru modul în care *diviziunile persistă*, chiar și în condițiile prefigurării unui risc militar la adresa securității europene. Protocoalele de aderare au fost semnate pentru ambele state la 5 iulie 2022, dar două dintre statele membre ale NATO au tergiversat ratificarea acestora – Turcia și Ungaria. La finele anului 2022, procedura nu era încă finalizată⁴⁹.

⁴⁹ Ungaria și Turcia ratifică protocolul de aderare a Finlandei la NATO spre finele primului trimestru al lunii martie 2023, Suedia rămânând și după această dată în expectativă (NATO Parliamentary Assembly 2023). În cazul Suediei, Ankara consideră că aceasta ar trebui să întreprindă măsuri suplimentare pentru extrădarea militanților kurzi și ai PKK, pe care Turcia

Ankara și-a condiționat votul pentru aderarea celor două state nordice de extrădarea „teroriștilor” (referindu-se la membrii PKK) aflați în exil pe teritoriul celor două state candidate, însă veto-ul Turciei poate fi interpretat și în lumina relațiilor tensionate dintre Ankara și restul membrilor Alianței de-a lungul timpului⁵⁰. Așadar, refuzul Turciei de a semna protocoalele de aderare ale celor două state nordice poate fi interpretat și dincolo de relația dintre Ankara cu Stockholm și Helsinki: „aproape sigur, Președintele [Turciei] consideră că acesta este un moment oportun pentru a-și comunica nemulțumirile față de ceilalți membri ai NATO, în special cu administrația Biden, care l-a ținut la depărtare pe liderul turc” (Aydıntaşbaş 2022).

Budapesta, de cealaltă parte, își justifică poziția față de cererea de aderare a Suediei prin disensiunile dintre cele două capitale privind viziunea asupra statului de drept. Stockholm a fost una dintre capitalele europene care a votat pentru blocarea accesului la fondurile europene pentru Budapesta din cauza nerespectării statului de drept de către Ungaria. De asemenea, Budapesta invocă și o așa-numită „lipsă de grijă și respect” a Suediei la adresa Ungariei manifestată în plan diplomatic (About Hungary 2023). Semnificativ în această situație este și faptul că aceste disensiuni apar nu doar între două state membre ale NATO, pe de o parte, și două state candidate, pe de altă parte, ci, în același timp, între două state cu tendințe autocrate și două dintre democrațiile cele mai dezvoltate ale continentului european (Economist Intelligence Unit 2023, 7-10) (V-DEM Institute 2023, 39-41) (Freedom House 2023, 22). Atât Turcia, cât și Ungaria se numără printre primele 10 state ale căror

îi consideră responsabili de încercarea de lovitură de stat din 2016 (Reuters 2023a). Deciziile instanțelor judecătorești suedeze de a bloca anumite expulzări (Reuters 2022) (Reuters 2023b), precum și o serie de proteste de stradă în Suedia care contestă condiționarea accederii Suediei la NATO de către Turcia, precum și o criză diplomatică în relațiile turco-suedeze în acest context (Reuters 2023c) se numără printre argumentele invocate de Ankara pentru refuzul de a semna protocoalele de aderare.

⁵⁰ Decizia Ankarei de a achiziționa, în 2017, sisteme de apărare antiaeriană S-400 de la Federația Rusă, incompatibile cu aeronavele F-35 pe care ar fi trebuit să le achiziționeze de la SUA, în ciuda avertismentelor că SUA va impune sancțiuni pentru această decizie. În 2019, Turcia a primit prima baterie S-400, iar o săptămână mai târziu, Washington decidea eliminarea Ankarei din programul F-35 (CNBC 2019). Tensiuni între SUA și Turcia au apărut și în contextul în care Ankara a decis să se retragă din Convenția de la Istanbul privind violența împotriva femeilor (Aljazeera 2021). În aceeași categorie, ar putea intra și tensiunile mult mai recente dintre Turcia și Grecia pe fondul neînțelegerilor în privința delimitării granițelor maritime, în care state membre ale NATO și UE (în special Franța și Germania) au fost implicate de partea Greciei (Defense Romania 2021).

regimuri de guvernare s-au orientat, în ultimii 10 ani, spre autocratizare, ambele fiind încadrate în categoria autocrațiilor electorale (V-DEM Institute 2023, 23) și ocupând primele două locuri în ceea ce privește declinul dramatic în materie de libertate din spațiul euroatlantic în ultimii 10 ani (Freedom House 2023, 12). De cealaltă parte, Suedia și Finlanda sunt definite drept democrațiile liberale și se situează în primele locuri ale clasamentelor de specialitate (V-DEM Institute 2023, 39).

Ungaria, exponentă europeană a iliberalismului, se află de ani buni în conflict cu Bruxelles, pe tema eșecului Budapestei de a respecta principiul statului de drept⁵¹. Pe măsură ce derapajele de la standardele democrației liberale au continuat și s-au agravat în contextul pandemiei, UE a decis condiționarea accesului la fondurile din Planul de redresare și reziliență⁵² de respectarea valorilor fundamentale ale UE, așa cum sunt stabilite în art. 2 din Tratatul de la Lisabona – respectarea demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, respectarea drepturilor omului, inclusiv drepturile minorităților.

Cu un regim de guvernare care se îndepărtează din ce în ce mai mult de caracteristicile unei democrații liberale, cu încălcări frecvente ale normelor și valorilor fundamentale ale UE, Budapesta a avut dificultăți în a accesa fondurile din bugetul UE și din Planul de redresare și reziliență. În septembrie, Comisia europeană propunea suspendarea a 7,5 miliarde EUR din bugetul UE pe fondul nerespectării principiilor statului de drept (European Commission 2022). La finele anului 2022, Consiliul UE decide să suspende acordarea a 6,3 milioane EUR bugetul UE deoarece Ungaria nu a implementat decât parțial măsurile în privința statului de drept solicitate de Comisie Budapestei (European Council/ Council of the EU 2022), dar aprobă planul național de redresare și reziliență (Council of the EU 2022b).

⁵¹ De altfel, alături de Polonia, Ungaria a fost vizată de lansarea unor proceduri de infringement din partea UE din această cauză.

⁵² Planul de redresare și reziliență a fost conceput pentru a sprijini statele membre ale UE să gestioneze efectele economice ale pandemiei și să susțină statele membre să dezvolte economii și societăți mai sustenabile, capabile să abordeze provocările și oportunitățile tranziției către economia verde și cea digitală (European Commission). Condiționarea accesului la aceste fonduri s-a făcut prin stabilirea unui regim al condițiilor pentru protejarea bugetului Uniunii (EUR-LEX 2020), care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2021.

Analizând datele cuprinse în *Indexul Statului de Drept* (World Justice Project 2023)⁵³, este vizibil faptul că Ungaria se plasează pe ultimul loc din acest punct de vedere la nivelul UE (Figura nr. 2). În același timp, distanța dintre Ungaria și alte state membre (Bulgaria, Croația, Grecia) nu este foarte mare, Ungaria având un scor total de 0,52 de puncte în Indexul Statului de Drept pentru anul 2023, în vreme ce Bulgaria are un scor de 0,55, iar Croația și Grecia de 0,61 (World Justice Project 2023). Totuși, Budapesta se delimitează de celelalte state membre în privința *constrângerilor asupra puterilor guvernului*, indicator care, în cazul Budapestei, reflectă o slabă adeziune la principiul statului de drept, fiind situat la distanță considerabilă de penultimul stat din clasament (0,37 în cazul Ungariei, față de 0,50 în cazul Bulgariei) (World Justice Project 2023).

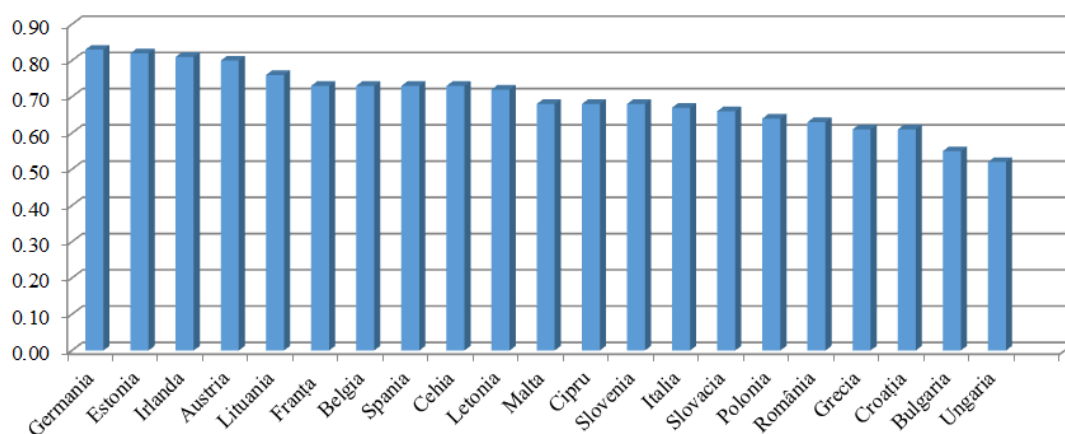

Figura nr. 2: Punctajele obținute de statele membre ale UE în Indexul Statului de Drept (*World Justice Project 2023*)

În contextul în care Budapesta a fost sancționată de UE în plan financiar pentru eșecul său în a implementa măsurile menite să crească gradul de conformare al țării la principiul statului de drept, există opinii conform cărora decizia Ungariei de a nu semna protocoalele de aderare

⁵³ Indexul Statului de Drept este un barometru al gradului în care actorii statali se conformează principiului statului de drept. Indexul este construit pe baza a opt indicatori – a. Constrângeri ale puterii guvernului; b. Absența corupției; c. Gradul de deschidere a guvernului; d. Drepturi fundamentale; e. Ordine și securitate; f. Aplicarea reglementărilor; g. Justiție civilă; h. Justiție penală. Cu cât scorul înregistrat este mai mic, cu atât statul are un grad de adeziune la statul de drept mai slab.

ale Finlandei și Suediei la NATO este fundamentată pe intenția de încerca să persuadeze astfel cele două state să îi susțină cauza în cadrul UE (Lynch 2023).

Însă, dincolo de motivele invocate de partea ungară pentru a justifica amânarea ratificării protocoalelor de aderare la NATO ale celor două state nordice, semnificativă este și relația dintre Ungaria și Rusia și susținerea, mai mult sau mai puțin voalată, a Ungariei față de Rusia chiar și în contextul în care aceasta din urmă a lansat un atac militar nejustificat asupra unei țări vecine. În același timp, refuzul Ungariei de a susține aderarea celor două state nordice la NATO trebuie analizat și în raport cu relațiile din ce în ce mai dificile și mai tensionate dintre Budapesta și UE pe fondul a două probleme centrale – în primul rând, degradarea calității democrației în Ungaria și implicațiile asupra conformării statului la setul de valori fundamentale europene și, în al doilea rând, relațiile apropiate cu Federația Rusă ale Ungariei și refuzul acesteia de a se ralia sancțiunilor impuse de UE Moscovei pe fondul agresiunii militare coordonate în Ucraina.

Ungaria a condamnat atacul militar al Rusiei împotriva Ucrainei, dar a subliniat încă de la început că statul se va menține în afara conflictului (Agerpres 2022). Decizia de a menține Ungaria în afara oricărei forme de conflict s-a tradus însă în detașarea de măsurile adoptate în acest plan la nivelul UE și chiar al NATO și chiar măsuri de natură a sprijini indirect Federația Rusă⁵⁴. Totuși, la finalul anului 2022, Budapesta a renunțat la veto-ul împotriva pachetului de ajutor financiar pentru Ucraina în 2023, a cărui valoare este de 18 miliarde EURO (Council of the EU 2022a). Semnificativă, în acest caz, este aprobarea pachetului aproape simultan cu negocierea deblocării fondurilor de

⁵⁴ Spre exemplu, în prima fază a conflictului Ungaria a solicitat pașaport biometric refugiaților din Ucraina care doreau traversarea granițelor, dar măsura fost revocată curând după instituire (Mediafax 2022a), s-a opus tranzitării de echipamente militare din occident către Ucraina pe teritoriului său, invocând riscul ca acestea să devină ținta unui atac din partea Moscovei (Mediafax 2022b). A susținut o parte din sancțiunile economice impuse Moscovei de UE (excluderea Rusiei din sistemul SWIFT), dar s-a opus altora (prelungirea sancțiunilor) (Jozwiak 2022) sau aprobarea sancțiunilor în domeniul energetic. Mai mult, la finele lunii august, în contextul în care marea parte a statelor europene se confruntau cu o scădere a livrărilor de gaz natural pe fondul sancțiunilor impuse Federației Ruse, existând temeri justificate privind capacitatea lor de a asigura necesarul de gaz natural pe durata iernii, Budapesta încheia un nou memorandum de cooperare cu Gazprom. Mai mult, Ungaria s-a opus constant decuplării economice a UE de Federația Rusă, Budapesta având și unul dintre cele mai mari grade de dependență de hidrocarburile rusești.

coeziune și de redresare și reziliență ale UE pentru Ungaria, care fuseseră blocate din cauza nerespectării principiului statului de drept (decembrie 2022).

Contextul creat de cererea Finlandei și a Suediei de aderare la NATO a constituit și una dintre circumstanțele care au afectat ambele organizații, ratificarea protocoalelor de aderare la Alianță fiind circumscrisă de către Ungaria și Turcia obținerii de avantaje în relație cu UE sau în vederea atingerii unor interese proprii. Mai departe, modul în care Ungaria a valorificat dreptul de veto nu doar în privința cererii de aderare a statelor nordice, ci și dreptul de veto în cadrul Consiliului European reflectă menținerea diviziunilor din interiorul UE. De altfel, o putem considera o nouă instanță a diviziunilor dintre democrațiile liberale și cele iliberale din Uniune.

Cu toate acestea, notabilă este menținerea instrumentelor Uniunii de control a respectării valorilor fundamentale și a protejării împotriva viciilor aferente unor sisteme iliberale (sunt deblocate fondurile din planul de redresare și reziliență, nu și cele din bugetul UE). Mai mult, evoluția Poloniei în ultimul an din această perspectivă reflectă faptul că procesul de autocratizare poate fi reversibil, deși în cazul Ungariei, rezultatele alegerilor parlamentare din 2022 face puțin probabil un parcurs similar Poloniei într-un orizont de timp mediu.

4. Apărarea europeană – păstrarea sau surmontarea limitelor?

În 2019, înainte de începutul pandemiei, pe fondul unui mediu internațional de securitate din ce în ce mai competitiv, Ursula von der Leyen vorbea despre o „Comisie geopolitică” (European Commission 2019), făcând astfel referire la necesitatea ca acțiunea UE pe arena internațională, desfășurată până atunci preponderent în termenii liberalismului internațional, să înglobeze alături de acestea și aspecte care țineau mai degrabă de principiile realismului politic. În speță, era vorba despre adaptarea la context internațional care funcționa din ce în ce mai clar în baza principiilor realismului, al luptei pentru putere, context în care Uniunii Europene îi lipseau *instrumentele de putere hard*, accentul fiind așezat pe dimensiunea de apărare a UE, aflată permanent într-un proces de evoluție, fără a atinge însă stadiul maturității. În aceeași perioadă, Joseph Borell atrăgea atenția asupra faptului că Uniunea Europeană „trebuie să învețe limbajul puterii” (European Parliament 2019). La scurt timp după aceste discursuri,

întreaga lume era lovită de pandemia de Covid-19, criză cu efecte majore în plan social, politic, cât mai ales economic. Deși a afectat grav securitatea întregii lumi, pandemia nu a dus la consolidarea coeziunii în plan internațional pentru a limita cât mai rapid efectele acesteia, competiția pentru putere și influență desfășurându-se în continuare, chiar căpătând forme noi (A. Sarcinschi 2020).

La finele anului 2021, președintele Consiliului European sugera că liderii europeni se află în fața nevoii de a răspunde îndoielilor privind capacitatea Europei de a se apăra singură, declarând că „anul 2022 va fi un an al apărării europene” (European Council 2021). Discursul lui Charles Michel avea loc într-o perioadă în care Europa câștigase într-o bună măsură controlul asupra pandemiei, dar mediul internațional rămânea încă unul puternic competitiv și predispus către conflict. În plus, ultimii ani fuseseră marcați de un efort constant de consolidare a dimensiunii de apărare a UE – dezvoltarea autonomiei strategice, consolidarea capacității UE de a acționa ca furnizor de securitate în vecinătatea sa prin dezvoltarea capabilităților militare (Revizuirea anuală coordonată a Apărării – CARD; Cooperarea Structurată Permanentă – PESCO; Fondul European pentru Apărare – EDF; Instrumentul European pentru Pace – EPF etc.). Mai mult, la începutul anului 2022 era așteptată publicarea Busolei Strategice – document a cărui elaborare începuse încă din cursul anului 2020, în cadrul unui proces de revizuire strategică, în paralel cu NATO, care, în cadrul Summitului de la Bruxelles din 2021, aprobase Agenda NATO 2030 pentru a consolida Alianța în următorul deceniu (NATO 2021).

De asemenea, experiența dramatică a Ucrainei a determinat democrațiile europene să își regândească nevoile de securitate (deciziile Danemarcei, Suediei și Finlandei în domeniul apărării). În același timp, la nivelul NATO și al UE, putem vorbi despre o reconsiderare a rolului celor două organizații în ecuația de securitate europeană. Tendința descendentă⁵⁵ pe care acestea intraseră în ultimii ani a fost oprită și chiar inversată de războiul din Ucraina prin consolidarea flancului estic al

⁵⁵ La nivelul NATO, tendința a fost accentuată în perioada mandatului lui D. Trump, când Washingtonul a făcut presiuni asupra aliaților europeni să își crească contribuția financiară la propria securitate. În 2017, D. Trump declara că NATO este organizație învechită, pentru ca mai apoi să își schimbe declarația (Reuters 2017). În 2019, într-un interviu dat publicației Financial Times, E. Macron menționa că NATO este „în moarte cerebrală”, constituind și un context care a vădit viziunile diferite ale Franței și Germaniei asupra securității europene (Mallet, Peel și Buck 2019).

NATO (NATO 2022c) și reconfirmarea angajamentului SUA în privința securității europene).

Războiul din Ucraina, un conflict militar purtat în primul rând cu arme convenționale, într-un stat partener al NATO și al UE, situat la granița celor două organizații, a fost de natură să ducă la reconsiderarea rolului acestora în contextul securității europene conform naturii lor (alianță politico-militară, respectiv organizație de integrare politică și economică cu o dimensiune de apărare în dezvoltare). Mai mult, reacția NATO și a UE s-a derulat astfel încât acțiunea fiecăreia dintre ele să aducă cât mai multe avantaje în menținerea și consolidarea securității europene. NATO, pe de o parte, a adoptat o postură de apărare și descurajare, consolidându-și flancul estic și sprijinind la nivel politic Ucraina (condamnarea agresiunii Federației Ruse și susținerea politică a statelor membre să furnizeze sprijin Kievului). UE, de cealaltă parte, a valorificat setul complex de instrumente create pentru a sprijini Ucraina, inclusiv militar.

Pe parcursul anului 2022, ajutorul militar furnizat de instituțiile europene Ucrainei s-a ridicat la 3,6 miliarde de euro, UE constituind al treilea cel mai mare donator pentru Ucraina, deși se află la o distanță considerabilă de SUA (43,2 miliarde de euro) și în urma Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (6,63 miliarde de euro). Principalul instrument valorificat în acest sens a fost Instrumentul European pentru Pace⁵⁶. Mai departe, UE lansează la finele anului 2022 *Misiunea de asistență militară a Uniunii Europene în sprijinul Ucrainei (EUMAM Ucraina)*. Mandatul misiunii, care se întinde pe o perioadă de 24 de luni, este de a furniza formare pentru 15.000 de membri ai personalului forțelor armate ucrainene, în mai multe locații de pe teritoriul european (European External Action Service 2022b).

Reacția NATO a fost limitată la asumarea sarcinilor de apărare colectivă și la sprijinirea politică a statului agresat, principalul motiv fiind nevoia de a evita escaladarea sau extinderea conflictului (Frederick, și alții 2022). La nivelul UE, este menținută nevoia de a

⁵⁶ Amploarea sprijinului pentru Ucraina oferit de actorii europeni este dificil de cuantificat deoarece EPF este menit să ramburseze fondurile către statele membre ale UE care furnizează echipamente militare Ucrainei (Antezza, et al. 2022, 5). Practic, EPF poate fi considerat un instrument care permite înlocuirea armamentului sovietic perimat deținut de anumite state membre UE cu echipamente noi. Totuși, în condițiile conflictului din Ucraina, EPF a facilitat cu siguranță livrarea către Kiev în mod oportun de armament necesar, pe care forțele armate ucrainene erau instruite să le utilizeze.

investi mai mult în apărare, în 2022, aproximativ 22 de state europene s-au angajat să își crească bugetele de apărare în 2023 în diferite grade (International Institute for Strategic Studies 2023, 13). Totuși, impactul acestei creșteri procentuale a bugetelor de apărare la nivelul actorilor europeni este estompat de ratele mari ale inflației (International Institute for Strategic Studies 2023, 13).

Notabilă este și poziția Germaniei în acest context, mai ales dacă avem în vedere tensiunile anterioare dintre Berlin și Washington pe fondul reticenței Germaniei de a respecta pragul de 2% din PIB pentru apărare stabilit la nivelul NATO (Reuters 2019). Cunoscută pentru reticența de a se implica militar în crizele de securitate, Germania decide să își crească bugetul pentru apărare și să susțină Ucraina cu armament, aceasta ajungând să ocupe locul al doilea în clasamentul celor mai mari furnizori de ajutor militar Ucrainei din Europa, sprijinul fiind acordat atât în formă bilaterală, cât și prin instituțiile UE (Kiel Institute for the World Economy 2023). De asemenea, cancelarul O. Scholz a anunțat creșterea bugetului pentru apărare la nivelul pragului stabilit de NATO, precum și constituirea unui fond special (100 miliarde de euro), pentru a reconstrui Bundeswehr. Cu toate acestea, deși decizia Germaniei de a-și revitaliza forțele armate poate fi considerată un moment istoric, o un răspuns al Germaniei la „punctul istoric de cotitură” (*Zeitenwenden*), eficiența acestor măsuri de creștere a alocării bugetare a fost întâmpinată cu scepticism. Aceasta deoarece discuțiile ulterioare la Berlin au condus către ideea că fondul de 100 de miliarde EUR va fi folosit gradual pentru atingerea pragului de 2% investiții în apărare (International Institute for Strategic Studies 2023, 54) (Burilkov 2022).

Creșterea bugetelor de apărare la nivelul statelor membre ale NATO și UE, concomitent cu implicațiile asupra securității europene ale agresiunii militare a Federației Ruse asupra Ucrainei, stat partener al UE, precum și ratele mari ale inflației la nivel global sunt de natură a stimula dezvoltarea și creșterea numărului capabilităților de apărare în cadre comune, în formate de cooperare, în mod coordonat. Inițiativele UE în domeniul apărării – PESCO, EDF, CARD, CDP – pot fi valorificate în acest sens și beneficiază de întregul sprijin al statelor membre ale UE. Totuși, Raportul anual CARD pentru anul 2022 conchide că acestea „nu și-au atins întregul potențial și din cauza pandemiei de Covid-19” (European Defence Agency 2022a).

Totuși, și în acest caz, trebuie să avem în vedere faptul că, deși conflictul militar dintre Rusia și Ucraina își are începuturile în anul 2014, abia în 2022 acesta a escaladat exponențial, devenind în mod clar un conflict militar convențional la granița NATO și a UE, iar funcția acestui conflict de stimul pentru bugetele pentru apărare și pentru cooperarea în domeniul dezvoltării de noi capacități este de așteptat să fie vizibilă abia într-un orizont de timp mediu.

De asemenea, sondajele de opinie indică o creștere semnificativă a susținerii celor două organizații la nivelul opiniei publice. În ceea ce privește NATO, ponderea celor care consideră că apartenența la Alianță face ca un atac din partea unui stat străin să fie mai puțin probabil a crescut pe durata unui singur an de la 53% la 61%, iar cea a celor care cred că țara lor ar trebui să apere un alt stat membru al alianței în cazul în care este atacat a crescut la 69% de la 64% în 2021 (NATO 2022d). Și în cazul PSAC, europenii manifestă un grad ridicat de susținere (77%), iar ponderea celor care consideră că statul lor ar trebui să achiziționeze echipamente militare se ridică la 80%, în timp ce 69% consideră că UE ar trebui să își crească capacitatea de produce echipament militar (European Commission 2023).

Tema „armatei europene”, foarte populară în ultimii ani, nu a mai fost atât de prezentă în discursul public referitor la apărarea europeană. Reafirmarea angajamentului SUA față de securitatea europeană, demonstrată atât în cadrul NATO, dar și prin sprijinirea militară a forțelor armate ucrainene reconfirmă rolul primordial al Alianței în contextul securității europene. În același timp, aceeași dinamică a securității regionale nu a dus la pierderea relevanței dimensiunii de apărare a UE, ci la o reconsiderare a rolului ei. Apărarea europeană nu a pierdut impulsul către dezvoltare și aprofundare a integrării, dar războiul din Ucraina a constituit un cadru în care putem considera că, parafrazându-l pe J. Borell (European Parliament 2019), UE a putut să „învețe limbajul puterii” în proprii termeni.

În perioada pandemiei, unul dintre subiectele foarte frecvent abordate a fost acela al autonomiei strategice. În condițiile în care documentul care îl lansa – Strategia globală pentru Politica externă și de securitate a UE (2016) – nu conținea o definiție lipsită de echivoc a conceptului, se puteau identifica atunci două abordări distincte – una care presupunea dezvoltarea capacității de apărare a UE în deplină cooperare și coordonare cu NATO (susținută de Germania) și una care

ar fi presupus dezvoltarea capacității de apărare a UE independent de NATO, respectiv de SUA (susținută de Franța), și care includea ideea suveranității strategice⁵⁷. Contextul creat de războiul Rusiei împotriva Ucraina a direcționat cu certitudine interpretarea autonomiei strategice spre viziunea promovată de Germania, aceasta fiind abordată în ideea complementarității cu NATO.

Concluzii

Războiul Federației Ruse împotriva Ucrainei a generat schimbări profunde asupra mediului de securitate european și asupra modului în care europenii se raportează la securitatea lor. Pentru prima oară de la finalul Războiului Rece, actorii statali și nonstatali din comunitatea euroatlantică identifică un adversar statal comun, un actor al cărui comportament ridică riscuri militare la adresa securității regionale. În același timp, europenii se confruntă cu o largă gamă de provocări, formulate în anii precedenți și parțial amplificate de războiul din Ucraina – creșterea costului vieții, sărăcie și excludere socială etc.. În aceste condiții, NATO și UE, cele două organizații cu responsabilități în materie de securitate europeană și euroatlantică, își reconfirmă relevanța în actualul context internațional – NATO ca alianță politico-militară a cărei principală misiune este apărarea colectivă, iar UE ca organizație de integrare politică și economică.

Tendențele înregistrate până acum în planul evoluției democrației liberale, impactul dezastruos al declinului acesteia asupra coeziunii la nivelul comunității euroatlantice, poziționarea Ucrainei în postura de „apărător al democrațiilor europene” fac ca starea democrației liberale în Europa să aibă o importanță majoră în parcursul pe termen mediu și lung al securității și arhitecturii de securitate a continentului.

Anul 2022 a reprezentat dincolo de orice îndoială un punct de turnură, a constituit „șocul” de natură a deturna traiectoria anumitor tendințe formulate anterior la nivelul mediului internațional și regional de securitate. Desigur, caracterul puternic conflictual al acestuia este menținut, dar, la nivel euroatlantic, asistăm la un moment de coeziune. Noile tendințe în acest domeniu abia se ghicesc, nu sunt pe deplin

⁵⁷ Analize asupra implicațiilor conceptului „autonomie strategică” dezvoltat la nivelul UE au fost publicate anterior (CSSAS 2020) (Bogzeanu 2020a) (Bogzeanu 2020b).

formulate, nici în ceea ce privește o eventuală redresare a democrației liberale, nici în ceea ce privește apărarea europeană. Mai mult, procesul de aderare al Suediei și Finlandei la NATO, deși ar fi fost de așteptat să fie unul foarte rapid datorită nivelului de dezvoltare al acestor state, s-a constituit într-una din demonstrațiile clare că faliiile, disensiunile, viziunile distincte încă există și pot produce efecte.

Menținerea acestor falii, o eventuală reîntoarcere a SUA la relațiilor cu aliații europeni în termenii lui D. Trump (condiționarea respectării angajamentelor legate de principiul apărării colective în cadrul NATO de respectarea angajamentelor financiare de către statele europene) în condițiile unui război convențional pe continentul european sau eșecul UE de a păstra echilibrul între gestionarea multiplelor provocări cu care se confruntă pe plan intern, pe de o parte, și sprijinirea Ucrainei de cealaltă se numără printre principalii factori care ar putea face ca acest stimul al coeziunii să nu aibă efecte pe termen lung. Totuși, având în vedere situația de *policriză* la nivel european, precum și faptul că cel mai probabil amenințare militară din partea Rusiei va continua și pe fondul menținerii conflictualității la nivel internațional, considerăm că, într-un orizont de timp scurt și mediu, vom asista la consolidarea coeziunii europene și transatlantice și la creșterea nivelului de preocupare și sprijin pentru dezvoltarea sectorului de apărare, indiferent de nivelul la care ne raportăm.

În ceea ce privește apărarea europeană, putem vorbi despre o consolidare a ei pe parcursul anului 2022, dar nu neapărat sub egida UE și a PSAC. Consolidarea este evidentă în decizia statelor europene de a-și crește bugetele pentru apărare și de a-și dezvolta capacitățile, precum și în consolidarea fără precedent a flancului estic al Alianței Nord-Atlantice. În aceeași cheie pot fi interpretate decizia Danemarcei de a se alătura PSAC și a Suediei și Finlandei de a adera la NATO sau a Germaniei de a consolida Bundeswehr.

De cealaltă parte, reafirmarea angajamentului SUA față de securitatea europeană, prezența unui risc militar tangibil la granița de est a NATO și UE care fac necesară existența unui grad considerabil de pregătire și reacție au îndepărtat, cel puțin temporar, evoluția UE către suveranitatea strategică. Cu toate acestea, valorificarea instrumentelor PSAC în vederea sprijinirii părții ucrainene, în condițiile în care o intervenție din partea NATO ar fi dus la escaladarea conflictului, a constituit una dintre cele mai puternice demonstrații ale utilității

dimensiunii de apărare a UE. Însă, și în acest caz, avem de a face cu momentul de început al unei tendințe a cărei continuare depinde într-o mare măsură de evoluția războiului din Ucraina, de modul în care cele mai mari puteri ale UE (Franța și Germania) își vor armoniza viziunile asupra parcursului PSAC și relației UE – NATO.

Bibliografie:

- About Hungary. 2023. "Three reasons why Hungary's parliament is right to be hesitant about Sweden's NATO admission." *About Hungary*, March 29. Accessed March 30, 2023.
<https://abouthungary.hu/blog/three-reasons-why-hungarys-parliament-is-right-to-be-hesitant-about-swedens-nato-admission>
- Agerpres. 2022. "Viktor Orban: Ungaria condamnă atacul rus în Ucraina, dar va rămâne în afara conflictului, oferind ajutor umanitar." *Agerpres*, Februarie 24. Accessed februarie 26, 2022.
<https://www.agerpres.ro/politica-externa/2022/02/24/viktor-orban-ungaria-condamna-atacul-rus-in-ucraina-dar-va-ramane-in-afara-conflictului-oferind-ajutor-umanitar--871561>
- Aljazeera. 2021. "Purchase of Russian S-400 a 'done deal', Turkey tells US." *Aljazeera*, March 21. Accessed martie 24, 2023.
<https://www.aljazeera.com/news/2021/3/24/turkey-tells-us-at-nato-russian-defence-purchase-is-done-deal>
- Antezza, Arianna, Lukas Franz, Ekaterina Rebinskaya, Andre Frank, Ivan Kharitonov, Christoph Trebesch, Pascal Frank, and Bharath Kumar. 2022. "The Ukraine Support Tracker: Which Countries Help Ukraine and How?" Working Paper, Kiel Institute for the World Economy. Accessed January 23, 2023.
<https://www.ifw-kiel.de/publications/kiel-working-papers/2022/the-ukraine-support-tracker-which-countries-help-ukraine-and-how-17204/>
- Atanasiu, Mirela, and Cristina Bogzeanu. 2015. *Relația Occidentului cu Federația Rusă în noul context global*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Accessed martie 23, 2023.

https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/relatia_occidentului_cu_federatia_rusa_in_noul_context_global.pdf

- Aydintaşbaş, Asli. 2022. *Turkey, NATO, and the Ukraine war: Why Erdogan's grievances are about more than Sweden and Finland*. European Council on Foreign Affairs. Accessed martie 10, 2023. <https://ecfr.eu/article/turkey-nato-and-the-ukraine-war-why-erdogans-grievances-are-about-more-than-sweden-and-finland/>
- BBC News. 2022. "Hungary election: PM Viktor Orban criticises Ukraine's Zelensky as he wins vote." *BBC*. Accessed martie 10, 2023. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60977917>
- Bogzeanu, Cristina. 2020a. "Apărarea europeană – schimbare de curs, în contextul pandemiei de COVID-19?" Edited by Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. *Impact Strategic* (Universitatea Națională de Apărare „Carol I”) 2 (75): 120-134. Accessed februarie 23, 2023. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is75.pdf
- Bogzeanu, Cristina. 2020b. "How Much Interest Has the Pandemic Left for EU Defence? Prospects for EU Defence Shaped Up in Sanitary Crisis." Edited by Lukasz Jurenczyk, Jaroslaw Mokrzycki and Robert Reczkowski. *Globstate. Principles of War and Operational Art in the Context of the Future Security Environment* (Doctrine and Training Centre of the Polish Armed Forces) 37-48. Accessed februarie 23, 2023. https://cdissz.wp.mil.pl/u/Monografia_-_Globstate_vol_3-issue_1.pdf
- Buluc, Ruxandra, and Ioan Deac. 2022. "The Battle of Strategic Narratives: Vladimir Putin Versus Volodymyr Zelensky." *Redefining Community in Intercultural Context*. Brasov: „Henri Coandă” Air Force Academy Publishing House. 85-98.
- Bunde, Tobias, Sophie Eisentraut, Natalie Knapp, Leonard Schutte, Julia Hammelehle, Isabell Kump, Amadee Mudie-Mantz, and Jintro Pauly. 2023. "Re:vision. Munich Security Report." doi:<https://doi.org/10.47342/ZBJA9198>
- Burilkov, Alexandr. 2022. "The Hundred Billion Euro Man: Olaf Scholz and Germany's Defence Quagmire." *Royal United*

- Service Institute (RUSI)*. May 26. Accessed ianuarie 25, 2023. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/hundred-billion-euro-man-olaf-scholz-and-germanys-defence-quagmire>
- CNBC. 2019. "US Cuts Turkey from F-35 Program after Russia Missile Deal." *CNBC*, July 17. Accessed martie 20, 2023. <https://www.cnbcm.com/2019/07/17/us-cuts-turkey-from-f-35-program-after-russian-missile-deal.html>
2019. "Constitution of Ukraine." February 7. Accessed Martie 15, 2023. <https://www.refworld.org/pdfid/44a280124.pdf>
- Council of the EU. 2022a. *Council adopts €18 billion assistance to Ukraine*. December 10. Accessed decembrie 12, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/10/council-adopts-18-billion-assistance-to-ukraine/>
- . 2022b. *NextGenerationEU: Member states approve national plan of Hungary*. December 12. Accessed martie 23, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/12/nextgenerationeu-member-states-approve-national-plan-of-hungary/>
- CSSAS. 2021. *Amenințări și riscuri la adresa securității naționale a României - Orizont 2040*. Bucharest: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. doi:10.53477/978-606-660-454-3-22-03.
- . 2022-2023. *Colocviu strategic*. Accessed martie 28, 2023. <https://cssas.unap.ro/ro/cs.htm>
- . 2020. *Evaluare startegică 2019. Tendințe ale securității înainte de noua pandemie Covid 19*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Accessed februarie 20, 2023. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/evaluare_strategica_2019.pdf
- . 2022. *Evaluare Strategică 2021. Coordonate ale insecurității*. Edited by Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Bucharest: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Accessed ianuarie 23, 2023. doi:<https://doi.org/10.53477/978-606-660-458-1-22-06%20>

- Defense Romania. 2021. "O navă de cercetare a marinei franceze, implicată în disputa maritimă dintre Grecia și Turcia." *Defense Romania*, aprilie 21. Accessed martie 10, 2023. https://www.defenseromania.ro/o-nava-de-cercetari-franceza-implicata-in-disputa-maritima-dintre-grecia-si-turcia_609938.html
- Del Monte, Micaela. April 2022. "Russia's war on Ukraine: Speeches by Ukraine's President to the European Parliament and national parliaments." European Parliament. Accessed februarie 12, 2023. [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729354/EP_RS_BRI\(2022\)729354_EN.p](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729354/EP_RS_BRI(2022)729354_EN.p)
- Economist Intelligence Unit. 2023. *Democracy Index 2022. Frontline Democracy and the Battle for Ukraine*. Economist Intelligence.
- EUR-LEX. 2020. *Regulation (EU, Euratom) 2020/2092 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2020 on a general regime of conditionality for the protection of the Union budget*. December 16. Accessed martie 20, 2023. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.LI.2020.433.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2020:433I:TOC>
- European Commission. 2023. "Eurobarometer no. 98 Winter 2022-2023." Accessed martie 30, 2023. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2872>
- . 2019. "Speech by President-elect von der Leyen in the European Parliament Plenary on the occasion of the presentation of her College of Commissioners and their programme." November 27. Accessed March 23, 2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/speech_19_6408
- . n.d. *The Recovery and Resilience Facility*. Accessed martie 20, 2023. https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en

- . 2022. *U budget: Commission proposes measures to the Council under the conditionality regulation*. September 18. Accessed februarie 20, 2023. EU budget: Commission proposes measures to the Council under the conditionality regulation.
- European Council. 2021. *President Michel @ the Charlemagne Prize Ceremony*. October 2. Accessed februarie 25, 2023. <https://newsroom.consilium.europa.eu/events/20211002-president-michel-the-charlemagne-prize-ceremony>
- . 2022-2023. *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine*. Accessed martie 23, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>
- European Council/ Council of the EU. 2022. *Rule of law conditionality mechanism: Council decides to suspend €6.3 billion given only partial remedial action by Hungary*. December 12. Accessed March 20, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/12/rule-of-law-conditionality-mechanism/>
- European Defence Agency. 2022a. *2022 Coordinated Annual Review on Defence Report*. European Defence Agency. Accessed ianuarie 30, 2023. <https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-publications/2022-card-report.pdf>
- European External Action Service. 2022a. *Denmark: Statement by the High Representative on the outcome of the referendum on the opt-out in defence matters*. June 6. Accessed June 7, 2022. https://www.eeas.europa.eu/eeas/denmark-statement-high-representative-outcome-referendum-opt-out-defence-matters_en
- . 2022b. "European Union Military Assistance Mission Ukraine." December. Accessed februarie 23, 2023. <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023-EUMAMUkraine.pdf>
- European Parliament. Autumn 2022. "Eurobarometer no. 98.1 ." Brussels.

- . 2019. "Hearing with High Representative/Vice President-designate Josep Borrell." October 19. Accessed March 23, 2023.
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190926IPR62260/hearing-with-high-representative-vice-president-designate-josep-borrell>
- Frederick, Bryan, Samuel Charap, Scott Boston, Stephen J. Flanagan, Michael J. Mazzar, Jennifer D.P. Moroney, and Karl P. Mueller. 2022. *Pathways to Russian Escalation Against NATO from the Ukraine War*. RAND Corporation. Accessed 10 10, 2022.
<https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1971-1.html>
- Freedom House. 2023. "Freedom in the World 2023. Marking 50 Years in the Struggle for Democracy." Washington. Accessed March 10, 2023.
https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-03/FIW_World_2023_DigitalPDF.pdf
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance. 2022. *Global State of Democracy Report 2022: Forging Social Contracts in a Time of Discontent*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Accessed March 3, 2023.
<https://idea.int/democracytracker/sites/default/files/2022-11/the-global-state-of-democracy-2022.pdf>
- International Institute for Strategic Studies. 2023. *Military Balance 2023. The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics*. Routledge.
- Jozwiak, Rikard. 2022. "Ungaria cere UE să nu sancționeze trei oligarhi și amenință că nu va susține reînnoirea măsurilor împotriva Rusiei." *Europa Liberă România*, septembrie 6. Accessed martie 3, 2023.
<https://romania.europalibera.org/a/ungaria-blocare-sanctiuni-rusia/32021258.html>
- Kiel Institute for the World Economy. 2023. "The Ukraine Support Tracker: Which Countries Help Ukraine and How?" Kiel Institute for World Economy. Accessed martie 30, 2023.
<https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW->

Publications/-

ifw/Kiel_Working_Paper/2022/KWP_2218_Which_countries_help_Ukraine_and_how_/KWP_2218_Trebesch_et_al_Ukraine_Support_Tracker.pdf

- Krastev, Ivan, and Mark Leonard. 2023. *Fragile Unity: Why Europeans are Coming Together with Ukraine (and what might drive them apart)*. Policy Brief, European Council on Foreign Affairs.
- Lynch, Suzanne. 2023. "Hungary's Viktor Orbán plays spoilsport on NATO accession for Finland, Sweden. Hungarian parliament set to open debate on Nordic countries' bid to join military alliance." *Politico*, February 28. Accessed martie 28, 2023. <https://www.politico.eu/article/hungary-viktor-orban-play-spoilsport-nato-accession-finland-sweden/>
- Mallet, Victor, Michael Peel, and Tobias Buck. 2019. "Merkel rejects Macron warning over Nato 'brain death'." *Financial Times*, November 7. Accessed martie 30, 2023. <https://www.ft.com/content/2ee4c21a-015f-11ea-be59-e49b2a136b8d>
- Mediafax. 2022a. "Refugiații ucraineni pot trece granița cu Ungaria fără pașaport biometric sau viză." *Mediafax*, martie 3. Accessed martie 3, 2022. <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2022/02/24/viktor-orban-ungaria-condamna-atacul-rus-in-ucraina-dar-va-ramane-in-afara-conflictului-oferind-ajutor-umanitar--871561>
- . 2022b. "Ungaria se teme de Rusia și nu permite transferul de armament în Ucraina pe teritoriul său." *Mediafax*, februarie 28. Accessed martie 3, 2022. <https://www.mediafax.ro/externe/ungaria-nu-permite-transferul-de-armament-in-ucraina-pe-teritoriul-sau-de-teama-unui-atac-al-rusiei-20566193>
- NATO. 2022b. *Madrid Summit Declaration Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid*. June 29. Accessed June 30, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm

- . 2022c. *Doorstep statement by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the start of the 2022 NATO Summit*. June 29. Accessed martie 20, 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_197294.htm
- . 2021. *NATO 2030*. Accessed februarie 23, 2023. <https://www.nato.int/nato2030/>
- NATO. 2022d. "NATO Annual Tracking Research." Public Diplomacy Division.
- NATO Parliamentary Assembly. 2023. *Finland and Sweden Accession. Ratification of Finland and Sweden's Accession to NATO*. Accessed martie 31, 2023. <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>
- NATO. 2022a. *Statement by NATO Heads of State and Government on Russia's attack on Ukraine*. February 25. Accessed februarie 26, 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm
- OSCE. 2022. "Hungary, Parliamentary Elections and Referendum, 3 April 2022: Election Observation Mission Final Report." Office for Democratic Institutions and Human Rights. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/523568.pdf>
- Reuters. 2019. "Germany must up defence spending, relying on U.S. "offensive" - U.S. envoy." *Reuters*, August 9. Accessed martie 20, 2023. <https://www.reuters.com/article/uk-germany-usa-nato-idUKKCN1UZ21J>
- . 2023c. "Protests in Stockholm, including Koran-burning, draw condemnation from Turkey." *Reuters*, January 22. Accessed martie 15, 2023. <https://www.reuters.com/world/turkey-cancels-swedish-defence-minister-visit-after-protest-permit-2023-01-21/>
- . 2023b. "Sweden rejects four extradition requests from Turkey - report." *Reuters*, January 27. Accessed March 15, 2023. <https://www.reuters.com/world/sweden-rejects-four-extradition-requests-turkey-report-2023-01-12/>
- . 2022. "Sweden's blocking of Turkish man's extradition "very negative", Ankara says." *Reuters*, December 21. Accessed

martie 15, 2023. <https://www.reuters.com/world/sweden-blocking-turkish-mans-extradition-is-very-negative-ankara-says-2022-12-20/>

- . 2017. "Trump says NATO not obsolete, reversing campaign stance." *Reuters*, April 12. Accessed martie 12, 2023. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-nato-idUSKBN17E2OK>
- . 2023a. "Turkish parliament ratifies Finland's NATO accession as Sweden kept waiting." *Reuters*, March 31. Accessed aprilie 3, 2023. <https://www.reuters.com/world/europe/turkish-parliament-approves-finlands-nato-accession-2023-03-30/>

Sarcinschi, Alexandra. 2023. "Crize suprapuse: între obiectivitatea indicatorilor statistici și dramatismul crizei umane." Edited by Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. *Colocviu Strategic. Ediție specială 1* (209): 5-9. Accessed martie 31, 2023. doi:10.53477/1842-8096-23-01

Sarcinschi, Alexandra. 2020. "Race for Vaccine and Medical Resources: a New Side of the Struggle for Power on the International Arena." Edited by Centre for Defence and Security Strategic Studies. *Strategic Impact* ("Carol I" National Defence University) 77 (4): 7-26. Accessed ianuarie 27, 2023. https://cssas.unap.ro/en/pdf_periodicals/si77.pdf

Teslova, Elena. 2022. "US, NATO want victory on Ukraine battlefield to destroy Russia: Lavrov. Kyiv, Washington can end conflict at any time by addressing threats identified by Moscow, says Russian foreign minister." *Associated Press*, December 27. Accessed februarie 23, 2023. <https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-war/us-nato-want-victory-on-ukraine-battlefield-to-destroy-russia-lavrov/2773676#>

V-DEM Institute. 2023. *Democracy Report 2023. Defiance in the Face of Autocratization*. University of Gothenburg. Accessed January 30, 2023. https://www.v-dem.net/documents/29/V-dem_democracyreport2023_lowres.pdf

World Justice Project. 2023. *Rule of Law Index*. Accessed martie 30, 2023. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022>

„PERMACRIZĂ” UMANITARĂ? RĂZBOIUL DIN UCRAINA, INSECURITATEA PERCEPUTĂ ȘI ACUTIZAREA CRIZEI UMANITARE

Alexandra SARCINSCHI

Anul 2022 a adus în prim-plan un termen ce nu este nou, dar a cărui utilizare nu a fost frecventă, contextul neimpunându-l până acum. Este vorba despre *permacriză*, unul dintre cele zece cuvinte ale anului indicate de Dicționarul Collins. Definit drept „o perioadă prelungită de instabilitate și nesiguranță, mai ales una rezultată dintr-o serie de evenimente catastrofale” (Harper Collins Publishers 2023), acesta dorește a reflecta în mod cuprinzător principalele puncte de pe agenda internațională: războiul din Ucraina, criza economică, schimbările climatice și pandemia.

Contextul general este complex. Războiul a declanșat un val masiv de refugiați dinspre Ucraina spre țările vecine și restul Europei. Criza economică preexistentă războiului a fost corelată cu schimbarea cererii pe piața forței de muncă, iar perspectivele economice de după pandemia de Covid-19 au determinat un nou flux migratoriu (în special în cazul venezuelenilor). Schimbările climatice determină, acum și în viitor, nu doar dislocarea internă a populației afectată de dezastre naturale, ci și migrația internațională dinspre zonele cele mai vulnerabile la efectele încălzirii globale (Africa și America Latină) spre țările dezvoltate. În cazul pandemiei de Covid-19, efectul a fost opus, fluxul de migrați, cel puțin spre Europa, a fost redus din cauza măsurilor luate de autoritățile naționale pentru gestionarea acestei situații de criză (de exemplu, restricții de deplasare). Este evident că pandemia a determinat apariția unor noi riscuri și vulnerabilități pentru populația dislocată: de la reducerea creșterii populației în țările dependente de imigranți (cele cu populație îmbătrânită și cu o piață a forței de muncă dezzechilibrată în favoarea celei înalt calificate), la apariția de focare în taberele de solicitanți de azil și migrați ilegali din cauza aglomerării și a lipsei serviciilor medicale. Toate aceste crize

afectează securitatea umană și, în unele cazuri, se dezvoltă în criză umanitară.

Capitolul de față urmărește două interogații. Prima se referă la validitatea *permacrizei* ca descriptor central al realității anului trecut, iar cea de-a doua la legătura dintre efectele războiului din Ucraina asupra populației țării și societăților europene, pe de o parte, și acutizarea insecurității percepute, într-un context general guvernat de *derularea concomitentă a mai multor crize de durată, pe de altă parte*.

Considerăm necesară extinderea analizei termenului *permacriză*, deoarece, exceptând definițiile nominale furnizate de dicționare și unele ocurențe în lucrări academice, nu există o definiție operațională elaborată, care să permită măsurarea în baza unor indicatori clari. Dat fiind faptul că această lucrare constituie o monografie a anului trecut, nu ne-am propus să dezvoltăm o teorie, o metodă sau un instrument pentru a defini și măsura *permacriza*, ci doar de a discuta această abordare în cadrul studiilor de securitate, apelând la modele și indici testați.

Pasul următor este constituit de realizarea unui studiu de caz pe un eveniment esențial al anului trecut, anume războiul din Ucraina, mai precis efectele sale asupra indivizilor umani, ca subiecți ai crizelor. Modul în care aceștia percep insecuritatea și își reprezintă riscurile și amenințările este esențial pentru a putea concluziona dacă seria de evenimente catastrofale produce/accentuează sau nu o perioadă de nesiguranță de durată ce afectează profund o largă populație.

Ținând seama de complexitatea unei asemenea abordări, ce implică nu doar evaluare multisectorială, ci și pe o perioadă îndelungată de timp (prezenta monografie este dedicată doar anului 2022), susținem opțiunea metodică de a reduce sfera de analiză la problema migrantilor, la nivel internațional și european, și a refugiaților, cu accent pe contextul războiului din Ucraina.

Din acest punct de vedere, *pornim de la premisa că se poate vorbi despre o așa-numită permacriză umanitară ce implică două dimensiuni: pe de o parte, persistența multitudinii de factori ce determină mișcarea populațiilor în interiorul și în afara granițelor naționale, iar, pe de altă parte, prelungirea implicațiilor deosebit de grave asupra populațiilor dislocate care, pe lângă stresul provocat de condițiile ce au determinat opțiunea de migrare, sunt supuse și altor evenimente care accentuează insecuritatea percepută*.

1. Permacriza și permacriza umanitară – schițe teoretice

Într-un stadiu incipient, analiza necesită „traducerea” termenului *permacriză* în evenimente observabile, ceea ce ar permite analizarea unei situații în funcție de indicatori referitori atât la fenomenele obiective (migrație, fluxuri de refugiați, dislocare internă etc.), cât și la cele subiective (insecuritatea percepută, adaptarea la noua situație a refugiaților și a celor dislocați intern, stresul resimțit etc.).

Nu doar Dicționarul Collins include acest termen, ci și Dicționarul Cambridge, care definește *permacriza* drept „o perioadă lungă de mare dificultate, confuzie sau suferință care pare să nu aibă sfârșit”, oferind exemple precum: „El susține că Europa se află într-o «permacriză» care se întinde dincolo de pandemie, schimbări climatice și război” sau „Lumea pare să fie prinsă în permacriză” (Cambridge University Press 2023).

Ideea de *permacriză* are la bază conceptul *policriză* propus de filosoful francez, Edgar Morin, care, alături de Anne Brigitte Kern, identifică în 1999 o suprapunere și îmbinare de crize ce afectează omenirea. Problema cea mai importantă a lumii nu este o singură amenințare, ci rezultatul conexiunilor dintre toate crizele care se manifestau la momentul respectiv. Ei afirmă că pe întreg parcursul secolului al XX-lea, toate națiunile și civilizațiile (planeta în ansamblul său) s-au confruntat cu probleme specifice acestei perioade: economia, populația, dezvoltarea și ecologia (Morin și Kern 1999, 47).

În accepțiunea generală, *criza* reprezintă o „perioadă în dinamica unui sistem, caracterizată prin acumularea accentuată a dificultăților, izbucnirea conflictuală a tensiunilor, fapt care face dificilă funcționarea sa normală, declanșându-se puternice presiuni spre schimbare. (...) ieșirea din criză se face fie prin schimbarea structurală a sistemului, fie prin modificări importante adaptive ale structurii sale” (Zamfir 1998, 144). *Interogația ce decurge din corelarea acestei definiții cu crizele identificate de către Morin și Kern vizează existența și viitorul sistemului respectiv, atunci când criza nu este doar una și nu reprezintă doar o perioadă din existența acestuia, ci el se confruntă cu mai multe crize ce fie sunt suprapuse, fie se succed fără pauză.* Pentru această situație, ei propun termenul *policriză*, ce nu semnifică doar numărul mare de crize, ci însăși conexiunea complexă a problemelor, antagonismelor, crizelor, proceselor necontrolate, unde criza generală a planetei constituie problema vitală numărul unu (Morin și Kern 1999,

73-75). Totuși, nu este locul aici pentru a prezenta și dezbate problemele identificate de cei doi gânditori, ci este de important de reținut ideea că *omenirea se confruntă simultan cu mai multe crize ce se manifestă în domenii diferite*.

Recent, „Raportul global asupra riscurilor 2023” (*The Global Risks Report 2023*), elaborat de *Forumul Economic Mondial*, este centrat pe analiza „unei potențiale policrize” legată de deficitul de resurse naturale, precum hrană, apă, metale și minerale. Raportul definește *riscul de policriză* ca fiind produs de „șocurile concomitente, riscurile profund interconectate și erodarea rezilienței”, unde „crizele disparate interacționează astfel încât impactul general depășește cu mult suma părților” (World Economic Forum 2023, 9). De exemplu, erodarea cooperării geopolitice va avea „efecte de undă” asupra riscurilor la nivel global pe termen mediu, contribuind la o potențială *policriză* a riscurilor ecologice, geopolitice și socioeconomice corelate cererii și ofertei de resurse naturale (*Ibidem*). Mai mult, Tobias Bunde, unul dintre autorii „Raportului München 2022 privind securitatea” (*Munich Security Report 2022*), afirma la începutul anului trecut că există opinii conform cărora trăim într-o „nouă eră a perturbărilor succesive și interconectate”, în care sentimentul permanent de criză a devenit „noul normal” (Bunde, și alții 2022, 14), dar afectează și capacitatea noastră de răspuns.

Așadar, întrucât termenul *policriză* nu abordează explicit situația în care crizele se succed și se suprapun fără a putea fi rezolvate, este adus în discuție cel de *permacriză*, a cărui primă apariție în context academic (Bayley 2022) și jurnalistic (Tréguer 2022) datează din anii '70. *Dacă policriza, prin elementul de compunere „poli-”, semnifică numărul mare de crize, permacriza, prin elementul de compunere „perma-”, trimite la ideea de neîntrerupere, de continuitate a stării respective*. Existența unei *permacrize* este ilustrată atât prin numărul ridicat de evenimente catastrofale ce se înlănțuie, cât și prin perioada îndelungată în care acestea se desfășoară. Este vorba despre percepția unei astfel de stări, ce persistă și după ce evenimentul declanșator s-a încheiat.

Dimensiunea obiectivă a *permacrizei* a fost prezentată în secțiunea introductivă, prin enumerarea principalelor crize ce afectează omenirea în prezent, și fiecare capitol al acestei monografii abordează unul dintre domeniile de manifestare a sa. În cele ce urmează va fi

abordată dimensiunea subiectivă, pornind de la premisa că *permacriza* este în același timp și producător de *insecuritate percepută*.

Definiția nominală a termenului a fost prezentată la începutul capitolului, unde am semnalat și absența unei definiții operaționale, ceea ce îngreunează analiza stării *permacriză*. Totuși, există demersuri metodologice ce vin în sprijinul clarificării operaționale pe care o urmărim, cum ar fi *modelul noii generații de amenințări la adresa securității umane*, elaborat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), și *indicele de securitate*, realizat în sprijinul elaborării raportului referitor la securitatea lumii prezentat anual în cadrul Conferinței de securitate de la München. Modelul oferă, în principal, o imagine asupra relațiilor existente între noile tipuri de amenințări la adresa securității umane, iar indicele măsoară atât componenta obiectivă, identificând o listă a riscurilor curente, cât și dimensiunea subiectivă, determinând percepția asupra acestor riscuri.

Modelul propus de PNUD identifică patru amenințări principale la adresa securității umane: inegalitățile, amenințările tehnologiei digitale, amenințările la adresa sănătății și conflictul violent. Între toate acestea, precum și altele, există interconexiuni ce au fost accentuate de pandemia de Covid-19, dezvăluind noi seturi de amenințări (UNDP 2022, 5-6). La momentul elaborării respectivului raport, peste 6 din 7 persoane din întreaga lume se simțeau moderat nesigure sau foarte nesigure chiar înainte de izbucnirea pandemiei de Covid-19 (*Ibidem*, 4). Și acest document pune în discuție un *indice al insecurității umane percepute*, ce evaluează amenințările în diferite dimensiuni ale vieții de zi cu zi în ceea ce privește securitatea cetățenilor, securitatea socioeconomică și conflictele violente (*Ibidem*, 16). Rezultatul este surprinzător: insecuritatea umană percepută este ridicată în toate grupurile analizate, mai mult de trei sferturi din populație simțindu-se în insecuritate, chiar și în țările cu un indice al dezvoltării umane (IDU) foarte ridicat (figura nr. 1).

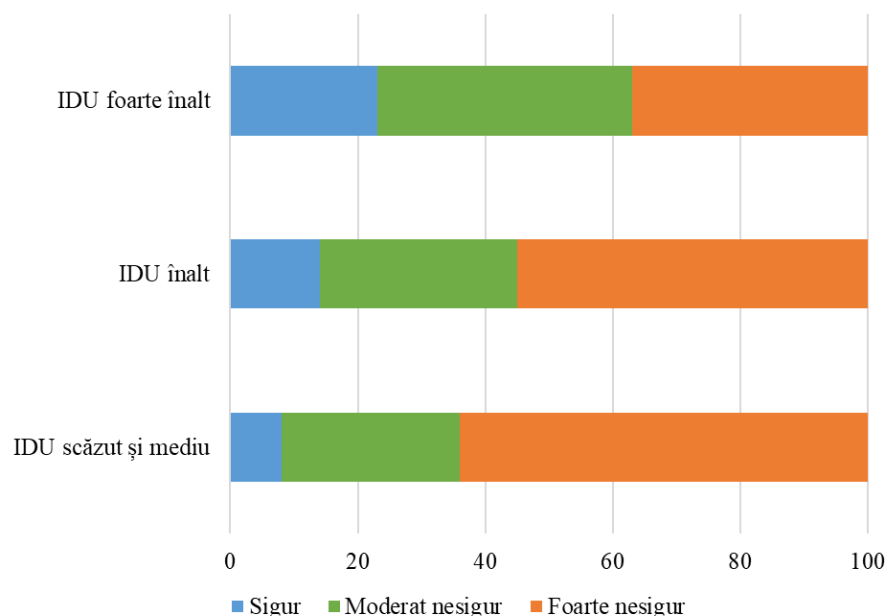

Figura nr. 1. Percepția insecurității în lume conform datelor publicate de Biroul pentru Raportul de Dezvoltare Umană, bazate pe World Values Survey, ultimul val disponibil al anchetei (2017-2022) (*Ibidem*, 17)

Faptul că noile tipuri de amenințări sunt „globale, sistemice și interconectate” (*Ibidem*, 21) constituie o explicație pentru faptul că indivizii umani nu mai consideră suficientă bunăstarea pentru a percepe un nivel ridicat de securitate umană – anterior pandemiei, lumea atinsese cele mai înalte valori ale IDU (UNDP 2023). De aici putem extrage o concluzie parțială ce va folosi argumentării viitoare, anume că aceste tipuri de amenințări accentuează insecuritatea percepută, iar dacă le corelăm definiției *permacrizei*, vom deduce că percepțiile și reprezentările psihosociale referitoare la (in)securitatea indivizilor umani definesc și sunt influențate de *permacriză*.

În aceeași notă, „Indicele de securitate München 2023” semnalează faptul că lumea devine un loc din ce în ce mai riscant, cetățenii țărilor în care a fost măsurată percepția riscului în 2022 (G7 și BRICS, fără Federația Rusă) având din ce în ce mai multe preocupări privind amenințările de securitate: cele noi, precum războiul declanșat de Rusia în Ucraina și efectele sale, nu le înlocuiesc pe cele din anii trecuți, precum ascensiunea Chinei sau schimbările climatice, ci se adaugă. Lista riscurilor poate fi corelată cu cea a noului set de

amenințări din modelul prezentat anterior, fiind incluse în analiză, de exemplu:

- riscul de inegalități în creștere, rasismul și alte forme de discriminare ce corespund amenințărilor PNUD provenite din sfera inegalităților între grupuri;

- atacuri cibernetice și roboți autonomi – AI, ce pot fi asociați amenințărilor din sfera tehnologiei digitale;

- o pandemie viitoare și pandemia de Covid-19 cu corespondență în sfera amenințărilor în domeniul sănătății;

- migrația în masă ca urmare a războiului sau schimbărilor climatice, folosirea armelor nucleare, chimice și/sau biologice de către un agresor, riscurile reprezentate de actorii internaționali cu tendințe hegemonice etc., ce pot fi incluse în sectorul amenințărilor corelate conflictului violent identificate de către PNUD.

Prima ediție a indicelui a fost publicată în anul 2021 (Bunde, Eisentraut și Hartmann, și alții 2021) iar celelalte două ediții au păstrat peste 90% dintre riscurile identificate de aceasta, fiind adăugate doar trei și eliminate două (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1: Lista riscurilor identificate în cele trei ediții ale indicelui de securitate (Bunde, Eisentraut și Hartmann, și alții 2021) (Bunde, Eisentraut și Knapp, și alții 2022) (Bunde, Eisentraut și Knapp, și alții 2023)

RISCURI	Indicele de securitate		
	2021	2022	2023
Înteruperea aprovizionării cu energie	Nu	Nu	Da
Rusia	Da	Da	Da
Criză economică sau financiară în țara dvs.	Nu	Da	Da
Condiții meteo extreme și incendii forestiere	Da	Da	Da
Schimbări climatice în general	Da	Da	Da
Distrugerea habitatelor naturale	Da	Da	Da
Inegalități în creștere	Da	Da	Da
Atacuri cibernetice împotriva țării dvs.	Da	Da	Da
Penuria de alimente	Da	Da	Da
Polarizare politică	Da	Da	Da

RISCURI	Indicele de securitate		
	2021	2022	2023
Migrație în masă ca urmare a războiului sau schimbărilor climatice	Da	Da	Da
Folosirea armelor nucleare de către un agresor	Da	Da	Da
Campanii de dezinformare realizate de inamici	Da	Da	Da
Rasism și alte forme de discriminare	Da	Da	Da
China	Da	Da	Da
Folosirea armelor chimice de către un agresor	Da	Da	Da
Criminalitate internațională organizată	Nu	Da	Da
Folosirea armelor biologice de către un agresor	Da	Da	Da
Război civil sau violență politică	Da	Da	Da
Declinul democrației în țara mea	Da	Da	Da
O pandemie viitoare	Da	Da	Da
Diviziuni între puterile și instituțiile occidentale	Da	Da	Da
Războaie comerciale	Da	Da	Da
Terorism islamic radical	Da	Da	Da
Iran	Da	Da	Da
Coreea de Nord	Da	Da	Da
Schimbarea rapidă a culturii țării mele	Da	Da	Da
Pandemia de coronavirus	Da	Da	Da
Terorism de dreapta	Da	Da	Da
Roboți autonomi - AI	Da	Da	Da
SUA	Da	Da	Da
UE	Da	Da	Da
Accesul la hrană și apă	Da	Nu	Nu
Protectionism	Da	Nu	Nu

Analizând scorul final al indicelui de risc, autorii observă „omniprezența sentimentului de insecuritate” (Bunde, Eisentraut, și alții 2023, 1). De asemenea, comparând indicele de securitate măsurat în 2022 cu cel din 2021⁵⁸, se observă că cea mai semnificativă schimbare a percepției riscurilor se înregistrează în țările europene,

⁵⁸ Mai multe detalii despre metodologia folosită în elaborarea indicelui se regăsesc în Raportul general (Bunde, Eisentraut, și alții 2023).

unde harta termografică indică accentuarea majorității covârșitoare a riscurilor. Canada, Japonia și China se înscriu și ele în această tendință, în timp ce Africa de Sud, Brazilia și India înregistrează o anumită relaxare, deși percepția riscului este deosebit de intensă și aici (mai ales în cazul Africii de Sud). Figurile din *Anexă* ilustrează această tendință, selecția riscurilor supuse evaluării dintre cele 32 analizate în anul 2022 și cele 31 analizate cu un an înainte fiind realizată în funcție de teme ce mai des dezbătute în mass media națională, conform unei analize proprii. Am ales pentru prezentare, în baza scorului final al indicelui de risc calculat în rapoartele Conferinței de securitate de la München (Bunde, Eisentraut, și alții 2022) (Bunde, Eisentraut, și alții 2023), următoarele riscuri: schimbările climatice în general (figura nr. 2), o viitoare pandemie (figura nr. 3), criza economică sau financiară din țara respondentului (figura nr. 4), migrația în masă ca urmare a războiului sau schimbărilor climatice (figura nr. 5), folosirea armelor nucleare de către un agresor (figura nr. 6), campaniile de dezinformare realizate de către inamici (figura nr. 7), penuria de alimente (figura nr. 8), Federația Rusă (figura nr. 9), China (figura nr. 10). Corelând scorul final pentru toate cele nouă riscuri alese pe țări, reiese că cele mai „stresate” erau în 2022, comparativ cu 2021, China și Marea Britanie (fiecare cu creștere a scorului pentru opt riscuri), Japonia, Italia, Germania (fiecare cu creștere a scorului pentru șapte riscuri), SUA, Canada și Franța (fiecare cu creștere a scorului pentru șase riscuri). În schimb, India înregistrează scăderea scorului indicelui la toate riscurile analizate în *Anexă*, dar și la toate celelalte din „Indicele de securitate München 2023”, cu modificări de tipul mutării pe primele patru poziții ale clasamentului a schimbărilor climatice, Chinei, armelor nucleare și atacurilor cibernetice (Bunde, Eisentraut și Knapp, și alții 2023). Schimbând perspectiva și analizând riscurile care au produs cel mai mare „stres”, reiese că folosirea armelor nucleare de către un agresor înregistrează cele mai mari creșteri ale scorului de la un an la altul – chiar și de 21 de puncte (Marea Britanie), 16 puncte (China) și 15 puncte (Franța și Germania) – în cazul tuturor țărilor analizate, exceptând bineînțeles India. De asemenea, și Rusia constituie un factor de stres pentru 11 (fără Rusia și India) din cele 13 țări evaluate, iar creșterile sunt și mai mari decât cele din cazul riscului anterior: 25 de puncte în cazul Germaniei, 22 de puncte pentru cinci țări (China, Canada, Franța, Italia, Marea Britanie), 19 puncte în cazul Japoniei etc. Se remarcă aici Ucraina cu

un scor al indicelui de 81 din 100, dar pentru care nu poate fi identificată evoluția, nefiind inclusă în eșantioanele anterioare.

Indicele publicat în 2023 a introdus în analiză și riscul referitor la întreruperea aprovizionării cu energie, considerat potențială consecință majoră a războiului din Ucraina, iar cele mai mari valori ale indicelui de risc sunt în Africa de Sud, Marea Britanie și Ucraina (figura nr. 11).

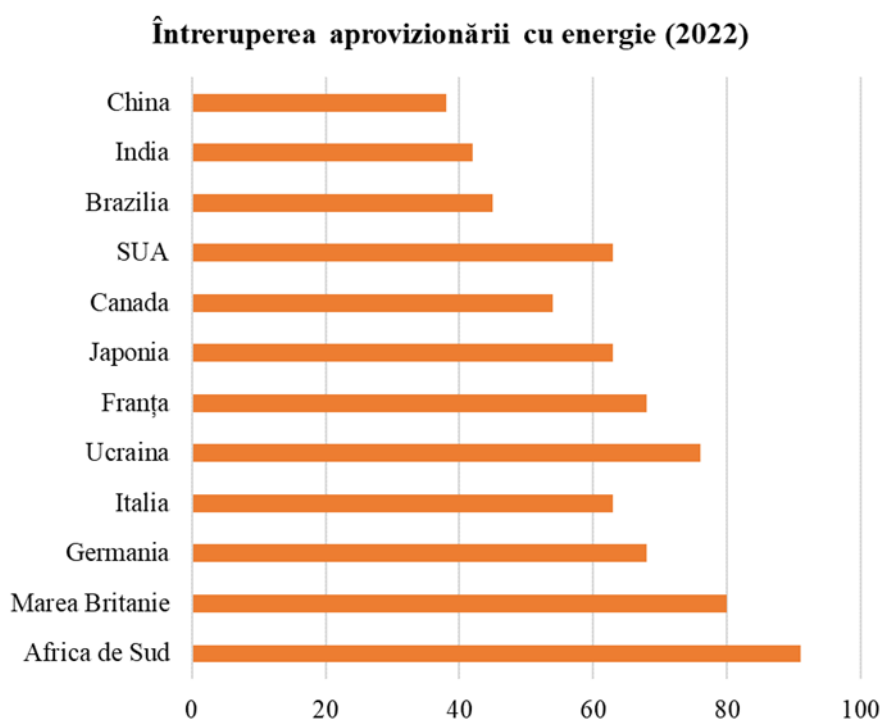

Figura nr. 11: Percepția riscului reprezentat de întreruperea aprovizionării cu energie, 2022 (*Ibidem*)

În cazul țărilor în care se observă creșterea de la un an la celălalt a percepției riscului reprezentat Rusia, media este de peste 18 puncte (excepție face India, unde percepția riscului a scăzut în 2022 față de 2021). Aceeași tendință de creștere cu peste 10 puncte este evidentă și în cazul altor riscuri ce pot fi asociate acțiunilor agresive ale Rusiei în Ucraina și consecințelor războiului: folosirea armelor nucleare de către un inamic (creștere medie de 13,3), criză economică sau financiară în țara respondenților (creștere medie de 12,25) și penurie de alimente (creștere medie de 11,67). Migrația în masă ca urmare unui război sau schimbărilor climatice are o creștere de aproape 6 puncte în 2022 față de 2021, dar țări precum Africa de Sud, Franța, Brazilia și India înregistrează o scădere în percepția acestui risc.

Schimbările climatice și o pandemie viitoare sunt, în schimb, riscuri a căror percepție este în scădere în anul 2022 față de anul 2021 în majoritatea țărilor din eșantion (scădere medie de 5,5, respectiv 8,3), în timp ce China înregistrează o creștere în intensitate de 10, respectiv 15 puncte, în cazul celor două riscuri (explicabil prin problemele cu care cetățenii chinezi continuă să se confrunte începând cu 2019, în special reizbucnirea pandemiei la începutul lui 2022).

Conectând rezultatele *indicelui de securitate* cu cele ale *indicelui insecurității umane percepute*, se observă nu doar tendința de acutizare, ci și cea de posibilă permanentizare a percepției insecurității, ceea ce oferă un temei destul de serios pentru justificarea utilizării termenului de *permacriză* pentru a descrie starea lumii contemporane.

Permacriza comportă o importantă componentă umanitară, deoarece parte din populația vizată este cea a refugiaților și migranților care sunt subiectul unei crize umanitare de proporții.

O *criză umanitară* este definită de către specialiștii ONU ca un eveniment unic sau o serie de evenimente ce amenință o comunitate sau un grup mare de oameni în termeni de sănătate, siguranță sau bunăstare (OHCHR 2023). Războiul din Ucraina este un astfel de eveniment care nu doar că a creat un masiv flux de refugiați și a condus la deteriorarea condițiilor de trai din țară, ci are repercusiuni importante și în plan internațional în domeniul securității energetice și alimentare. Mai mult, suprapunerea războiului cu pandemia de Covid-19 și criza economică declanșată de aceasta, dar și cu efectele negative ale schimbărilor climatice, creează o adevărată *permacriză umanitară*, ale cărei victime nu sunt doar cetățenii și refugiații din Ucraina, ci și cetățenii țărilor afectate de alte războaie și de dezastre naturale, precum Afganistan, Burkina Faso, Republica Democrată Congo, Etiopia, Haiti, Siria, Somalia, Sudanul de Sud, Yemen etc.

În cele ce urmează, atenția va fi concentrată pe cazul războiului din Ucraina, ca principal eveniment declanșator de criză umanitară din anul 2022.

2. Războiul din Ucraina

Războiul din Ucraina este unul dintre evenimentele catastrofale ce impun folosirea termenului *permacriză*, generând și fiind contemporan cu alte crize care au sporit percepția insecurității, au prelungit-o și au accentuat-o.

Această abordare este motivată de faptul că războiul *per se* constituie o amenințare la adresa securității umane: toate dimensiunile sale sunt afectate atât din punct de vedere obiectiv (distrugerii și victime), cât și la nivelul percepției și reprezentărilor psihosociale ale indivizilor umani (securitatea umană înseamnă și supraviețuire, asigurarea mijloacelor de trai și respectarea demnității persoanei).

Contextul impune ca analiza să includă două secțiuni: pe de o parte, examinarea situației refugiaților și persoanelor dislocate intern din Ucraina, iar pe de altă parte, situația din țările de destinație și/sau de tranzit ale refugiaților. De asemenea, fiecare secțiune va aborda atât dimensiunea obiectivă a crizei (bazată pe analiza datelor statistice referitoare la mișcarea populației și efectele războiului), cât și dimensiunea subiectivă (percepția și reprezentarea psihosocială a diverselor aspecte legate de război).

2.1. Efectele războiului asupra populației din Ucraina

Până la începutul anului 2022, Ucraina a constituit o țară de destinație și de tranzit pentru migrații internaționale (McAuliffe and Triandafyllidou 2022), însă declanșarea războiului de către Rusia a dat naștere unui flux masiv de refugiați din Ucraina către țările vecine, concomitent cu derularea unei crize umanitare, a efectelor pandemiei de Covid-19 și ale crizei economice. Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a urmărit și acționat în criza umanitară declanșată încă din anul 2014 în estul țării, înregistrând peste 10.000 de morți, nenumărați răniți și milioane de persoane dislocate intern sau care au nevoie de asistență umanitară (WHO 2022a). Pe lângă această criză, Ucraina, la momentul declanșării atacului rus, se afla pe locul 19 în lume ca număr de cazuri de infectări cu SARS-CoV-2, pe locul 16 ca număr de decese și avea doar 35% din populație complet vaccinată împotriva bolii (WHO 2022b). În cazul crizei economice, este vorba atât despre pierderile economice de peste 280 de miliarde de dolari înregistrate în perioada 2014-2020 (Băhnăreanu 2022, 10), cât și despre contracția economică de 3,8% din 2020, urmată de o creștere de 3,4% în 2021, când economia părea că își revine după pandemie (Torkington 2022). La aproape un an de la declanșarea războiului, Ucraina a înregistrat un declin economic de peste 30%, iar perspectivele sunt destul de sumbre (Băhnăreanu 2023).

Aceste crize suprapuse au fost secondate în 2022 de peste 7,8 milioane de refugiați din Ucraina înregistrați în țările europene până la finalul anului și de peste 5,9 milioane de persoane dislocate intern (UNHCR 2022a). Evoluția fluxului de refugiați a fost rapidă: în primele două săptămâni ale războiului, aproximativ 5% din populația Ucrainei a părăsit țara (în anul 2021, totalul populației era de peste 43 milioane de persoane), un număr comparabil cu cel al traversărilor ilegale de frontieră spre țările UE înregistrat de Frontex pe parcursul anului 2015, considerat an de vârf al crizei europene a refugiaților și migranților ilegali (figura nr. 12).

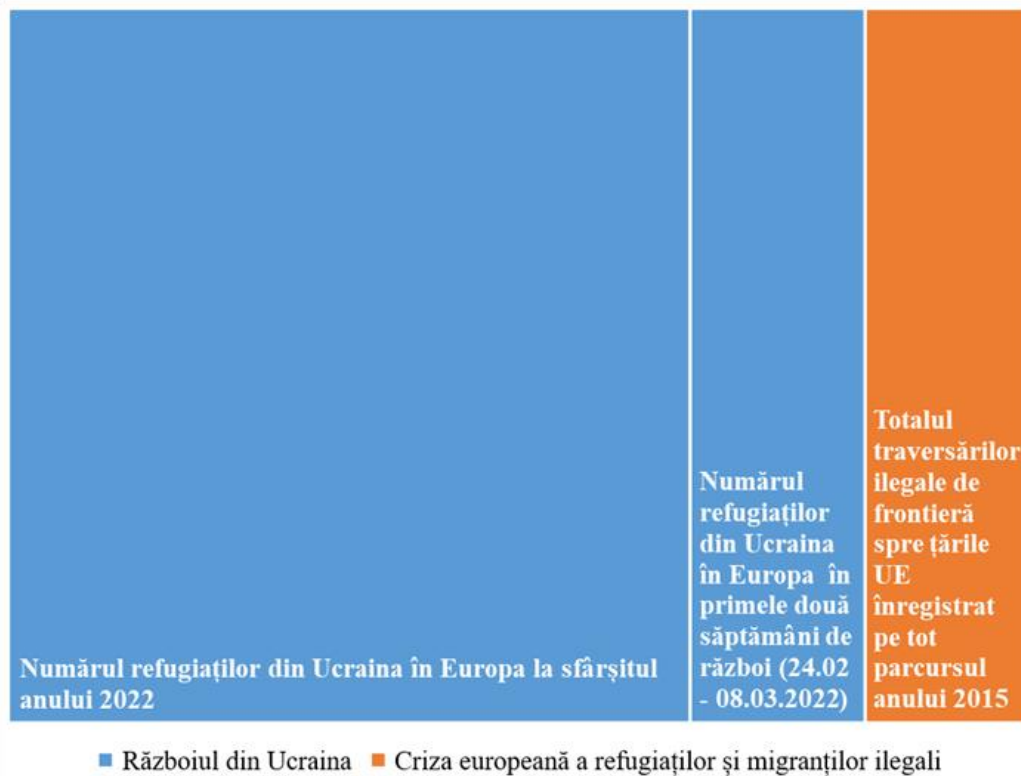

Figura nr. 12. Comparație între numărul refugiaților din Ucraina înregistrați în primele două săptămâni de război (UNHCR 2022b), cel înregistrat la sfârșitul anului 2022 (UNHCR 2022a) și numărul traversărilor ilegale de frontieră spre țările UE înregistrat pe parcursul anului 2015 (FRONTEX 2023)

Orice război determină apariția fluxurilor de refugiați și de persoane dislocate intern, însă modul de operare al forțelor ruse a accentuat mișcarea populației, deoarece a fost și este urmărită lovirea țărilor civile într-un efort de distrugere a rezistenței ucrainene și de depopulare a zonelor vizate pentru a fi ocupate. Aceste afirmații sunt

susținute de datele furnizate de organizațiile internaționale referitoare la numărul victimelor civile și al facilităților medicale distruse, comparate cu aceleași date extrase pentru cazul intervenției militare a Rusiei în Siria (figura nr. 13). De reținut că acest tip de atacuri sunt interzise de dreptul internațional umanitar și, dacă sunt confirmate de instituțiile internaționale, constituie crime de război.

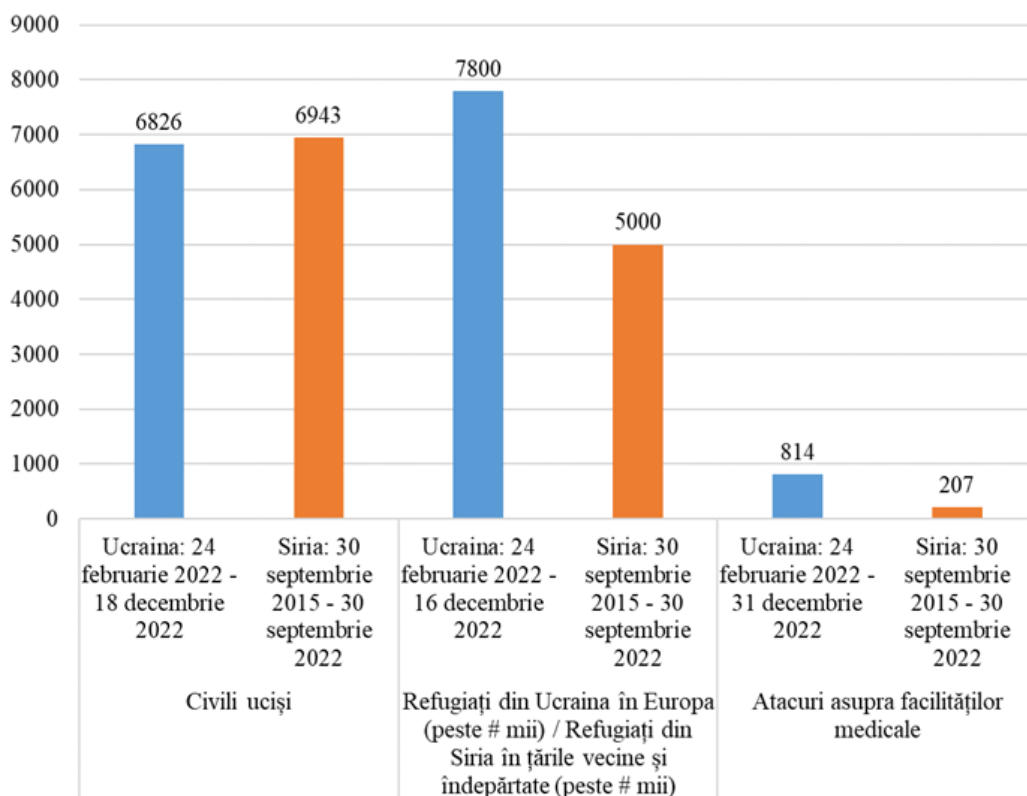

Figura nr. 13. Efectele acțiunilor forțelor militare ruse: comparație între primul an de război în Ucraina și cei șapte ani de război în Siria⁵⁹

În cazul războiului din Ucraina, în zece luni, numărul total al victimelor civile ucise este comparabil cu cel al victimelor civile ucise în Siria de către forțele ruse în decurs de șapte ani, semnificând o orientare către beligeranța ce sfidează legislația internațională în

⁵⁹ Comparația este realizată pe baza datelor preluate din raportările Înalțului Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați și Organizației Mondiale a Sănătății [civili uciși în Ucraina (OHCHR 2022), numărul refugiaților din Ucraina înregistrați în țările europene (UNHCR 2022a), atacuri asupra facilităților medicale în Ucraina (WHO 2023)], ale Rețelei Siriene pentru Drepturile Omului [civili uciși în Siria și atacuri asupra facilităților medicale (The Syrian Network for Human Rights 2022)] și ale Comitetului Internațional al Crucii Roșii [refugiați din Siria în țările vecine și îndepărtate (ICRC 2023)].

materie de război⁶⁰. În ceea ce privește atacurile asupra facilităților medicale, în aceleași perioade de timp, valoarea indicatorului este de aproape patru ori mai mare în cazul Ucrainei decât în cel al Siriei, iar dacă urmărim indicatorii referitori la numărul morților și răniților în atacurile asupra facilităților sanitare, se observă aceeași tendință îngrijorătoare: 101 morți și 136 răniți în zece luni de război în Ucraina și 198 morți și 411 răniți în șapte ani de război în Siria (WHO 2023).

Pe lângă aceasta, Ucraina se confruntă și cu problema dislocării forțate a populației în Rusia. Este vorba despre peste 2,8 milioane de persoane, dintre care peste 6 mii sunt copii (Khoshnood, și alții 2023, 5), ceea ce înseamnă încălcarea de către Rusia a articolelor 49 și 50 din a IV-a *Convenție de la Geneva privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război* (12 august 1949). În viziunea rusă nu este vorba despre violarea acestor două articole, ci despre evacuarea populației din zonele de război, însă un raport elaborat de Școala Yale pentru Sănătate Publică sub egida Departamentului de Stat al SUA documentează transferul din Ucraina al copiilor între 4 luni și 17 ani către cel puțin 43 de tabere și alte stabilimente din Crimeea și Rusia, începând cu februarie 2022 (*Ibidem*). Scopul pare a fi reeducarea politică a copiilor și plasarea în adopție a celor care sunt declarați orfani de către autoritățile ruse. Există dovezi că cea mai mare parte a părinților au fost constrânși să își dea acordul pentru transferul copiilor, unora fiindu-le ignorat chiar și dezacordul, iar returnarea copiilor din cel puțin patru astfel de tabere a fost suspendată, fiind invocată situația conflictuală din Ucraina (*Ibidem*). Deportarea civililor constituie o crimă de război, ceea ce, la începutul anului 2023, a determinat Curtea Penală Internațională să emită mandate de arestare pe numele lui Vladimir Putin și al Mariei Alekseyevna Lvova-Belova, comisarul prezidențial pentru drepturile copiilor în baza *Statutului de la Roma* (International Criminal Court 2023).

Efectele depopulării masive a Ucrainei, ale deturnării forței de muncă și a capacității de producție către efortul de război, precum și ale distrugerii infrastructurii critice se văd în criza economică cu care țara se confruntă, pe lângă război și criză umanitară. La nivel național, cel puțin o treime a populației ocupate și-a pierdut locul de muncă, în timp

⁶⁰ Acest subiect este analizat într-un cadru mai larg în „Crize suprapuse: între obiectivitatea indicatorilor statistici și dramatismul crizei umanitare”, în *Colocviu Strategic*, nr. 1(209)/2023, pp. 5-9, DOI: 10.53477/1842-8096-23-01.

ce, în zonele de luptă, procentul crește la 50% - cea mai dramatică situație a fost înregistrată în primele luni ale războiului, mai târziu fiind posibilă reluarea muncii, dar cu reducerea salariilor (Rating Lab 2023, 5). În plus, inflația a crescut de la 10,7% în februarie 2022 la 26,6% în decembrie 2022 (O’Hanlon, Stelzenmüller și Wessel, Ukraine Index 2023).

Atacurile forțelor ruse au distrus, pe lângă facilități medicale și educaționale, peste 30% din rețeaua de electricitate și o parte importantă a surselor de apă, ceea ce sporește riscul de răspândire a bolilor infecțioase (International Rescue Committee 2023). De asemenea, rezervele de hrană și de medicamente sunt serios afectate nu doar în regiunile în care se desfășoară operațiile militare, ci în întreaga țară.

Analizând motivele părăsirii Ucrainei, un studiu realizat de Agenția UE pentru Azil, Organizația Internațională pentru Migrație și Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică identifică evitarea posibilelor acțiuni militare (53%) și atacurile militare în sine (49%) drept principale cauze ale plecării ucrainenilor din țară. La distanță de peste zece procente, se află privarea de nevoile de bază (hrană, apă, locuință – 33%), teama de a deveni o țintă (32%), teama de violență sexuală sau de gen (30%), teama de tortură sau pedeapsă (21%), șomaj/sărăcie (20%), distrugerea locuinței (9%), evacuarea organizată de către autorități (6%), teama de a fi forțat/forțată să folosească arme (5%) etc. (EUAA, IOM și OECD 2022, 18).

Chiar dacă amploarea crizei umanitare este de proporții foarte mari, ceea ce înseamnă expunere la evenimente traumatice și stres, rezistența ucrainenilor, în ansamblu, pare a fi totuși la cote maxime. Pregătirea lor în această direcție a început în mod formal în iulie 2021, când a fost adoptată *Legea referitoare la bazele rezistenței naționale*, document cu originea în *Resistance Operating Concept*, propunere explorată de Comandamentul pentru Operații Speciale din Europa (SOCEUR) pentru descurajarea și apărarea țărilor baltice în cazul unei invazii ruse. Conform lui Otto C. Fiala, cel care a dezvoltat ulterior acest concept, de peste un deceniu, Vladimir Putin pune sub semnul întrebării legitimitatea istorică a statului ucrainean prin narative manipulative, precum: ucrainenii și rușii sunt „un popor”, Ucraina a ocupat ilegal teritoriul ancestral rus, granița ce separă Rusia de Ucraina a fost trasată greșit de „bolșevicii postrevoluționari” etc. (Fiala 2022). Fiala consideră că, deși Putin a reușit să destabilizeze Ucraina și să

împiedice aderarea la NATO prin *proxy*-urile din Donbas și Crimeea, el nu a reușit să realizeze controlul rus asupra țării și nici să o îndepărteze de UE și NATO, astfel că a decis să folosească toată forța sa militară în așa-numita „operație specială” (*Ibidem*). Pe parcursul războiului, planificatorii ruși s-au lovit de puternica rezistență ucraineană, ceea ce, în termeni generali, constituie un factor care sprijină planificarea apărării și contribuie la descurajarea adversarului.

La baza rezistenței ucrainene se află o identitate națională puternică a cărei dezvoltare a fost impulsionată la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea și a culminat în perioada imediat următoare căderii Uniunii Sovietice, când Ucraina a căutat distanțarea de Rusia, definind-o ca „celălalt”, în baza diferențelor de limbă, istorie și cultură (*Ibidem*). Începând cu 2019, când Volodimir Zelenski a devenit președintele țării, Ucraina și-a format în mod intenționat o identitate națională consolidată bazată pe identificarea cu Occidentul, prin legături din ce în ce mai strânse cu NATO și UE și prin respingerea încercării de (re)dominație a Rusiei.

Așadar, înainte de 24 februarie 2022, rezistența era pregătită nu doar în mod informal, în plan psihosocial, dar și în mod formal, prin legea adoptată în 2021 care a stabilit temeiul legal pentru dezvoltarea Forțelor de Apărare Teritorială, a mișcării de rezistență și a unui sistem pentru rezistența societală generală în fața unui ocupant (*Ibidem*) (Ukrainian Security and Cooperation Center 2021).

Componenta psihosocială a rezistenței ucrainene poate fi ilustrată prin analiza datelor furnizate de sondajele de opinie ce au fost realizate în această țară anul trecut. În perioada 8-28 noiembrie 2022, autorii „Raportului München 2023 privind securitatea” (*Munich Security Report 2023*) au reușit să coordoneze cercetarea pe teritoriul Ucrainei aflată în război, fiind culese date asupra preferințelor geopolitice, scenariilor referitoare la viitorul războiului, aranjamentelor de securitate postrăzboi preferate, opiniilor referitoare la răspunsul la invazia rusă al diferitelor țări și organizații. Raportul evidențiază unitatea și reziliența ucrainenilor în fața agresiunii ruse, precum și orientarea occidentală fără echivoc a acestora (Bunde, Eisentraut și Knapp, și alții 2023, 21). Figura nr. 14 indică opțiunea pentru luptă a ucrainenilor indiferent de scenariile de evoluție a războiului, în timp ce figura nr. 15 arată că majoritatea covârșitoare doresc să trăiască într-o

lume configurată conform regulilor europene, în timp ce China și Rusia sunt respinse de peste 90% dintre respondenți.

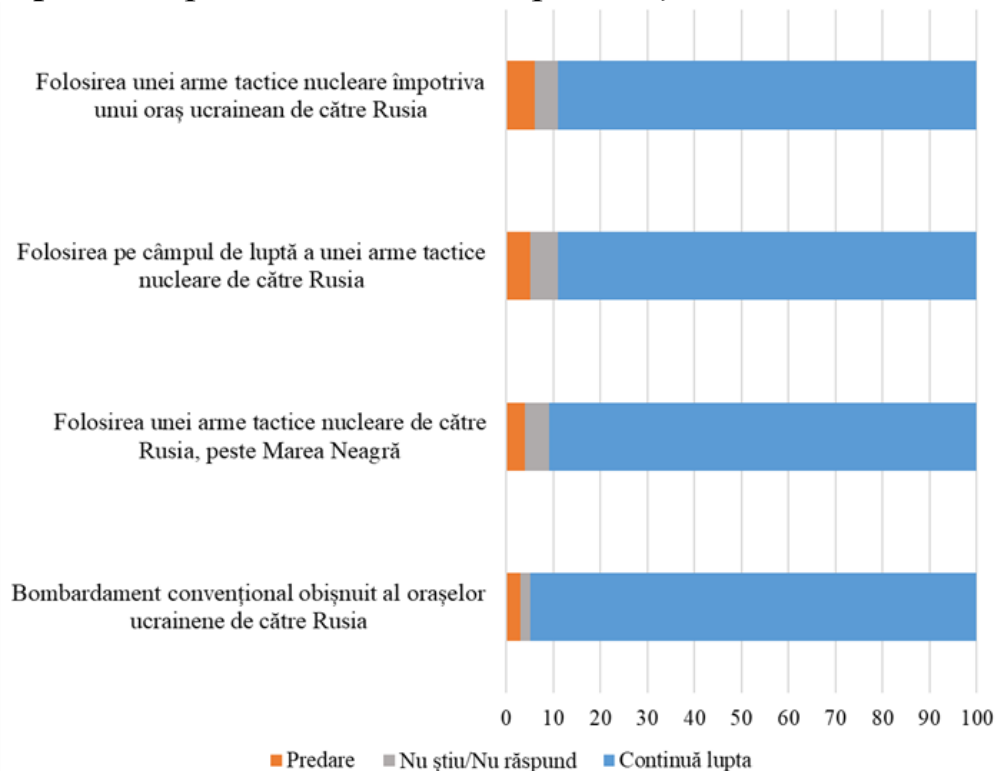

Figura nr. 14. Evaluarea situației de către ucraineni: continuarea luptei sau predarea în funcție de diferite scenarii (%) (*Ibidem*, 60)

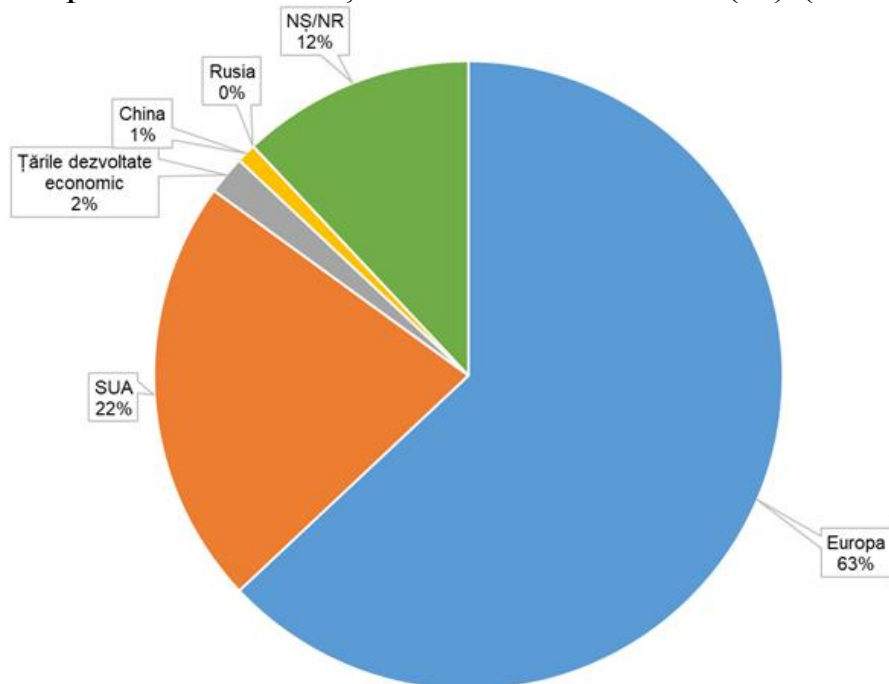

Figura nr. 15. Răspunsul la întrebarea „Ați prefera să trăiți mai degrabă într-o lume cu reguli internaționale configurate de...?” (*Ibidem*, 58)

Continuarea luptei în detrimentul predării este preferată chiar și în scenariile în care Rusia folosește o armă tactică nucleară. Această opțiune poate fi corelată cu răspunsul la întrebarea din figura nr. 15 care dezvăluie identitatea națională ucrainenilor strâns legată de valorile occidentale, fie că sunt europene sau americane.

Explorând în profunzime evoluția profilului psihoemoțional al ucrainenilor pe timpul războiului, *Grupul Sociologic Rating* din Ucraina a realizat 21 de valuri de cercetare a opiniei publice încă din primele zile ale invaziei și până în februarie 2023⁶¹. Analiza datelor culese arată că, în ciuda șocului, confuziei, nesiguranței și nepregătirii ce au caracterizat reacțiile ucrainenilor obișnuiți, credința în victorie a fost puternică încă de la început și a crescut semnificativ până la sfârșitul anului 2022 (figura nr. 16).

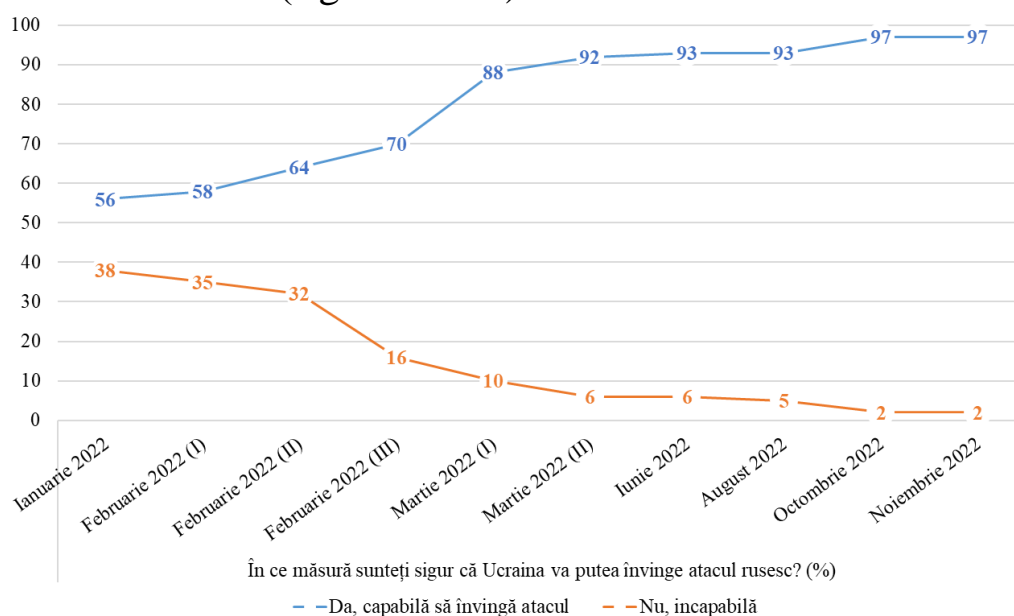

Figura nr. 16. Evoluția încrederii publicului ucrainian în victorie (Rating Lab 2023, 8)

Respondenții au dezvăluit un profil caracterizat de consolidarea stimei de sine (valoarea indicatorului este de 1,5 ori mai mare decât în

⁶¹ Mai multe despre aspectele metodologice în raportul *Comprehensive Research: How the war changed me and the country. Summary of the year* (Rating Lab 2023). Este important de subliniat faptul că eșantionul a fost selectat din întreaga populație a Ucrainei de peste 18 ani din toate regiunile, exceptând teritoriile ocupate temporar (Crimeea și Donbas), precum și cele fără conexiune la date mobile la momentul respectiv. În plus, dat fiind că analiza de față este dedicată evenimentelor anului trecut, voi face trimitere doar la datele culese până la sfârșitul anului 2022.

2021), mândrie față de Ucraina (75%), scăderea fricii (11% în august 2022 și 16% în august 2021) și creșterea încrederii în Ucraina (75% în august 2022 și 34% în august 2021) și în instituțiile statutului (97% în Forțele Armate și 90% în președinte), în ciuda deteriorării situației financiare (două treimi dintre respondenți), a prevalenței emoțiilor negative asupra celor pozitive (tristețea și furia prevalează în fața bucuriei și inspirației) și a creșterii neîncrederii în oameni (83% dintre respondenți cred că ar trebui să fie atenți în relațiile cu ceilalți oameni). Alături de aceste evoluții, ca și Raportul analizat anterior, studiul ucrainean arată consolidarea identității naționale și corelarea acesteia cu identificarea drept europeni (figura nr. 17).

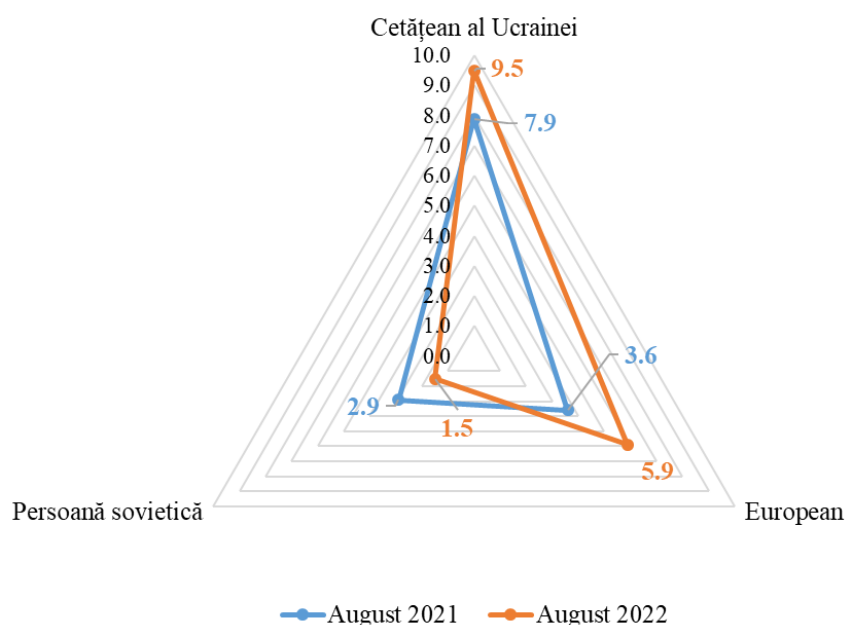

Figura nr. 17. Evoluția identității ucrainene⁶² (*Ibidem*, 11)

Studiul arată și că una dintre principalele consecințe directe ale invaziei ruse a fost creșterea reprezentării Rusiei ca agresor (93% dintre respondenți) și a orientării către UE și NATO (figura nr. 18), ca garanți ai securității economice, respectiv ai celei militare (*Ibidem*).

⁶² Autoidentificare (medie punctaj răspunsuri): „În ce măsură vă identificați... de la 0 la 10, unde 0 – Nu mă identific deloc și 10 – Mă identific complet”.

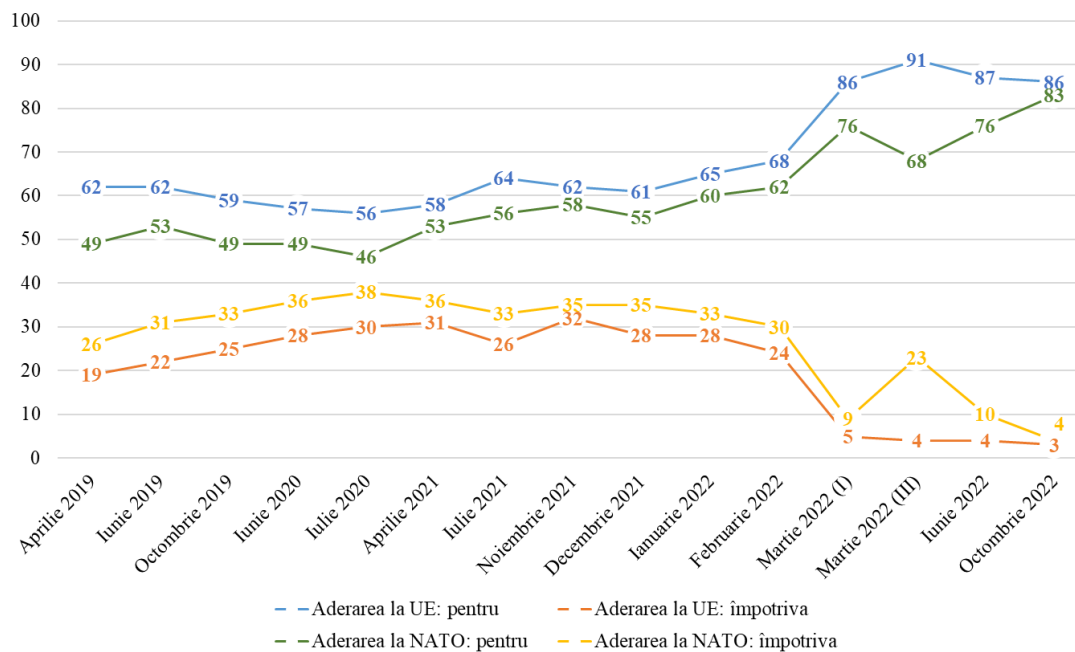

Figura nr. 18: Evoluția orientării europene și euroatlantice
(*Ibidem*, 24)

Dacă dorința de aderare la UE se află în creștere încă din primele zile ale războiului, după o lungă perioadă de stagnare la o medie de aproape 55% (indicatorul este măsurat încă din 2013, iar media am calculat-o pentru perioada decembrie 2013 – ianuarie 2022, pentru a reflecta o tendință existentă pe termen lung), în cazul aderării la NATO, se observă o scădere în luna martie ce poate fi asociată cu întârzierea furnizării de armament (*Ibidem*) și cu neîndeplinirea dorinței ucrainenilor de a institui interdicția aeriană la nivelul țărilor NATO (NATO 2022).

În ansamblu, starea psihoemoțională a populației din Ucraina arată stagnarea vitalității în ansamblu (indicele vitalității) și o foarte ușoară scădere în luna iunie a stabilității psihologice (indicele stabilității psihologice) și a sănătății fizice (indicele sprijinului pentru sănătatea fizică), deși, în ansamblu, valorile depășesc mijlocul indicelui (figura nr. 19).

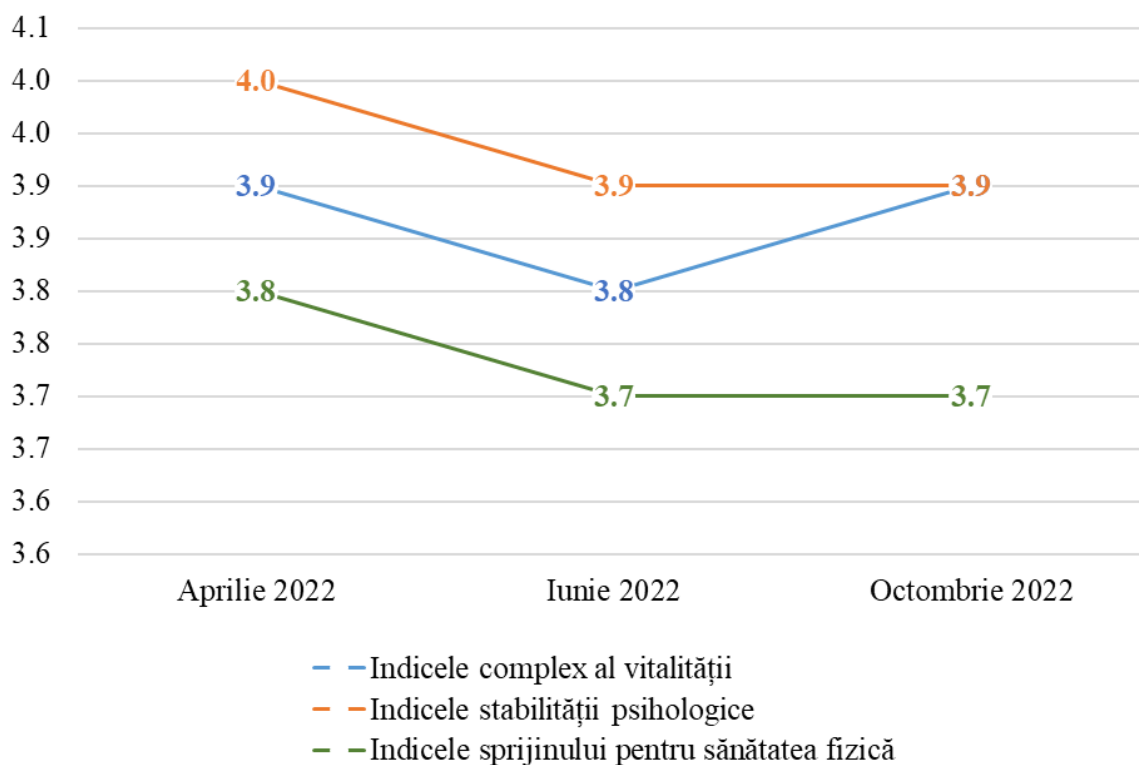

Figura nr. 19. Dinamica stării psihoemoționale a ucrainenilor
(Rating Lab 2023, 30)

Scăderea înregistrată de toți indicii în luna iunie 2022 poate fi corelată atât cu reducerea accesului la serviciile de bază pentru populație, cât și cu așteptările vis-à-vis de durata războiului: procentul celor care credeau că războiul se va încheia în câteva luni cu o victorie a Ucrainei a scăzut de la 31% în martie 2022 la 25% în iunie 2022, iar al celor care credeau că se va termina într-o perioadă de peste șase luni (6 luni – 1 an și peste 1 an) a crescut dramatic de la 20% în martie 2022 la 57% în iunie 2022 (Rating Lab 2023, 9). Aici se adaugă și pierderea sau potențiala pierdere a celor dragi, precum și separarea sau potențiala separare de familie și grupul primar. Separarea de familie este mai pregnantă în regiunile estice și sudice ale Ucrainei (38%, respectiv 32% dintre respondenți), acolo unde se desfășurau cele mai intense lupte și de unde provine o mare parte a refugiaților și a persoanelor dislocate intern.

Totuși, trebuie menționat faptul că începând cu 28 februarie 2022 și până la începutul anului 2023, au fost consemnate peste 10,2 milioane de traversări de frontieră spre Ucraina, adică peste jumătate din numărul

total de ieșiri din aceeași perioadă, cu mențiunea că poate fi vorba despre traversări multiple (UNHCR 2023). Majoritatea repatriaților sunt femei din grupa de vârstă 25-45 ani și, din totalul acestora, cei mai mulți nu și-au manifestat intenția de a părăsi rezidența din nou, în viitor (EUAA, IOM și OECD 2022, 40-41). Printre principalele motive identificate pentru întoarcere sunt reunificarea familiei, proprietatea și cazarea gratuită, dar și reprezentarea locului primar de rezidență ca fiind cel mai sigur și un puternic simț al comunității și identității (*Ibidem*, 43 și 52).

Așadar, încercările Rusiei de a înfrânge rezistența ucraineană prin atacuri repetate asupra civililor și infrastructurii civile (figurile nr. 11 și 13), masacre regionale (Bucha, Izium, Herson), dar și prin deportările și campaniile de dezinformare din ultima perioadă (figura nr. 7) și efectele războiului asupra economiei (figurile nr. 4 și 8) și societății în ansamblu (figurile nr. 5 și 19), ce constituie factori de stres, nu au avut succes. Societatea ucraineană resimte efectele permacrizei (figurile nr. 2-10), însă războiul a consolidat identitatea și solidaritatea ucraineană și a încheșat și dezvoltat curentele pro-UE și pro-NATO, simultan cu accentuarea diferenței dintre „eu-l” ucrainean și „celălaltul” reprezentat de Rusia (figurile nr. 15-19). În consecință, deși în ceea ce privește dimensiunea obiectivă, datele arată că războiul din Ucraina, însoțit de celelalte crize internaționale, a accentuat criza umanitară din această țară, analiza dimensiunii subiective relevă o atitudine pozitivă a societății ucrainene, orientată spre victorie și o adaptare definită prin reprezentarea războiului ca un fundal pe care viața continuă să se desfășoare.

2.2. Efectele războiului asupra societăților europene

Cea de-a doua secțiune a analizei dedicată Ucrainei este orientată spre dimensiunile obiectivă și subiectivă ale impactului războiului asupra țărilor europene. Dimensiunea obiectivă include, în principal, analiza indicatorilor referitori la mișcarea populației, iar cea subiectivă urmărește percepția europenilor referitoare la război și refugiați, într-o abordare menită să identifice modul în care situația din Ucraina a accentuat sau nu insecuritatea percepută de către aceștia.

Declanșarea războiului a pus din nou țările europene în fața unui flux masiv de refugiați, din păcate comparabil cu cel înregistrat pe

timpul Celui de-Al doilea Război Mondial. Figura nr. 20 ilustrează distribuirea pe țări europene și nu numai a refugiaților din Ucraina.

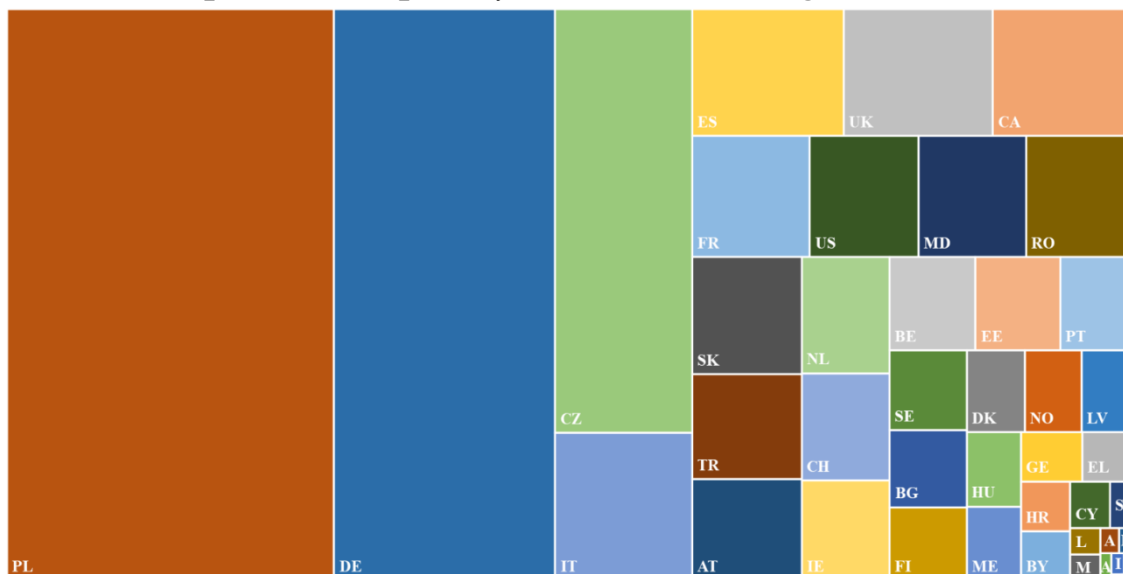

Figura nr. 20. Numărul de refugiați din Ucraina înregistrați în țările lumii⁶³ în perioada 24 februarie 2022 – 31 ianuarie 2023, conform statisticii realizate de Brookings Institution (O’Hanlon, Stelzenmüller și Wessel, Ukraine Index 2023)

Cel mai mare număr de refugiați din Ucraina a fost înregistrat în țara vecină Polonia (peste 1,5 milioane de persoane la sfârșitul lunii ianuarie 2023, reprezentând 4,14% din populația țării gazdă), cu care Ucraina are relații istorice tumultuoase, dar de care este unită prin apartenența la grupul popoarelor slave. Germania este următoarea țară de destinație (peste 1 milion de refugiați în ianuarie 2023, adică 1,27% din populația țării gazdă), fiind în proximitate și găzduind o numeroasă diasporă ucraineană (figura nr. 21). Alte țări care au consemnat peste 100.000 de refugiați din Ucraina la sfârșitul lui 2022 sau începutul lui 2023 sunt Republica Cehă (peste 480.000), Italia (circa 170.000), Spania (peste 160.000), Marea Britanie (peste 150.000), Canada (circa 150.000), Franța (aproape 120.000), SUA (peste 110.000), Republica Moldova (peste 108.000), România (peste 108.000) și Slovacia (peste 107.000) (*Ibidem*), în ciuda faptului că, cel puțin în țările vecine,

⁶³ Abrevierile denumirii țărilor sunt preluate din „Anexa A6. Codurile țărilor și teritoriilor. Situația la 27.02.2020” a documentului european „Ghid de redactare interinstituțional” (Uniunea Europeană 2022).

numărul refugiaților din Ucraina care au traversat frontiera de stat către acestea a fost, în unele cazuri, chiar și de peste 30 de ori mai mare. Un astfel de caz este România, unde au intrat peste 3,4 milioane refugiați din Ucraina de la începutul conflictului și până la sfârșitul lui ianuarie 2023 (Poliția de Frontieră Română 2023). Cea mai mare parte a cetățenilor ucraineni au ales să își continue drumul către alte țări europene, cât mai departe de război sau acolo unde îi așteptau rude și prieteni ori condiții de trai reprezentate ca fiind mai bune. De exemplu, în România, la data de 29 ianuarie 2023 erau înregistrate doar 4.398 cereri de azil și erau emise 110.841 permise de ședere pentru beneficiarii protecției temporare (Ministerul Afacerilor Interne 2023).

În ansamblu, principalele motive pentru alegerea unei țări de destinație au fost identificate ca fiind oportunitățile de muncă (50%), familia și/sau prietenii (47%), beneficiile și sprijinul (23%) și limba vorbită (20%) (EUAA, IOM și OECD 2022, 21). Se observă că existența unei diaspore semnificative în țara respectivă constituie un factor ce a creat premise pozitive și a sprijinit alegerea și acomodarea refugiaților (figura nr. 21).

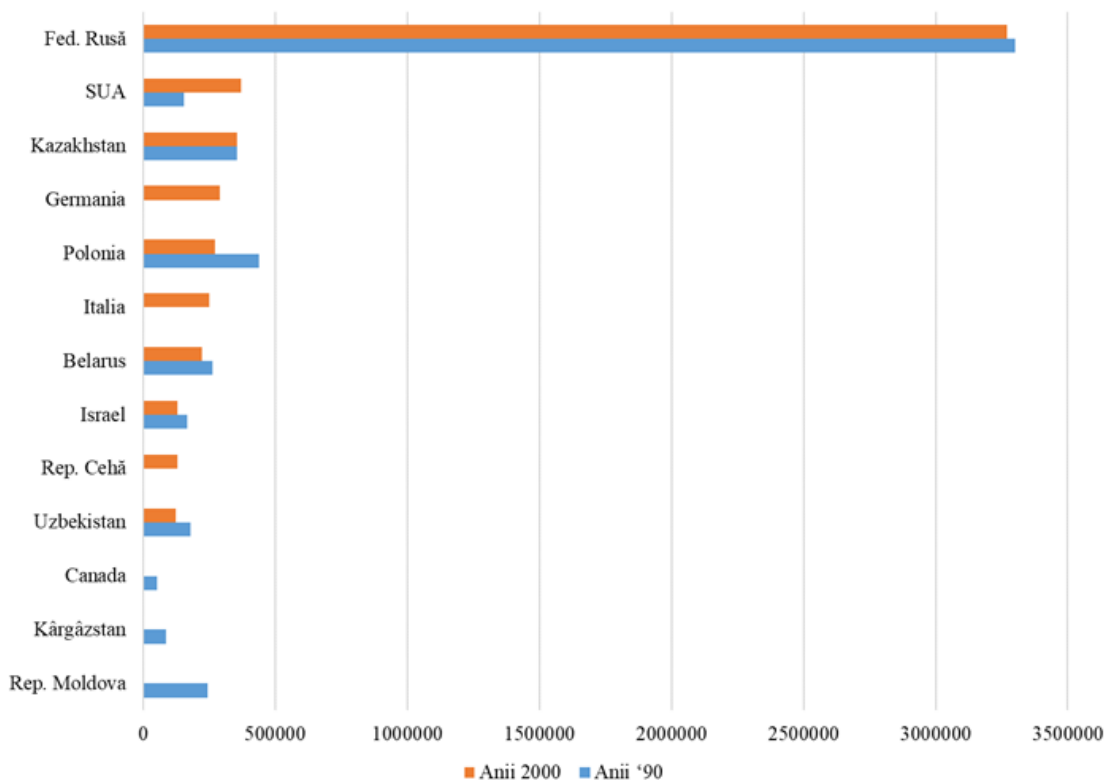

Figura nr. 21. Primele 10 țări care au înregistrat cea mai numeroasă diasporă ucraineană înregistrată în anii '90 și 2000 (Lapshyna 2022)

După destrămarea URSS, peste 6 milioane de ucraineni au emigrat din cauza nivelului scăzut de trai și al frustrărilor de natură politică. Din figura de mai sus reiese că peste jumătate dintre imigranții ucraineni s-au îndreptat către Federația Rusă, în timp ce cealaltă parte s-au orientat în anii următori în principal către SUA, Kazahstan, Germania, Polonia și Italia (Lapshyna 2022). Refugiații din Ucraina au fost primiți în țările europene și dincolo de continent, fiindu-le oferită asistență atât prin mecanisme naționale, cât și internaționale (ONU, UE, organizații neguvernamentale), însă, mai mult de atât, populația țărilor gazdă i-a primit cu solidaritate.

Realizând din nou o comparație cu criza europeană a refugiaților și migranților ilegali, se observă că aceste mecanisme instituționale și psihosociale nu au funcționat eficient nici în 2015, nici în anii următori. Mecanismele instituționale au funcționat parțial în gestionarea crizei din 2015, un exemplu fiind Mecanismul de Protecție Temporară al UE care, deși exista încă din 2001, nu a fost folosit decât în cazul refugiaților din Ucraina, deși scopul său principal este tocmai de a oferi protecție imediată și temporară persoanelor strămutate din țări extracomunitare, atunci când sistemul de azil al UE nu poate gestiona un flux mare de persoane.

Solidaritatea populației este explicabilă prin însăși definiția conceptului, deoarece Ucraina nu doar că aparține spațiului european, dar, mai important, există percepția generală a comunității de interese, idei, credințe, sentimente și opinii ce au generat un mod unitar de acțiune atât în interiorul comunităților gazdă față de refugiați, cât și între acestea și refugiați, ca membri ai unei societăți europene. În cazul crizei din 2015, nivelul de mobilizare generală a europenilor a fost cu mult sub cel din 2022, existând, în principal, percepția unei diferențe culturale pregnante față de refugiații și migranții din Asia și Africa. De altfel, aceste diferențe, precum și potențialele pericole reprezentate de numărul mare de migranți (boli, criminalitate etc.), dar și costurile sociale ridicate pentru gestionarea crizei, au fost folosite în discursurile naționaliste și de extremă dreapta, respectivele formațiuni politice înregistrând o creștere a popularității (cazul Fidesz din Ungaria sau

Partidul Adunarea Națională din Franța), iar unele dintre țările de destinație, un declin al democrației. În toamna lui 2015, imigrația era principala preocupare la nivel național (38%), după șomaj (40%), iar la nivel european era considerată cea mai importantă problemă cu care se confrunta Uniunea la acel moment (58%) (European Commission 2016). În momentul declanșării războiului și a fluxului de refugiați din Ucraina, situația era mult diferită: imigrația era reprezentată ca problemă la nivel național de doar 8% dintre respondenți, în timp ce ca problemă la nivelul Uniunii de 22% dintre aceștia (European Commission 2022a).

În ansamblu, sentimentele proucraineni sunt rezultat al percepției similitudinii valorilor populației Ucrainei cu cele ale celorlalte populații europene. Sondajele de opinie realizate de Comisia Europeană arată că peste 70% dintre cetățenii europeni intervievați consideră că Ucraina este parte a familiei europene (figura nr. 22).

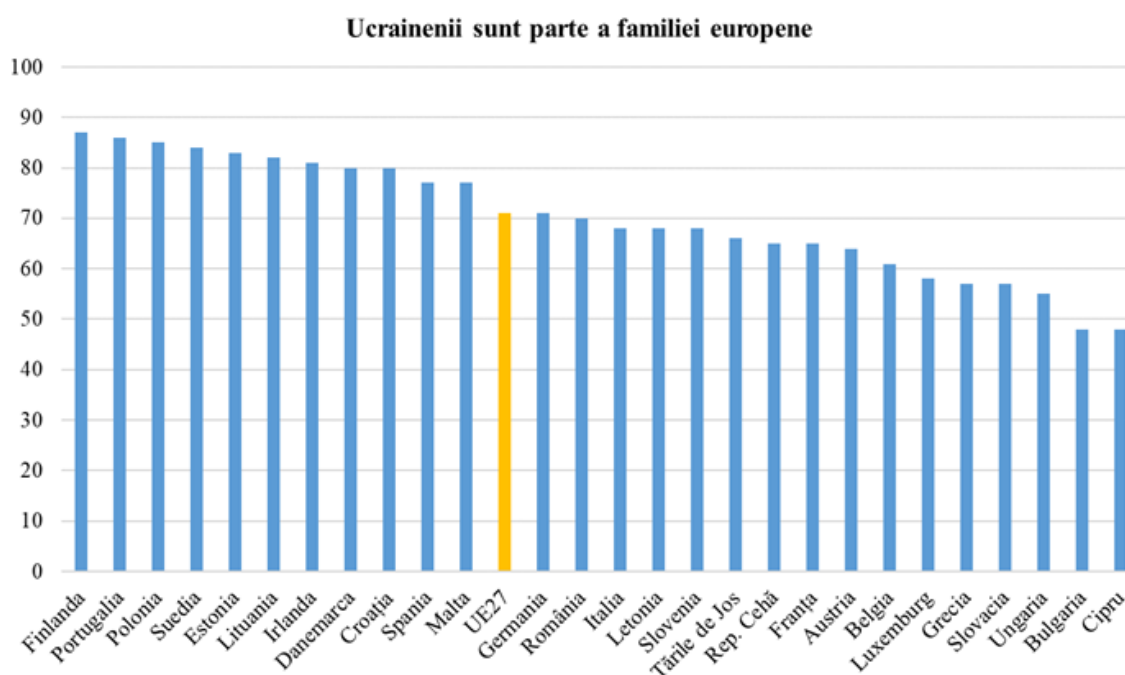

Figura nr. 22. Răspunsul la întrebarea „Q3. Cât de mult sunteți de acord sau nu cu următoarea afirmație:...” (%; „Acord”, total) (European Commission 2022b, 12)

Țările nordice și două țări baltice depășesc, în general, media europeană în reprezentarea ucrainenilor ca societate europeană, în timp ce țări în care orientarea politică este filorusă, au o atitudine moderată (Ungaria, Bulgaria și Cipru). O distribuție similară a acordului se regăsește în răspunsul la întrebarea referitoare la simpatia față de ucraineni și cea referitoare la posibilitatea ca Ucraina să se alăture UE atunci când este pregătită (*Ibidem*, 11 și 13). În ceea ce privește responsabilitatea pentru declanșarea războiului, majoritatea respondenților au indicat autoritățile ruse (figura nr. 23), dar făcând, totuși, distincția între conducerea rusă și poporul rus (72% la nivelul UE27). Cu toate acestea, există țări în care sub 50% dintre cei intervievați nu cred că autoritățile ruse, în primul rând, sunt responsabile pentru actuala situație: Bulgaria și Cipru.

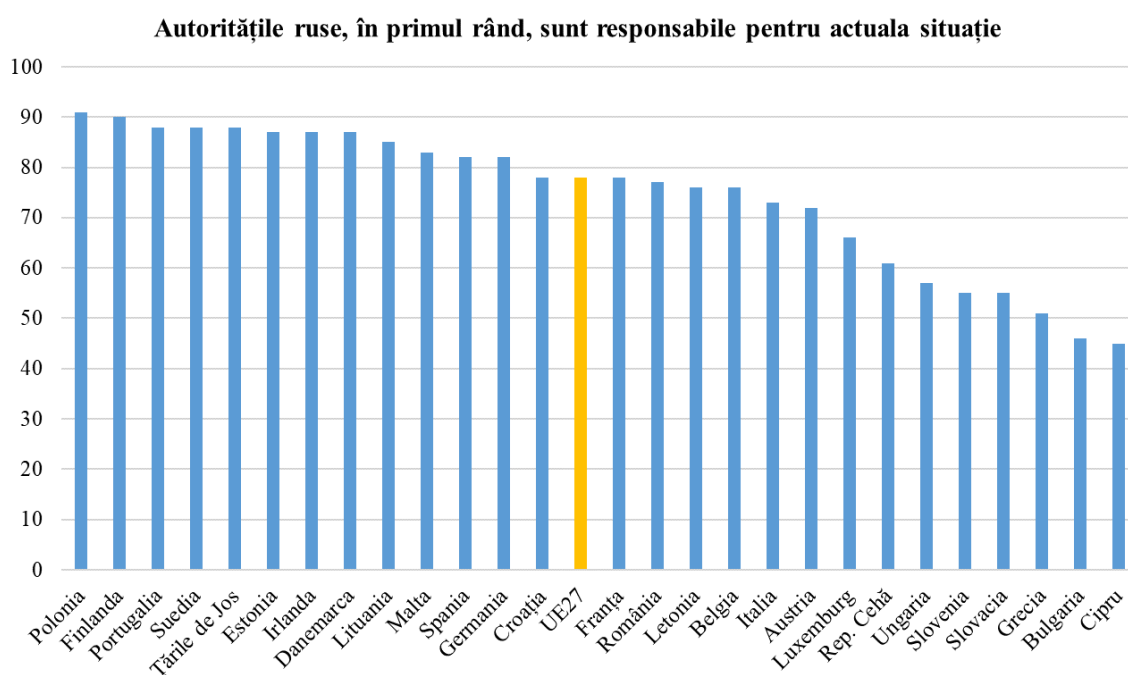

Figura nr. 23. Răspunsul la întrebarea „Q3. Cât de mult sunteți de acord sau nu cu următoarea afirmație:...” (%; „Acord”, total) (*Ibidem*, 14)

În ceea ce privește impactul războiului asupra vieții celor intervievați, Parlamentul European, prin Unitatea de monitorizare a opiniei publice, a realizat în toamna anului 2022 un eurobarometru în

care este măsurată îngrijorarea cetățenilor europeni față de diverse probleme, atât generale (schimbările climatice, răspândirea bolilor infecțioase, migrație etc.), cât și unele direct corelate războiului din Ucraina (extinderea acestuia și în alte țări, riscul unui incident nuclear, majorarea prețurilor la hrană și energie etc.) (figura nr. 24 – din motive legate de reprezentarea grafică, am ales un eșantion al țărilor UE stabilit pe două criterii: cele mai apropiate, respectiv cele mai îndepărtate de zona de război). La nivelul UE, problemele care provoacă cea mai mare îngrijorare sunt legate de creșterea costului vieții (de exemplu, majorarea prețurilor la hrană și energie – 93%), sărăcia și excluziunea socială (82%), extinderea războiului din Ucraina și în alte țări și schimbările climatice (81% fiecare) (European Parliament 2022). Se observă o nouă creștere a reprezentării migrației ca problemă (70%) comparat cu Eurobarometrul din iarna 2021-2022, înainte de izbucnirea războiului și de diseminarea informațiilor referitoare la potențialele efecte ale acestuia (inclusiv posibila declanșare a unui nou val de migrație ilegală din țările africane, victime colaterale ale războiului din cauza perturbării lanțului de aprovizionare cu alimente). La nivel național, aceste probleme sunt reprezentate diferit, răspândirea bolilor infecțioase (Covid-19 sau așa-numita „variola a maimuței”) fiind cea mai puțin îngrijorătoare problemă.

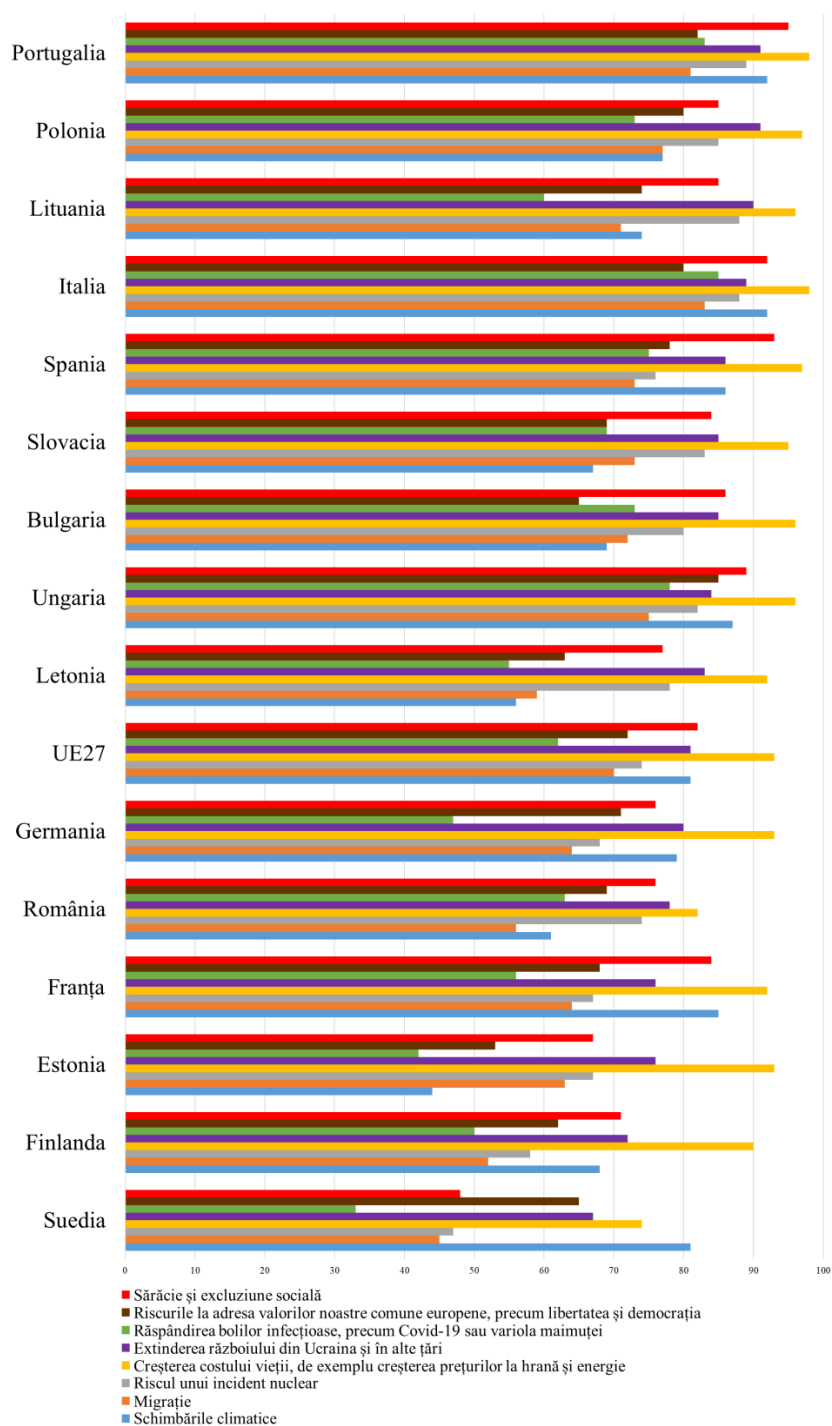

Figura nr. 24. Răspunsul la întrebarea „QA18.1 În ce măsură vă îngrijorează sau nu următoarele probleme vis-à-vis de viața dvs. și a celor apropiați?” (%; „Îngrijorat”, total) (*Ibidem*)

Dacă bunăstarea subiectivă este ilustrată prin percepția și reprezentarea unor riscuri de natură socio-economică ca fiind cele mai importante, teama ca individul să fie victima unui eveniment critic neprecizat este exemplificată prin riscurile asociate unor fenomene

generale, precum schimbările climatice. În plus, un pericol prezent este reprezentat de războiul din Ucraina care, deși este însoțit de mecanisme de adaptare (empatia și solidaritatea față de refugiații ucraineni pot fi considerate asemenea mecanisme într-un astfel de context), determină reprezentarea unor noi riscuri semnificative, precum cel al unui incident nuclear. *În ansamblu, se observă un nivel ridicat al insecurității percepute corelată cu războiul în curs, dar și cu celelalte crize a căror apariție nu a coincis cu acesta, ci sunt mai vechi. Aceasta arată că și societățile europene neafectate direct de război au adăugat un nou factor (spectrul războiului) ce accentuează insecuritatea percepută, prelungesc sentimentul de nesiguranță, fiind astfel afectate de permacriză.*

Concluzii

Interogațiile retorice anunțate în preambulul acestui capitol și-au atins scopul de a descrie și motiva folosirea termenului *permacriză*. Într-adevăr, societatea umană este într-o *permacriză* în care războiul din Ucraina constituie unul dintre cei mai recent factori de stres.

Concluzionând, pot fi sintetizați următorii factori de stres principali ce afectează insecuritatea percepută, accentuând-o și prelungind-o. În acest sens, se poate vorbi despre trei categorii de populații, în funcție de apropierea de epicentrul evenimentelor (Ucraina): populația de pe teritoriul ucrainean, populația țărilor europene de destinație pentru refugiați, alte țări ce resimt efectele războiului și ale sancțiunilor economice impuse Rusiei.

Populația din Ucraina este victima războiului ilegal și brutal provocat de Rusia, dar pentru cei din estul țării, acesta este o realitate încă din anul 2014. Războiul este însoțit de deteriorarea condițiilor și a nivelului de trai, prin distrugeri materiale (locuințe, rețele de aprovizionare cu energie electrică, gaze, apă și căldură, comunicații, transport, facilități educaționale și sanitare, mijloace de producție etc.) și dislocare internă și externă. Corelate acestora sunt creșterea riscului de extindere a bolilor infecțioase, a riscului de deces pentru persoanele cu boli cronice și al tulburărilor de natură psihologică, dat fiind accesul limitat la servicii medicale. De asemenea, despărțirea de cei dragi sau chiar pierderea lor constituie unul dintre factorii care provoacă deteriorarea sănătății mintale atât în cazul adulților, cât mai ales în cazul

copiilor (cum este cel al copiilor deportați de Rusia), stresul posttraumatic având efecte dramatice chiar și în plan social. Pentru cei care au ales să se refugieze în alte țări, intervin și alți factori de stres legați de adaptarea la noul mediu, precum imposibilitatea de a comunica eficient din cauza barierelor lingvistice, contactul cu alte culturi diferite, accesul dificil la locuire, muncă, educație, servicii de sănătate.

Factorii de stres acționează și asupra populațiilor gazdă: de la temerea că acest război se va extinde sau că vor fi folosite armele nucleare, la efectele inflației, ale crizei energetice și ale celei economice. Afectarea nivelului de trai, campaniile de dezinformare inițiate de terți (mai ales de către Rusia) conduc la ascensiunea populismului și a naționalismului extremist, la criză politică și, în final, la declinul democrației. De asemenea, considerăm că există un grad ridicat de probabilitate ca Europa să înregistreze din nou, în anii următori, creșterea fluxului de refugiați și migranți ilegali, în special dinspre țările africane, ca urmare a accentuării crizei economice de aici, dar și crizei generată de schimbările climatice (a se vedea indicele de securitate în Africa de Sus).

În fine, pentru țările din afara continentului european nu au fost identificate informații referitoare la percepția și reprezentarea războiului din Ucraina, ci doar prin prisma unor riscuri generale asociate și exceptând Africa de Sud, Brazilia, Canada, China, India, Japonia și SUA (a se vedea prima secțiune a acestui capitol). Majoritatea riscurilor percepute vizează, în general, probleme legate de criza economică și schimbările climatice. În cazul Africii de Sud, problema întreruperii alimentării cu energie este cel mai important risc, dar nu putem considera că este o consecință a războiului din Ucraina deoarece această țară se confruntă cu întreruperi în alimentarea cu energie electrică încă de la începutul anilor 2000. Rusia, Brazilia și India sunt preocupate cel mai mult de schimbările climatice, iar China de pandemia de coronavirus. De asemenea, China, India și Japonia identifică drept unul dintre cele mai importante riscuri, folosirea armelor nucleare de către un agresor.

Așadar, se observă că fiecare dintre țările și regiunile analizate prezintă o accentuare a insecurității percepute. Nu este vorba despre situația în care un eveniment sau o criză îi ia locul altuia/alteia în percepția și reprezentarea riscurilor, ci despre adăugarea lor fără a determina scăderea semnificativă în intensitate a celorlalte. Este

conturată, astfel, o stare permanentă de criză ce, treptat, devine starea normală a omenirii. „Noul normal” presupune noi mecanisme de adaptare atât la nivel personal, cât și instituțional. Aceasta nu constituie o sarcină ușoară, deoarece este nevoie de o analiză cuprinzătoare a tuturor fenomenelor ce provoacă crize, a legăturilor dintre ele, precum și a posibilelor efecte pe termen mediu și lung asupra indivizilor umani, țărilor și relațiilor internaționale. Principalii factori ce pot îngreuna desfășurarea unui astfel de proces sunt complexitatea acestui tip de criză, rezistența la schimbare a societăților și instituțiilor internaționale, dar și „oboseala pandemică”, „oboseala de stres” (de criză) și „oboseala de compasiune” ce pot afecta toate populațiile.

Componenta umanitară este predominantă deoarece sunt afectate în primul rând siguranța, sănătatea și bunăstarea nu doar ale unei comunități de persoane, ci ale întregii omeniri, amenințările precum schimbările climatice, pandemiile și războaiele neținând cont de granițe, de niveluri de dezvoltare sau de regimuri politice. Este evident că, pentru a putea confirma validitatea unei asemenea demonstrații, este necesară realizarea unei analize cuprinzătoare pe termen lung, care să includă toate domeniile vieții sociale și cu o acoperire geografică extinsă, însă, având în vedere datele de care dispunem în momentul de față, putem afirma că omenirea se află într-o stare ce depășește condițiile unei crize și devine o *permacriză umanitară*.

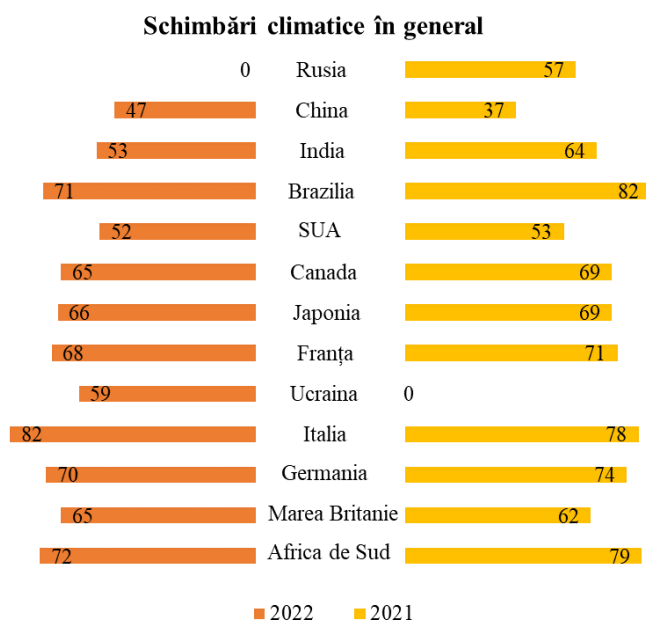

Figura nr. 2. Schimbare în percepția riscului reprezentat de schimbările climatice, în general, comparație între anul 2021 (Bunde, Eisentraut, și alții 2022) și anul 2022 (Bunde, Eisentraut, și alții 2023)

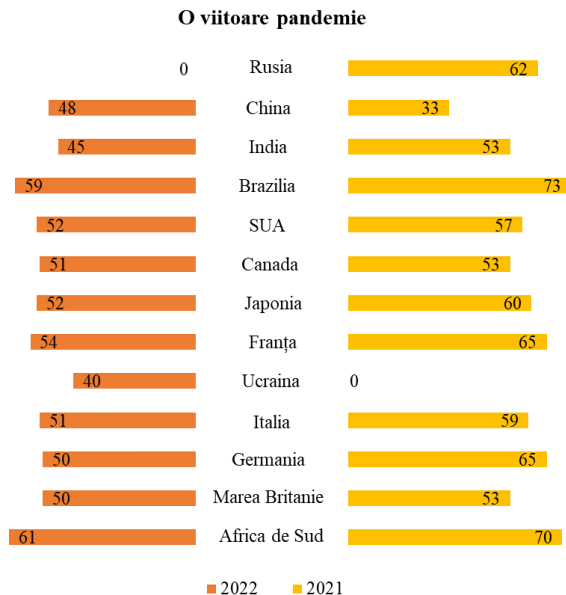

Figura nr. 3. Schimbare în percepția riscului reprezentat de o viitoare pandemie, comparație între anul 2021 (*Ibidem*, 2022) și anul 2022 (*Ibidem*, 2023)

⁶⁴ Valoarea 0 a indicelui de risc semnifică fie faptul că, în acel an, țara respectivă nu a fost introdusă în eșantion, fie că acel risc nu a fost inclus în analiză în țara respectivă deoarece este considerată sursă a sa.

Criză economică sau financiară în țara dvs.

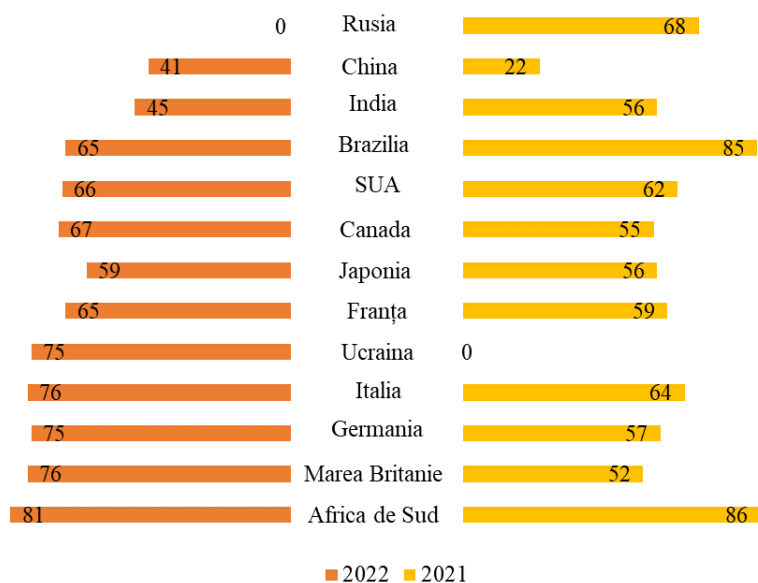

Figura nr. 4. Schimbare în percepția riscului reprezentat de criza economică sau financiară în țara respondenților, comparație între anul 2021 (*Ibidem*, 2022) și anul 2022 (*Ibidem*, 2023)

Migrație în masă ca urmare a războiului sau schimbărilor climatice

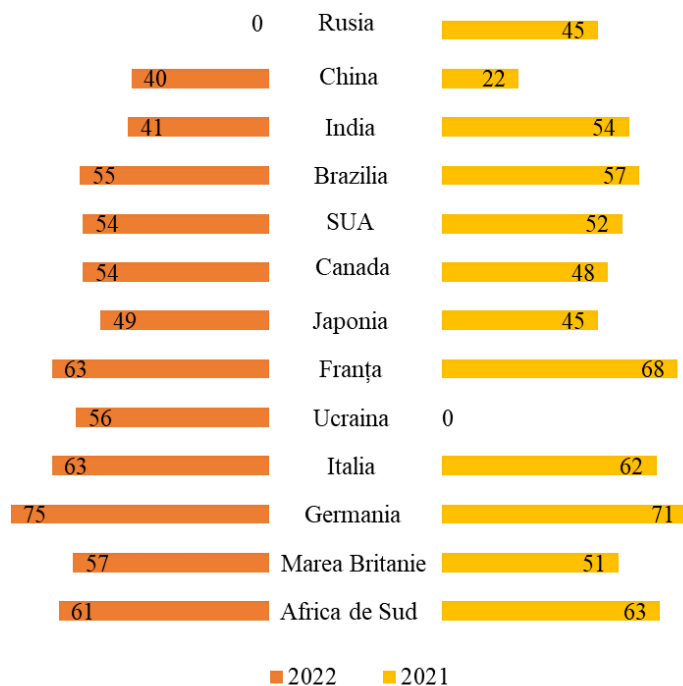

Figura nr. 5. Schimbare în percepția riscului reprezentat de migrație în masă ca urmare a războiului sau schimbărilor climatice, comparație între anul 2021 (*Ibidem*, 2022) și anul 2022 (*Ibidem*, 2023)

Folosirea armelor nucleare de către un agresor

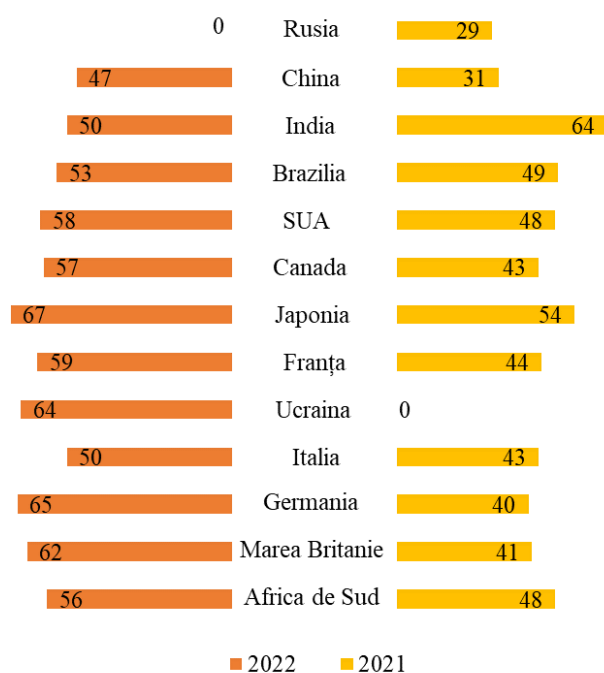

Figura nr. 6. Schimbare în percepția riscului reprezentat de folosirea armelor nucleare de către un agresor, comparație între anul 2021 (*Ibidem*, 2022) și anul 2022 (*Ibidem*, 2023)

Campanii de dezinformare realizate de către inamici

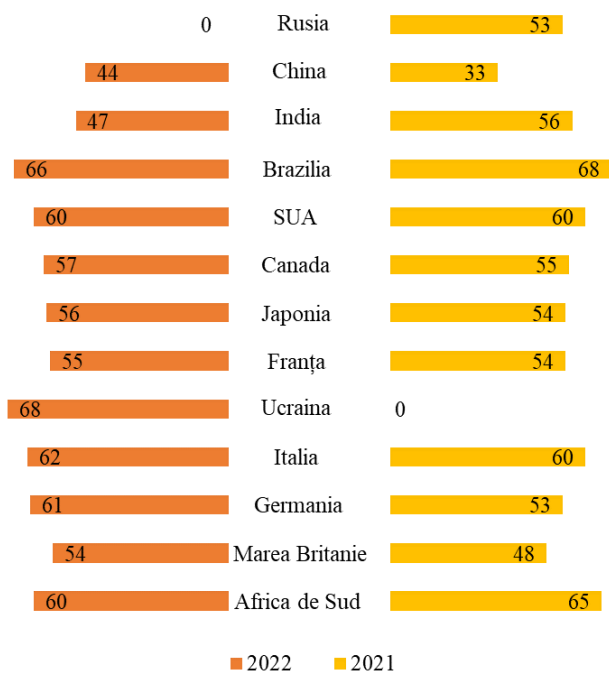

Figura nr. 7. Schimbare în percepția riscului reprezentat de campaniile de dezinformare realizate de către inamici, comparație între anul 2021 (*Ibidem*, 2022) și anul 2022 (*Ibidem*, 2023)

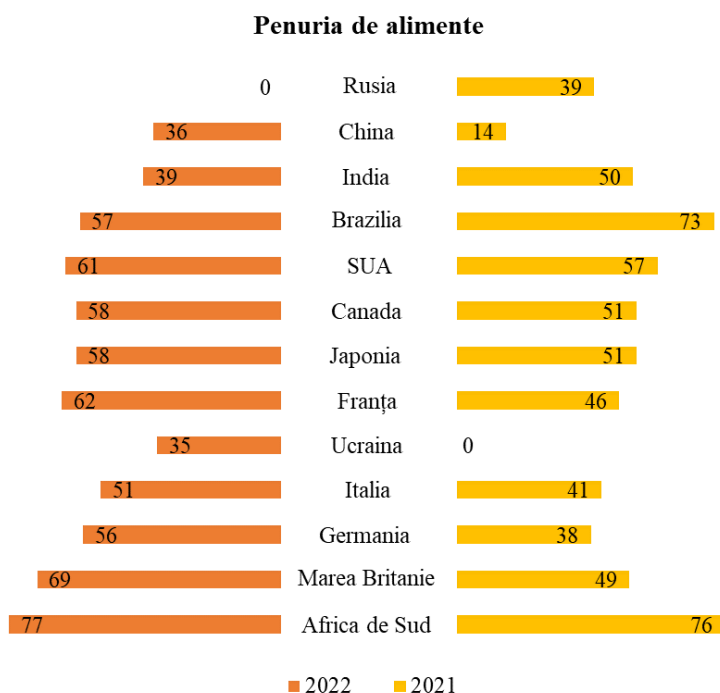

Figura nr. 8. Schimbare în percepția riscului reprezentat de o penurie de alimente, comparație între anul 2021 (*Ibidem*, 2022) și anul 2022 (*Ibidem*, 2023)

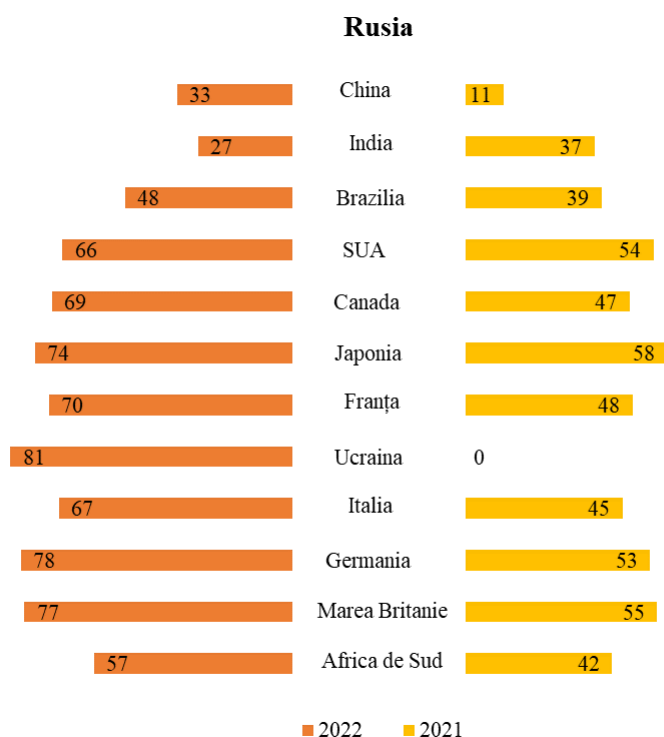

Figura nr. 9. Schimbare în percepția riscului reprezentat de Federația Rusă, comparație între anul 2021 (*Ibidem*, 2022) și anul 2022 (*Ibidem*, 2023)

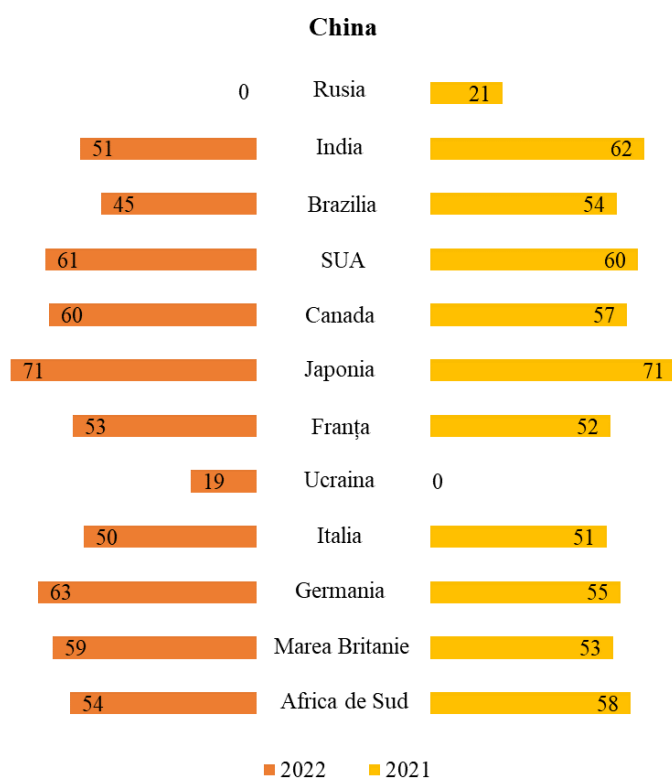

Figura nr. 10. Schimbare în percepția riscului reprezentat de China, comparație între anul 2021 (*Ibidem*, 2022) și anul 2022 (*Ibidem*, 2023)

Bibliografie:

Băhnăreanu, Cristian. 2023. „Implicații economice ale războiului din Ucraina.” *Colocviu Strategic*, 5-9. Accessed martie 15, 2023. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs01-23.pdf

—. 2022. „Implicații economice ale războiului ruso-ucrainean.” *Colocviu Strategic*, martie: 9-11. Accessed martie 15, 2023. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs01-22.pdf

Bayley, Sian. 2022. "“Permacrisis” named Word of the Year by Collins Dictionary." *The Bookseller*. November 1. Accessed ianuarie 15, 2023. <https://www.thebookseller.com/news/permacrisis-named-word-of-the-year-by-collins-dictionary>

Bunde, Tobias, Sophie Eisentraut, Laura Hartmann, James Johnson, Tom Lubbock, și Kevin Soady. 2021. *Munich Security Index*

2021: Appendix to the Munich Security Report 2021 With Additional Survey Results and Analysis. Munich Security Conference. Accesat martie 14, 2023.
https://securityconference.org/assets/02_Dokumente/01_Publicationen/MunichSecurityIndex2021_Appendix.pdf

Bunde, Tobias, Sophie Eisentraut, Natalie Knapp, Leonard Schütte, Julia Hammelehle, Isabell Kump, Amadée Mudie-Mantz, and Jintro Pauly. 2023. *Re:vision. Munich Security Report 2023.* Munich Security Conference. Accessed martie 2, 2023.
https://d3mbhodo116ikf.cloudfront.net/2023/Munich%20Security%20Report%202023/MunichSecurityReport2023_Re_vision.pdf

Bunde, Tobias, Sophie Eisentraut, Natalie Knapp, Randolph Carr, Julia Hammelehle, Isabell Kump, Luca Miehe, and Amadée Mudie-Mantz. 2022. *Turning the Tide Unlearning Helplessness. Munich Security Report 2022.* Munich: Munich Security Conference. Accessed ianuarie 10, 2023.
https://securityconference.org/assets/02_Dokumente/01_Publicationen/MunichSecurityReport_2022_TurningTheTide.pdf

Cambridge University Press. 2023. "Permacrisis." *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus.* Edited by Cambridge University Press. Accessed ianuarie 15, 2023.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/permacrisis>

EUAA, IOM și OECD. 2022. *Forced displacement from and within Ukraine: Profiles, experiences, and aspirations of affected populations.* EUAA. Accessed martie 17, 2023.
https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2022-11/2022_11_09_Forced_Displacement_Ukraine_Joint_Report_EUAA_IOM_OECD_0.pdf

European Commission. 2022b. *Flash Eurobarometer 506. EU's response to the war in Ukraine. Report.* European Commission. Accessed februarie 6, 2023.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2784

European Commission. 2016. "Standard Eurobarometer 85. Spring 2016. Public Opinion in the European Union." Accessed martie 17, 2023.

<https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=60316>

European Commission. 2022a. "Standard Eurobarometer 96. Winter 2021-2022. Public Opinion in the European Union." Accessed martie 17, 2023.

<https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=82062>

European Parliament. 2022. *Eurobarometer 97.3. Results Annexes*. European Parliament. Accessed februarie 7, 2023.

<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/browse/all>

European Parliament. 2022. "Eurobarometer. Data Annex. EB 98.1." Accessed martie 15, 2023.

<https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=85325>

Fiala, Otto C. 2022. "Resilience and Resistance in Ukraine." *Small Wars Journal*. December 31. Accessed februarie 11, 2023.

<https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/resilience-and-resistance-ukraine>

FRONTEX. 2023. "Detections of illegal border-crossings statistics." Accessed februarie 15, 2023.

https://frontex.europa.eu/assets/Migratory_routes/2023/Detections_of_IBC_2023_02_03.xlsx

Harper Collins Publishers. 2023. "Permacrisis." *Collins English Dictionary*. Accessed ianuarie 15, 2023.

<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/permacrisis>

ICRC. 2023. *Refugees and displaced people in Syria*. February 15.

Accessed februarie 15, 2023. <https://www.icrc.org/en/where-we-work/middle-east/syria/syrian-refugees>

International Criminal Court. 2023. *Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*. February 17. Accessed februarie 18, 2023.

<https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

- International Rescue Committee. 2023. *Ukraine war: What are the impacts on the world today?* February 20. Accessed martie 15, 2023. <https://www.rescue.org/article/ukraine-war-what-are-impacts-world-today>
- Khoshnood, Kaveh, Caitlin N. Howarth, Nathaniel A. Raymond, and et al. 2023. "Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children." Humanitarian Research Lab, Yale School of Public Health, New Haven. Accessed februarie 15, 2023. <https://hub.conflictobservatory.org/portal/sharing/rest/content/items/97f919ccfe524d31a241b53ca44076b8/data>
- Lapshyna, Iryna. 2022. "Ukraine – Emigration and Displacement in Past and Present ." *Bundeszentrale fur politische Bildung*. July 8. Accessed februarie 10, 2023. <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/laenderprofile/english-version-country-profiles/510002/ukraine-emigration-and-displacement-in-past-and-present/>
- McAuliffe, Marie, and Anna Triandafyllidou. 2022. *World Migration Report 2022*. IOM. Accessed Februarie 28, 2022. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- Ministerul Afacerilor Interne. 2023. *Comunicat de presă*. ianuarie 30. Accessed martie 20, 2023. <https://www.mai.gov.ro/comunicat-de-presa-650/>
- Morin , Edgar, and Anne Brigitte Kern. 1999. *Homeland Earth: A Manifesto for the New Millennium*. New Jersey: Hampton Press, Inc.
- NATO. 2022. *Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the Extraordinary meeting of NATO Ministers of Foreign Affairs*. Brussels, March 04. Accessed martie 15, 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_192739.htm?selectedLocale=en
- O'Hanlon, Michael E., Constanze Stelzenmüller, and David Wessel. 2023. *Ukraine Index*. February 2023. Accessed martie 10, 2023.

https://www.brookings.edu/interactives/ukraine-index/?gclid=EAIaIQobChMIk96Py5iS_gIVGOd3Ch1IhwIUEAAYASAAEgIrHPD_BwE&tab=economics

OHCHR. 2023. "Humanitarian crisis." *Taxonomy*. Accessed ianuarie 15, 2023. <https://www.ohchr.org/en/taxonomy/term/878>

OHCHR. 2022. *Ukraine: civilian casualty update 19 December 2022*. December 19. Accessed martie 20, 2023. <https://www.ohchr.org/en/news/2022/12/ukraine-civilian-casualty-update-19-december-2022>

Poliția de Frontieră Română. 2023. *Traficul la frontieră în data de 29 ianuarie 2023*. ianuarie 30. Accessed martie 15, 2023. <https://www.politiadefrontiera.ro/ro/main/i-traficul-la-frontiera-in-data-de-29-ianuarie-2023-32252.html>

Rating Lab. 2023. *Comprehensive Research: How the war changed me and the country. Summary of the year*. Rating Group. Accessed martie 12, 2023. <https://www.slideshare.net/Ratinggroup/comprehensive-research-how-the-war-changed-me-and-the-country-summary-of-the-year>

The Syrian Network for Human Rights. 2022. "Seventh Annual SNHR Report on Russian Forces' Violations since the Beginning of Russia's Military Intervention in Syria on September 30, 2015." Accessed februarie 10, 2023. <https://snhr.org/wp-content/uploads/2022/09/R220916E.pdf>

Torkington, Simon. 2022. "Ukraine's economy will shrink by almost half this year, says World Bank." *World Economic Forum*. April 22. Accessed martie 15, 2023. https://www.weforum.org/agenda/2022/04/ukraine-economy-decline-war/?DAG=3&gclid=EAIaIQobChMItoaKv_WP_gIVDeR3Ch1Eaw2yEAAyAiAAEgJMLvD_BwE

Tréguer, Pascal . 2022. ""Permacrisis": Meaning and Origin." *Word Histories*. November 18. Accessed ianuarie 10, 2023. <https://wordhistories.net/2022/11/18/permacrisis/>

- Ukrainian Security and Cooperation Center. 2021. "Draft law №5557 on the fundamentals of national resistance presented in Kyiv." *Ukrainian Security and Cooperation Center*. June 16. Accessed februarie 15, 2023. <https://uscc.org.ua/en/draft-law-5557-on-the-fundamentals-of-national-resistance-presented-in-kyiv/>
- UNDP. 2022. *2022 Special Report on Human Security. New threats to human security in the Anthropocene. Demanding greater solidarity*. UNDP. Accessed ianuarie 10, 2023. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/srhs2022pdf.pdf>
- UNDP. 2023. *Human Development Insights*. Edited by UNDP. Accessed martie 22, 2023. <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks>
- UNHCR. 2023. *Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation*. January 31. Accessed februarie 20, 2023. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- UNHCR. 2022b. "Ukraine Situation Flash Update #1." Accessed ianuarie 20, 2023. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/91208>
- UNHCR. 2022a. *Ukraine Situation Flash Update #37*. UNHCR. Accessed decembrie 17, 2022. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/97648>
- UNHCR. 2023c. "Ukraine Situation Flash Update #40." Accessed februarie 12, 2023. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/98705>
- Uniunea Europeană. 2022. *Ghid de redactare interinstituțional*. Edited by Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene. aprilie 19. Accessed martie 20, 2023. <https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/01ed788a-d266-11ec-a95f-01aa75ed71a1>
- WHO. 2023. *Surveillance System for Attacks on Health Care (SSA)*. Accessed februarie 15, 2023. <https://extranet.who.int/ssa/Index.aspx>
- . 2022a. *Ukraine's humanitarian crisis 2014-2022*. Accessed martie 10, 2023.

<https://www.who.int/europe/emergencies/situations/ukraine-s-humanitarian-crisis-2014-2022>

—. 2022b. *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. Martie 2. Accessed Martie 2, 2022. <https://covid19.who.int/table>

World Economic Forum. 2023. *Global Risks Report 2023*. Geneva: World Economic Forum. Accessed ianuarie 25, 2023. <https://www.weforum.org/reports/globalrisks-report-2023/>

Zamfir, Cătălin. 1998. "Criză." In *Dicționar de sociologie*, by Cătălin Zamfir and Lazăr (coord.) Vlăsceanu, 144. București: Editura Babel.

PROPAGANDA RUSĂ ȘI DEZINFORMAREA ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

Daniela LICĂ

Capitolul de față prezintă o analiză a modului în care Federația Rusă utilizează arma informațională în războiul din Ucraina⁶⁵, având drept orizont temporal perioada cuprinsă între 21 februarie 2022 și începutul lunii ianuarie 2023. Prima bornă marchează discursul președintelui Putin, prin care a anunțat recunoașterea așa-numitelor Republici Populare Donețk și Lugansk, iar cea de a doua, armistițiul de Crăciun (pe rit vechi).

Războiul din Ucraina a reprezentat principala temă țintă a dezinformării practice de către Federația Rusă în anul anterior (2022), după cum se evidențiază și în Raportul Stratcom al UE (Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2) 2022).

Premisa acestui studiu este că partea rusă folosește arma informațională în conflictul din Ucraina – proliferând constant și continuu, prin multiple mijloace, propaganda și dezinformarea, cu scopul de a-și maximiza șansele de câștig.

Dorim să realizăm, *ab inițio*, o nuanțare în ce privește sensul în care am folosit termenul „propagandă”, având în vedere că acesta cuprinde, în înțelesul său, componenta dezinformării (distorsionării), fiind folosită de regimurile politice represive pentru a-și glorifica liderii, a-și motiva cetățenii și a-și demoniza dușmanii (Jowett și O'Donnell 2014).

Propaganda implică o strategie coordonată de management al știrilor (denumit „spin”), prin care se modelează informația, subliniindu-se trăsăturile pozitive și minimalizându-se cele negative, pentru a pune instituțiile într-o lumină favorabilă, de pildă. Cuvinte

⁶⁵ N.A.: Prezentul capitol are ca punct de pornire articolul propriu, intitulat „Componenta dezinformării în războiul din Ucraina”, publicat în *Colocviu strategic* nr. 1 (209)/2023 (număr special) cu tema *Un an de la declanșarea războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei: analiză multidimensională*, publicație elaborată și editată de CSSAS, URL https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs01-23.pdf

folosite frecvent ca sinonime pentru propagandă sunt minciuni, distorsionare/denaturare, înșelăciune, manipulare, control mental, război psihologic, spălarea creierului (Jowett și O'Donnell 2014). Acest înțeles îl avem în vedere în privința termenului amintit, și anume faptul că urmărește prezentarea unei imagini favorabile a Federației Ruse și a tot ce ține de aceasta – valori, viziuni, decizii politice, acțiuni.

Iar în ce privește dezinformarea, aceasta reprezintă o metodă a controlului reflexiv, prin care un actor vizează influențarea deciziilor părții adverse, astfel încât aceasta să și le asume în mod voluntar (Kowalewski 2017).

În continuare, vom expune obiectivele de cercetare urmărite în studiul de față. Am considerat prioritară evidențierea principalelor teme de propagandă rusă proliferate pe parcursul celor zece luni și jumătate de conflict. Apoi, am estimat necesară identificarea principalelor metode și tehnici de manipulare a informației de către Federația Rusă. Amintim aici, fără însă a ne limita la aceasta, clasificarea „5D”, care constă în: dezmințire, distorsionare, distragere, descurajare și divizare (Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2) 2023). În continuare, un subcapitol este dedicat relevării instrumentelor și mijloacelor de diseminare a propagandei și dezinformării ruse, care alcătuiesc un adevărat ecosistem, constând în multiple canale și platforme de comunicare oficiale și respectiv neoficiale (proxy și canale neatribuite), folosite de Rusia. În baza unui raport al Departamentului de Stat american (U.S. Department of State 2020), vom decela cei cinci piloni principali ai acestui ecosistem. Nu în ultimul rând, vom aduce în vizorul analizei scopurile și țintele vizate de arma informațională.

Analiza curentă este realizată din perspectiva calității României de stat membru al NATO și UE. Întrucât cele două organizații sunt percepute ca adversar de către Federația Rusă (Putin 2022a), acestea reprezintă ținte ale dezinformării Kremlinului, prin urmare, și țara noastră.

În acest sens, considerăm necesar a puncta un aspect cu privire la informațiile care parvin opiniei publice: știrile și mesajele transmise prin intermediul canalelor oficiale sunt prezentate, de cele mai multe ori, prin filtrul lentilei politice, în funcție de aderența sursei emitente, reflectând poziționarea statului de care aparține față de una dintre cele două părți beligerante.

Trebuie, însă, avut în vedere că principalul instrument al dezinformării îl reprezintă social media, unde conținut de tip text și deepfake este propagat de manieră cvasiincontrolabilă.

Astfel, dacă ar fi să comparăm maniera în care războiul este reflectat în mass-media de proveniență rusă – sub rezerva limitării accesului la aceste surse, în primul rând necunoașterea limbii ruse – cu știrile pe aceeași temă de proveniență Occidentală (incluzând Europa Centrală și de Est, având în vedere apartenența acestor state la NATO și UE), putem avea impresia că urmărim două evenimente diferite aflate în desfășurare, unde „personajul” pozitiv și cel negativ sunt inversate. De asemenea, unele aspecte ce țin de război – precum numărul victimelor și statutul acestora (vârsta chiar) sunt prezentate de fiecare dintre părțile beligerante de manieră distorsionată, cu accente hiperbolizate, urmărindu-se anumite scopuri, ca învinovățirea adversarului și sensibilizarea opiniei publice străine, în vederea obținerii sprijinului din partea acesteia.

În contextul prezentat, avansăm o a doua premisă, având scop de conștientizare: *în actualul conflict, dezinformarea este utilizată de ambele părți beligerante*, nu în mod exclusiv de partea rusă. Reiterăm însă că obiectivul analizei de față îl reprezintă manipularea informației de către Federația Rusă în război.

În demersul de documentare pentru prezentul studiu am utilizat, cu precădere, surse occidentale (românești și de limbă engleză) de informare, precum articole din presă și portaluri de analiză antifake. Acest aspect reprezintă o limitare a abordării, ce rezidă în două aspecte. Pe de o parte, este vorba despre necesitatea cunoașterii limbii ruse pentru a avea acces la informație așa cum este ea elaborată și transmisă de la sursă. Chiar dacă unele canale media ruse sunt disponibile în mai multe limbi străine, există riscul distorsionărilor de traducere (intenționate sau nu). Pe de altă parte, un impediment îl reprezintă și volumul covârșitor de știri, informații și mesaje postate pe tema războiului, proliferate prin diferite mijloace pe durata perioadei avute în vedere (aproape un an de zile). Având în vedere acest ultim aspect, în paralel cu monitorizarea permanentă a presei pentru perioada amintită, am urmărit conținutul portalului EUvsDisinfo. Acesta s-a dovedit o sursă relevantă și deosebit de utilă, din următoarele considerente: portalul este un proiect desfășurat în coordonarea East StratCom Task Force din cadrul Serviciului European de Acțiune

Externă al UE și a fost înființat în anul 2015⁶⁶ ca măsură de contracarare a dezinformării practice de Federația Rusă asupra UE, a statelor membre și a țărilor din vecinătate. Avantajele oferite de platformă constau în faptul că echipa de care dispune departamentul monitorizează un volum mare de informații și analizează date în 15 limbi, dezvăluind cazuri de dezinformare, baza de date fiind actualizată săptămânal și cuprinzând deja peste 15.000 de astfel de cazuri (EUvsDisinfo fără an).

Pe lângă sursele amintite, am urmărit discursurile oficialilor ruși și, în special, pe cele ale președintelui Putin. Am pus sub lupa analizei discursurile sale din 21 și 24 februarie 2022, acesta din urmă echivalând cu o declarație de război asupra Ucrainei. Putem afirma că reprezintă chintesența manipulării informației de către Kremlin și ilustrează într-o manieră evidentă o parte dintre temele de propagandă evidențiate în această lucrare, iar, în subsidiar, putem observa, deopotrivă, și mijloacele și tehnicile utilizate în procesul dezinformării.

1. Teme principale de propagandă și dezinformare rusă

În contextul războiului pe care l-a declanșat în Ucraina, Kremlinul a folosit și folosește cu precădere anumite teme de propagandă și dezinformare, după cum se poate observa din discursurile oficialilor ruși, din articole de presă și emisiuni, din postări în social media, precum și din materialele publicate pe portaluri antifake (cum este EUvsDisinfo).

Trebuie menționat însă că arma informațională a fost utilizată de Moscova cu mult timp înainte de invadarea Ucrainei: „dezinformarea din jurul invaziei pe scară largă a Ucrainei de către Rusia din februarie 2022 a marcat o escaladare a activităților informaționale de lungă durată [ale Kremlinului] împotriva [acestei țări și a] democrațiilor deschise” (OECD 2022).

Am identificat în studiul de față șapte teme, urmând a le trece în revistă, a le explica și ilustra succint. Primele patru teme au un caracter general, în vreme ce ultimele trei sunt de ordin specific, particular.

O temă des folosită, având un caracter general și, deopotrivă, cuprinzător este cea *istorică*. Considerăm că putem diseca două moduri în care această temă este proliferată, pe de o parte, în sens

⁶⁶ N.A. Nu la mult timp după anexarea Crimeei, din martie 2014.

propagandistic, iar, pe de altă parte, cu scop ținut de a dezinforma. Astfel, latura propagandistică prezintă Rusia în termeni de mărire, cu referire la *valorile ruse*, manifestând componenta *naționalistă*, care înglobează, la rândul lor, un alt ansamblu de aspecte: *imperialismul rus* și *suveranitatea pierdută*, în strânsă conexiune regăsindu-se *legalitatea* – și tema particulară a *referendumului*, precum și cea a *minorității ruse*. Iar în ce privește proliferarea temei istorice în conotații negative, având scop ținut de a dezinforma, componentele sunt pretinsa *rusofobie* în societatea ucraineană, *nazismul* și *fascismul*, atribuite Kievului, acestea fiind prezentate ca rațiune de bază pentru inițierea atacului neprovocat, care a fost denumit „operație militară specială”, pretinsă a fi „în slujba păcii”.

În discursurile adresate de Vladimir Putin în fața Adunării Federale, la 21 și 24 februarie 2022, găsim o ilustrare a temei istorice și aspectelor menționate. Președintele rus a invocat istoria, cu referire la Al Doilea Război Mondial, învinovățind Vestul. De asemenea, a făcut referiri la rusofobie și naționalism: „autoritățile ucrainene au început prin a-și construi statalitatea pe negația a tot ceea ce ne-a unit, încercând să denatureze mentalitatea și memoria istorică” a multor generații „care trăiesc în Ucraina. Nu este surprinzător că societatea ucraineană s-a confruntat cu ascensiunea naționalismului de extremă dreaptă, care s-a dezvoltat rapid în rusofobie și neonazism agresive.” (Putin 2022a) De aceea, susține președintele rus că a hotărât începerea „operației militare speciale”, cu scopul pretins de „a proteja oamenii care, de opt ani, s-au confruntat cu umiliri și genocid comise de regimul de la Kiev.” Un alt obiectiv al războiului îl reprezintă așa-zisa demilitarizare și denazificare a Ucrainei.

O a doua temă de dezinformare cu caracter general o reprezintă **tema conspirației globale și a Occidentului**, considerat responsabil pentru războiul din Ucraina, ca și pentru implicațiile negative și consecințele sale. Occidentul este menționat de manieră acuzatoare în discursul din 21 februarie 2022 al președintelui rus de 17 ori, iar NATO, nu mai puțin de 40 de ori (Putin 2022a). Și în discursul prezidențial din 24 februarie 2022 întâlnim șapte referiri acuzatoare la adresa Occidentului și nouă astfel de mențiuni ale NATO (Putin 2022b). Iată câteva exemple „... astfel de acțiuni agresive sunt făcute cu sprijinul serviciilor de securitate occidentale”; „Ucraina și-a depășit stăpânii occidentali inventând sancțiuni împotriva propriilor cetățeni”;

„nerespectarea cerințelor și preocupărilor noastre în materie de securitate [prin] extinderea continuă a NATO” (Putin 2022a).

În strânsă conexiune cu aceasta, o narațiune constă în teoria conform căreia liderii politici de la Kiev sunt marionetele Occidentului, iar Ucraina este forțată de SUA și de NATO să lupte împotriva Federației Ruse. Această afirmație este o reformulare a ideii că în Ucraina se duce un război proxy între Occident – asociat cu NATO – și Federația Rusă (EUvsDisinfo 2023c).

A treia temă generală este cea a **agresivității militare** (*înscenarea atacurilor și a masacrelor*). În mass-media au fost raportate numeroase atacuri îndreptate asupra civililor și asupra infrastructurii ucrainene. Spre exemplificare, unul dintre cele mai mediatizate atacuri în masă asupra civililor îl reprezintă masacrul de la Bucha, din martie 2022, în urma căruia autoritățile locale au recuperat din oraș 458 de cadavre, printre care 9 minori. Partea rusă a proliferat dezinformări pe acest subiect, oficialități de la Kremlin declarând că se luptă cu grijă, atacând doar ținte militare (Putin 2022) și că afirmațiile părții ucrainene fac parte dintr-o farsă elaborată, pusă la cale chiar de aceștia (EUvsDisinfo 2022b). Aspectul prezentat ilustrează totodată și metoda dezinformării prin învinovățirea victimelor.

Religia (ortodoxia) reprezintă, de asemenea, o temă generală des uzitată, fiind proliferate numeroase mesaje legate de lupta binelui, asociat cu Federația Rusă, împotriva răului, reprezentat de societatea ucraineană, care îmbrățișează valorile „corupte și păgâne” occidentale; a fost elaborată inclusiv narațiunea că Rusia poartă în Ucraina un „război împotriva Satanei” (Digi 24 2022b).

Considerăm că tema repetitivă a **atacului nuclear** este una particulară, deși cuprinde, la rândul său două aspecte (amenințarea nucleară și amenințarea în legătură cu alimentarea cu energie). Astfel, am putut observa, pe tot parcursul perioadei analizate a războiului, retorica nucleară agresivă a Kremlinului, cu scopul de a crește și de a menține frica adversarului și a susținătorilor săi. Tema aceasta ilustrează metoda dezinformării prin fabricarea amenințărilor. În plus, Rusia a exprimat o atitudine manipulatorie coercitivă în legătură cu aprovizionarea cu energie (NATO 2022a). Nu în ultimul rând, Moscova a acuzat, în repetate rânduri, Kievul că plănuiește să provoace un atac la propria centrală nucleară din Zaporojie, având drept scop de a înscena

un atac din partea adversarului (EUvsDisinfo 2023c) – narațiune ce ilustrează metoda dezinformării prin înscenare.

Tema *laboratoarelor biologice* – de asemenea, una de ordin particular – se traduce prin narațiunea vehiculată de partea rusă că în Ucraina se realizează, în mod ilegal, cu sprijin financiar american, cercetări în laboratoare militare, care au drept scop producerea de arme biologice și chimice (sintagma proliferată în media fiind „bomba murdară”) (EUvsDisinfo 2023c). Acuzații pe aceeași temă au fost lansate însă și de la Washington, vizând Kremlinul (Pilkington și Oladipo 2022).

Ultima temă pe care o evidențiem este legată de *criza alimentară*. Această temă particulară, a fost, la rândul său, foarte vehiculată în presă, conform EUvsDisinfo, una dintre narațiunile răspândite în mai multe limbi în Europa și în afara sa, susținând că insecuritatea alimentară are drept cauză sancțiunile impuse de Occident Kremlinului (EUvsDisinfo 2022c) și nu războiul declanșat de Federația Rusă în Ucraina, acesta, afectând, desigur, și producția agricolă.

2. Metode și tehnici de manipulare a informației de către Federația Rusă

Manipularea informației și folosirea acesteia ca armă de către Federația Rusă în războiul din Ucraina este realizată printr-o varietate de metode și tehnici, propaganda și dezinformarea împletindu-se în vederea atingerii scopului de influențare.

În domeniul nostru de interes, este utilizată o clasificare ce poartă denumirea 5D, acești cinci D reprezentând tot atâtea tehnici de manipulare a informației care au inițiala amintită: distorsionare, distragere, dezmințire, descurajare și divizare. Inițial, modelul teoretic (Nimmo 2015), conceput de Ben Nimmo, purta denumirea „4 D ai propagandei” și cuprindea primele patru tehnici din cele amintite, acestea fiind folosite de Rusia pentru a crea narațiuni alternative asupra faptelor legate de un eveniment. Cel de al cincilea D, „divizare”, a fost adăugat ulterior, în anul 2019, de Grupul de lucru MisinfoSec (ADTAC Disinformation Inventory fără an), care a funcționat în cadrul think-tankului ”Credibility Coalition” (Credibility Coalition fără an).

Vom aborda, în primă instanță, aceste cinci tehnici, ulterior adăugând alte mijloace și tehnici de dezinformare, explicând și

ilustrând punctual modul în care au fost folosite în contextul războiului din Ucraina.

Cele mai folosite tehnici, după cum rezultă din Raportul Stratcom al UE, sunt distorsionarea informației și distragerea atenției (Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2) 2023). În unele cazuri, sunt combinate mai multe metode/tehnici, în legătură cu un singur eveniment, ca spre exemplu, în cazul crimelor de război de la Bucha, din martie 2022.

Metoda *distorsionării* se traduce prin denaturarea realității și a faptelor/evenimentelor, prezentând lucrurile de asemenea manieră încât să servească anumitor scopuri strategice, precum și a sensului unor cuvinte/sintagme.

Mare parte dintre distorsionările proliferate l-au avut protagonist pe președintele ucrainean, despre care s-au fabricat o serie de narațiuni false: că ar fi fugit din țară pentru a-și proteja familia, că ar fi adesea sub influența unor substanțe stupefiante și chiar că ar fi oferit Congresului, cu ocazia vizitei sale din decembrie 2022 în Statele Unite ale Americii, un drapel al Ucrainei cu însemne naziste (Nahoi 2023).

Un alt exemplu de distorsionare îl reprezintă deschiderea pretinsă a Moscovei pentru a purta negocieri de pace – în timp ce atacurile cu bombe continuă, acestea ținând inclusiv civili și infrastructuri critice. În realitate, este o tactică deseori utilizată de agresori, „luptă și vorbește” cu scopul de a dobândi o poziție avantajoasă la negocieri (US Air Force Academy 1982).

Încă un exemplu, aflat în oarecare măsură în conexiune cu precedentul, îl reprezintă Armistițiul de Crăciun proclamat de partea rusă (Crăciunul este sărbătorit pe 6-7 ianuarie de părțile combatante, pe rit vechi). Armistițiul a fost încălcat însă de partea rusă, care a lansat mai multe atacuri inclusiv pe parcursul celor două zile de sărbătoare creștină.

Tot un caz de distorsionare considerăm că o reprezintă *atribuirea de noi sensuri cuvintelor*, în multe cazuri, chiar opuse celui original: ocuparea și invadarea ilegală a unor teritorii aparținând Ucrainei sunt denumite „eliberare” și „autoapărare”; Rusia este un „pacificator” și o „victimă” a Ucrainei și a Occidentului; „referendumurile” organizate în teritoriile ucrainene în vederea alipirii lor la Rusia au fost denunțate de oficiali occidentali ca fiind un simulacru (HotNews 2022).

Observăm, astfel, cum adevărul devine minciună și cum minciuna devine adevăr, iar faptele sunt prezentate drept „fake news”. Această folosire paradoxală și distopică a vocabularului ne amintește de romanul orwellian „1984”, unde cuvinte precum Minipax (Ministerul Păcii, adică Ministerul Războiului) însemnau aproape exact opusul a ceea ce păreau să însemne (Orwell 2012, 338). Drept urmare, am putea denumi acest vocabular „nouvorba” sau „novlimba” Kremlinului (EUvsDisinfo 2022b). În romanul lui Orwell, vocabularul de tip „nouvorbă” sau „novlimbă” transmitea expresia exactă a sensului dorit de Partid, excluzând, totodată, denotațiile și conotațiile secundare (Orwell 2012, 332). Iar, în uzanța politică contemporană, termenul „novlimbă” este folosit în legătură cu un adversar politic, despre care se afirmă că introduce noi definiții cuvintelor, pentru a se potrivi agendei sale politice (Foster 2021); (Weintraub 2020).

Metoda *distragerii* are în vedere redirecționarea atenției opiniei publice asupra altor subiecte sau teme controversate, sau chiar asupra altor actori. O ilustrare o reprezintă redirecționarea atenției de la prezentul conflict prin referiri la bombardarea Iugoslaviei de către americani (Nahoi 2023). De asemenea, în context, distragerea urmărește și redirecționarea responsabilității pentru anumite acțiuni de război.

Metoda *dezmințirii* sau, altfel formulată, negarea faptelor și a realității constatate pe teren vizează respingerea acuzațiilor aduse, implicit urmărind și denigrarea sursei.

Ilustrăm această metodă cu o serie de exemple din baza de date a portalului antifake EUvsDisinfo: respingerea acuzațiilor de către F. Rusă ca urmare a atacurilor asupra unor ținte civile ucrainene; negarea de către oficialii ruși a implicării în conflictul dintre autoritățile ucrainene și separatiștii din cele două regiuni autoprocimate „republici populare” în 2014, Donețk și Lugansk; negarea înfăptuirii masacrului de la Bucha din martie 2022; nerecunoașterea bombardării unei maternități din Mariupol în 9 martie anul trecut, toate acestea culminând cu acuzarea în mod repetat a autorităților ucrainene, precum și a presei internaționale de dezinformare (EUvsDisinfo fără an).

Descurajarea sau *demotivarea* are drept scop folosirea amenințării pentru a speria adversarii. Astfel, a fost proliferată narațiunea că victoria Rusiei este inevitabilă și că fie aceasta va câștiga războiul, fie

conflictul va escalada către un al treilea război mondial, unica variantă care ar duce la pace fiind demilitarizarea Ucrainei (EUvsDisinfo 2023).

Metoda *divizării* urmărește să creeze și să extindă diviziunile în interiorul unor grupuri sau comunități sau între acestea (Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2) 2023). Exemple regăsim în discursul prezidențial din 24 februarie 2022: „Părinții, bunicii și străbunicii voștri nu s-au luptat cu ocupații naziști și nu au apărat Patria noastră comună pentru a permite neonaziștilor de astăzi să preia puterea în Ucraina. Ați depus jurământul de credință față de poporul ucrainean și nu față de juntă, adversarul poporului care jefuiește Ucraina și umilește poporul ucrainean”; „toată responsabilitatea pentru posibila vărsare de sânge va reveni pe deplin și în întregime regimului ucrainean de guvernământ” (Putin, Address by the President of the Russian Federation 2022b).

În continuare, vom aborda alte patru metode de manipulare a informației: provocarea, învinovățirea, justificarea și înscenarea, între care am identificat un numitor comun – lipsa asumării faptelor de către Federația Rusă –, dar și diferențe de nuanță, după cum vom observa.

Metoda manipulării informației prin invocarea *provocării* este de asemenea foarte uzitată. Oficialii ruși au afirmat în mod repetat că Federația Rusă a fost provocată de către partea ucraineană și de către Alianța Nord-Atlantică să inițieze „operația militară specială”. Drept ilustrare, viceministrul rus de externe, Alexander Grushko, a afirmat că NATO este responsabil pentru războiul din Ucraina, întrucât totul s-a declanșat la summitul Alianței din 2008, care s-a desfășurat la București, unde s-a luat decizia ca Ucraina și Georgia să devină membre NATO (Tass 2022). România este, de altfel, o țintă predilectă a propagandei și dezinformării ruse (Doran 2018). De asemenea, narațiuni despre provocarea părții ruse pentru a ataca au fost proliferate prin diverse mijloace pe tot parcursul conflictului, în multiple situații.

O altă metodă uzitată de Kremlin în acest război purtat atât pe teren, cât și în mediul informațional, constă în *învinovățirea* altor actori – Occidentul și, în special, NATO pentru declanșarea operației militare prin care Ucraina a fost invadată. În alte cazuri, sunt mediatizate narațiuni care susțin că însăși partea vătămată este vinovată, adică ucrainenii ar fi săvârșit crime asupra propriilor cetățeni, cu scopul de a învinovăți Federația Rusă (EUvsDisinfo 2022b).

Metoda *justificării* este folosită, cel mai adesea, tot în legătură cu declanșarea războiului și comiterea atacurilor, inclusiv la adresa civililor, prin narațiuni precum nazismul și necesitatea denazificării, care aduc o pretinsă legitimitate conflictului. Tot o narațiune folosită drept justificare a războiului și a atacurilor asupra unor ținte ucrainene o reprezintă laboratoarele de cercetare pentru fabricarea de arme biologice (EUvsDisinfo 2022b).

Invocarea *înscenării* reprezintă o altă tehnică de a dezinforma. Astfel, au fost proliferate numeroase narațiuni cu privire la faptul că acțiuni de război precum atacuri realizate de militarii ruși ar fost înscenări puse la cale de la Kiev, cum este cazul atacurilor în masă de la Bucha și Mariupol (EUvsDisinfo 2022b).

Exagerarea este o altă tehnică de dezinformare. O ilustrare o regăsim în discursul prezidențial din 21 februarie 2022: „Situația din Donbass a ajuns într-un stadiu critic, acut.” (afirmație făcută pentru a putea justifica atacul); „Ucraina nu este doar o țară vecină pentru noi. Este o parte inalienabilă a propriei noastre istorii, culturi și spațiu spiritual. Aceștia sunt camarazii noștri, cei dragi nouă – nu numai colegi, prieteni și oameni care au slujit cândva împreună, ci și rude, oameni legați de sânge, de legături de familie.” (Putin, Address by the President of the Russian Federation 2022a). Cu toate acestea, a fost pornit un război împotriva țării vecine, atacurile lovind inclusiv ținte civile, atât de infrastructură, cât și umane.

La polul opus, manipularea informației prin *minimalizare* se referă la demersurile în vederea diminuării importanței unor fapte. O narațiune proliferată de partea rusă urmărește minimalizarea războiului în ansamblul său, afirmându-se că acesta este prezentat de surse occidentale în mod exacerbat, ca un show mediatic (Antifake 2022a).

Tehnica *mușamalizării* are în vedere ascunderea unor fapte și a unor informații de media și, implicit, de opinia publică. Partea rusă are în vedere, de exemplu, mușamalizarea unor acțiuni de război precum atacuri, crime, jafuri și violuri. Un astfel de caz este atacul din Melitopol, în ianuarie 2023, asupra unui cameraman și violarea unei jurnaliste ruse, Olga Zenkova, angajată a unui post de propagandă, NTV, aflată în misiune pe teritoriul Ucrainei. Fapta a fost săvârșită de soldații ceceni cunoscuți sub denumirea „kadîroviți” și, deși a fost interzisă difuzarea știrilor referitoare la acest caz pe posturile agreate de

oficialități, pentru a nu discredita armata rusă, subiectul a cauzat scandal în Rusia (Daily Kos 2023).

O altă metodă de dezinformare constă în **fabricarea unor amenințări**. Periodic, pe tot parcursul anului de la începerea conflictului, oficialii de la Kremlin au reiterat amenințarea cu privire la arma nucleară (EUvsDisinfo 2022b).

Deși declarativ, președintele Putin susține că nu dorește să folosească energia ca armă, a avertizat statele europene cu întreruperea furnizării de gaz către acestea în cazul deciziei UE de a plafona prețurile (Digi24 2022 b). De asemenea, oficialii ruși au reiterat în numeroase rânduri amenințări cu escaladarea conflictului, inclusiv cu mijloace nucleare. Aceste narațiuni vizează descurajarea statelor membre UE și NATO de a susține Ucraina în prezentul conflict.

O altă amenințare fabricată în scopul dezinformării este narațiunea conform căreia credința ortodoxă – care reprezintă o valoare fundamentală protejată în Rusia – este în pericol de a fi distrusă de Ucraina, care se află sub influență Occidentală (EUvsDisinfo 2023). Această metodă este menită, pe de o parte, să insufle teamă, fie în rândul părții adverse, fie chiar în rândul propriilor cetățeni ruși (pentru a justifica așa-zisa necesitate de a continua războiul), iar pe de altă parte, să distragă atenția de la alte acțiuni precum bombardamente, crime și alte atacuri de către ruși asupra unor ținte civile.

Pe lângă toate metodele și tehnicile analizate până acum, care au în vedere manipularea informației constând în text scris sau declarații, Kremlinul aplică și alte metode, precum **falsificarea unor fotografii (fotomanipulare) și a unor clipuri video (deepfake)**. Aceasta constă în modificarea unor fotografii sau imagini video, pentru a transmite un anumit mesaj, menit să defăimeze inamicul. Spre exemplu, au fost realizate și difuzate prin intermediul rețelelor sociale imagini trucate care imită copertile unor jurnale faimoase Occidentale, precum *Time*, *Charlie Hebdo* și *El Jueves*, care îl reprezintă pe președintele Zelenski în ipostaze de supunere în relație cu unii lideri din țări vestice, precum Regatul Unit sau Franța, în vederea discreditării sale (Robakidze 2022).

Nu în ultimul rând, o metodă deosebit de eficientă de a manipula informația constă în **cenzurarea** și chiar desființarea mass-mediei independente din Rusia. Această măsură este direcționată către opinia publică rusă, în baza legii adoptate pe 4 martie 2022, care prevede sancțiuni considerabile asupra mass-mediei în cazul difuzării/ publicării

unor afirmații care contravin versiunii oficiale în legătură cu armata rusă și acțiunile sale, precum referiri la „invazia din Ucraina” (Human Rights Watch 2022).

Astfel, Serviciul Federal de Supraveghere a Comunicațiilor, Tehnologiei Informației și Mass-Media (Roskomnadzor) – agenția executivă responsabilă de monitorizarea, controlul și cenzura mass-mediei din Rusia a retras licențele mai multor surse de știri consacrate și renumite, precum Meduza, Mediazona și TV Rain. Și publicația independentă „Novaya Gazeta”, înființată în 1993, a fost supusă cenzurii și, în cele din urmă, suspendării. De asemenea, Kremlinul a interzis și site-uri de social media, precum Facebook, Instagram și LinkedIn, autoritățile ruse catalogând compania Meta drept organizație extremistă (Jack 2022); (EUvsDisinfo 2022b).

Toate aceste metode și tehnici de manipulare a informației identificate, prezentate și exemplificate aici sunt repetate consecvent prin intermediul ecosistemului dezinformării coordonat de oficialii de la Kremlin, aceleași narațiuni fiind reluate și, eventual, reformulate, maximizându-se astfel puterea armei informaționale, miza fiind chiar câștigarea războiului.

3. Ecosistemul de propagandă și dezinformare al Kremlinului

Propaganda și dezinformarea sunt proliferate de Kremlin atât pe căi oficiale, cât și neoficiale, de-a lungul anilor fiind dezvoltat un *ecosistem*, care cuprinde o multitudine de canale și platforme de comunicare oficiale, proxy și canale neatribuite, utilizate pentru a crea și pentru a amplifica știri și narațiuni false.

Ecosistemul amintit cuprinde cinci piloni principali: primii doi constă în surse vizibile, în acest sens fiind diseminate comunicări oficiale aparținând guvernului și mesaje proliferate la nivel global prin intermediul unor organisme finanțate de stat, precum mass media, canalele oficiale diplomatice servind și ele acestui scop. Cel de-al treilea pilon are în vedere cultivarea unor surse proxy, ascunse, fie că au o adresare locală sau globală, iar ultimii doi piloni presupun folosirea ca armă a unor surse care nu au legătură demonstrabilă cu statul respectiv, și anume rețele sociale și mijloace cibernetice (de pildă, site-uri clonate sau site-uri capturate) (U.S. Department of State 2020).

Dintre instrumentele mediatice oficiale ale Kremlinului prin intermediul cărora sunt diseminate propaganda și informații

manipulatoare, ne vom opri pentru o succintă analiză la canalul de televiziune Russia Today (RT) și la Sputnik (agenție de știri și post radio). Acestea emit continuu, dispun și de platforme online, conținutul lor fiind disponibil în mai multe limbi străine (Sputnik emite în 31 de limbi, având astfel acces la un public țintă foarte numeros). Este un fapt cunoscut că aceste trusturi media nu respectă standardele jurnalistice, în sensul că nu prezintă informațiile în mod obiectiv, având drept scop asumat diseminarea propagandei și a dezinformării la nivel mondial.

Considerăm relevant de menționat că funcția de redactor-șef al celor două entități media echivalează cu cea de ministru al apărării. Acest aspect comportă o dublă valență: pe de o parte, ne determină să înțelegem ponderea pe care președintele Putin o acordă media, iar pe de altă parte, vine în confirmarea ipotezei că arma informațională reprezintă un instrument de luptă viabil în acest conflict (EUvsDisinfo 2022 a).

Redactorul șef al RT, Margarita Simonyan, a declarat că postul pe care îl conduce își definește misiunea în termeni militari și este capabil „să desfășoare un război informațional împotriva întregii lumi occidentale”, scopul său strategic fiind să „cucerească” și să „crească o audiență” pentru ca acest public să poată fi folosit în „momente critice” (EUvsDisinfo 2022 a). În plus, RT face parte dintr-o listă oficială, pe lângă alte aproape 300 de instituții sau organizații de bază care prezintă importanță strategică pentru Federația Rusă (Russian Government 2008). La rândul său, Sputnik a fost înființat prin decret prezidențial, având drept misiune să raporteze despre politica de stat a Rusiei în străinătate (EUvsDisinfo 2022 a).

Mass-media deținute de stat aveau alocate bugete anuale considerabile și înainte de începerea conflictului, însă pentru a-și îndeplini obiectivul, au beneficiat de resurse financiare suplimentare după declanșarea războiului. Mai concret, în primul trimestru al anului 2022, bugetul alocat de Kremlin pentru mass media s-a triplat, comparativ cu aceeași perioadă a anului anterior (Michałowska-Kubś 2022).

Atât RT, cât și Sputnik au fost restricționate la nivelul Uniunii Europene, încă din martie 2022, ca măsură de contracarare a propagandei și dezinformării Kremlinului. Există însă opinii care susțin că aceste măsuri sunt tardive, întrucât sistemul propagandei și dezinformării deține deja mijloace tehnice de a eluda contramăsurile și

de a continua să disemineze informații manipulative (RFI 2022), prin intermediul instrumentelor ce fac obiectul pilonilor trei, patru și cinci menționați.

Conform specialiștilor, chiar și entitățile media restricționate continuă să fie accesibile prin rețea privată virtuală (VPN) sau pe unele platforme video online, cum sunt Odysee și Rumble; acolo, nemaexistând cenzură, terenul este propice mesajelor manipulative, antisistem, antioccidentale și conspiraționiste (RFI 2022).

În paralel cu căile oficiale, numeroase informații manipulative sunt difuzate pe căi neoficiale (de exemplu, rețele de socializare), unele dintre aceste informații fiind preluate și diseminate apoi de mass-media. Astfel, Facebook, Twitter, TikTok, Instagram, Telegram, YouTube, Rutube, VKontakte sunt un mediu deosebit de favorabil pentru transmiterea și amplificarea unor informații false și manipulative. De exemplu, rețeaua Tiktok, foarte populară și în rândul tinerilor, a devenit o platformă importantă prin care se diseminează conținut foto și în special video în legătură cu războiul aflat în desfășurare. Tot pe această rețea a apărut un cont fals cu numele președintelui ucrainean și postări în numele său (O'Connor 2022).

Dorim să subliniem, în legătură cu folosirea platformelor digitale că, direct proporțional cu numărul lor existent în cadrul unor țări și societăți, crește riscul expunerii la propagandă și dezinformare, actorul rău intenționat – Federația Rusă în cazul de față – având la dispoziție mai multe pârghii pentru a transmite informații înșelătoare, țintind un public mai larg (Bokša 2019, 2); (Drugă, Teme de propagandă rusă în contextul războiului din Ucraina 2022).

Un exemplu de instrument online de diseminare a propagandei și dezinformării ruse îl reprezintă și platforma WarOnFakes, lansată în martie 2022, care susține că oferă „informații imparțiale” și expune știrile false legate de războiul din Ucraina. Conținutul platformei a apărut constant forțele militare ruse și a învinuit Ucraina și Occidentul pentru orice evenimente negative. Astfel, a rezultat faptul că acesta este un proiect de propagandă afiliat ecosistemului de manipulare a informațiilor pro-Kremlin, care operează în principal pe platforma Telegram, cu accent pe publicul rus.

Site-ul WarOnFakes este disponibil în mai multe limbi, inclusiv engleză, spaniolă, franceză, chineză și arabă, dar conținutul este diseminat de manieră mai consistentă în limba rusă, așadar, având

impact în special asupra publicului național (EUvsDisinfo 2023); (Wesolowski și Baig 2022).

Un alt mijloc de proliferare a propagandei și dezinformării constă în crearea unor site-uri web false, folosindu-se elementele de identitate ale unor posturi radio/TV cu notorietate. Recent, chiar Înaltul Reprezentant al UE, Josep Borrell, a evidențiat acest aspect într-un discurs tematic: conținutul înșelător este amplificat „cu viteza luminii” și postat pe rețelele sociale, servicii de mesagerie și platforme de propagandă (Borrell 2023).

Alte instrumente de propagare a dezinformării constau în amplificarea unor narațiuni de tipul teoriei conspirației prin crearea de conținuturi video generate prin intermediul inteligenței artificiale (*deepfake*), *meme* și postări de tipul *hashtag*.

După cum am putut observa din cele expuse, și, de altfel, o afirmă și specialiști în domeniu, „mașinăria de propagandă a Rusiei este puternică, bine organizată și bine finanțată”; aceasta are însă, drept principală slăbiciune, faptul că este previzibilă; de asemenea, este repetitivă, iar uneltele sale sunt „narațiuni în alb și negru” (Nimmo 2015).

Ca strategie de contracarare a dezinformării din partea Federației Ruse, încă din februarie 2022, au fost implementate, atât la nivel de organizație (UE), cât și la nivelul statelor sale membre, precum și al altor state occidentale, măsuri de restricționare a unor platforme media, între care Sputnik și RT.

4. Scopuri și ținte urmărite de Kremlin prin manipularea informației

Deși sunt diseminate cu precădere în mediul online, prin intermediul platformelor digitale/rețelelor sociale, mesajele și informațiile manipulative exercită un impact în viața reală.

Manipularea informației de către Federația Rusă în contextul războiului din Ucraina vizează cultivarea ambiguității, a incertitudinii și a haosului informațional, urmărindu-se subminarea, cu alte cuvinte, discreditarea adversarului (Hofmann 2022); (Anti-fake 2022 b). Mai mult, expunerea faptelor în mod distorsionat, în avantajul celui care construiește și diseminează informația, are în vedere și proiecția de putere – Kremlinul creându-și o imagine pozitivă, de forță, pentru a

intimida partea adversă, în ciuda faptului că pierderile sale în război sunt considerabile.

Principalul scop îl reprezintă influențarea maselor, aceasta fiind un mijloc de a obține obiective politice și militare (Gernhardt 2020). Arma informațională rusă este îndreptată asupra autorităților și opiniei publice din Ucraina, din statele care o susțin în acest conflict, asupra anumitor organizații suprastatale considerate adversare (NATO și UE), asupra propriilor cetățeni și, nu în ultimul rând, asupra autorităților și cetățenilor din state partenere sau neutre.

Astfel, Kremlinul urmărește să câștige și să mențină încrederea și aprecierea opiniei publice interne, cu alte cuvinte, propriul popor să aibă, în continuare, convingerea că războiul desfășurat în Ucraina este unul de apărare. Necesitatea sprijinului național rezidă în oferirea legitimității morale președintelui Putin în vederea continuării războiului, cu atât mai mult cu cât viața cetățenilor ruși este afectată negativ în mai multe feluri de acest conflict. Menționăm militarii plecați la luptă, pe cei răniți sau căzuți victime în război și familiile acestora, regimul de cenzură aplicat în țară și efectele sancțiunilor economice care durează deja de peste un an. O țintă a propagandei și a dezinformării o reprezintă și militarii ruși trimiși în teatrul de operații – în presă au apărut încă de la începutul conflictului numeroase articole pe acest subiect (Digi24 2022 a). Au existat mărturii din partea unor militari ruși că nu fuseseră informați că vor fi trimiși la război pe teritoriul Ucrainei (Jucan, Soldați ruși furioși povestesc cum au ajuns în Ucraina: „Am fost păcăliți, tot ce ni s-a spus a fost fals” 2022).

Campaniile de influențare moscovite țintesc, deopotrivă, autoritățile și opinia publică din alte state pentru obținerea și/sau menținerea susținerii lor, în vederea atragerii sprijinului străin de partea rusă. Ne referim, de pildă, la Belarus – partener strategic al Kremlinului – și la China, cu care F. Rusă împărtășește unele interese comune de securitate, ca, de exemplu, raportarea la SUA ca adversar. R. P. Chineză a menținut pe parcursul perioadei analizate o poziție neutră față de război, iar sprijinul său diplomatic ar oferi un avantaj de imagine președintelui Putin.

Arma informațională a Kremlinului țintește cu predilecție decidenții și populația din Ucraina, unde dezinformarea are drept scop, pe de o parte, cultivarea unei stări permanente de confuzie și teamă față de partea adversă și, pe de altă parte, diminuarea încrederii în statele

Occidentale și în cele două organizații – NATO și UE – care o susțin în conflict. De altfel, o altă țintă predilectă a dezinformării o reprezintă, deopotrivă, autoritățile și opinia publică din statele care sprijină diplomatic, financiar și logistic Ucraina. Astfel, o mare parte a campaniilor de influențare ruse sunt destinate discreditării Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene, atât în rândul cetățenilor ruși și al celor din statele partenere, cât și în cadrul opiniei publice ucrainene și chiar a statelor membre ale celor două organizații, așadar, inclusiv România.

Concluzii

Prezentul capitol a urmărit să explice modul în care Federația Rusă utilizează arma informațională în conflictul din Ucraina, având ca reper temporal primele zece luni și jumătate de război.

Relevanța studiului rezidă în faptul că România reprezintă o țintă a dezinformării Kremlinului, având în vedere calitatea sa de stat membru al NATO și UE.

Folosirea armei informaționale de către Federația Rusă în războiul din Ucraina se concretizează în proliferarea simultană a propagandei și dezinformării, ambele fiind ilustrări ale manipulării informației.

Am nuanțat unele diferențe între propagandă și dezinformare, în sensul în care tehnicile propagandei vizează augmentarea trăsăturilor pozitive și minimalizarea celor negative, proiectând atât în spațiul rus, cât și în afara acestuia, o imagine mai bună a valorilor, viziunilor, precum și a deciziilor politice și acțiunilor Federației Ruse.

Principalele obiective de cercetare urmărite în lucrare au constat în evidențierea principalelor teme de propagandă, identificarea metodelor și tehnicilor cele mai uzitate în manipularea informației, relevarea instrumentelor și mijloacelor de diseminare a propagandei și dezinformării ruse și reliefarea scopurilor și a țintelor vizate.

În urma studiului, am arătat că proliferarea propagandei și dezinformării orchestrate de Kremlin este realizată într-o manieră îmbinată, în mod constant și continuu, prin multiple mijloace, inclusiv prin intermediul tehnologiilor digitale, pentru maximizarea scopurilor urmărite și a șanselor de câștig. Pe lângă aceste demersuri, Federația Rusă aplică, la nivel național, cenzura asupra informațiilor care se abat de la viziunea oficială asupra acestui război.

La momentul prezent, nu putem întrevădea un orizont de timp pentru dezescaladarea conflictului, acest aspect fiind confirmat și prin intermediul discursurilor oficiale ale liderilor implicați. Atât președintele rus, cât și cel ucrainean au asigurat că războiul va continua atât timp cât este nevoie, fiecare parte învinuind-o pe cea adversă și invocând, totodată, lupta pentru pace și apărarea țării. Dimpotrivă chiar, conflictul, început ca o operație specială care s-a dorit de tip *blietzkrieg*, s-a transformat într-un război de uzură.

Conchidem afirmând că diseminarea propagandei va continua, în paralel cu dezinformarea, fiind proliferate în mod repetat teme mai vechi, la care se vor adăuga noi teme și noi mesaje manipulative, folosindu-se aceleași metode, tehnici și instrumente identificate și analizate în această lucrare.

Bibliografie:

ADTAC Disinformation Inventory. - „The 5D's (dismiss, distort, distract, dismay, divide).” *ADTAC Disinformation Inventory*. Accesat ianuarie 18, 2023.

[https://inventory.adt.ac/wiki/The_5D%27s_\(dismiss,_distort,_distract,_dismay,_divide\)](https://inventory.adt.ac/wiki/The_5D%27s_(dismiss,_distort,_distract,_dismay,_divide))

Antifake. 2022a. „Fact checking-ul săptămânii: demontarea afirmațiilor ce susțin că dezastrul umanitar din Ucraina ar fi doar o „înscenare” video, montată cu ajutorul actorului american Sean Penn.” Accesat noiembrie 30, 2022.

<https://www.antifake.ro/en/fact-checking-ul-saptamanii-demontarea-afirmatiilor-ce-sustin-ca-dezastrul-umanitar-din-ucraina-ar-fi-doar-o-inscenare-video-montata-cu-ajutorul-actorului-american-sean-penn/>

Antifake. 2022 b. „Fact sheet: Discreditarea unor imagini de la bombardamentele din Ucraina ca fiind false.” Accesat octombrie 22, 2022. <https://www.antifake.ro/fact-sheet-discreditarea-unor-imagini-de-la-bombardamentele-din-ucraina-ca-fiind-false/>

Bartha, Daniel. 2018. „Hungary: Disinformation Resilience Index.” *The Foreign Policy Council “Ukrainian Prism”*.

<http://prismua.org/en/english-hungary-disinformation-resilience-index/>

- Bokša, Michal. 2019. „Russian Information Warfare in Central and Eastern Europe: Strategies, impact, countermeasures.” *German Marshall Fund*. Accesat octombrie 12, 2022.
- Borrell, Josep. 2023. „Disinformation: Opening speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the EEAS Conference on Foreign Information Manipulation and Interference.” *EEAS Press Service*. 07 February. Accesat februarie 21, 2023.
<https://www.eeas.europa.eu/eeas/disinformation-opening-speech-high-representative>
- Credibility Coalition. fără an. *Credibility Coalition Working Groups*. Accesat ianuarie 18, 2023.
<https://credibilitycoalition.org/working-groups/>
- Daily Kos. 2023. „Reported rape of TV reporter creates 'major scandal' in Russia; more Russian stuff going KABOOM.” 31 January. Accesat februarie 18, 2023.
<https://www.dailykos.com/stories/2023/1/30/2149966/-Reported-rape-of-TV-reporter-creates-major-scandal-in-Russia-more-Russian-stuff-going-KABOOM>
- Digi 24. 2022b. „Medvedev, noi afirmații halucinante: Rusia duce în Ucraina un "conflict sacru cu Satana", "putem trimite dușmanii în focurile Gheenei”.” 4 noiembrie. Accesat februarie 12, 2023.
<https://www.digi24.ro/stiri/externe/medvedev-noi-afirmatii-halucinante-rusia-duce-in-ucraina-un-conflict-sacru-cu-satana-putem-trimite-dusmanii-in-focurile-gheenei-2140677>
- Digi24. 2022 b. „Putin amenință că oprește toate livrările de energie către Europa dacă UE plafonează prețul gazului rusesc: „Nu vom furniza nimic”.” 7 septembrie. Accesat octombrie 18, 2022.
<https://www.digi24.ro/stiri/externe/putin-ameninta-ca-opreste-toate-livrarile-de-energie-catre-europa-daca-ue-plafoneaza-pretul-gazului-rusesc-nu-vom-furniza-nimic-2074555>
- Digi24. 2022 a. „Soldații ruși, tot mai demoralizați, spun că au fost „păcăliți” să meargă la război. Unii ar fi plecat pe jos, înapoi

spre Rusia.” <https://www.digi24.ro/stiri/externe/soldatii-rusi-tot-mai-demoralizati-spun-ca-au-fost-pacaliti-sa-mearga-la-razboi-unii-ar-fi-plecat-pe-jos-inapoi-spre-rusia-1859995>

Doran, Peter. 2018. „Analist american: România, un stat-țintă pentru Putin. Rusia încearcă să-i dezbine pe români. Interviu de Alina Mărculescu Mătiș. Digi 24.” *Digi24*. Accesat ianuarie 18, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/analist-american-romania-un-stat-tinta-pentru-putin-rusia-incearca-sa-i-dezbine-pe-romani-918475>

Drugă, Dana Ionela. 2022. „Teme de propagandă rusă în contextul războiului din Ucraina.” *Impact strategic*. <https://cssas.unap.ro/ro/is.htm>

Drugă, Dana Ionela. 2022. „Teme de propagandă rusă în contextul războiului din Ucraina.” Editor CSSAS. *Impact strategic* (Editura UNAp) 81-95. Accesat februarie 22, 2023. https://revista.unap.ro/index.php/Impact_ro/issue/view/118

Euractiv.ro. 2023. „Rusia a evitat până acum o escaladare a conflictului dincolo de granițele Ucrainei, dar riscul rămâne.” 9 martie. <https://www.euractiv.ro/extern/rusia-a-evitat-pana-acum-o-escaladare-a-conflictului-dincolo-de-granitele-ucrainei-dar-riscul-ramane-33013>

EUvsDisinfo. 2022c. „Disinformation Fuelling Food Insecurity.” <https://mailchi.mp/euvsdisinfo/dr274-882326?e=6ce15cc34c>

—. fără an. *EUvsDisinfo*. Accesat octombrie 14, 2022. https://euvsdisinfo.eu/about/?_gl=1*1eyrk56*_up*MQ..*_ga*M7czMzA4NzA4Mi4xNjgxOTEzNjcw*_ga_9SH0NZ5558*MTY4MTkxMzY3MC4xLjAuMTY4MTkxMzY3MC4wLjAuMA

—. 2022b. *STILL AT WAR: RUSSIA'S DISINFORMATION TARGETING UKRAINE*. 07 November. Accesat noiembrie 10, 2022. <https://euvsdisinfo.eu/still-at-war-russias-disinformation-targeting-ukraine/>

—. 2022 a. „The Kremlin’s Weapons of Deception: 7 Things You Need to Know About RT and Sputnik.” 04 martie. Accesat

- februarie 4, 2023. <https://euvsdisinfo.eu/the-kremlins-weapons-of-deception-7-things-you-need-to-know-about-rt-sputnik/>
- EUvsDisinfo. 2023. „Trends of the week: Riding the bomb.” *Disinformation Review*. <https://us11.campaign-archive.com/?u=cd23226ada1699a77000eb60b&id=4747660046>
- . 2023c. „Twelve myths about russia’s war in Ukraine exposed.” 20 February. Accesat februarie 24, 2022. <https://euvsdisinfo.eu/twelve-myths-about-russias-war-in-ukraine-exposed/>
- EUvsDisinfo. 2023. „Twelve myths about Russia’s war in Ukraine exposed.” Accesat februarie 22, 2023. <https://euvsdisinfo.eu/twelve-myths-about-russias-war-in-ukraine-exposed/>
- Foster, Peter. 2021. „Sustainable Newspeak by 2050.” *Financial Post*. Accesat februarie 20, 2023. <https://financialpost.com/opinion/peter-foster-sustainable-newspeak-by-2050>
- Gernhardt, Dalibor. 2020. „Vulnerability assessment of the Croatian cyberspace to information warfare campaign via means of malicious websites comments.” *Strategos*. Accesat ianuarie 18, 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/362599>
- Hofmann, Frank. 2022. „Războiul hibrid al Rusiei contra Ucrainei și miza lui economică.” *DW*. 18 februarie. Accesat octombrie 23, 2022. <https://www.dw.com/ro/r%C4%83zboiul-hibrid-al-rusiei-contra-ucrainei-%C5%9Fi-miza-lui-economic%C4%83/a-60825026>
- HotNews. 2022. „Război în Ucraina: Primele rezultate parțiale ale referendumului organizat de Rusia în teritoriile ocupate din Ucraina / Putin va anunța vineri anexarea / Reacția NATO și a Pentagonului după ce Medvedev a amenințat din nou cu armele nucleare.” Accesat octombrie 28, 2022. https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25812378-live-razboi-ucraina-ziua-216-ultima-referendum-organizat-rusia-teritoriile-ocupate-din-ucraina-kremlinul-spune-nu-inchide-frontierele-rusii-fug-mobilizarea-partiala-ordonata-putin.htm

- Human Rights Watch. 2022. *Russia Criminalizes Independent War Reporting, Anti-War Protests*. 7 March. Accesat octombrie 24, 2022. <https://www.hrw.org/news/2022/03/07/russia-criminalizes-independent-war-reporting-anti-war-protests>
- Hutchinson, Andrew. 2022. „Russia's Invasion of Ukraine Represents a New, Key Stage in the Battle Against Online Misinformation.” *Social Media Today*. 06 March. <https://www.socialmediatoday.com/news/russias-invasion-of-ukraine-represents-a-new-key-stage-in-the-battle-agai/619899/>
- Jack, Victor. 2022. „Last major Russian independent news outlet suspends operations.” *Politico*. Accesat ianuarie 22, 2023. <https://www.politico.eu/article/last-russia-independent-news-outlet-suspends-operations/>
- Jowett, Garth S., și Victoria O'Donnell. 2014. *Propaganda & Persuasion*. Editor SAGE.
- Jucan, Sebastian. 2022. „Soldați ruși furioși povestesc cum au ajuns în Ucraina: „Am fost păcăliți, tot ce ni s-a spus a fost fals”.” *HotNews*. Accesat septembrie 27, 2022. https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25409812-soldati-rusi-furiosi-povestesc-cum-ajuns-ucraina
- Kowalewski, Annie. 2017. ”Disinformation and Reflexive Control: The New Cold War.” *Georgetown Security Studies Review*, 1 February. Accesat martie 15, 2023. <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/2017/02/01/disinformation-and-reflexive-control-the-new-cold-war/>
- Michałowska-Kubś, Aleksandra. 2022. ”Coining lies. Kremlin spends 1.5 Billion per year to spread disinformation and propaganda.” *Debunk.org*. Accesat octombrie 21, 2022. <https://www.debunkeu.org/coining-lies-state-budget-financing-of-russian-propaganda>
- Nahoi, Ovidiu. 2023. „Cei "5D" ai manipulării și dezinformării online. Cum poate răspunde Europa?” (RFI). Accesat februarie 10, 2023. <https://www.rfi.ro/politica-social-152914-5d-manipulari-dezinformari-online-raspunde-europa>

- NATO. 2022a. "Relations with Russia." *NATO website*. 26 Oct. Accesat octombrie 12, 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm
- Nimmo, Ben. 2015. "Anatomy of an Info-War: How Russia's Propaganda Machine Works, and How to Counter It." *Stopfake.org*. 19 May. Accesat ianuarie 18, 2023. <https://www.stopfake.org/en/anatomy-of-an-info-war-how-russia-s-propaganda-machine-works-and-how-to-counter-it/>
- O'Connor, Ciaran. 2022. "How to Investigate TikTok Like a Pro – Part II: Using TikTok for Ukraine Research." *Bellingcat*. Accesat noiembrie 18, 2022. <https://www.bellingcat.com/author/ciaranoconner/>
- OECD. 2022. "Disinformation and Russia's war of aggression against Ukraine." November. Accesat februarie 8, 2023. <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/disinformation-and-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-37186bde/>
- OHCHR. Dec. 2022. "Killings of Civilians: Summary Executions and Attacks on Individual Civilians in Kyiv, Chernihiv, and Sumy Regions in the Context of the Russian Federation's Armed Attack Against Ukraine." Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. <https://ukraine.un.org/en/210727-killings-civilians-summary-executions-and-attacks-individual-civilians-kyiv-chernihiv-and>
- Orwell, George. 2012. *O mie nouă sute optzeci și patru*. Polirom.
- Pilkington, Ed, și Gloria Oladipo. 2022. "What are Russia's biological weapons claims and what's actually happening?" *The Guardian*. Accesat octombrie 19, 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/11/russia-biological-weapon-claim-us-un-ukraine-bio-labs-explainer>
- Putin, Vladimir. 2022a. "Address by the President of the Russian Federation." 21 February. Accesat octombrie 12, 2022. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/67828>

- . 2022b. „Address by the President of the Russian Federation.” 24 February. Accesat octombrie 12, 2022.
<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/67843>
- Putin, Vladimir. 2022. *Vladimir Putin answered journalists' questions*. 29 June.
<http://www.en.kremlin.ru/events/president/news/68783/print>
- RFI. 2022. „Măsurile UE împotriva dezinformării rusești au venit prea târziu. «Mașinăria rusească»” nu mai depinde neapărat de Kremlin (cercetător).” 14 noiembrie. Accesat noiembrie 18, 2022. <https://www.rfi.ro/politica-150468-masuri-ue-impotriva-dezinformare-rusesti-masinaria>
- Robakidze, Davit. 2022. „How does Kremlin Propaganda Fabricate the Covers of Western Outlets to Discredit Ukraine?” *The Myth Detector*. Accesat ianuarie 20, 2023.
<https://mythdetector.ge/en/how-does-kremlin-propaganda-fabricate-the-covers-of-western-outlets-to-discredit-ukraine/>
- Russian Government. 2008. *www.government.ru*. December. Accesat februarie 12, 2023.
<https://web.archive.org/web/20081227071316/http://www.government.ru/content/governmentactivity/mainnews/33281de212bf49fdbf39d611cadbae95.doc>
- Sly, Liz, și Kostiantyn Khudov. 2022. „Accounting of bodies in Bucha nears completion.” *The Washington Post*.
<https://www.washingtonpost.com/world/2022/08/08/ukraine-bucha-bodies/>
- Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2). 2023. *1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats*. EEAS. Accesat februarie 10, 2023.
<https://euvsdisinfo.eu/uploads/2023/02/EEAS-ThreatReport-February2023-02.pdf>
- Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2). 2022. *Report on EEAS Activities to Counter FIMI*. European External Action Service (EEAS). Accesat octombrie 12, 2022.

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/EEAS-AnnualReport-WEB_v3.4.pdf

Šuplata, Milan. 2016. „Information war monitor for Central Europe: March 2016.” *GLOBSEC*.

<https://www.globsec.org/publications/information-war-monitor-central-europe-march-2016/>

Tass. 2022. „Grushko: NATO has already been defeated in Ukraine due to the collapse of the "anti-Russia" project.” *TASS*. Accesat ianuarie 16, 2023. <https://tass.ru/politika/16065143>

U.S. Department of State. 2020. „GEC Special Report: Pillars of Russia’s Disinformation and Propaganda Ecosystem.” 3. Accesat ianuarie 22, 2023. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia%E2%80%99s-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf

U.S. Department of State. 2020. „GEC Special Report: Pillars of Russia’s Disinformation and Propaganda Ecosystem.” 3. Accesat ianuarie 18, 2023. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia%E2%80%99s-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf

US Air Force Academy. 1982. „The Home Front and War in the Twentieth Century. The American Experience in Comparative Perspective.” Editor James Titus. *The Tenth Military History Symposium*. US Air Force Academy. 200. Accesat ianuarie 20, 2023. <https://media.defense.gov/2010/Sep/27/2001329738/-1/-1/0/AFD-100927-031.pdf>

Weintraub, Richard. 2020. „Trump's use of 'Newspeak' to explain away virus puts Americans at risk | For What It's Worth.” *Pocono Record*. Accesat februarie 20, 2023. <https://eu.poconorecord.com/story/opinion/columns/2020/11/19/trumps-use-newspeak-explain-away-virus-puts-americans-risk-what-its-worth/3775331001/>

Wesolowski, Kathrin, și Rachel Baig. 2022. „How one 'fact-checking' site spreads Russian propaganda.” *DW*. Accesat octombrie 20, 2022. <https://www.dw.com/en/ukraine-war-how-a-fact-checking-website-is-spreading-russian-propaganda/a-61062940>

Wiltshire, Emma. 2022. „The Latest on Russia's Social Media Bans.”
Social Media Today. 15 March.
<https://www.socialmediatoday.com/news/the-latest-on-russias-social-media-bans/620421/>

Zelenskyy, Volodymyr. 2023. „Address by President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy "February. The year of invincibility".” 24 February. <https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-lyutij-81213>

CRIZELE UMANITARE DIN ORIENTUL MIJLOCIU ȘI AFRICA ÎN DEZORDINEA GLOBALĂ

Mirela ATANASIU

Școala britanică de relații internaționale vehiculează de ceva timp ideea că „în politica mondială, dezordinea primează ordinii globale” (Bull 2002, xxxii). În anul 2022, factorul care a contribuit cel mai mult la creșterea nivelului de dezordine globală este războiul ruso-ucrainean care nu numai că a activat amenințarea unei conflagrații mondiale, dar a și întărit contestările ordinii internaționale liberale (mai puțin vizibile până în prezent). Alte două elemente care intensifică dezordinea globală în politica mondială sunt gestionarea slabă a pandemiei globale de COVID-19 (din cauza lipsei unei coordonări globale eficiente, statele au fost nevoite să ducă un adevărat „război” pentru resurse exprimat în atitudini individualiste, ceea ce a ajuns să stârnească o revoltă populistă împotriva globalismului) și ordinea nucleară în decadentă (Rusia amenință cu folosirea armelor nucleare în războiul cu Ucraina, Coreea de Nord a intensificat lansările de rachete balistice, Iranul a reluat construcția complexului său nuclear, Arabia Saudită a făcut pași suplimentari în direcția îmbogățirii uraniului).

În acest context amplu, crizele umanitare, indiferent dacă sunt provocate de conflicte armate, dezastre naturale sau pandemii, sau efecte combinate ale acestora, au ca rezultat exacerbarea vulnerabilităților preexistente. Acest fapt este reliefat în creșterea în ultimii ani a numărului de persoane afectate la nivel global, precum și a altor elemente caracteristice ale crizelor precum durata, amploarea și complexitatea.

Numeroase organisme ale Organizației Națiunilor Unite, respectiv Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP), Agenția Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR), Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF), Programul Alimentar Mondial (WFP) și Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (UNFPA), Organizația Mondială a Sănătății (WHO) au rol în furnizarea de ajutor umanitar internațional pentru victimele crizelor existente. Datorită

nevoii în creștere de gestionare a crizelor umanitare, la nivel global, pentru 2023, s-a stabilit un nou record în termeni de ajutor umanitar, „agențiile ONU și partenerii săi necesită 51,5 miliarde USD pentru a ajuta 230 de milioane de oameni care au nevoie de asistență de urgență în 68 de țări” (ReliefWeb 2023). Dar, mai există și alți donatori precum „guvernul SUA care, numai în 2022, a investit 12 miliarde USD în ajutor umanitar în întreaga lume, Germania a urmat cu peste 3 miliarde USD, în timp ce Comisia Europeană a donat aproximativ 2 miliarde USD” (STATISTA 2022).

În anul 2022, mai multe țări din Orientul Mijlociu și Africa au parcurs crize umanitare severe ca urmare a desfășurării unora dintre cele mai tensionate conflicte prelungite din lume, precum și crize frecvente generate de hazarde naturale provocate de schimbările climatice și focare de pandemie, care au avut ca rezultat suferințe umane greu de măsurat. De altfel, statisticile arată că: în *Orientul Mijlociu și Africa de Nord*, numărul persoanelor aflate în necesitate umanitară a crescut – de la 51 de milioane în 2019 la 66 de milioane în 2022 (United Nations-Coordinated Support to People Affected by Disaster and Conflict 2022, 6); *Cornul Africii*, regiune din Africa de Est, se confruntă din octombrie 2020 cu cea mai severă secetă din ultimele patru decenii, ceea ce face ca în 2022, cel puțin 36,1 milioane de oameni (24,1 milioane în Etiopia, 7,8 milioane în Somalia și 4,2 milioane în Kenya) să fie subiecți ai insecurității alimentare, sănătății precare și altor riscuri asociate (UNFPA 2022, 2); iar în *Sahel (Burkina Faso, nordul îndepărtat al Camerunului, Ciad, Mali, Niger și nord-estul Nigeriei)*, peste 33 de milioane de persoane au nevoie de asistență umanitară, în principal, ca urmare a efectelor conflictualității și schimbărilor climatice (World Health Organization 2022).

De aceea, scopul lucrării de față îl reprezintă analizarea crizelor umanitare, cu cel mai mare impact asupra vieților omenești și cea mai ridicată necesitate de sprijin umanitar⁶⁷, din Orientul Mijlociu și Africa, capitolul având ca obiective principale identificarea: *factorilor*

⁶⁷ Pe de o parte, când ne referim la cel mai mare impact asupra vieților omenești considerăm cu prioritate crizele cu cele mai multe decese înregistrate și cel mai ridicat număr de persoane aflate în insecuritate economică, socială, sanitară și alimentară. Pe de altă parte, când ne referim la cea mai ridicată necesitate de sprijin umanitar, ne referim atât la numărul de persoane aflate în tipurile de insecuritate menționate anterior, dar și la nivelul efectiv al sprijinului umanitar în termen de resurse financiare, materiale și de altă natură solicitate de a fi alocate de ONU pentru rezolvarea respectivelor crize.

declanșatori ai acestora (tulburări politice, conflicte armate, război civil, cauze ecologice etc.); *intensificatorilor lor* (alte crize intervenite, management defectuos al crizei etc.); *efectelor și impactul* acestora în termeni de număr al persoanelor afectate și modalități de afectare pe baza unor indicatori precum migrație internă și externă, nivel de trai, rată a inflației, nivel de securitate alimentară, sănătatea populației, respectarea drepturilor omului etc., dar și necesități de sprijin umanitar. Prin analizarea acestor indicatori, capitolul de față intenționăm să reprezinte o contribuție la dezvoltarea unei mai bune înțelegeri de ansamblu a factorilor declanșatori, intensificatorilor și impactului crizelor umanitare din regiunile menționate, cu accent pe evoluția acestora în anul 2022 și orientată spre identificarea unor tendințe pentru perioada imediat următoare.

1. Crize umanitare generate de conflicte militare

În regiunile supuse analizei se desfășoară unele dintre cele mai tensionate conflicte prelungite din lume, agravate de consecințele pandemiei de COVID-19 și ale războiului ruso-ucrainean, care au generat dificultăți de dezvoltare. Drept rezultat, „*se profilează și alte tulburări sociale și politice din cauza creșterii continue a costului vieții, a declinului economic, a spațiului politic și democratic în scădere și a răspândirii extremismului*” (OCHA 2022), creându-se un efect în spirală în sensul în care efectele socioeconomice ale crizelor și conflictelor, pe măsură ce se manifestă, devin catalizatori ai înrăutățirii crizei umanitare și/sau factori ai unor crize viitoare. În plus, Orientul Mijlociu și Africa de Nord se situează printre cele mai vulnerabile regiuni din lume la schimbările climatice (UNICEF 2022, 2).

1.1. Yemen – cea mai gravă criză umanitară a momentului

Yemenul se confruntă de câțiva ani cu cea mai serioasă criză umanitară din lume pe fondul conflictului violent izbucnit în 2015. Ulterior, mai multe situații de urgență naturale și provocate de om (blocada economică navală impusă Yemenului de o coaliție condusă de Arabia Saudită, prăbușirea monedei, dezastrele naturale – ploi și inundații, pandemia COVID-19) au contribuit la înrăutățirea acesteia.

Aici, ca și în Siria, războiul din Ucraina a declanșat o creștere globală a prețurilor mărfurilor, sporind amenințările la adresa situației socioeconomice deja precare și îngreunarea accesului la alimente. De

altfel, pe tot parcursul anului 2022, economia yemenită a continuat să slăbească, ca urmare a instabilității macroeconomice, separarea *de facto* a instituțiilor economice⁶⁸ și emiterea de politici monetare concurente, restricțiile la import, creșterea costurilor la alimentele și a altor articole esențiale și impactul dezastrelor naturale.

Printre efectele crizei yemenite în 2022 se numără înrăutățirea situației economice de ansamblu a țării (oricum una dintre cele mai slab dezvoltate țări ale regiunii de ani buni), sărăcie, deteriorarea condițiilor de viață și sănătate, insecuritate alimentară pe diferite niveluri⁶⁹ până la foamete, încălcarea drepturilor omului și ale dreptului internațional umanitar, în special a celor legate de diferența de gen, reflectate în indicatori precum:

- creșterea la 43,85% a ratei inflației (STATISTA 2022);
- deprecierea rialului yemenit (YER) cu 7% la sfârșitul lunii decembrie 2022, comparativ cu sfârșitul lunii decembrie 2021, în zona economică controlată de guvernul recunoscut internațional și susținut de Arabia Saudită (WFP 2023, 2);
- costul coșului alimentar minim a crescut cu 17% pe parcursul anului 2022 (WFP 2023, 2), de asemenea, capacitatea financiară a gospodăriilor de a accesa alimente rămâne limitată, ceea ce face ca 24,1 milioane de oameni să fie expuși riscului de foamete și boli (World Bank 2023);
- „21,6 milioane de oameni au nevoie de o formă de asistență umanitară, în condițiile în care 80% din populația țării se luptă pentru a deține acces la hrană, apă potabilă și servicii de sănătate adecvate” (UNFPA 2023);
- „Trei sferturi din cele 4,5 milioane de persoane deplasate intern în Yemen sunt femei și copii, iar aproximativ 26% din gospodăriile strămutate sunt conduse de femei” (UNFPA 2023);
- Yemenul adăpostește 100.000 de refugiați și solicitanți de azil, care au sosit în principal din regiunea Cornul Africii (UNHCR 2023);

⁶⁸ Pe măsură ce conflictul s-a prelungit, economia yemenită s-a fragmentat, fiind împărțită pe zonele de control teritorial „de facto” între guvernul recunoscut internațional sprijinit de coaliția militară condusă de tandemul Arabia Saudită – Emiratele Arabe Unite și grupul armat Ansar Allah (Houthi) sprijinit de Iran.

⁶⁹ Clasificarea integrată pe faze a securității alimentare la nivel global este următoarea: faza 1 – IPC1 – indivizi în securitate alimentară; faza 2 – IPC2 – indivizi în stres alimentar; faza 3 – IPC3 – indivizi în criză alimentară; faza 4 – IPC4 – indivizi în urgență alimentară; faza 5 – IPC5 – indivizi în catastrofă alimentară/foamete (IPC 2023).

- „aproximativ 93% dintre familiile yemenite deplasate intern au cel puțin un membru al familiei cu o vulnerabilitate, cum ar fi cineva rănit, bolnav sau prezintă probleme psihice, un copil angajat în muncă sau o persoană în vârstă fără îngrijire” (UNHCR 2023);

- „peste 80% din populația țării se luptă pentru a avea acces la servicii de bază, cum ar fi alimente, apă potabilă și îngrijire medicală” (OCHA 2022, 2);

- „21,9 milioane de oameni au nevoie de sprijin pentru a avea acces la servicii de sănătate esențiale” (OCHA 2022), iar faptul că „46% din infrastructura de sănătate nu funcționează sau funcționează parțial ca urmare a neajunsurilor aduse de lipsa personalului, fondurilor financiare, electricității, medicamentelor și echipamentelor” (The World Health Organization 2023, 1), îngreunează acest aspect;

- 17 milioane de oameni se află în nesiguranță alimentară, dintre aceștia „1,3 milioane de femei însărcinate sau care alăptează și 2,2 milioane de copii sub 5 ani necesită tratament pentru malnutriție acută (WFP 2022);

- „încă din iulie 2021, peste 2 milioane de fete și băieți de vârstă școlară din Yemen nu erau școlarizați din cauza sărăciei, conflictelor și lipsei de oportunități educaționale, iar situația s-a înrăutățit de atunci” (Inter-agency Network for Education in Emergencies 2023);

- pe parcursul anului, 1066 incidente de încălcări ale dreptului internațional umanitar împotriva civililor și a bunurilor civile, dintre care unele constituie crime de război, au fost înregistrate (Mwatana for Human Rights 2023, 3);

- în perioada martie 2015 - martie 2022, Mwatana, o organizație independentă pentru drepturile omului a documentat o serie de atacuri armate nediscriminatorii, respectiv: „1.026 de atacuri aeriene care au vizat civili sau obiective civile, care au dus la moartea a 3.599 de civili, inclusiv 493 de femei și 1.201 copii, și rănirea a 3.622 de civili, inclusiv 4.711 de copii și de femei” (Mwatana 2023);

- recrutarea și utilizarea ca luptători a cel puțin 83 de copii, inclusiv a cel puțin 3 fete, de către părțile în conflict în 2022 (Mwatana for Human Rights 2023, 9);

- diferențele de gen și violența bazată pe gen reprezintă o problemă gravă în Yemen: femeile care se expun în public neacoperite sunt hărțuite; femeilor li se interzice dreptul la muncă; segregarea de

gen este impusă în unele universități; interzicerea accesului la asistență medicală ginecologică etc. (Mwatana for Human Rights 2023, 7);

- munițiile neexplodate și munițiile explozive abandonate răspândite pe teritoriul Yemenului „*au provocat 643 de victime civile, dintre care 219 au fost ucise și 424 au fost rănite în perioada ianuarie – noiembrie 2022, printre victime numărându-se 197 de copii, dintre care 43 uciși*” (Yemen News Agency 2022).

În cadrul sistemului de coordonare umanitară din Yemen, ONU furnizează protecție categoriilor defavorizate, adăpost și articole nealimentare. În 2022, operațiunile umanitare din Yemen au înregistrat o scădere substanțială a finanțării, astfel încât, „*până la sfârșitul anului, Planul de Răspuns Umanitar a fost finanțat doar cu 54,6% din suma totală, lăsând un decalaj de 1,94 mld. USD, afectând livrarea asistenței umanitare și ducând la o scădere a asistenței alimentare de urgență*” (OCHA 2022, 3). Din suma finanțată efectiv, SUA a furnizat mai mult de 1 miliard USD (UNSC 2022, 19). De asemenea, pentru același an, angajamentele internaționale de finanțare au permis WHO și altor organisme ale ONU să furnizeze echipamente medicale, consumabile și formare profesională pentru întărirea sistemului de sănătate yemenit, dar rapoartele oficiale ale organizației prezintă că „*acest nivel de finanțare nu a fost suficient pentru a răspunde nevoilor de sănătate identificate și urgente pentru aproximativ 12,6 milioane de persoane, limitând efectiv asistența la doar 7,8 milioane dintre acestea*” (WHO Regional Office for the Eastern Mediterranean 2023).

Pe parcursul anului 2022, perioada de armistițiu (aprilie – octombrie) care a inclus oprirea operațiilor militare ofensive atât din partea Houthi, cât și din partea guvernului recunoscut internațional, a fost benefică în termeni de îmbunătățire a accesului la ajutor umanitar pentru populația yemenită și oportunități economice sporite ca urmare a facilitării intrării navelor de combustibil în portul Hodeidah, deschiderii aeroportului din Sanaa pentru anumite zboruri comerciale și îmbunătățirii accesului rutier către Taizz și alte guvernorate, dar și o reducere semnificativă a violenței și a victimelor la nivel național, așa cum se reflectă în Raportul ACLED (*Armed Conflict Location & Event Data Project*) privind primele două luni de armistițiu care evidențiază că „*în aprilie și mai 2022 s-au înregistrat cele mai scăzute niveluri de decese raportate din cauza violenței politice în Yemen din ianuarie 2015*” (ACLED 2022). Armistițiul nu mai este valabil în 2023, ceea ce

face ca previziunile experților ACLED în ce privește evoluția indexului severității conflictului să îl încadreze la „conflicte cu severitate extremă” (ACLED 2023). Totuși, unele elemente ale armistițiului încă sunt menținute, ceea ce face ca speranța pentru o soluționare politică a conflictului să fie reală. De asemenea, o îmbunătățire a situației umanitare a fost semnalată la sfârșitul anului 2022 prin scăderea cu aproape 2 milioane a numărului de persoane care suferă de foame în Yemen, în timp ce rata persoanelor care suferă de cel mai grav nivel al foametei a scăzut la zero (United Nations. Meetings Coverage and Press Release 2023). Așadar, perspectivele sunt cele mai optimiste de la începutul conflictului până în prezent.

1.2. Siria – criză umanitară complexă

Criza umanitară siriană este rezultatul a mai mult de zece ani de ostilități între părțile războiului civil care își dispută teritoriul și a efectelor acestora pe termen lung, materializate în deplasări de populație interne și transfrontaliere, distrugerea pe scară largă a infrastructurii civile și încălcări semnificative ale dreptului internațional umanitar (Center for Disaster Philanthropy 2023). De altfel, mai mult de jumătate din populația de dinainte de război a Siriei este acum strămutată, iar potrivit ONU, în anul 2022 „sirienii reprezintă cel mai mare număr de persoane strămutate forțat din lume, aproximativ 13 milioane de sirieni părăsindu-și locuințele din 2011” (SACD 2023). Astfel, „6,8 milioane de sirieni sunt strămutați intern” (World Vision 2023), mai ales în nord-vestul și nord-estul țării, în zone aflate în afara controlului forțelor lui Assad, iar restul sunt strămutați extern, astfel încât cel mai mare număr de refugiați sirieni este găzduit de Turcia (3,6 milioane), Liban (831 de mii), Iordania (675 de mii) și Germania (664 de mii) (Statista 2023). Dintre cei strămutați intern, „mai mult de 6,5 milioane sunt copii care au nevoie de ajutor de urgență” (World Vision 2023).

Printre efectele suferite de populația siriană în 2022 în urma desfășurării conflictului armat internaționalizat se numără înrăutățirea situației economice, deteriorarea condițiilor de viață, insecuritate alimentară sporită, distrugerea sistemului sanitar și educațional și încălcarea drepturilor omului, reflectate în indicatori precum:

- creșterea la 50,1% a ratei inflației la prețurile de consum (ESCWA 2022, 12);

- aproximativ 90% din populație trăiește sub pragul sărăciei, ceea ce reprezintă o creștere cu 10% față de anii precedenți (WHO Syria 2022, 3). De altfel, Coordonatorul ONU pentru afaceri umanitare, Martin Griffiths, raporta în decembrie 2022 că marea majoritate a familiilor siriene „fie se luptă, fie nu își pot satisface nevoile de bază” (Center for Disaster Philanthropy 2023);

- cel puțin 12,2 milioane de oameni au nevoie de asistență medicală (WHO Syria 2022, 3);

- 12 milioane de oameni, 55% din populație, se află în nesiguranță alimentară (WFP 2023, 1), dintre aceștia „peste 600.000 de copii suferind de malnutriție cronică” (HRW 2023) și „încă 137.000 de copii sub cinci ani suferă de malnutriție acută, crescând expunerea lor la morbiditate și mortalitate” (WHO Syria 2022, 3);

- aproximativ 2 milioane de copii refugiați sirieni nu sunt școlarizați și încă 1,6 milioane sunt expuși riscului de a abandona școala (World Vision 2023);

- în 2022, „133 de victime au murit din cauza torturii” (SNHR 2022, 7);

- în perioada ianuarie-septembrie 2022, „s-au înregistrat 1.895 de violări grave ale drepturilor copiilor, dar și cel puțin 75 de incidente de detenție arbitrară (38 de către grupurile armate conduse de kurzi, 8 de către guvernul sirian, 4 de Organizația pentru Eliberarea Levantului – HTS și 25 de diverse grupuri armate susținute de turci)” (OCHA 2022, 18).

După mai mult de 11 ani de criză în care țara a pierdut 27 de locuri în Indexul dezvoltării umane (*Human Development Index*)⁷⁰, majoritatea sirienilor se confruntă cu un context de declin umanitar continuu. Mai mult, condițiile macroeconomice în Siria s-au deteriorat substanțial de la începutul războiului cu Ucraina, ca urmare a prețurilor mai mari ale mărfurilor, reducerii la jumătate a consumului de petrol, importării a aproximativ o treime din necesarul de cereale, factori ce au alimentat inflația (The World Bank 2022/2023, ix-x). De asemenea, urgențele sanitare apărute în urma focarului de holeră extins în Aleppo și în nord-estul Siriei (70.220 de cazuri raportate până la sfârșitul anului,

⁷⁰ Indicele de dezvoltare umană pentru Siria, publicat de Organizația Națiunilor Unite, este un indicator compus din speranța de viață, nivelul de educație și nivelul veniturilor. Conform acestuia, în 2011, Republica Arabă Siriană a fost clasată pe locul 119 din 187 de țări (UNDP 2013, 2), iar în anul 2022, deținea locul 150 din 191 de țări (UNDP 2023).

inclusiv 98 de decese) (UNICEF 2023, 1), precum și a celor de tuberculoză și meningită, au înrăutățit atât criza sanitară pe fondul existent al pandemiei COVID-19, punând un plus de presiune pe sistemul medical deja în colaps, cât și criza umanitară ca urmare a accesului limitat la apă potabilă și canalizare, în special a persoanelor dislocate intern. Un plus de presiune în criza umanitară existentă au adus-o și *secetele severe*, care s-au agravat din 2021 până în prezent, ceea ce face să continue concurența pentru apă, iar alți catalizatori adiacenți crizei umanitare pot fi considerați a fi *instabilitatea din țările vecine* (Liban și Turcia) și *efectele sancțiunilor SUA* în conformitate cu Legea Caesar⁷¹.

Comunitatea internațională sprijină umanitar poporul sirian pentru acoperirea nevoilor de bază ale acestuia în special prin organismele ONU, dar și prin organizații nonguvernamentale (ONG-uri), Crucea Roșie, mecanisme de finanțare comune. De la începutul crizei siriene, WFP a alocat 732 mil. USD – 30% din finanțarea totală, ONG-uri internaționale – 507 mil. USD – 20,7%, UNHCR – 170,1 mil. USD – 7%, agenții și NGO-uri ale ONU – 131,2 mil. USD, Agenția Națiunilor Unite pentru Ajutorare și Lucrări pentru Refugiații Palestinei din Orientul Apropiat – 119,7% – 4,9%, WHO – 71,2 mil. USD – 2,9%, UNICEF – 56 mil. USD - 2,7% etc.) (OCHA 2022). Dar, subfinanțarea este o problemă deoarece, până la 30 septembrie 2022, planul de răspuns umanitar organizat prin mecanismele ONU pentru Siria a fost finanțat doar în proporție de 26,7% (UNSC 2022, 27), ceea ce face dificilă atingerea nivelului optim al capacității de intervenție. O altă problemă sesizată de donatori este aceea a subminării activității umanitare sau a extorcării de fonduri. De altfel, experții Centrului de Studii Strategice și Internaționale au prezentat că „*regimul sirian a deturnat peste 100 de milioane USD din banii de ajutor în mai puțin de doi ani prin arbitrajul cursului de schimb*” (CSIS 2021).

În 2022, Comisia Europeană a mobilizat 150,7 milioane EUR în ajutor umanitar pentru a ajuta poporul sirian să își acopere nevoile

⁷¹ Legea prevede sancțiuni împotriva oricărei persoane care furnizează sprijin guvernului sirian și personalităților politice de rang înalt, sprijină industria petrolului și gazelor din Siria, furnizează avioane militare sau piese și furnizează servicii de construcții sau de inginerie direct sau indirect guvernului sirian. În plus, a impus sancțiuni pentru oricine face afaceri efectiv cu o persoană sau o entitate desemnată de alte autorități legate de Siria, extinzând aplicarea acesteia (Shatz 2021).

critice de adăpost, îngrijire medicală, asistență alimentară, sprijin pentru mijloacele de trai, apă, servicii de salubritate și igienă, sprijin psihosocial, educație și protecție (European Commission 2022). Și SUA a finanțat cu peste 14,1 miliarde USD asistența umanitară pentru Siria de la începutul crizei (FDD 2023).

Impactul umanitar este critic și asupra sirienilor strămutați extern în regiune, pe fondul faptului că accesul la adăpost, asistență medicală, electricitate, educație, transport public, apă și canalizare s-a înrăutățit dramatic de la începutul conflictului, în contextul în care majoritatea statelor gazdă se confruntă la rândul lor cu probleme economice grave. Pentru ameliorarea acestei situații, principalul instrument de sprijin internațional pentru întărirea eforturilor naționale ale țărilor din regiune care găzduiesc refugiați sirieni (Turcia, Liban, Iordania, Irak și Egipt) de a face față impactului crizei umanitare este *Planul regional pentru refugiați și reziliență (3RP)* dezvoltat în comun de UNHCR și PNUD. Numai în 2022, partenerii 3RP „au sprijinit 5,7 milioane de oameni cu servicii de protecție, au ajutat peste 3,5 milioane de persoane cu hrană și asistență financiară necondiționată și au instruit 235.000 de angajați ai instituțiilor publice naționale” (3RP 2023, 3), ceea ce reprezintă sume din ce în ce mai reduse la nevoi din ce în ce mai mari. De altfel, UNHCR prezenta într-un raport că „în noiembrie 2022 avea un deficit de finanțare de peste 700 mil. USD și aproape 7% din bugetul său de 10,5 miliarde USD a fost redirecționat pentru a aborda circumstanțe excepționale din Afganistan, Camerun și Ucraina” (UNSC 2022, 10), referindu-se la imposibilitatea de a aborda optim criza refugiaților sirieni din regiune.

Tabloul insecurităților economice, sociale, sanitare și alimentare ce caracterizează criza umanitară siriană și regională este cu atât mai sumbru cu cât dezastrele naturale – precum seceta și inundațiile –, cât și bolile, se înăspresc, criza economică internațională se adâncește ca urmare a efectului războiului ucrainean, iar intensificarea conflictului armat în Siria poate avea loc în orice moment, tocmai din cauza tensiunilor în creștere ca urmare a neajunsurilor pe care le întâmpină populația.

1.3. Regiunea Sahel – criză umanitară înrăutățită pe fondul violențelor armate

Sahelul (Burkina Faso, nordul Camerunului – regiunea Nordului Îndepărtat, Ciad, Mali, Niger și nord-estul Nigeriei, respectiv statele Borno, Adamawa și Yobe⁷²) se confruntă cu provocări umanitare adânc înrădăcinate, provocate de conflictele regionale, dar catalizatori ai adâncirii crizei sunt impactul socio-economic al COVID-19 și al conflictului armat ruso-ucrainean (UNICEF 2023, 4), implicarea grupului Wagner în disputele regionale începând cu 2021, desemnarea în martie 2022 ca provincie independentă a Statului Islamic Sahel (IS Sahel), luptele dintre părți pentru acces la alimente și apă⁷³, precum și schimbările climatice.

Conflictul din regiune în desfășurare de mai mult de un deceniu a fost condus în mare parte de o insurgență jihadistă centrată în statele Burkina Faso, Mali și Niger, care sunt cele mai afectate de instabilitate politică și violență în escaladare. De altfel, „în Burkina Faso și Mali, violența în 2022 a atins cele mai înalte niveluri înregistrate vreodată de ACLED” (The Armed Conflict Location & Event Data Project 2023). În Burkina Faso, de trei ori mai mulți copii au fost uciși în timpul primelor nouă luni din 2022 decât în aceeași perioadă în 2021 (UNICEF 2023, 2). De asemenea, criza s-a propagat și în statele vecine din Africa de Vest, cum ar fi Coasta de Fildeș, Benin, Ghana și Togo expunând riscului aproape 4 milioane de copii (UNICEF 2023, 6).

Drept rezultat al crizei umanitare provocate pe fondul instabilității politice și violenței ridicate, în anul 2022, în Sahel, „37,8 milioane de oameni aveau nevoie urgentă de ajutor și protecție umanitară – adică cu 3 milioane de oameni mai mult decât în 2021” (UN Crisis Relief 2022). Dintre aceștia, 10 milioane sunt copii, ceea ce reprezintă mai mult de dublu față de anul 2020 (UNICEF 2023). De asemenea, un alt efect al crizei create a fost atingerea a unui nou record la indicatorul „dislocare forțată” în 2022, cu peste 2,9 milioane de refugiați și persoane dislocate intern în Burkina Faso, Mali și Niger și o tendință

⁷² În regiunea Sahel, ONU introduce și Mauritania, Senegal și Guineea. Totuși, crizele umanitare din aceste state nu au fost abordate în analiza de față deoarece nu s-au situat printre cele mai acute din regiunile menționate considerând gradul de afectare a vieților omenești și a nevoilor umanitare identificate.

⁷³ Cincizeci și opt de puncte de furnizare a apei au fost atacate în Burkina Faso în 2022, de la 21 în 2021 și 3 în 2020 (UNICEF 2023, 5)

emergentă a burkinezilor care solicită azil spre sud și nord, inclusiv în Africa de Nord și Europa (UNHCR 2023).

Alți indicatori ai dimensiunii umanitare a crizei din Sahel arată că *„peste 9,7 milioane de oameni sufereau de nesiguranță alimentară în Burkina Faso, Mali și Niger, în decembrie 2022, iar 600.000 de copii sufereau deja de malnutriție acută”* (Plan International 2023). Mai mult, perspectivele sunt sumbre, *„25.500 de oameni vor experimenta foamete catastrofală în iunie-august 2023 în zonele afectate de conflicte din Sahelul Central și Bazinul Lacului Ciad”* (Plan International 2023). De altfel, în Burkina Faso, Mali și Niger, înfometarea civililor este folosită ca metodă de război, ca și în Yemen de altfel, pentru controlarea maselor.

Au fost semnalate și încălcări ale drepturilor copilului. Astfel, numai în prima jumătate a anului 2022, numărul de încălcări grave verificate împotriva copiilor în Sahelul central era aproape la fel de mare ca pentru întregul an 2021 – care la rândul său a fost cu 85% mai mare decât anul 2020 (UNICEF 2023, 3). Dintre acestea, în Mali, au fost verificate peste 480 cazuri de recrutare și utilizare a copiilor de către grupuri și forțe armate numai în prima jumătate a anului 2022, ceea ce reprezintă de trei ori mai multe cazuri comparativ cu aceeași perioadă în 2021 (UNICEF 2023, 3), iar în Niger, în perioada iulie - septembrie 2022 au fost descoperite peste 200 încălcări grave, majoritatea implicând recrutarea forțată și utilizarea copiilor în grupuri armate (UNICEF 2023, 3).

Având în vedere că atât Burkina Faso, cât și Mali aleg să consolideze și mai mult abordarea pur militară prin militarizarea societății și, respectiv, colaborarea cu Grupul Wagner, curba de escaladare a conflictului este probabil să continue și în anul viitor, ceea ce va duce evident la agravarea crizei umanitare existente.

1.4. Republica Democratică Congo – criză umanitară alimentată de conflict armat prelungit

Republica Democratică Congo (DRC) este spațiu de dispută pentru o serie de conflicte armate prelungite, care au provocat până în 2022 *„aproximativ 5,4 milioane de decese, în mare parte din cauza bolilor și a malnutriției”* (Rescue 2023). DRC rămâne una dintre țările cel mai puțin dezvoltate din lume în ceea ce privește speranța de viață, educația și standardul de trai, *„aproape 64% din populație trăind în*

sărăcie” (Rescue 2023). În 2022, peste o sută de grupuri armate sunt implicate în multiple conflicte privind controlul teritorial și al resurselor, ceea ce continuă să creeze instabilitate, la care contribuie sărăcia acută, violența de gen⁷⁴, precum și bolile, inclusiv pojarul, holera, COVID-19 și Ebola.

Conflictele interne au declanșat o criză umanitară reflectată, în 2022, în faptul că „27 de milioane de oameni au nevoie de asistență și protecție umanitară” (SIDA 2023, 2) din care „26,4 milioane de oameni suferă de insecuritate alimentară, ceea ce face din DRC țara cu cea mai mare rată de insecuritate alimentară din lume. De asemenea, cu 5,7 milioane de persoane strămutate din cauza conflictelor, DRC are cel mai mare număr de persoane strămutate intern de pe continentul african” (OCHA 2023). Numai de la începutul anului 2022, peste 1,56 milioane de persoane au fost strămutate intern în Republica Democratică Congo (World Health Organization 2022, 11). De asemenea, un plus de presiune umanitară este adus de găzduirea a 517.140 de refugiați și 16.064 de solicitanți de azil din țările vecine (SIDA 2023, 2).

Dintre persoanele aflate în insecuritate alimentară, aproximativ 6,1 milioane de oameni se confruntă cu niveluri critice de insecuritate alimentară acută (IPC4), 3,3 milioane de copii sub 5 ani sunt subnutriți (din care 1 milion suferă de subnutriție acută severă), ceea ce face ca 45% din decesele copiilor sub 5 ani să fie o consecință directă a malnutriției (SIDA 2023, 2).

În 2022, actorii umanitari au făcut apel pentru 1,88 miliarde USD, din care doar 48% au fost finanțate, lăsând milioane de oameni fără asistența necesară (Office of the Humanitarian Coordinator in the Democratic Republic of the Congo 2023, 2). Un alt impediment în furnizarea de ajutor umanitar este accesibilitatea redusă de topografia țării, infrastructura extrem de slabă și situația dificilă de securitate.

În ce privește posibilitățile de atenuare a conflictelor, acestea nu par a fi prea realiste din cel puțin două motive. Primul, M23, grupul armat format în 2012 din rebeli tutsi „rwandafoni” a reapărut ca un actor proeminent al conflictului în 2022, cu o creștere de aproape treizeci de ori a activității față de anul precedent (The Conversation 2022). Al

⁷⁴ Violența sexuală împotriva femeilor și fetelor este, de asemenea, o problemă semnificativă în Congo. Peste jumătate dintre femeile de peste 15 ani au raportat că au suferit vreodată violență fizică și/sau sexuală din partea unui partener intim (Rescue 2023).

doilea, relațiile dintre DRC și Rwanda s-au înrăutățit în ultimele luni ale anului 2022, aducând cele două țări aproape de un conflict deschis, existând deja hărțuiri la frontiera dintre acestea. Aceste perspective nu pot decât să ducă la acutizarea crizei umanitare deja existente.

1.5. Republica Centrafricană – criză umanitară la o decadă de conflict

Republica Centrafricană (CAR) a avut o istorie lungă și agitată de conflicte violente și instabilitate politică. De când criza a izbucnit în 2013, s-au făcut eforturi uriașe pentru a retrage țara din pragul conflictului armat. În pofida încetării unilaterale a focului declarată de președintele Faustin Archange Touadéra în octombrie 2021, conflictele au continuat să afecteze grav civilii și în 2022. De altfel, „3,1 milioane persoane dintr-o populație de 4,9 milioane necesitau sprijin umanitar” (Human Rights Watch 2023), dintre aceștia 1.400.000 fiind copii (UNICEF 2022, 1). De asemenea, „50% din cei în nevoie se confruntau cu insecuritatea alimentară” (Amnesty International 2023, 116).

Condițiile instabile de securitate au împiedicat furnizarea ajutorului umanitar (87 de atacuri asupra lucrătorilor umanitari au fost înregistrate în perioada ianuarie-iulie 2022) (Human Rights Watch 2023), iar încălcările grave ale drepturilor omului (în perioada ianuarie - septembrie, au fost înregistrate 17.831 de cazuri de violență pe bază de gen, mai mult decât toate cazurile înregistrate în 2021) (Amnesty International 2023, 117) și ale dreptului internațional umanitar (în perioada februarie - martie cel puțin 100 de civili au fost uciși, victime colaterale ale părților în conflict) (Amnesty International 2023, 116) au dus la un număr mare de „refugiați și de persoane dislocate intern (în septembrie 2022, peste 1,3 milioane de centrafricani erau fie refugiați în țările vecine – 735.000 –, fie dislocați intern – 654.000 –)” (Human Rights Watch 2023).

În anul 2022, finanțarea totală pentru CAR de 508,2 milioane USD raportată Serviciului de Urmărire Fiscală (*Financial Tracking System – FTS*) al OCHA este în sumă descrescătoare față de anul 2021 (529,7 mil. USD) (FTS 2022), deși necesitățile umanitare sunt în creștere. De asemenea, o altă problemă este subfinanțarea, de exemplu, prin UNICEF s-au solicitat 73 mil. USD, dar doar 43,3 mil. USD au fost finanțate efectiv, ceea ce a dus la finanțarea parțială a unora dintre activitățile umanitare direcționate pentru copii, precum facilitarea

accesului la servicii medicale de bază, educație și apă potabilă (UNICEF 2022, 1).

În perspectivă, criza umanitară din CAR continuă să se deterioreze ca urmare a amplificării violenței împotriva civililor și a insecurității din zonele din afara centrelor urbane, ceea ce produce vulnerabilitate pentru câteva milioane de oameni pe măsură ce mijloacele de existență ale acestora se erodează, accesul lor la alimente și servicii de bază, cum ar fi îngrijirea sănătății și alimentarea cu apă, continuând să fie limitat.

1.6. Libia – criză umanitară în regres

Războiul civil declanșat în 2011, ce a avut ca urmare intervenția militară străină și înlăturarea de la putere a lui Muammar Gaddafi, a dus la perpetuarea în Libia a unei crizei umanitare și a instabilității politico-militare. Astfel, deși cu o situație politică ameliorată în ultimii doi ani, în urma semnării în 2020 a acordului de încetare a focului mediat de ONU între Guvernul de Acord Național și Armata Națională Libiană, Libia rămâne într-o criză de guvernare, într-un impas, pe fondul diviziunilor politice și societale persistente, încălcării flagrante a drepturilor omului, abundenței armelor, dar și a continuării interferențelor străine negative.

Pe lângă contextul politic și de securitate fragil din Libia, șocurile globale, cum ar fi impactul pandemiei COVID-19 și ai conflictului din Ucraina (World Bank 2022), reprezintă catalizatori ai crizei umanitare. De altfel, criza umanitară nu a dispărut, aceasta fiind reflectată în:

- 1,3 milioane de oameni au nevoie de asistență umanitară în Libia și sute de mii de oameni din întreaga țară suferă, trăind în condiții nesigure, cu acces redus sau fără acces la îngrijire medicală, medicamente esențiale, alimente, apă potabilă sigură, adăpost sau educație (UNHCR 2022).

- populație în nevoie de apă potabilă, servicii sanitare și igienă – 300.000 (tendință în descreștere), din care 24% sunt femei, 30% copii și 15% persoane cu dizabilități – încadrată pe niveluri de severitate diferite (UNICEF Libya 2022, 3). Dintre aceștia, se estimează că 117.855 de persoane au nevoi acute (25.000 de persoane deplasate intern; 3.000 repatriați; 47.000 de migranți; și 43.000 de refugiați) (UNICEF Libya 2022, 12);

- apa potabilă reprezintă o problemă majoră, deoarece 58% dintre gospodăriile se bazează pe apă îmbuteliată și doar 65% sunt racordate la rețeaua publică de alimentare cu apă, în contextul în care Libia se situează pe locul 6 în lume în ce privește lipsa resurselor de apă (UNICEF 2022, 2);

- „procentajul copiilor care au nevoie de servicii de protecție a crescut de la 70% la 72% în 2022 comparativ cu 2021”. Aceștia sunt expuși riscului sau sunt victime/supraviețuitori ai violenței, abuzului și exploatarei, inclusiv a unor încălcări grave ale drepturilor copilului (UNICEF 2022, 1);

- populația repatriată de la începutul conflictului totalizează 695.516 persoane, dintre care 86.824 sunt afectați de criză și 46.734 vor necesita asistență umanitară (UNICEF Libya 2022, 12);

- expulzarea forțată a migranților reprezintă o problemă în Libia în contextul în care, „între noiembrie 2021 și februarie 2022, aproximativ 1.500 migranți de diferite naționalități au fost identificați la sosirea lor în Niger ca fiind expulzați din Libia” (UNICEF/LIBYA 2023).

Din aprilie 2022, a existat o tendință de scădere a cazurilor și a deceselor de COVID-19, deși ratele de vaccinare au rămas scăzute (34% din populația a primit o doză de vaccin și 18% au fost vaccinați complet până la sfârșitul lunii octombrie 2022) (UNICEF/LIBYA 2023, 8). De asemenea, dincolo de eforturile de soluționare politică, catalizatori externi pot determina înrăutățirea situației umanitare a libienilor. De la începutul crizei din Ucraina s-au înregistrat creșteri globale ale prețurilor la mărfurile de bază, de exemplu prețul făinii de grâu a crescut cu 15% și coșul de cheltuieli lunare cu 32% (UNICEF Libya 2022, 9). Motivația acestui declin în aceste sectoare constă în faptul că Libia se bazează în mod semnificativ pe importurile de grâu și cereale din Rusia și Ucraina.

Totuși, pe fundalul acordului încheiat și slăbirea ostilităților militare, economia libiană a crescut cu o rată medie anuală de 2,8% în ultimii patru ani și în 2022 se clasează pe locul 14 între cele mai mari economii din Africa (World Economies 2023). De asemenea, situația umanitară din Libia a continuat să se îmbunătățească în 2022, un indicator al acestei ameliorări fiind reducerea cu 58% a numărului de persoane dislocate intern (de la 316.000 în octombrie 2020 la 134.000 în august 2022) (UNICEF Libya 2022, 2). Calmul relativ existent în

Libia în momentul actual poate fi exploatat pentru întărirea eforturilor de pre-dezarmare, demobilizare și reintegrare (DDR) lansate în 2023.

2. Liban – criză umanitară generată de criza economică prelungită

În anul 2019, Libanul a intrat într-o criză economică și financiară – agravată de blocajul politic⁷⁵ – care a anulat progresele în dezvoltare și a crescut nevoile umanitare pentru populațiile cele mai vulnerabile din zonele extrem de defavorizate. Ulterior, situația s-a agravat în contextul răspândirii pandemiei de COVID-19, exploziilor din portul Beirut din august 2020 (acestea, coroborate cu incapacitatea guvernului libanez de a asigura combustibilul necesar pentru industrie și populație, au dus la raționalizare energetică la nivel național⁷⁶), crizei globale a alimentelor și a combustibilului declanșată de conflictul ruso-ucrainean din februarie 2022, dar și epidemiei de holeră izbucnită în octombrie 2022.

Criza economică și financiară fără precedent din Liban a generat o criză umanitară în urma căreia a rezultat confruntarea cu privațiuni multiple a „aproximativ 2,2 milioane de indivizi vulnerabili, 207.700 de refugiați palestinieni și 86.200 de migranți, inclusiv 700.000 de copii” (OCHA 2022). Dintre indivizii vulnerabili, „1,7 milioane supraviețuiesc în condiții de sărăcie extremă, iar 170.000 de copii au renunțat la școală” (UNICEF 2022, 1).

Printre indicatorii socio-economici care arată gradul de adâncire a crizei economice libaneze se numără:

- din 2019, până în prezent, lira libaneză (LBP) s-a depreciat cu mai mult de 95% (UNICEF 2022, 2), din care 49% numai între octombrie 2021 – octombrie 2022 (IPC 2022, 1);

- costul coșului alimentar minim a ajuns la 1,1 milioane LBP de persoană/lună în noiembrie, o creștere de 2% față de octombrie (WFP Lebanon 2022, 1). De altfel, „în noiembrie, inflația costurilor cu

⁷⁵ În octombrie 2019, pe fondul anunțării unor noi măsuri fiscale ca măsură de abordare a crizei economice în curs au avut loc proteste în Liban, în urma cărora cabinetul a demisionat. Ulterior, protestele au continuat protestatarii susținând că drepturile lor sociale și economice încă nu sunt respectate și corupția nu a încetat în rândul reprezentanților politici, cerându-le demisia și noilor numiți în 2020 (Amnesty International 2020).

⁷⁶ În ultimii trei ani, raționalizarea energetică din Libia a dus la înrăutățirea crizei umanitare: a împins oamenii în sărăcie; a împiedicat accesul la drepturi de bază precum hrana, apa și sănătatea; a provocat o poluare extinsă a aerului care afectează mediul și sănătatea populației.

alimente a fost de 171,2%, potrivit Administrației Centrale de Statistică, plasând insecuritatea alimentară a țării pe locul doi la nivel mondial, potrivit Băncii Mondiale” (Amnesty International 2023);

- „rata șomajului a crescut de la 11,4% în 2018-2019 la 29,6% în ianuarie 2022” (International Labour Organization 2022);

- de la începutul crizei economice în 2019, numărul de pacienți care caută medicamente și tratament gratuit sau la preț redus în centrele publice de sănătate a crescut cu 62% (Amnesty International 2023);

- 1,98 indivizi se confruntă cu insecuritate alimentară acută (niveluri IPC3 și IPC4), perspectivele fiind de creștere a numărului acestora cu 360.000 până în aprilie 2023 (IPC 2022, 1);

- aproape 2,8 milioane de oameni din Liban se confruntă cu provocări din ce în ce mai mari în ceea ce privește accesul la cantități sigure și suficiente de apă potabilă și menajeră, precum și la servicii sanitare sigure (UNHCR 2023);

- dintre cei 1,5 milioane de refugiați din Siria și Palestina (United Hands Relief and Development 2023), 90% au nevoie de asistență umanitară pentru a supraviețui (WFP Lebanon 2022, 1).

Pentru acoperirea nevoilor libanezilor și refugiaților aflați în situații umanitare grave, UNICEF a făcut un apel de finanțare a proiectelor sale în valoare de 92.572.449 USD, dar doar o parte a acestei sume a fost colectată, ceea ce a generat un deficit de finanțare de 55.184.368 USD, existent la 30 iunie 2022 (UNICEF 2022, 1).

Autoritățile nu au reușit să abordeze drepturile economice și sociale cheie afectate de criza economică, lăsând rezidenții fără acces adecvat la asistență medicală și apă. În acest context, specialiștii *Human Rights Watch* susțin că „*Guvernul național al Libanului și Banca Mondială ar trebui să ia măsuri urgente pentru a investi într-un sistem de protecție socială bazat pe drepturi, care să asigure un nivel de viață adecvat pentru toată lumea*” (Human Rights Watch 2022).

După ce s-a contractat brusc cu aproximativ 40% de la începutul crizei, activitatea economică pare să se fi stabilizat oarecum în 2022, determinată de o oarecare redresare a turismului, de îndatorarea în continuare a sectorului corporativ și de fluxurile continue puternice de remitențe, care au susținut consumul (IMF 2023). Pentru îndreptarea crizei libaneze, Fondul Monetar Internațional a identificat executarea un pachet de reforme care cuprinde:

- stabilirea unei strategii fiscale pe termen mediu pentru a restabili sustenabilitatea datoriei și a crea spațiu pentru creșterea cheltuielilor sociale și de dezvoltare;
- restructurarea credibilă a sistemului financiar pentru a-i restabili viabilitatea și pentru a sprijini redresarea economică;
- unificarea cursurilor de schimb și înăsprirea politicii monetare pentru refacerea credibilității și îmbunătățirea poziției externe a economiei;
- reforme structurale ambițioase pentru a completa politicile economice și pentru a crea un mediu favorabil pentru o creștere mai puternică;
- consolidarea cadrului de management al finanțelor publice pentru a asigura o supraveghere adecvată a finanțelor publice, a spori disciplina fiscală și a îmbunătăți transparența procesului bugetar;
- reformarea întreprinderilor de stat pentru a asigura o bună guvernare, transparență, viabilitate financiară și operațională, o mai bună furnizare a serviciilor și pentru a limita riscurile fiscale;
- îmbunătățirea guvernării, combaterea corupției și combaterea spălării banilor/ combaterea finanțării terorismului pentru a recâștiga încrederea socială în politicile guvernamentale și pentru a promova creșterea favorabilă incluziunii (IMF 2023).

3. Crize umanitare generate de hazarde naturale

Grupul Interguvernamental pentru Schimbări Climatice (IPCC) susține că „*Africa este unul dintre cele mai vulnerabile continente din lume la schimbările climatice*” (IPCC 2022). De altfel, de la începutul anului 2022, Africa s-a confruntat cu o serie de evenimente meteorologice extreme severe – și, uneori, fără precedent – de la secete devastatoare până la inundații mortale. În acest sens, analiza *Carbon Brief* a înregistrărilor dezastrelor naturale arată că evenimentele meteorologice extreme din Africa au ucis cel puțin 4.000 de oameni și au afectat încă 19 milioane de la începutul anului 2022, aducându-i în nevoia de sprijin umanitar (Carbon Brief 2022).

Impactul uman și economic al dezastrelor a fost relativ mai mare în toată Africa, față de perioade anterioare, de exemplu, „*ponderea deceselor a ajuns la 16,4%, comparativ cu 3,8% în ultimele două decenii*” (UC Louvain, CRED, USAID 2023, 2). În acest an, numai secetele au afectat 88,9 milioane de oameni în șase țări africane

(Republica Democratică Congo – 26 de milioane, Etiopia – 24,1 milioane, Nigeria – 19,1 milioane, Sudan – 11,8 milioane, Niger – 4,4 milioane și Burkina Faso – 3,5 milioane) (UC Louvain, CRED, USAID 2023, 6). Un catalizator al înrăutățirii situației umanitare este invazia Ucrainei de către Rusia care contribuie la creșterea foametei în țările africane mai puțin bogate și deosebit de vulnerabile, inclusiv cele din Cornul Africii (CDP 2023), ca urmare a crizei alimentare și de combustibil.

3.1. Cornul Africii – criză umanitară declanșată de secetă prelungită

În ultimii 10 ani, **regiunea Cornul Africii** a trecut prin trei secete severe (2010-2011, 2016-2017 și 2020-2022), iar în 2022 a parcurs cea mai gravă secetă, amenințând milioane de oameni cu foametea. Astfel, după cinci ani consecutivi de ploi sub medie, criza umanitară din Cornul Africii se extinde și se adâncește (Earth Observatory 2022).

Seceta și prețurile mari la alimente au subminat capacitatea multor oameni de a cultiva culturi, de a crește animale și de a cumpăra alimente, ceea ce a generat migrație. Peste 2 milioane de oameni și-au părăsit gospodăriile (OCHA 2022, 5) în căutarea de hrană, locuri de pășunat pentru animale, apă și mijloace de trai alternative, crescând riscul conflictelor intercomunitare și presiunea pe autoritățile care trebuie să furnizeze servicii de bază cu mijloace deja limitate.

La sfârșitul anului, 36,4 milioane persoane erau afectate de secetă (OCHA 2022, 4), din care 21 de milioane de persoane se confruntau cu insecuritatea alimentară acută în această regiune (Earth Observatory 2022). Astfel, în perioada octombrie – decembrie 2022: 6,7 milioane somalezi au experimentat niveluri ridicate de insecuritate alimentară acută (faza IPC3 sau mai sus), inclusiv peste 300.000 aflați în condiții catastrofale (IPC Faza 5); 11,9 milioane etiopieni au suferit de insecuritate alimentară; aproximativ 4,35 kenieni s-au confruntat cu insecuritate alimentară acută (IPC3 și mai sus) (OCHA 2022, 4). Dar, seceta a afectat și alte dimensiuni umanitare precum sănătatea, accesul la servicii de bază, drepturile fundamentale ale omului și dreptul la educație. Dintre statele regiunii, cele mai grav afectate considerând impactul asupra vieților omenești și a volumului de nevoi umanitare identificate au fost Somalia, Kenya și Etiopia, pe care le vom și analiza în tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1: Dimensiuni umanitare afectate în Cornul Africii (OCHA 2022)

Dimensiunea umanitară	Somalia	Kenya	Etiopia	Total
Copii care suferă de malnutriție acută	1,8 mil.	640.000	2,7 mil.	5,1 mil.
Copii care suferă de malnutriție gravă	513.550	150.400	705.000	1,4 mil.
Femei, însărcinate și care alăptează, cu malnutriție acută	184.400	111.600	969.000	1,9 mil.
Persoane care nu au acces suficient la apă potabilă, sau pentru gătit, curățare sau igienizare	6,4 mil.	4,35 mil.	13 mil.	23,75 mil.
Persoane dislocate intern	1,1 mil.	205.000	590.000	2 mil.
Risc sporit de violență de gen, dar și de exploatare și abuz sexual	Creștere cu: - 60% a incidentelor violente asupra partenerului intim; - 21% a cazurilor de viol ⁷⁷			
Pierderea accesului minorilor la sistemul de educație	- 1,4 au renunțat	- 54.500 riscă să renunțe	- 400.000 au renunțat -900.000 riscă să renunțe	1,7 mil.

Aproape 500 de organizații umanitare, majoritatea conduse la nivel local și bazate pe comunitate, sunt angajate să contracareze efectele secetei în cele trei țări din Cornul Africii, acționând în sprijinul eforturilor conduse de guvern. Finanțarea din partea organismelor ONU nu este totuși suficientă. De altfel, în cele trei țări, doar aproximativ 62% din persoanele vizate în 2022 au beneficiat de asistență, sprijinul ajungând proporțional la cei mai mulți oameni în Somalia (86%),

⁷⁷ În perioada ianuarie - mai 2022

Etiopia (56%) și Kenya (36%) – inclusiv din cauza subfinanțării (OCHA 2022, 9).

În 2022, pentru a răspunde la secetă pentru Somalia s-au solicitat 1,8 miliarde USD din care s-au primit 1,29 miliarde USD (72% din fondurile solicitate), pentru Kenya s-au solicitat 290 de milioane de USD, din care 159 de milioane USD (55%) au fost primite, iar în Etiopia, din cei 1,66 miliarde de USD necesari s-au primit doar 857 milioane USD (OCHA 2022, 12). În aceste sume se încadrează și sprijinul venit din partea Guvernului SUA care a furnizat fonduri umanitare de peste 2,04 miliarde USD către statele din Cornul Africii, respectiv 884,8 milioane USD în Somalia, 789,3 milioane USD în Etiopia și 366,1 milioane USD în Kenya (USAID 2022, 1).

Pe lângă subfinanțare, securitatea este alt impediment în calea extinderii asistenței umanitare din cauza intervențiilor necesare a fi efectuate în zone greu accesibile din Somalia și operațiunilor teroriste desfășurate de Al-Shabaab în regiune.

Situația umanitară este pe o pantă negativă conform Grupului de lucru pentru securitate alimentară și nutriție⁷⁸ al Biroului ONU pentru coordonarea Afacerilor Umanitare⁷⁹, în condițiile în care se preconizează că, în 2023, numărul de persoane din regiunea Cornul Africii, care se vor confrunta cu insecuritate alimentară acută să ajungă la 23-26 de milioane (OCHA 2022, 4). Specialiștii previzionează că în 2023 se va declara legal, la nivelul ONU, stadiul de foamete (IPC5), ce reflectă o catastrofă alimentară în peninsulă.

3.2. Uganda – anul 2022 – cea mai mortală criză umanitară din cele 21 înregistrate în Africa⁸⁰

Uganda este catalogată printre statele cele mai vulnerabile la schimbările climatice (locul 10 în lume)⁸¹. De altfel, degradarea mediului, sistemele de irigație subdezvoltate și lipsa unui management

⁷⁸ Food Security and Nutrition Working Group (FSNWG).

⁷⁹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – OCHA

⁸⁰ În *Weekly Bulletin on Outbreaks and Other Emergencies* al World Health Organization se prezintă că în perioada 14-21 noiembrie 2022, în Africa se desfășurau 21 de crize umanitare.

⁸¹ Conform Inițiativei de Adaptare Globală Notre Dame (2022), din cele 192 de țări analizate, Uganda se află pe locul 166 pentru capacitatea sa de management la dezastre (de a mobiliza investițiile și de a le transforma în acțiuni de adaptare) raportată la vulnerabilitatea sa la schimbările climatice (University of Notre Dame 2022).

eficient la dezastre la nivel de comunitate sunt factori care contribuie la creșterea riscului de secetă în Uganda.

Ea s-a confruntat în ultimele decenii cu evenimente meteorologice extreme de o frecvență și severitate crescute: în zonele muntoase, precipitații neregulate, care au dus la distrugerea frecventă a râurilor, alunecări de noroi și alunecări de teren; inundații în zonele de câmpie; sezoane secetoase prelungite. De altfel, Banca Mondială arată că *„din 1900 până în 2018, țara s-a confruntat cu 20 de inundații, 40 de epidemii, 9 secete și 5 alunecări de teren. Pagubele acumulate cauzate de acele dezastre naturale se ridică la peste 200.000 de morți și pierderi economice de cel puțin 80 de milioane USD”* (Climate Change Knowledge Portal 2021).

În anul 2022, foametea provocată de secetă în Uganda a provocat 2.465 de morți, fiind cel mai mortal dezastru natural al anului 2022 în Africa (UC Louvain, CRED, USAID 2023, 2). De asemenea, în 2022, *„inundațiile au dus la strămutarea a peste 21.115 de persoane și la afectarea a 126.102 persoane ale căror activități de subsistență, case, culturi și infrastructură au fost distruse”* (UNICEF 2022, 1), iar virusul Ebola contactat din Sudan a provocat în Uganda 55 de decese din 142 de cazuri confirmate (ECDC 2023). În perioada iunie-august 2022, o consecință a acestor dezastre naturale a fost confruntarea cu niveluri ridicate de insecuritate alimentară acută (IPC3 sau mai sus) a aproximativ 1,8 milioane de persoane, inclusiv peste 250.000 de persoane în situație de urgență alimentară (IPC Faza 4) (IPC 2022).

Uganda găzduia peste 1,5 milioane de refugiați la începutul anului 2022, ceea ce o face una dintre cele mai importante țări gazdă pentru refugiați din lume și cea mai mare de pe continentul african, dar și mult mai vulnerabilă la criza umanitară. Anul acesta, 130.000 de refugiați din Republica Democratică Congo și Sudanul de Sud au ajuns în Uganda fugind de violența continuă, punând și mai multă presiune asupra sistemului național de asigurare a serviciilor de bază pentru indivizi, dar și asupra organismelor ce sprijină umanitar comunitățile de refugiați care suferă efectele lipsei de hrană, adăpost și resurse financiare.

Printre aspectele care arată nivelul de insecuritate umanitară al populației refugiate în Uganda la sfârșitul anului 2022, sunt:

- 104.442 de cazuri de subnutriție acută la copii în vârstă 6-59 de luni, din care 16.544 aflați în subnutriție acută severă și 87.898 – în subnutriție moderată acută (IPC 2023, 1);

- 12.847 de cazuri de femei însărcinate sau care alăptează în subnutriție acută cu nevoi de tratament medical (IPC 2023, 1).

Recolta de la sfârșitul anului 2022 a fost cantitativ cu 50-80% sub normal, aproximativ 40% din gospodării nu mai dețin stocuri de produse proprii și 53% dintre gospodării nu mai dețin animale pentru a desfășura o economie de subzistență (FEWS NET 2023), ceea ce arată că perspectivele de îmbunătățire a situației umanitare sunt nule, mai ales în contextul actual al subfinanțării intervenției de profil.

3.3. Malawi – criză umanitară generată de sărăcie și dezastre naturale

Malawi este una dintre cele mai sărace țări din lume. Aproximativ 70% din populație trăiește sub pragul internațional de sărăcie de 1,90 USD/zi (OCHA 2023). Malawi s-a clasat pe locul 169 din 191 de țări conform Indicelui de Dezvoltare Umană 2021/2022 (UNDP 2022, 291), ceea ce reflectă nivelul scăzut de dezvoltare economică. De asemenea, țara este vulnerabilă la șocurile climatice, cum ar fi seceta, precipitațiile intense, inundațiile și cicloanele (Climate Challenge Knowledge Portal 2023).

Malawi a experimentat o situație macro-fiscală dificilă ca urmare a șocurilor macroeconomice locale și globale, inclusiv a efectelor secundare ale conflictului ruso-ucrainean, înăsprii politicii monetare în economiile avansate, impactului continuu al COVID-19 asupra economiei și dezastrelor meteorologice și climatice, inclusiv furtuna tropicală Ana și ciclonul Gombe, care au cauzat daune mari sistemelor de apă și canalizare, fapt ce a contribuit la izbucnirea unor focare de holeră și alte boli transmise prin apă. De exemplu, o epidemie de holeră a afectat 26 din cele 28 de districte ale țării și, până la 31 decembrie 2022, au fost raportate 17.448 cazuri și 576 de decese (Amnesty International 2023, 243).

Ca urmare a crizei complexe create, în 2022, 11 milioane de oameni au ajuns să aibă nevoie acută de asistență umanitară (UNICEF 2023, 1). Dintre aceștia, „3,8 milioane de persoane erau în insecuritate alimentară acută în ultima parte a anului, o creștere cu 131% față de aceeași perioadă din 2021” (World Food Programme 2023, 3). De

asemenea, „*Malawi găzduiește 56.000 de solicitanți de azil și refugiați din Cornul Africii și regiunea Marilor Lacuri*” (World Food Programme 2023, 3).

Printre indicatorii socio-economici care arată gradul de insecuritate umană existent în Malawi se numără (UNICEF 2023, 1):

- în fiecare an, în Malawi, aproximativ 40.000 de copii sub cinci ani mor din lipsa prevenirii și tratării bolilor, inclusiv din cauze neonatale, pneumonie, diaree și malarie;

- rata de finalizare a nivelului primar de educație este de 56% și rata de repetare a anului școlar este de 25% în 2022;

- 30% din gospodăriile au încă nevoie de acces la apă potabilă de bază, 74% nu au acces la canalizare de bază, iar 92% au nevoie de instalații pentru spălarea mâinilor cu săpun. De asemenea, peste 34% din școli și instituții sanitare nu au acces la servicii de salubritate.

Situația umanitară în perspectiva anului 2023 nu pare a se redresa din moment ce printre cele mai ridicate riscuri, pe lângă cele economice care persistă de ceva timp (criza datoriilor, criza costului vieții, stagnarea economică prelungită, inflația rapidă și susținută), se numără și eșecul adaptării la schimbările climatice (World Economic Forum 2023, 85). Aceste riscuri se transpun în menținerea situației macro-fiscale dificile, cu atât mai mult cu cât presiunea efectelor războiului ruso-ucrainean nu cedează, conflictualitatea în statele vecine este pe o pantă ascendentă, ceea ce reprezintă noi valuri de refugiați și imigranți în Malawi, dar și în posibilitatea slabă de management al dezastrelor într-o țară vulnerabilă la evenimente naturale extreme.

Concluzii

În timp ce conflictele interne/regionale și dezastrelor naturale provocate de schimbările climatice au fost identificate ca fiind principalii factori din spatele declanșării majorității crizelor umanitare, la o privire mai atentă, acestea sunt mai sofisticate și complexe decât par, ele reprezentând un amestec (de exemplu, în Siria, conflictul a fost declanșat pe fondul nemulțumirii populare la adresa scindării existente la momentul respectiv cu privire la modul de împărțire a drepturilor civile între diferite minorități, iar criza umanitară deși declanșată pe fondul acțiunii interne, a fost agravată de factori externi precum intervenția militară străină, criza economică generată de COVID-19,

sancțiunile americane impuse Siriei și războiul ruso-ucrainean, care la rândul lor devin factori de înrăutățire a crizei umanitare).

Diferiții factori declanșatori ai crizei umanitare nu sunt independenți unul de altul, ci, dimpotrivă, sunt împlețiți și, în multe cazuri, liniile de demarcație între aceștia și catalizatorii crizelor umanitare sunt obscure. De altfel, fragilitatea, sărăcia, conflictul, proasta guvernare, declinul economic, dislocarea internă și internațională de populație, dezastrele naturale și încălcările drepturilor omului se numără toate, atât printre factorii, cât și printre consecințele crizelor umanitare. Mai mult, crizele umanitare complexe, prelungite și recurente care există în Orientul Mijlociu și Africa ar putea fi explicate ca un rezultat direct al vulnerabilității ridicate la astfel de factori interconectați, la care un element poate crește vulnerabilitatea la altele și diminuează capacitatea de a construi reziliență pentru a face față crizei.

În 2022, intensificatorii-cheie ai înrăutățirii crizelor umanitare din Orientul Mijlociu și Africa au fost deteriorarea conflictelor armate existente, criza economică generată de războiul ruso-ucrainean, efectele pandemiei COVID-19 sau a altor epidemii (precum Ebola sau malaria generate, la rândul lor, de criza apei și condițiile asemănătoare secetei, sau a inundațiilor ce au distrus sistemele sanitare și de aprovizionare cu apă potabilă în special în statele sărace în care populația nu are acces suficient la servicii de salubritate și medicale). Astfel, toți acești intensificatori, corobați crizelor umanitare deja existente au afectat negativ economiile continentului prin creșterea prețurilor la mărfuri, alimente, combustibil și a inflației generale, factori care au determinat înrăutățirea situațiilor umanitare.

Natura prelungită a crizelor umanitare duce la creșterea nevoilor și la adâncirea suferințelor în rândul refugiaților și persoanelor dislocate intern, care reprezintă o categorie vulnerabilă aparte în statele africane și ale Orientului Mijlociu. De asemenea, rezultă o nevoie continuă ca țările gazdă să continue să ofere acces la servicii publice și infrastructură, inclusiv locuințe, educație, asistență medicală, managementul deșeurilor, apă și canalizare pentru populațiile strămutate. În același timp, condițiile socioeconomice au fost în continuare afectate prin mai multe crize agravate: pandemia COVID-19, războiul din Ucraina, schimbările climatice și politica și provocările

economice din unele dintre țările care găzduiesc refugiații, conducând la tensiuni sociale între aceștia și comunitate.

Războiul din Ucraina a dus la reducerea asistenței din partea comunității internaționale către statele în criză din Orientul Mijlociu și Africa, ceea ce exacerbează nevoile umanitare regionale. De aceea, abordarea în comun a riscurilor globale identificate în mediile umanitare care se pot constitui în catalizatori ai înrăutățirii crizelor umanitare (efectele schimbărilor climatice, pandemia COVID-19, criza economică generată de conflictul ruso-ucrainean, migrație necontrolată etc.), prin prioritizarea alocării de fonduri și sprijin în valoare optimă pentru gestionarea crizelor umanitare, reprezintă o strategie eficientă de management al riscurilor și hazardelor. O asemenea strategie trebuie să ia în considerare și contracararea riscurilor de subfinanțare a nevoilor umanitare financiare, materiale și de altă natură, îmbunătățirea capacității de mediere a accesului umanitar în zonele de conflict și minimalizarea delapidării de fonduri cu destinație umanitară.

Lipsa gestionării sau gestionarea incorectă a crizelor umanitare reprezintă intensificatori ai deteriorării situației umanitare, totodată, determinând un impact în spirală asupra persoanelor afectate, generând tot mai multe suferințe, nedreptăți, nemulțumiri și atrocități, care nu numai că agravează vulnerabilitățile și nevoile umanitare deja existente, dar reduc și șansele de recuperare mai rapidă în urma acestora.

Bibliografie:

- WAM. 2021. "UAE and Israel relations, a pivotal step towards achieving prosperity, stability." *Emirates News Agency*. 12 13. Accessed 01 21, 2022. <https://wam.ae/en/details/1395303002502>
- 3RP. 2023. "Regional Strategic Overview 2023." *3RP Syrian Crisis*. Accessed 03 02, 2023. https://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2023/03/Regional_Strategic_Overview_2023_full.pdf
2020. "Abraham Accords Peace Agreement: Treaty of Peace, Diplomatic Relations and Full Normalization Between the United Arab Emirates and the State of Israel." *trump.whitehouse.archive.gov*. September 15. Accessed 03 17,

2022. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/abraham-accords-peace-agreement-treaty-of-peace-diplomatic-relations-and-full-normalization-between-the-united-arab-emirates-and-the-state-of-israel/>

2020. "Abraham Accords: Declaration of Peace, Cooperation, and Constructive Diplomatic and Friendly Relations." *U.S embassy in Bahrain*. September 15. Accessed 03 18, 2022. <https://bh.usembassy.gov/abraham-accords-declaration-of-peace-cooperation-and-constructive-diplomatic-and-friendly-relations/>

Academy, Emirates Diplomatic. 2021. "Abraham Accords: Legal Interpretation and Scope for Collaboration with Asia." *EDA Insight*, February: 1.

ACLED. 2023. "Conflict Severity Index." Accessed 03 12, 2023. <https://acleddata.com/wp-content/data-viz/index/>

—. 2022. "Yemen Truce Monitor." May. Accessed 02 22, 2023. <https://acleddata.com/middle-east/yemen/yemen-truce-monitor/>

Adar, Sinem. 2020. "Turkish Intervention in Syria Heightens Authoritarianism in Turkey and Fragmentation in Syria." *Middle East Research and Information Project: Critical Coverage of the Middle East Since 1971*. 07 14. Accessed 01 30, 2022. <https://merip.org/2020/07/turkish-intervention-in-syria-heightens-authoritarianism-in-turkey-and-fragmentation-in-syria/>

Africa Center for Strategic Studies. 2023. "African Migration Trends to Watch in 2023." January 2023. Accessed 02 11, 2023. <https://africacenter.org/spotlight/african-migration-trends-to-watch-in-2023/#:~:text=Africa%20accounts%20for%20only%2014,hubs%20for%20their%20respective%20subregions>

Aftandilian, Gregory. 2021. "Egypt's Ties to Israel Deepen Despite Public Misgivings." *Arab Center Washington DC*. Mar 19. Accessed 03 22, 2022. <https://arabcenterdc.org/resource/egypts-ties-to-israel-deepen-despite-public-misgivings/>

- Akkas, Betul Dogan. 2022. "Turkey's Ties With Saudi Arabia and the UAE: Walking Back 10 Years of Tensions." *The Arab Gulf States Institute of Washington*. Jan 28. Accessed 03 16, 2022. <https://agsiw.org/turkeys-ties-with-saudi-arabia-and-the-uae-walking-back-ten-years-of-tensions/>
- Al Jazeera. 2021. "Israel approves resumption of Qatar aid to Gaza." August 19. Accessed 03 25, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/19/israel-approves-resumption-of-qatar-aid-to-gaza>
- Al Jazeera. 2021. "Kosovo establishes Israel ties, to open embassy in Jerusalem." *AlJazeera*. Feb 1. Accessed 03 12, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/2/1/kosovo-establishes-israel-ties-to-open-embassy-in-jerusalem>
- . 2021. *Protests in Oman over economy, jobs continue for third day*. May 25. Accessed 01 22, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/25/protest-in-oman-over-poor-economy-jobs-continue-for-third-day>
- . 2021. *Qatar and Turkey agree to boost economic ties, sign 15 agreements*. Dec 7. Accessed 03 21, 2022. <https://www.aljazeera.com/economy/2021/12/7/no-boost-in-aid-from-qatar-to-turkey-amid-economic-meltdown>
- Al-Monitor. 2021. *Qatar, Israel reach agreement on diamond trade*. December 15. Accessed 03 26, 2022. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/12/qatar-israel-reach-agreement-diamond-trade>
- Alragawi, Mohammed. 2022. *Experts predict emergence of political challenges in Yemen in 2022*. 01 03. Accessed 02 06, 2022. <https://www.aa.com.tr/en/world/experts-predict-emergence-of-political-challenges-in-yemen-in-2022/2464214>
- Alsabri, Mohammed et al. 2021. "Conflict and COVID-19 in Yemen: beyond." *Globalization and Health* (BMC) 17 (83): 1. Accessed 03 06, 2022. doi:<https://doi.org/10.1186/s12992-021-00732-1>
- Amnesty International . 2020. "Lebanon protests explained." September 22 . Accessed 02 12, 2023.

<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/11/lebanon-protests-explained/>

Amnesty International. 2023. "Amnesty International Report 2022/23." Accessed 03 31, 2023.

<https://www.amnesty.org/en/location/africa/southern-africa/malawi/report-malawi/>

—. 2023. "Lebanon 2022." Accessed 03 24, 2023.

<https://www.amnesty.org/en/location/middle-east-and-north-africa/lebanon/report-lebanon/>

Anadolu Agency. 2021. *Israel warns military option on table to block Iran nuclear quest*. 11 30. Accessed 02 03, 22.

<https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-warns-military-option-on-table-to-block-iran-nuclear-quest/2434705>

Arabia Weather. 2022. *At record rates, `climate extremes` threaten the future of the Middle East*. 01 20. Accessed 01 21, 2022.

<https://www.arabiaweather.com/en/content/at-record-rates-climate-extremes-threaten-the-future-of-the-middle-east>

Atalayar. 2021. *Ties between Morocco and the United Arab Emirates grow stronger*. November 17. Accessed 03 18, 2022.

<https://atalayar.com/en/content/ties-between-morocco-and-united-arab-emirates-grow-stronger>

Atanasiu, Mirela. 2016. *INFLUENȚA CONFLICTELOR DIN NORDUL AFRICII ȘI ORIENTUL MIJLOCIU ASUPRA SECURITĂȚII EUROPENE*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/influenta_conflictelor_mena_asupra_securitatii_europene.pdf

Atanasiu, Mirela. 2021. "Multilateral conflicts of Palestine - history, present and trends." *Strategic Impact*.

Atlantic Council. 2022. "Under Ebrahim Raisi, Iran and Turkey may be entering a new phase of bilateral ties." *Atlantic Council*.

January 20. Accessed 03 22, 2022.

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/under-ebrahim->

raisi-iran-and-turkey-may-be-entering-a-new-phase-of-bilateral-ties/

- Bloomberg. 2022. "UAE Wealth Funds Behind \$10 Billion Israel Plans Scout for Deals." February 03. Accessed 03 12, 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-03/uae-wealth-funds-behind-10-billion-israel-plans-scout-for-deals>
- Bull, Hedley. 2002. *The Anarchical Society : A Study of Order in World Politics*. Vol. 3rd edition. London: Routledge.
- Bunzel, Cole. 2021. "Explainer: The Islamic State in 2021." *Wilson Center*. December 10. Accessed 01 17, 2022. <https://www.wilsoncenter.org/article/explainer-islamic-state-2021>.
- Bureau of Counterterrorism. 2021. *Country Reports on Terrorism 2020: Iran*. Washington: United States Institute for Peace. <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/iran/>
- Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap De Wilde. 1998. *Security: A new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Carbon Brief. 2022. "Analysis: Africa's unreported extreme weather in 2022 and climate change." October 26. Accessed 03 12, 2023. <https://www.carbonbrief.org/analysis-africas-unreported-extreme-weather-in-2022-and-climate-change/>
- Carnegie Endowment for International Peace. 2021. *Global Protest Tracker*. 12 30. Accessed 02 03, 2022. <https://carnegieendowment.org/publications/interactive/protest-tracker?radio-group=all>
- . 2021. *The New Jihadists and the Taliban Model*. December 21. Accessed 02 14, 2022. <https://carnegieendowment.org/sada/86049>
- CDP. 2023. "Horn of Africa Hunger Crisis." March 28. Accessed 03 31, 2023. <https://disasterphilanthropy.org/disasters/horn-of-africa-hunger-crisis/?gclid=Cj0KCQjwiZqhBhCJARIsACHHEH->

yfFX97b4uAqJqYLmsPWd3nj-
3cJVDKAHdi694FFfA4nwbccGoQycaApVgEALw_wcB

Center for Disaster Philanthropy. 2023. *Syria Humanitarian Crisis*.
March 15. Accessed 03 17, 2023.

<https://disasterphilanthropy.org/disasters/syria-humanitarian-crisis/#:~:text=from%20IDP%20camps.-,Between%20Aug.,on%20the%20cholera%20response%20operations>

China Daily. 2021. *China's International Development Cooperation in the New Era*. January 11. Accessed 02 07, 2022.

<https://global.chinadaily.com.cn/a/202101/11/WS5ffb954aa31024ad0b>

Chulov, Martin. 2021. "Arab states split for first time on refusal to condemn Israel over Gaza." *The Guardian*. May 17. Accessed 02 12, 2022.

<https://www.theguardian.com/world/2021/may/17/arab-states-split-for-first-time-on-refusal-to-condemn-israel-over-gaza#:~:text=Arab%20states%20split%20for%20first%20time%20on%20refusal%20to%20condemn%20Israel%20over%20Gaza,-This%20article%20is&text=As%20Is>

Climate Challenge Knowledge Portal. 2023. "Malawi." Accessed 04 02, 2023.

<https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/malawi/vulnerability#:~:text=Malawi%20is%20particularly%20prone%20to,riverine%20floods%2C%20and%20flash%20floods>

Climate Change Knowledge Portal. 2021. "Uganda." *World Bank*. Accessed 03 24, 2023.

<https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/uganda/vulnerability>

Cojocaru, Bogdan. 2021. *Vara arabă: inflația, criza din sănătate și fenomenele meteo extreme creează un mix exploziv în Orientul Mijlociu și Africa de Nord*. 08 01. Accessed 01 13, 2022.

<https://www.zf.ro/business-international/vara-araba-inflatia-criza-din-sanatate-si-fenomenele-meteo-extreme-20205651>

Cordesman, Anthony H. 2016. "The Human Cost of War in the Middle East: A Graphic." Center for Strategic and International

- Studies, 4. Accessed 02 21, 2022.
<https://www.csis.org/analysis/human-cost-war-middle-east-graphic-overview>
- Council on Foreign Relations. 2022. *Global Conflict Tracker*. March 08. Accessed 03 10, 2022. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/war-afghanistan>
- . 2022. "Preventive Priorities Survive 2022." Accessed 03 10, 2022. https://cdn.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/PPS2022.pdf
- CSIS. 2021. "How the Assad Regime Systematically Diverts Tens of Millions in Aid." *Center for Strategic and International Studies*. October 21. Accessed 02 07, 2023.
<https://www.csis.org/analysis/how-assad-regime-systematically-diverts-tens-millions-aid>
- Danish Refugee Council. 2021. *Water crisis and drought threaten more than 12 million in Syria and Iraq*. August 23. Accessed 02 14, 2022. https://drc.ngo/about-us/for-the-media/press-releases/2021/8/water-crisis-and-drought-threaten-more-than-12-million-in-syria-and-iraq/?gclid=CjwKCAiA4KaRBhBdEiwAZi1zzhhrbyX5eXw9anvFPFi7l5cXOcZFtj-NjFaiiqM8og7lMmF63jZ9FRoC_vcQAvD_BwE
- Earth Observatory. 2022. "Worst Drought on Record Parches Horn of Africa." December 14. Accessed 03 30, 2023.
<https://earthobservatory.nasa.gov/images/150712/worst-drought-on-record-parches-horn-of-africa#:~:text=As%20the%20end%20of%202022,raise%20livestock%2C%20and%20buy%20food>
- ECDC. 2023. "Ebola virus disease outbreak in Uganda." *European Centre for Disease Prevention and Control*. January. Accessed 03 29, 2023. <https://www.ecdc.europa.eu/en/ebola-virus-disease-outbreak-uganda>
- Elgindy, Khaled. 2021. "The lessons of the May war in Gaza." *10 key events and trends in the Middle East and North Africa in 2021* (Middle East Institute). <https://www.mei.edu/publications/10-key-events-and-trends-middle-east-and-north-africa-2021#elgindy>

- Emirates Diplomatic Academy. 2021. "Abraham Accords: Legal Interpretation and Scope for Collaboration with Asia." *EDA Insight*, February: 2. Accessed 02 23, 2022.
<https://www.agda.ac.ae/docs/default-source/Publications/eda-insight-jan-2021-eng-abraham-accord.pdf?sfvrsn=8>
- ESCWA. 2022. *Survey of economic and social developments in the Arab region 2021-2022 Summary*. United Nations.
- European Commission. 2022. "European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations." Accessed 02 23, 2023.
https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/middle-east/syria_en#:~:text=In%202022%2C%20the%20European%20Commission,its%20humanitarian%20support%20and%20funding
- FDD. 2023. "A Strategy to End the Systematic Theft of Humanitarian Aid in Syria." *Foundation for Defense of Democracy*. March 15. Accessed 03 18, 2023.
<https://www.fdd.org/analysis/2023/03/15/a-strategy-to-end-the-systematic-theft-of-humanitarian-aid-in-syria/>
- Federal Foreign Office. 2021. *Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of Egypt, France, Germany and Jordan at the meeting in Paris on the Middle East Peace Process*. 03 11. Accessed 03 20, 2022. <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/-/2447100>
- FEWS NET. 2023. "Uganda ." *Famine Early Warning Systems Network*. Accessed 03 18, 2023. <https://fewsn.net/east-africa/uganda>
- Foreign Policy. 2021. *The Middle East's Jihadis Are Copying the Taliban Model*. September 21. Accessed 02 13, 2022.
<https://foreignpolicy.com/2021/09/21/the-middle-east-jihadists-are-copying-the-taliban-model/>
- Forough, Mohammadbagher. 2021. *Iran between US and China*. Analysis, Ankara: Center for Iranian Studies in Ankara (İRAM), 4.
- . 2018. *The New Politics of Space: Asia's Geopolitics is Remapping the Global Geography*. October. Accessed 03 04, 2022.

- https://www.swp-berlin.org/publications/products/projekt_papiere/Forough_BCA_S_2018_geopolitics_geoeconomics_9.pdf
- Freedom House. 2021. "FREEDOM ON THE NET 2021." *Freedom House*. Accessed 03 10, 2022.
https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-09/FOTN_2021_Complete_Booklet_09162021_FINAL_UPDATED.pdf
- Friedman, Brandon. 2021. "Regional Realignment in the Middle East?" *Institut Montaigne*. October 18. Accessed 03 20, 2022.
<https://www.institutmontaigne.org/en/blog/regional-realignment-middle-east>
- FTS. 2022. "Central African Republic 2022." *Financial Tracking System*. Accessed 03 26, 2023.
<https://fts.unocha.org/countries/43/summary/2022>
- Glick, Bonnie. 2021. *The Abraham Accords—One Year Later and Whither Sudan? | Opinion*. 29 10. Accessed 03 14, 2022.
<https://www.newsweek.com/abraham-accordsone-year-later-whither-sudan-opinion-1643255>
- Harrison, Ross. 2021. *THE FUTURE OF REGIONAL AND INTERNATIONAL DYNAMICS IN THE MIDDLE EAST*. October 19. Accessed 01 27, 2022.
<https://www.mei.edu/sites/default/files/2021-10/2.%20The%20Future%20of%20Regional%20and%20International%20Dynamics%20in%20the%20Middle%20East%20.pdf>
- Heydemann, Steven. 2018. "Civil War, Economic Governance & State Reconstruction in the Arab Middle East." Edited by The American Academy of Arts & Sciences. *Daedalus* 147 (1): 48.
doi:https://doi.org/10.1162/DAED_a_00473
- Hoogeveen, Johannes G., and Gladys (eds.) Lopez-Acevedo. 2021. *Distributional Impacts of Covid-19 in the Middle East and North Africa Region*. MENA DEVELOPMENT REPORT, Washington: World Bank Group, xx.

- HRW. 2023. "World Report 2023." *Human Rights Watch*. Accessed 03 12, 2023. <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/syria#:~:text=In%202022%2C%2090%20percent%20of,600%2C000%20children%20were%20chronically%20malnourished>
- Human Rights Watch. 2023. "Central African Republic." Accessed 02 12, 2023. <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/central-african-republic>
- . 2021. *Gaza: Apparent War Crimes During May Fighting*. July 27. Accessed 02 15, 2022. <https://www.hrw.org/news/2021/07/27/gaza-apparent-war-crimes-during-may-fighting>
- . 2022. *Lebanon: Rising Poverty, Hunger Amid Economic Crisis*. December 12. Accessed 02 03, 2023. <https://www.hrw.org/news/2022/12/12/lebanon-rising-poverty-hunger-amid-economic-crisis>
- . 2022. "World Report 2022. Events from 2021." *HRW*. Accessed 03 05, 2022. https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2022/01/World%20Report%202022%20web%20pdf_0.pdf, 2022.
- IMF. 2023. "Lebanon: Staff Concluding Statement of the 2023 Article IV Mission." March 23. Accessed 03 26, 2023. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2023/03/23/lebanon-staff-concluding-statement-of-the-2023-article-iv-mission>
- INSS. 2021. "The Abraham Accords at One Year: Achievements, Challenges, and Recommendations for Israel." *The Institute for National Security Studies*. November 1. Accessed 02 16, 2022. <https://www.inss.org.il/publication/abraham-accords-one-year-insights/>
- Institute for Economics & Peace. 2022. "Global Terrorism Index 2022." Sydney, 4. <https://kbb9z40cmb2apwafcho9v3j-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2022/03/gti-2022-web.pdf>

- Inter-agency Network for Education in Emergencies. 2023. "A lifeline in Yemen: Private Sector Support to Education in a time of Crisis." *ReliefWeb*. March 12. Accessed 03 17, 2023. <https://reliefweb.int/report/yemen/lifeline-yemen-private-sector-support-education-time-crisis>
- International Crisis Group. 2022. *Brokering a Ceasefire in Yemen's Economic Conflict*. Brussels: International Crisis Group . Accessed 03 09, 2022. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/231-brokering-ceasefire-yemens-economic-conflict#:~:text=Alongside%20the%20battles%20over%20territory,to%20achieve%20an%20economic%20truce>
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance. 2021. *The Global State of Democracy Report 2021 - Building Resilience in a Pandemic Era*. Stockholm: IDEA, 25.
- International Institute for Strategic Studies. 2021. *The civil war in Syria: an intractable conflict with geopolitical implications*. December 14. Accessed 02 17, 2022. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2021/12/the-civil-war-in-syria-an-intractable-conflict-with-geopolitical-implications>
- International Labour Organization. 2022. "Lebanon and the ILO release up-to-date data on national labour market." May 12. Accessed 01 12, 2023. https://www.ilo.org/beirut/media-centre/news/WCMS_844831/lang--en/index.htm Lebanon and the ILO release up-to-date data on national labour market
- International Rescue Committee. 2022. *Crisis in Yemen: Protracted conflict pushes Yemenis deeper into need*. January 21. Accessed 03 10, 2022. <https://www.rescue.org/article/crisis-yemen-protracted-conflict-pushes-yemenis-deeper-need>
- IPC. 2023. *IPC Acute Food Insecurity Classification*. Accessed 02 23, 2023. <https://www.ipcinfo.org/ipcinfo-website/ipc-overview-and-classification-system/ipc-acute-food-insecurity-classification/en/>
- . 2022. "Lebanon. IPC Acute Food Security Analysis." December 22. Accessed 03 12, 2023.

https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Lebanon_Acute_Food_Insecurity_Report_Dec2022.pdf

—. 2023. "Uganda. IPC Acute Malnutrition Analysis February 2022-January 2023." January. Accessed 03 31, 2023.

—. 2022. "Uganda: Acute Food Insecurity Situation June - August 2022 and Projection for September 2022 - January 2023." *Integrated Food Security Phase Classification*. 11 24. Accessed 03 23, 2023. [https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1156041/?iso3=UGA#:~:text=In%20total%2C%20between%20June%20and,Emergency%20\(IPC%20Phase%204\)](https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1156041/?iso3=UGA#:~:text=In%20total%2C%20between%20June%20and,Emergency%20(IPC%20Phase%204))

IPCC. 2022. "Analysis: Africa's unreported extreme weather in 2022 and climate change." October 26. Accessed 03 28, 2023. <https://www.carbonbrief.org/analysis-africas-unreported-extreme-weather-in-2022-and-climate-change/>

IPCC. 2019. *Global warming of 1.5°C*. C Special Report, Intergovernmental Panel on Climate Change, 259. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_High_Res.pdf

Islamic Emirate of Afghanistan. 2022. "A bilateral meeting was held between Acting Foreign Minister Mawlawi Amir Khan Mottaqi and Mr. Hassan Kazemi Qomi, Special Representative of the President of Iran for Afghanistan." *Ministry of Foreign Affairs*. January 10. Accessed 03 20, 2022. <https://mfa.gov.af/en/a-bilateral-meeting-was-held-between-acting-foreign-minister-mawlawi-amir-khan-mottaqi-and-mr-hassan-kazemi-qomi-special-representative-of-the-president-of-iran-for-afghanistan/>

Jacobs, Anna L. 2021. *Abraham Accords Bring Stronger Trilateral Ties for Israel, UAE, and Morocco*. May 10. Accessed 02 26, 2022. <https://agsiw.org/abraham-accords-bring-stronger-trilateral-ties-for-israel-uae-and-morocco/>

2020. "Joint Declaration The Kingdom of Morocco, the United States of America and the State of Israel." *state.gov*. December 22. Accessed 03 20, 2022. <https://www.state.gov/wp->

content/uploads/2021/01/Joint-Declaration-US-Morocco-Israel.pdf

- Kabalan, Marwan J. 2019. "Middle East Sectarianism: A Symptom to a Cause." *Arab Center Washington DC*. June 1. Accessed 12 12, 2021. <https://arabcenterdc.org/resource/middle-east-sectarianism-a-symptom-to-a-cause/>
- Kenney, Steven, and Ross Harrison. 2020. *Middle East conflict and COVID-19 - a view from 2025*. POLICY PAPER 2020-8, Middle East Institute. Accessed 03 08, 2022. https://www.mei.edu/sites/default/files/2020-06/Middle%20East%20Conflict%20and%20COVID-19%20%E2%80%93%20A%20View%20from%202025_0.pdf
- Levitt, Matthew. 2021. "The Assad Regime's Business Model for Supporting the." *The Washington Institute*. Sep 26. Accessed 02 04, 2022. <https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/17043/en>.
- Mamedov, Eldar. 2021. "Perspectives | Iran-Azerbaijan: A new cold war?" *Eurasianet*. Nov 19. Accessed 03 23, 2022. <https://eurasianet.org/perspectives-iran-azerbaijan-a-new-cold-war>
- Middle East Monitor. 2021. "UAE and Kurdistan to consider enhancing ties." *Middle East Monitor*. December 6. Accessed 03 24, 2022. <https://www.middleeastmonitor.com/20211206-uae-and-kurdistan-to-consider-enhancing-ties/>
- Muggah, Robert. 2022. *Yemen's Parallel War in Cyberspace*. January 6. Accessed 02 21, 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/01/06/yemen-war-internet-media-houthis-iran-saudi-arabia/>
- Murciano, Gil. 2020. *The Abraham Accords: An invitation to rethink the Arab-Israeli conflict*. 10 08. Accessed 03 12, 2022. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/the-abraham-accords-an-invitation-to-rethink-the-arab-israeli-conflict>
- Mwatana for Human Rights. 2023. "A Dark Year Despite the Truce." *ReliefWeb*. January 5. Accessed 03 20, 2023.

- <https://reliefweb.int/report/yemen/dark-year-despite-truce-press-briefing-human-rights-situation-yemen-2022-january-2023-enar>
- Mwatana. 2023. "Thousands of Victims Waiting for Justice and Redress ." *ReliefWeb*. March 26. Accessed 03 27, 2023.
<https://reliefweb.int/report/yemen/thousands-victims-waiting-justice-and-redress-enar>
- Niculescu, George Vlad. 2021. "Imperativele și implicațiile geopolitice ale retragerii SUA și aliaților săi din Afganistan." *Strategic Monitor* (3/4): 31
- OCHA . 2022. "Syrian Arab Republic 2022." *Financial Tracking Service*. Accessed 02 16, 2023.
<https://fts.unocha.org/countries/218/summary/2022>
- OCHA. 2023. "10 million people in desperate need of humanitarian assistance in the Democratic Republic of Congo in 2023." *ReliefWeb*. Feb 23. Accessed 03 15, 2023.
<https://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/10-million-people-desperate-need-humanitarian-assistance-democratic-republic-congo-2023>
- . 2022. "Horn of Africa Drought." Nov. 29. Accessed 04 01, 2023.
<https://reliefweb.int/report/ethiopia/horn-africa-drought-regional-humanitarian-overview-call-action-revised-28-november-2022>
- . 2022. "Horn of Africa Drought: Regional Humanitarian Overview & Call to Action ." *ReliefWeb*. Nov. 29. Accessed 03 31, 2023.
<https://reliefweb.int/report/ethiopia/horn-africa-drought-regional-humanitarian-overview-call-action-revised-28-november-2022>
- . 2022. "Yemen Humanitarian Update." *Issue 12*, December: 2.
- . 2023. "Malawi." Accessed 03 27, 2023.
<https://www.unocha.org/southern-and-eastern-africa-rosea/malawi>
- . 2022. "Middle East and North Africa." November 30. Accessed 01 13, 2023. <https://humanitarianaction.info/article/middle-east-and-north-africa-0>

- . 2022. "Syrian Arab Republic: 2023 Humanitarian Needs Overview ." *ReliefWeb*. December. Accessed 02 11, 2023. <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-2023-humanitarian-needs-overview-december-2022>
- . 2022. "UNICEF Lebanon Humanitarian Situation Report No. 1, 1 January to 30 June 2022." *ReliefWeb*. December 15. Accessed 01 14, 2023. <https://reliefweb.int/report/lebanon/unicef-lebanon-humanitarian-situation-report-no-1-1-january-30-june-2022>
- . 2022. "Yemen Humanitarian Needs Overview 2022." April. Accessed 12 02, 2023. <https://reliefweb.int/report/yemen/yemen-humanitarian-needs-overview-2022-april-2022>
- Office of the Humanitarian Coordinator in the Democratic Republic of the Congo. 2023. "10 million people in desperate need of humanitarian assistance in the Democratic Republic of Congo in 2023." February. Accessed 03 29, 2023.
- Plan International. 2023. "Hunger Crisis in the Central Sahel." Accessed 04 02, 2023. <https://plan-international.org/west-central-africa/hunger-crisis-central-sahel/#:~:text=How%20many%20people%20are%20affected,already%20suffering%20from%20acute%20malnutrition>
- ReliefWeb. 2023. *11 crises to watch in 2023*. January 11. Accessed 02 13, 2023. https://reliefweb.int/report/afghanistan/11-crises-watch-2023?_gl=1*jq6aq2*_ga*MTAyOTYyMDg4MC4xNjc5NDY2OTc4*_ga_E60ZNX2F68*MTY3OTQ2Njk3OC4xLjAuMTY3OTQ2Njk3OC42MC4wLjA
- Rescue. 2023. "Democratic Republic of Congo." Accessed 02 17, 2023. <https://www.rescue.org/country/democratic-republic-congo>
- . 2023. "Democratic Republic of Congo." Accessed 03 2023, 16. <https://www.rescue.org/country/democratic-republic-congo>
- Rumley, Grant. 2022. "Unpacking the UAE F-35 Negotiations." *PolicyWatch* 3578, Feb 15: 1.

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/unpacking-uae-f-35-negotiations>

- SACD. 2023. "We are Syria." *Syrian Association for Citizens' Dignity*. Accessed 01 17, 2023. <https://syacd.org/we-are-syria/>
- Save the Children. 2022. "Yemen: Explosive remnants of war the biggest killer of children since truce began." *ReliefWeb*. June 30. Accessed 02 13, 2023. <https://reliefweb.int/report/yemen/yemen-explosive-remnants-war-biggest-killer-children-truce-began>
- Schenker, David. 2021. "Rehabilitating Assad: The Arab League Embraces a Pariah." *Policy Watch*, May 4, 3481 ed.: 2. Accessed 03 10, 2022. <https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/16732/en>
- Shatz, Howard J. 2021. "The Power and Limits of Threat: The Caesar Syrian Civilian Protection Act at One Year." *Rand Corporation*. July 8. Accessed 03 20, 2023. <https://www.rand.org/blog/2021/07/the-power-and-limits-of-threat-the-caesar-syrian-civilian.html>
- SIDA. 2023. "Humanitarian Crisis Analysis 2022." *Swedish International Development Cooperation Agency*. Accessed 03 12, 2023. <https://cdn.sida.se/app/uploads/2020/08/05082448/HCA-DRC-Crisis-2022-1.pdf>
- SNHR. 2022. "Most Notable Human Rights Violations in Syria in 2022." *ReliefWeb*. Accessed 02 26, 2023. <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/snhrs-12th-annual-report-most-notable-human-rights-violations-syria-2022-enar#:~:text=Most%20notably%2C%20the%20report%20reveals,displacement%20of%20approximately%2075%2C000%20people>
- Stanford University. 2021. "The Islamic State." *Mapping Militant Organizations*. , April: 1. Accessed 03 01, 2022.
- STATISTA. 2022. *Largest donors of humanitarian aid worldwide in 2022 (in million U.S. dollars), by country*. Accessed February

- 02, 2023. <https://www.statista.com/statistics/275597/largers-donor-countries-of-aid-worldwide/>
- Statista. 2023. "Ranking of the largest Syrian refugee-hosting countries in 2022." Accessed 03 03, 2023. <https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>
- STATISTA. 2022. "Yemen: Inflation rate from 1997 to 2027." October. Accessed 11 14, 2022. <https://www.statista.com/statistics/524141/inflation-rate-in-yemen/>
- Taşpınar, Ömer. 2021. "Turkey's Kurdish obsession explains Putin's gains and US strains." *Brookings*. October 13. Accessed 01 22, 2022. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/10/13/turkeys-kurdish-obsession-explains-putins-gains-and-us-strains/>
2020. "The Abraham Accords Declaration." *US Government*. Sept 15. Accessed 03 23, 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/10/Abraham-Accords-signed-FINAL-15-Sept-2020-508-1.pdf>
- The Arab Gulf States Institute in Washington. 2021. *Baghdad's Deepening Reengagement With the Gulf: Hostage to Government Formation*. Oct 27. Accessed 03 23, 2022. <https://agsiw.org/baghdads-deepening-reengagement-with-the-gulf-hostage-to-government-formation/>
- The Armed Conflict Location & Event Data Project. 2023. "The Sahel: Geopolitical Transition at the Center of an Ever-Worsening Crisis." *ACLEDA*. Accessed 03 12, 2023. <https://acleddata.com/conflict-watchlist-2023/sahel/>
- The Astana Times. 2021. *Seventeenth Round of Talks on Syria in Nur-Sultan Emphasizes Need for Continued Fight against Terrorism on Syrian Territory*. December 23. Accessed 02 11, 2022. <https://astanatimes.com/2021/12/seventeenth-round-of-talks-on-syria-in-nur-sultan-emphasizes-need-for-continued-fight-against-terrorism-on-syrian-territory/>

- The Cambridge Global Affair. 2021. *The U.S.-Russia Rivalry in the Middle East*. May 18. Accessed 03 02, 2022.
<https://www.thecambridgeglobalaffair.co.uk/collaborators/the-us-russia-rivalry-in-the-middle-east>
- The Conversation. 2022. "M23: Four things you should know about the rebel group's campaign in Rwanda-DRC conflict." November 23. Accessed 04 03, 2023.
<https://theconversation.com/m23-four-things-you-should-know-about-the-rebel-groups-campaign-in-rwanda-drc-conflict-195020>
- The Guardian. 2002. *Arab peace initiative: full text*. Mar 28. Accessed 02 24, 2022.
<https://www.theguardian.com/world/2002/mar/28/israel7>
- The Heritage Foundation. 2022. *Abraham Accords Are Yielding Concrete Forward Steps, More Can Follow*. Feb 4. Accessed 03 16, 2022. <https://www.heritage.org/middle-east/commentary/abraham-accords-are-yielding-concrete-forward-steps-more-can-follow>
- The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Centre. 2022. *Summary of ISIS Activity around the Globe in 2021*. January. Accessed 03 03, 2022. https://www.terrorism-info.org.il/app/uploads/2022/01/E_008_22.pdf
- The National Interest. 2021. *How Israel and Morocco Have Embraced the Abraham Accords*. September 15. Accessed 03 04, 2022.
<https://nationalinterest.org/blog/buzz/how-israel-and-morocco-have-embraced-abraham-accords-193763>
- The Peninsula Qatar. 2022. *Qatar, Turkey trade volume reaches QR6.8bn in 2021*. Mar 24. Accessed 03 21, 2022.
<https://thepeninsulaqatar.com/article/24/03/2022/qatar-turkey-trade-volume-reaches-qr68bn-in-2021>
- The Senate of the United States. 2021. *S.1061 — 117th Congress (2021-2022)*. 06 24. Accessed 03 20, 2022.
<https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/1061/text>

- The Times of Israel. 2021. *In Morocco, Gantz signs Israel's first-ever defense MOU with an Arab country*. November 24. Accessed 03 21, 2022. <https://www.timesofisrael.com/in-morocco-gantz-signs-israels-first-ever-defense-mou-with-an-arab-country/>
- The World Bank. 2022/2023. "Syria Economic Monitor." *Syria's Economy in Ruins after a Decade-long War*. Winter. Accessed 03 11, 2023.
- The World Health Organization. 2023. "Yemen health crisis at a glance." February. Accessed 03 21, 2023. <https://www.emro.who.int/images/stories/yemen/yemen-health-crisis-overviewpdf.pdf>
- The World. 2021. *US and Afghan presidents to meet in Washington amid troop withdrawal*. June 25. Accessed 02 17, 2022. <https://theworld.org/person/mahmoud-abbas>
- Times of Israel. 2021. *Saudi and Iranian experts hold 'security dialogue' in Amman*. December 13. Accessed 03 23, 2022. <https://www.timesofisrael.com/saudi-iranian-experts-hold-security-dialogue-in-amman/>
- U.S. Department of State. 2022. *State Sponsors of Terrorism*. Accessed 03 04, 2022. <https://www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/>.
- UC Louvain, CRED, USAID. 2023. "2022 Disasters in Numbers." *The International Disaster Databases*. Accessed 03 29, 2023. <https://www.emdat.be/publications>
- UN Crisis Relief. 2022. "Sahel: One of the world's fastest-growing humanitarian crises." https://crisisrelief.un.org/sahel-crisis?gclid=CjwKCAjwzuqgBhAcEiwAdj5dRjxYoyOLAtdOPNEchwOGLpdo_8OFLenu8HHXRUSVLh3BITuQyiwUpRoC6UIQAvD_BwE
- UN News. 2021. *Afghanistan: Record number of women and children killed or wounded*. July 26. Accessed 02 16, 2022. <https://news.un.org/en/story/2021/07/1096382>

- UNDP. 2023. "Human Development Insights." *Human Development Reports*. Accessed 03 31, 2023. <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks>
- . 2022. "Human Development Report 2021/2022." *United Nations Development Programme*. Accessed 04 05, 2023. <https://www.undp.org/malawi/publications/human-development-report-2021-22>
- . 2013. "Syrian Arab Republic." Accessed 03 31, 2023. <https://www.climamed.eu/wp-content/uploads/files/Syria-Human-Development-Report.pdf>
- UNFPA. 2022. *Horn of Africa Drought Crisis*. August 24. Accessed 01 21, 2023. <https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/UNFPA%20Horn%20of%20Africa%20Drought%20Crisis.pdf>
- . 2023. "Yemen: One of the world's largest humanitarian crises." *United Nations Population Fund*. Accessed 03 12, 2023. <https://www.unfpa.org/yemen#:~:text=Yemen%20lays%20tragic%20claim%20to,water%20and%20adequate%20health%20services>
- UNGA. 2021. "Outraged over Israel's Designation of Six Civil Society Groups as Terrorists, Speakers Tell Palestinian Rights Committee Harassment against Human Rights Defenders Must End." *United Nations*. December 7. Accessed 01 06, 2022. <https://www.un.org/press/en/2021/gapal1443.doc.htm>
- UNHCR. 2023. "Global Appeal 2023." Accessed 04 04, 2023. <https://reporting.unhcr.org/sahel-situation#:~:text=Forced%20displacement%20in%20the%20central,in%20North%20Africa%20and%20Europe>
- . 2023. "Lebanon: 2022 End of Year Sector Dashboard - Water sector." *ReliefWeb*. Feb 24. Accessed 03 26, 2023. <https://reliefweb.int/report/lebanon/lebanon-2022-end-year-sector-dashboard-water-sector>
- . 2022. "Libya." Accessed 03 22, 2023. <https://www.unhcr.org/libya.html>
- . 2023. "UNHCR: Funding gap of US\$295m in Yemen jeopardizes life-saving humanitarian aid." February 27. Accessed 03 01,

2023.
<https://www.unhcr.org/news/press/2023/2/63fc5aea4/unhcr-funding-gap-us295m-yemen-jeopardizes-life-saving-humanitarian-aid.html#:~:text=UNHCR%20is%20the%20only%20international,three%2Dquarters%20of%20the%20population>
- . 2023. "Yemen emergency." *The UN Refugee Agency*. Accessed 03 23, 2023. <https://www.unhcr.org/yemen-emergency.html?query=yemen>
- UNICEF. 2022. "Central African Republic Situation Report." January-December. Accessed 02 25, 2023.
- . 2023. "Child alert: Extreme jeopardy in the central Sahel." March. Accessed 04 02, 2023.
[https://www.unicef.org/media/137091/file/Extreme%20Jeopardy%20\(English\).pdf](https://www.unicef.org/media/137091/file/Extreme%20Jeopardy%20(English).pdf)
- . 2022. "Country Office Annual Report 2022." Accessed 02 13, 2023. <https://www.unicef.org/media/136151/file/Libya-2022-COAR.pdf>
- . 2023. "Country Office Annual Report 2022." Accessed 02 23, 2023. <https://www.unicef.org/media/136166/file/Malawi-2022-COAR.pdf>
- . 2023. "Extreme Jeopardy." March. Accessed 04 03, 2023.
[https://www.unicef.org/media/137091/file/Extreme%20Jeopardy%20\(English\).pdf](https://www.unicef.org/media/137091/file/Extreme%20Jeopardy%20(English).pdf)
- . 2023. "Extreme Jeopardy." March. Accessed 04 03, 2023.
[https://www.unicef.org/media/137091/file/Extreme%20Jeopardy%20\(English\).pdf](https://www.unicef.org/media/137091/file/Extreme%20Jeopardy%20(English).pdf)
- . 2022. "Humanitarian Situation Report No. 5." *Relief Web*. September-November. Accessed 03 28, 2023.
<https://reliefweb.int/report/uganda/unicef-uganda-humanitarian-situation-report-no-5-september-november-2022>
- . 2022. "Lebanon Humanitarian Situation Report No. 1." 1.
- UNICEF Libya. 2022. "Humanitarian Overview 2023. Libya." December. Accessed 01 24, 2023.

- UNICEF. 2022. "The Impact of Climate Change on Children in the Middle East and North Africa (MENA) Region." *ReliefWeb*. Accessed 03 28, 2023. <https://reliefweb.int/report/world/impact-climate-change-children-middle-east-and-north-africa#:~:text=The%20Middle%20East%20and%20North%20Africa%20is%20among%20the%20world's,compared%20to%20pre%20Industrial%20temperatures>
- . 2023. "Whole of Syria Humanitarian Situation Report End of Year 2022." *Relief Web*. Accessed 03 12, 2023. <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/unicef-whole-syria-humanitarian-situation-report-january-december-2022>
- UNICEF/LIBYA. 2023. "Humanitarian Overview." Decembrie. Accessed 03 12, 2023.
- United Arab Emirates. 2022. *The UAE's humanitarian efforts during COVID-19*. March 14. Accessed 03 25, 2022. <https://u.ae/en/information-and-services/justice-safety-and-the-law/handling-the-covid-19-outbreak/humanitarian-efforts>
- United Hands Relief and Development. 2023. "Lebanon." Accessed 03 23, 2023. https://uhrelief.org/lebanon/?gclid=Cj0KCQjwiZqhBhCJARIsACHHEH8qzEF1s4tBYkCb6cTicVd1zFYGVxzvRmsRk7iJmGwVblAPEO83qOQaAnb9EALw_wcB
- United Nations. Meetings Coverage and Press Release. 2023. "Parties in Yemen Must Seize Opening Presented by Regional, International Momentum to Move towards More Peaceful Future, Special Envoy Tells Security Council." *UN*. March 15. Accessed 03 20, 2023. <https://press.un.org/en/2023/sc15228.doc.htm>
- United Nations-Coordinated Support to People Affected by Disaster and Conflict. 2022. *Global Humanitarian Overview*. October 31. Accessed 02 21, 2023.
- University of Notre Dame. 2022. "Rankings." Accessed 04 01, 2023. <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/rankings/>

- UNSC. 2021. "National Elections Mark Hard-Won Victory for Iraq, Women Candidates, Despite Recount Call, Ongoing Strife, Senior Official Tells Security Council." *United Nations*. Edited by United Nations Security Council. November 23. Accessed 02 23, 2022. <https://www.un.org/press/en/2021/sc14709.doc.htm>
- UNSC. 2015. *Resolution 2254 (2015) Adopted by the Security Council at its 7588th meeting, on 18 December 2015*. Resolution, United Nations Security Council.
- . 2022. "Security Council Report." November. Accessed 02 21, 2023. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/2022_11_forecast.pdf
- US Department of State. 2021. "Department Press Briefing – May 14, 2021." *Us Department of State*. May 14. Accessed 02 12, 2022. <https://www.state.gov/briefings/department-press-briefing-may-14-2021/>
- . 2020. *Joint Statement of the United States-Bahrain Strategic Dialogue*. December 30. Accessed 03 05, 2022. <https://2017-2021.state.gov/joint-statement-of-the-united-states-bahrain-strategic-dialogue/index.html>
- US Government. 2020. "Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States en the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States." *State.gov*. February 29. Accessed 01 05, 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>
- USAID. 2022. "Horn of Africa – Complex Emergency." December 13. Accessed 03 23, 2023. https://www.usaid.gov/sites/default/files/2022-12/2022-12-13_USG_Horn_of_Africa_Complex_Emergency_Fact_Sheet_3.pdf
- Vision of Humanity. 2022. *Global Terrorism Index 2022: Key findings in 6 Charts*. February. Accessed 03 04, 2022. <https://www.visionofhumanity.org/global-terrorism-index-2022-key-findings-in-6-charts/>

- Vohra, Anchal. 2021. "The Middle East Is Becoming Literally Uninhabitable." *Foreign Policy*.
- WANG, Christoph NEDOPIL. 2022. *China Belt and Road Initiative (BRI) Investment Report 2021*. January. Accessed 02 12, 2022. https://greenfdc.org/wp-content/uploads/2022/02/Nedopil-2022_BRI-Investment-Report-2021.pdf
- WFP Lebanon. 2022. "Situation Report." December. Accessed 03 22, 2023.
- WFP. 2023. "WFP Syria Country Brief." *World Food Programme*. January. Accessed 02 14, 2023. https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000147289/download/?_ga=2.39276899.1318750846.1679486293-1441638676.1679486293
- . 2022. "Yemen emergency." Accessed 03 16, 2023. <https://www.wfp.org/emergencies/yemen-emergency#:~:text=Aiming%20to%20reach%20nearly%2013,hardship%20for%20millions%20of%20people>
- . 2023. "Yemen Food Security Update." *World Food Programme*. January. Accessed 03 11, 2023. <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000146136/download/#:~:text=Despite%20the%20recent%20decrease%20in,by%2017%20percent%20during%202022>
- WHO Regional Office for the Eastern Mediterranean. 2023. "WHO in Yemen." Accessed 03 18, 2023. <https://www.emro.who.int/yemen/news/yemens-health-crisis-who-calls-for-increased-funding.html?format=html?format=html>
- WHO Syria. 2022. "Annual Report Health Sector Syria." *World Health Organization Syria*. Accessed 11 03, 2023. <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/health-sector-syria-annual-report-2022>
- World Bank. 2022. "Libya Economic Monitor." *ReliefWeb*. September. Accessed 03 03, 2023. <https://reliefweb.int/report/libya/libya-economic-monitor-september-2022->

- enar?gclid=CjwKCAjw5pShBhB_EiwAvmnNV-qxUfvvVsNFwa5Bs_O9bpiBFM-AvpQJlbOWLrcpfEJ3FjMheMwHHhoCGaUQAuD_BwE
- . 2023. "The World Bank In Yemen." Accessed 03 12, 2023.
<https://www.worldbank.org/en/country/yemen/overview>
- World Economic Forum. 2023. "The Global Risks Report 2023. 18th Edition." Accessed 02 18, 2023.
https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf?_gl=1*1850v6n*_up*MQ..&gclid=Cj0KCQjwla-hBhD7ARIsAM9tQKv8IcLqUjboPkuXSKJoS4e4RSLTp-SUrJxHy6KNY0yE34aRATg3cK4aAu_mEALw_wcB
- World Economies. 2023. "Libya GDP Annual Growth Rate." Accessed 02 23, 2023.
<https://www.worldeconomies.com/GrossDomesticProduct/GDP-Annual-Growth-Rate/Libya.aspx>
- World Food Programme. 2023. "Malawi Annual Country Report 2022." *ReliefWeb*. Accessed 04 03, 2023.
<https://reliefweb.int/report/malawi/malawi-annual-country-report-2022-country-strategic-plan-2019-2023>
- World Health Organization. 2022. *Humanitarian crisis in Sahel region of Africa*. Accessed 01 18, 2023.
<https://www.who.int/emergencies/situations/humanitarian-crisis-in-sahel-region-of-africa>
- . 2022. "Weekly Bulletin on Outbreaks and Other Emergencies." November 20. Accessed 03 12, 2023.
<https://reliefweb.int/report/uganda/weekly-bulletin-outbreaks-and-other-emergencies-week-47-14-20-november-2022>
- World Resource Institute. 2021. "Aqueduct Country Rankings." *Aqueduct*.
- World Vision. 2023. "Syrian refugee crisis: Facts, FAQs, and how to help." Accessed 02 12, 2023.
<https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/syrian-refugee-crisis->

RELAȚIILE SINO-AMERICANE: O PACE RECE ȘI UN MEDIU INSTABIL

Mihai ZODIAN

Asia de Est a devenit una dintre regiunile fierbinți ale politicii internaționale. Tensiunile repetate dintre principalii actori și controversele legate de ascensiunea sau revenirea Chinei, importanța economică și demografică a societăților respective sunt deseori menționate în lucrările de specialitate. Paralela dintre războiul ruso-ucrainean și crizele din Taiwan este ușor de realizat. Globalizarea clasică poate că a stagnat, însă fenomenele politico-militare au efecte în spații îndepărtate, situație care amintește unele precedente istorice (Nye Jr. 2005).

Îmi propun să cercetez relațiile sino-americe din perspectiva securității, mai precis a cooperării și conflictului. Importanța temei provine din impactul și atenția de care beneficiază interacțiunea dintre Statele Unite și China și pentru că nu există însă un consens intelectual sau o paradigmă care să explice și să ofere recomandări clare. Dezvoltarea statului și societății chineze a devenit unul dintre principalele fenomene politico-militare și o caracteristică a epocii, iar două-trei administrații americane succesive au declarat un interes special pentru aceasta. În paralel, dezbaterile academice au ilustrat existența unor multiple interpretări și propuneri de acțiune, deseori incompatibile, dezbateri care continuă și acum (Ikenberry, și alții 2022)⁸².

Problemele Asiei de Est sunt notabile în sine, dar și pentru că pot influența actori și evenimente desfășurate la mare distanță, fiind astfel importante și pentru publicul din România. Războiul din Ucraina a fost precedat de declarația comună a liderilor de la Beijing și Moscova despre parteneriatul „fără limite”, care, deși nu este o alianță în sens

⁸² S. Chesnut și A.I. Johnson au identificat șapte sensuri ale expresiei de ascensiune a Chinei: revenire istorică; anvergură; vizibilitate; inovație; influență; amenințare la adresa puterii dominante și amenințare la adresa ordinii internaționale (ultimele două fiind amestecate în ideea de putere revizionistă) (Chesnut și Johnston 2009, 240, Johnston 2019).

formal, reprezintă ceva mai mult decât un acord politic (Munroe, Osborn și Pamuk 2022, Bolton 2022). Invazia a avut un puternic impact local, influențând comportamentul actorilor regionali, care au reacționat inclusiv printr-o implicare sporită în chestiunile est-europene, temându-se de un precedent (Johnson 2022). Este interesant de văzut dacă nu cumva influența Chinei în Asia de Est a scăzut, țara fiind privită ca un potențial agresor, ceea ce ar determina reacții defensive din partea vecinilor (Green 2022).

Întrebarea la care vreau să răspund este dacă s-a manifestat o intensificare, o creștere a tensiunilor dintre Statele Unite și R.P. Chineză în 2022 și dacă da, putem folosi teorii consacrate pentru a contextualiza fenomenul? Răspunsul este că relațiile sino-americe au devenit mai conflictuale în 2022, dar că această sporire a divergențelor are încă un caracter moderat. Pentru a explica evenimentele, am folosit o perspectivă braudeliană, în care o analiză structurală și procesuală identifică tendințe pe termen lung și pe termen mediu, care configurează faptele cu care suntem contemporani (Braudel 1986). Explicația structurală propriu-zisă pe care o folosesc, este teoria tranziției puterii, într-o versiune ușor modificată (variabila dependentă și operaționalizare) (Soare 2013, 19-40).

Literatura de specialitate indică o diversitate de paradigme și teorii care pot ajuta. De exemplu, J. Baylis, S. Smith și P. Owens identificau opt explicații și interpretări majore, iar alții autori adăugau două-trei abordări filosofice fundamentale, situație comună în studiile sociale (Baylis, Smith și Owens 2020, Waever 1997, 20)⁸³. Inevitabil, o alegere trebuie făcută și am optat pentru o orientare braudeliană deoarece oferă o modalitate flexibilă de a integra structuri și procese din sectoare și temporalități diferite, menținând o anumită coerență discursivă, care răspunde unor critici importante la adresa teoriilor relațiilor internaționale, referitoare la perspectiva limitată și la dependența excesivă de evenimentele curente (Buzan și Little [2000]2009, 36-51). Am decis să folosesc teoria tranziției de putere,

⁸³ De exemplu, liberalismul, marxismul, realismul, feminismul, postcolonialismul, postructuralismul, constructivismul și teoriile normative, la J. Baylis, S. Smith și P. Owens (Baylis, Smith și Owens 2020) sau pozitivismul și constructivismul ca abordări epistemologice și metodologice la E. Kolodziej (Kolodziej [2005]2007). Strict despre război, factori alternativi sunt: „vecinătatea, absența alianțelor, absența economiilor avansate comune, absența democrației comune” (Bremer 1992) sau ostilitatea procesuală a măsurilor de forță (Vasquez 2009).

deoarece recurge la abordare epistemologică pozitivistă și este un demers critic, ceea ce înseamnă că este preocupată de folosirea și dezvoltarea unor indicatori proprii, fiind relativ ușor de testat și de adaptat scopurilor evaluării anuale (Kolodziej [2005]2007, 282-288, 302-315).

Teoria tranziției puterii își propune să explice războaiele majore prin paritatea puterii și nivelul de satisfacție al elitelor. Sistemul internațional modern este parțial ierarhic, cu o putere dominată, urmată de un cerc de mari puteri și de actori mai mici; acestei ierarhii îi corespunde o ordine globală, bazată pe anumite principii și pe distribuții ale teritoriilor și beneficiilor; când distribuția puterii tinde spre paritate și decidenții sunt nemulțumiți, ei pot ajunge să creadă că vor fi învingători dintr-un conflict și-ar avea suficiente motivații pentru a declanșa unul (Organski și Kugler 1980, 19-28, 38-42). Puterea este definită ca resurse sau capacități/capabilități, în ideea că oferă o bază pentru influențarea actorilor internaționali, bază cuantificabilă în principiu, iar nivelul de satisfacție al elitelor se referă la gradul de ostilitate dintre puterea dominantă și competitorii ei (Dahl 1957, 201-215, Organski și Kugler 1980, 38-42). Eu voi studia gradul de conflict, nu războiul major, pornind de la ideea că armele nucleare au făcut conflagrațiile de acest tip improbabile, dar că logica politică se manifestă în continuare, adaptând teoria (Organski și Kugler 1980, 147-202)⁸⁴.

Metoda folosită este cea studiului de caz teoretic (George și Bennett 2005). Evenimentele din 2022 sunt încadrate într-un cadru de analiză cu trei componente: tendințele pe termen mediu și lung (variabile independente, capabilitățile și nivelul de satisfacție); o serie de factori structurali medii, care din motiv de timp, au fost rezumați în Tabelul 1 și investigația faptelor propriu-zise, cu scopul de a observa nivelul de conflict (variabila dependentă). Ipoteza de cercetare este că pe măsură ce distribuția puterii tinde spre paritate, iar atitudinile decidenților devin mai ostile, va avea loc o reducere comparabilă a securității (Soare 2013, Organski și Kugler 1980). Teoria tranziției de

⁸⁴ Argumentul pornește de la ideea că declanșarea unui război este rezultatul unui proces de escaladare, care poate fi studiat chiar și în situațiile în care conflagrațiile nu izbucnesc; după cum vom vedea, mai multe explicații recurg la ideea de rivalități și serii de conflicte, în care manifestările violente reprezintă doar un eveniment (Goertz, Diehl și Balas 2016).

putere indică elementele semnificative și o serie de praguri, iar studiile păcii indică o modalitate utilă de a caracteriza variabila dependentă.

Cercetarea de față are vulnerabilități, care trebuie clarificate de la început. Acestea constau în: explicația incompletă și controversată, o caracteristică a studiilor sociale; caracterul parțial al indicatorilor puterii; faptul că indicatorii folosiți pentru măsurarea puterii duc la concluzii opuse; absența unei proceduri clare și acceptate pentru estimarea în sens cantitativ a nivelului de satisfacție, existând mai multe propuneri și semne de întrebare metodologice referitoare la acestea; dificultatea de a identifica precis variabila satisfacției, chiar și cu date; dependența datelor de raportările oficiale, care pot fi puse sub semnul întrebării și, în general, recursul la surse indirecte; disponibilitatea datelor; clasicele probleme ale studiilor observaționale, caracterul endogen al variabilelor și riscul identificării de corelații eronate; distanța culturală și necunoașterea limbii chineze (Vasquez 1996, Allison [2017]2022, Kolodziej [2005]2007, Chestnut și Johnston 2009, 241-242). Teoria tranziției de putere este limitată de epistemologia riguroasă la care aderă, identificarea de condiții necesare, nu și suficiente, neclarități ale mecanismului cauzal și puterea de explicație restrânsă la conflictele majore (Vasquez 1996, 33-56, Kolodziej [2005]2007, 302-307)⁸⁵. În special, trebuie subliniat că numărul cazurilor este prea mic pentru ca rezultatele să aibă semnificație statistică, iar eșantionarea este nonprobabilistică, ceea ce înseamnă că nu putem fi siguri de identificarea unei regularități și nici respinge ipoteze alternative (Vasquez 1996, 33-56).

Evidențierea limitărilor ajută la elaborarea unor cercetări perfectibile. Capitolul de față are două obiective mari: descrierea statistică a variabilelor independente, distribuția de putere și nivelul de satisfacție și descrierea calitativă a evenimentelor, pentru a urmări nivelul de securitate. În consecință, este organizat în două secțiuni, prima destinată definirii variabilelor dependente și independente, estimării variabilelor independente (VNB Atlas, Indicele PT, cheltuielile militare excepționale) și evaluării tendințelor în funcție de comparațiile cu pragul teoretic și cu eforturile actorilor rivali, iar a doua, stabilirii conflictualității relației prin intermediul evenimentelor din

⁸⁵ Limitele teoriei tranziției de putere le-am detaliat în capitolul „Un an de tranziție în Asia de Est” din *Evaluare Strategică 2021. Coordonate ale insecurității*, coord. Florian Cîrciumaru, Editura UNAp „Carol I”, București, 2022, pp. 141-142.

2022, împărțite în mai multe dimensiuni pentru a evita eroarea de selecție. În comparație cu edițiile din anii anteriori, în acest capitol am transformat secțiunea destinată elementelor puterii și tendințelor pe termen mediu într-un tabel, am adăugat estimarea Indicelui parțial PT și am acordat mai multă atenție alegerii faptelor.

1. Distribuția puterii și nivelul de satisfacție

Cercetarea din acest subcapitol își propune două obiective. Primul este de a oferi o descriere a distribuției de putere, accentuând caracteristicile și tendințele pe termen mediu și lung, potrivit perspectivei teoretice adoptate. Voi utiliza două operaționalizări: indicatorul Venitul Național Brut (VNB), calculat în termenii ratelor de schimb potrivit metodologiei Atlas a Băncii Mondiale și indicele compozit al tranziției de putere (Indicele PT), care deține doar un rol ilustrativ, deoarece este incomplet, dar poate oferi sugestii interesante⁸⁶. Distribuția puterii între actorii majori este însă doar unul dintre factorii importanți în explicația de față (Lemke 2002).

Al doilea obiectiv este de a identifica atributele și modificările intereselor actorilor majori, SUA și China. Ne interesează atitudinile și scopurile referitoare la dezirabilitatea recursului la forță, în special din partea autorităților de la Beijing. Procedura urmată este indirectă și se inspiră din operaționalizarea lui D. Lemke, din *Regions of War and Peace* (Lemke 2002, 5), anume interpretarea și compararea tendințelor cheltuielilor militare ale celor doi actori. Premisa este că alocările respective surprind așteptările referitoare la război și gradul de ostilitate sau orientarea către politici *statu-quo* sau revizioniste, dacă au un caracter ieșit din comun (*Ibidem*, 104-109)⁸⁷.

Metoda din această secțiune este cea a statisticilor descriptive. Voi urmări cum o ipoteză derivată din explicația tranziției puterii ne poate ajuta să evaluăm caracteristicile și tendințele relațiilor dintre SUA și China din cursul anului 2022, accentuând chestiunile de securitate. Datele sunt organizate potrivit celor două componente explicative, capacitățile (puterea ca resurse) și gradul de satisfacție. Mai întâi, câteva precizări conceptuale sunt necesare.

⁸⁶ Amândoi indicatorii sunt limitați, iar măsurarea sau cel puțin, estimarea puterii ca resursă reprezintă încă *work in progress*, una dintre vulnerabilitățile cercetării.

⁸⁷ Această operaționalizare este vulnerabilă în fața problemelor de interpretare și de descriere (Lemke 2002).

1.1. Clarificări conceptuale: ce vrem să explicăm?

Variabila dependentă trebuie extinsă. Mă interesează să explic nivelul de tensiune, rivalitate, conflict sau să evaluez gradul de securitate, formule care pot fi considerate echivalente, deoarece sensul lor este că ostilitatea poate varia pe un continuum, între armonie și război total (Keohane 1984, 12). Nu doar că situațiile aflate între extreme sunt cele mai interesante, dar cercetarea empirică a făcut progrese în ultimii ani și putem identifica cu claritate mai multe opțiuni. Bazându-se pe studiile cantitative din tradiția proiectului *The Correlates of War Project* (CoW), G. Goertz, P. Diehl și A. Balas au distins între pacea pozitivă (cu două clase, relații prietenești și comunități de securitate), pacea negativă, rivalități reduse, rivalități intense, iar ce voi investiga aici este schimbarea caracteristicilor relațiilor sino-americe din a doua categorie, către ultimele trei, o tendință sau un risc evidențiat în ultimii ani, folosind teoria tranziției puterii (Goertz, Diehl and Balas 2016, 23-27).

Conceptele respective presupun nuanțarea definiției păcii ca absență a războiului și accentuarea deosebirii dintre conflict și război, dând sens ideii de conflictualitate. Pacea pozitivă este definită după lipsa unei perspective plauzibile de război, cu două subclase, în funcție de gradul de integrare, relații prietenești și comunități de securitate (autorii evidențiază aici parcursul european al României și relațiile dintre statele occidentale) (Goertz, Diehl and Balas 2016, 27). Pacea negativă se referă la relațiile în care lipsesc confruntările, dar războiul este considerat o posibilitate; autorii includ majoritatea relațiilor dintre state aici (Goertz, Diehl and Balas 2016, 27). Interacțiunile conflictuale sunt de două tipuri: rivalități reduse, în care există crize rare și războiul este o posibilitate mai credibilă, și rivalități intense, unde frecvența crizelor și războaielor este semnificativă; (relațiile dintre Federația Rusă și Ucraina începând cu Revoluția Orange din 2004, de exemplu) (Goertz, Diehl and Balas 2016, 27).

După cum se observă, tendința principală este mai simplă și rafinementele apar în cazurile extreme. Intrând în detalii, pacea negativă este caracterizată prin: „prezența planurilor de război; absența conflictelor” în practică (elementele definitorii); apoi moderarea diferendelor și comunicarea interguvernamentală (componenta diplomatică) și recunoaștere reciprocă; negocieri și acorduri; „declarații referitoare la eventuale conflicte” (componenta instituțională) (Goertz,

Diehl and Balas 2016, 27). În contrast, rivalitățile reduse au următoarele trăsături: „prezența planurilor de război”; ocurența izolată a Disputelor Internaționale Militarizate (MID, în esență crize politico-militare, incidente, conflicte asimetrice sub pragul de război, conflicte hibride etc.) (elementele definitorii); „diferende nerezolvate”; „comunicare absentă” (componenta diplomatică); absența recunoașterii; lipsa acordurilor bilaterale; ostilitate verbală/diplomatică (componenta instituțională) (Goertz, Diehl and Balas 2016, 27). La rândul lor, rivalitățile intense dețin aceste atribute: „prezența planurilor de război”; „MID frecvente”; „niveluri variate de ostilitate” (elementele definitorii); „diferende nerezolvate”; „absența comunicării” (componenta diplomatică); absența recunoașterii; „ostilitate diplomatică” și lipsa acordurilor bilaterale (componenta instituțională) (Goertz, Diehl and Balas 2016, 27).

Reformulând, creșterea gradului de ostilitate/insecuritate înseamnă schimbarea de la pace negativă, la rivalități reduse sau la rivalități intense. Avantajul clasificării lui G. Goertz, P. Diehl și A. Balas este că ne ajută să ne clarificăm aspectele observaționale/descriptive ale studiului de caz, făcând variabila mai precisă, în sensul în care, în loc de dihotomia pace-conflict, este introdusă o gradație, iar caracteristicile identificabile empiric sporesc. Contrastul dintre pace și război nu este completat cu o zonă gri despre care se poate spune orice, de la hibriditate la asimetrie și teorii ale conspirației, cum se întâmplă în cazul multor demersuri din domeniu, ci cu o subclasă care se sprijină pe o operaționalizarea detaliată și pe baze de date, iar referința este modificată dinspre evenimente, către relații, încurajând abordările sistematice și sporind consistența conceptuală. Astfel, dacă gradul de ostilitate/conflictualitate etc. sporește în relația sino-americană, ne vom aștepta ca să apară crize izolate, diferendele să nu mai fie negociabile/„conflictele înghețate” să revină, comunicarea bilaterală să se reducă, recunoașterea statului/regimului să devină mai contestată, ostilitatea reprezentanților să crească și numărul acordurilor să scadă (rivalitatea redusă); iar dacă procesul ia amploare, sunt de așteptat MID frecvente, războaie și ostilitate sporită⁸⁸.

⁸⁸ Dacă acest lucru nu se întâmplă, teoria este falsificată, în termeni popperieni (Popper 2002, Kolodziej [2005]2007).

1.2. Clarificări conceptuale: cum explicăm?

Estimarea capabilităților necesită alte precizări. Modalitatea principală este de a utiliza indicatori ai capacității economice sau ai venitului, însă aici se înregistrează diferențe majore dintre operaționalizări, care schimbă decisiv sensul interpretărilor. Măsurile care folosesc paritatea puterii de cumpărare (PPP) duc la concluzia că R.P. Chineză a depășit SUA și că riscul de conflict este la maxim. Cele care recurg la rata de schimb sugerează concluzii opuse, anume că încă nu am ajuns la această situație. Ca și în edițiile trecute, îmi mențin opțiunea pentru operaționalizarea prin ratele de schimb, deoarece tehnologia avansată este foarte importantă și China nu este atât de dezvoltată sau de autonomă pentru a nu depinde de globalizare, din această perspectivă (Mearsheimer 2003, 272-273, Chestnut și Johnston 2009, Nye 2019, The World Bank 2023a, Kang 2007)⁸⁹.

O a doua modalitate de estimare a capabilităților Chinei și SUA folosește o operaționalizare mai complexă, încă limitată, deoarece este incompletă, dar care realizează progrese și odată finalizată, va oferi o imagine mai bună a distribuției de putere. A.F.K. Organski și J. Kugler au derivat din teoria tranziției puterii o explicație inspirată de cercetările referitoare la modernizare și dezvoltare, un indicator compus din elemente demografice, economice și tehnologice și politice, care se simplifică la un produs între dimensiunile PIB/VNB și efortul de taxare ponderat pentru amplitudinea instituțională (Organski și Kugler 1980, 66-86)⁹⁰. Discuția despre măsuri a continuat; a fost elaborată o bază de date, înnoită la câțiva ani și problema elementului politic a devenit principalul obiectiv de cercetare (Fisunoglu, și alții 2023).

Estimările referitoare la gradul de satisfacție al actorilor reprezintă și ele un subiect de dezbatere academică. Argumentele constructiviste și hermeneutice sunt destul de bine cunoscute și nu trebuie insistat prea mult, ținând cont și de vulnerabilitățile evidențiate ale cercetării. În paradigmele pozitivistice, indiferent de felul în care identitățile și interesele iau ființă, este recomandabil ca acestea să fie identificabile potrivit unor proceduri publice și accesibile cercetătorilor.

⁸⁹ Un argument contrar, în favoarea măsurii PPP se găsește în lucrarea lui Allison (Allison [2017]2022).

⁹⁰ Mai multe perspective combină dimensiunile politice, economice, culturale, dintre care utile mi se par lucrările lui Susan Strange (Strange 1997); Robert Gilpin (Gilpin 1999) sau Robert Keohane și Joseph Nye (Keohane și Nye 2009, Nye 2012).

În cadrul programului tranziției de putere, au fost elaborate mai multe propuneri, tratate mai în detaliu de D. Lemke (Lemke 2002).

Datele provin din surse indirecte. Acestea sunt, în general, raportările guvernamentale, ale organizațiilor internaționale și prelucrările cercetătorilor Băncii Mondiale și ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), pentru VNB și ale *Stockholm International Peace Research Institute* (SIPRI) în ceea ce privește cheltuielile militare (The World Bank 2023a, SIPRI 2023). Ele pot ridica probleme clasice de consistență și validitate, deseori dezbătute în ceea ce privește estimările economiei chineze, despre care există critici referitoare la raportarea datelor și diferențe între indicatorii folosiți, îndeosebi între formulările PPP și ca rate de schimb în special în cazul Chinei; în teoriile, limitele pot fi depășite prin studii sistematice (Wei, și alții 2019, Dorobanțu-Voicu 2023). Acestea sunt culese pentru a surprinde tendințe generale politice și de dezvoltare, însă nu-i garantat că se potrivesc teoriilor relațiilor internaționale și trebuie prelucrate critic, dar indică tendințe care se dovedesc utile cercetării de față.

1.3. Distribuția de putere

În cele ce urmează, voi evalua comparativ capabilitățile (puterea în sens de resursă) ale R.P. Chineză și ale Statelor Unite, prima variabilă explicativă. Prima parte este dedicată interpretării datelor referitoare la VNB calculat după ratele de schimb, iar a doua se referă la indicatorul compus promovat de cercetătorii din tradiția tranziției de putere, aflat încă în proces de ameliorare. Ele ne ajută să identificăm caracteristicile și tendințele uneia dintre variabilele fundamentale ale explicației alese, iar estimări de acest tip sunt realizate nu doar în Vest, ci și de către cercetătorii chinezi (Zhou 2019). Intervalul de timp avut în vedere este 1990-2021, în funcție de datele disponibile, cum pentru 2022, sunt în general doar estimări și de unele considerente logice (variabilele independente pot fi separate în timp de efecte).

China continuă să crească, prin comparație cu SUA și se apropie de capacitatea economică a celui de-al doilea stat. VNB s-a ridicat, în 2021, la 17,5 trilioane USD, potrivit estimărilor Băncii Mondiale în comparație cu puțin peste 23,6 trilioane USD în cazul Statelor Unite, indicatorii fiind calculați la prețuri curente, după ratele de schimb (The World Bank 2023b). Procentual, acest lucru înseamnă circa 74% din venitul național american, destul de aproape de pragul general conceput

de teoreticienii tranziției de puterii. Prin comparație, în anii precedenți, s-au înregistrat procente de 68% (2020), 59% (2015), 40% (2010), 17% (2005) sau 11% (2000) (*ibidem*); datele sunt sintetizate în figura nr. 1.

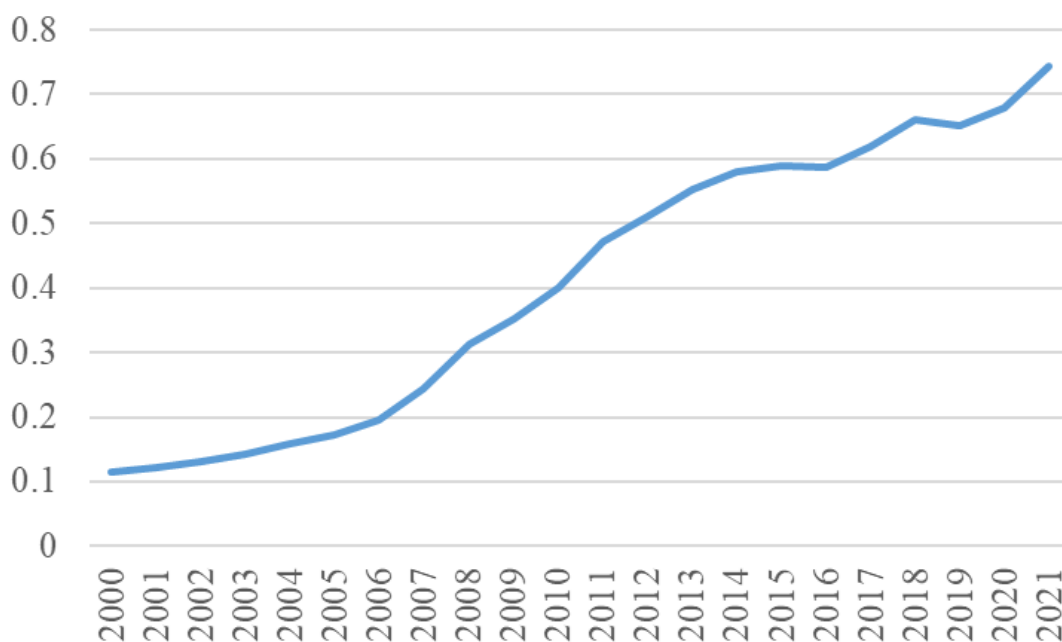

Figura nr. 1: Tranziția puterii în termeni economici, GNI China ca procent din cel SUA

Procesul de tranziție a puterii este destul de clar și consolidat, însă rezultatul nu-i predestinat. Diferențele de dezvoltare tehnologică și de productivitate dintre cele două societăți nu doar că sunt importante, chiar par să nu scadă în mod semnificativ de aproape un deceniu, în ciuda eforturilor autorităților de la Beijing sau a incertitudinilor măsurătorilor și datelor. În 2010, VNB *per capita* chinez reprezenta circa 10% cel american, a ajuns la 15% prin 2018 și a fluctuat ulterior în jurul acestei valori, fiind situat la 15% în 2021 (The World Bank 2023c). În valori absolute de aproximativ 11.180 USD/locuitor, este comparabil cu media mondială și cu valorile înregistrate în cazul Federației Ruse sau al României (*ibidem*).

O altă limită se observă ușor analizând combinațiile potențiale ale actorilor internaționali. Coaliția *statu-quo* ar deține circa 51% din VNB mondial, având în vedere SUA (la 24% din total de mulți ani), Uniunea Europeană (17%), Japonia (5%), Marea Britanie (3%) și Coreea de Sud (2%) (The World Bank 2023b). China singură reprezintă 17% și într-un fel, se poate spune că a realizat o tranziție de putere față de UE, deși

aceasta nu este o mare putere în sensul discutat aici, iar alături de Federația Rusă, 19% (*ibidem*). Raportul dintre cele două asocieri este de 2,7 în favoarea Vestului, în timp ce India deține circa 3% din VNB mondial (*ibidem*).

Evaluarea alternativă introdusă în ediția din acest an este utilă pentru a urmări mai atent tendințele. Dacă luăm în calcul variabilele politice, potrivit calculelor cercetătorilor din programul tranziției puterii (Fisunoglu, și alții 2023, 325-345), tot rezultă că asistăm la un proces de anvergură de schimbare a relațiilor de putere dintre Statele Unite și China, doar că acesta este mult mai lent și că apropierea de paritate este puțin mai îndepărtată, decât în cazul estimărilor bazate pe VNB⁹¹. Nu trebuie uitat că este tot o măsură parțială și că investigațiile continuă. Estimările sunt rezumate în figura nr. 2 și se poate observa că Beijingul este pe la 60% din resursele de putere ale autorităților de la Washington.

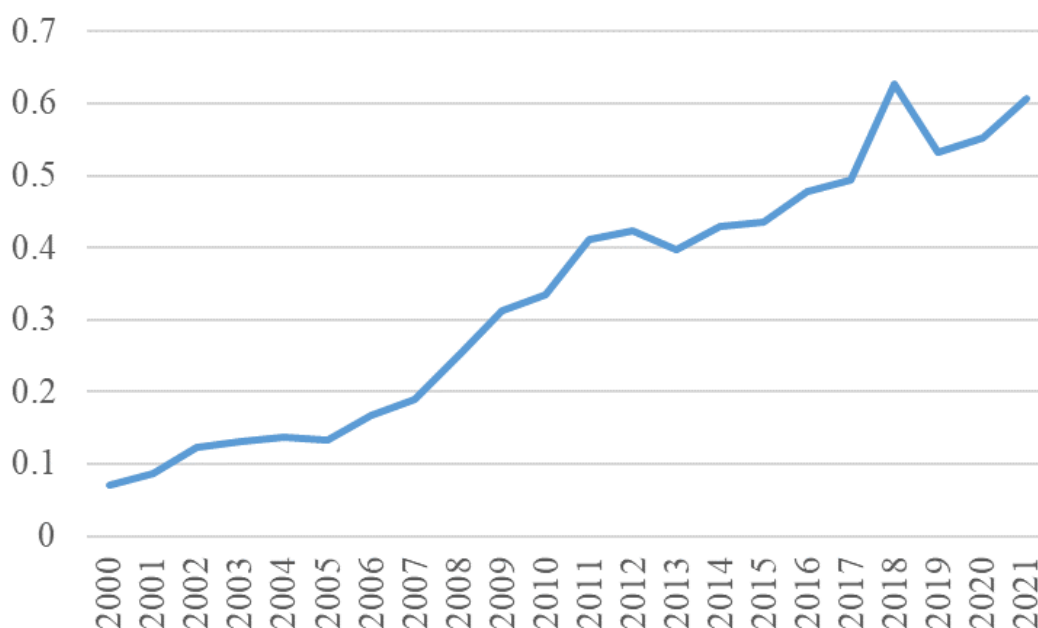

Figura nr. 2: Ascensiunea Chinei în raport cu SUA

Caracteristicile și tendințele observate în ultimul deceniu își mențin importanța. Dezvoltarea R.P. Chineze este semnificativă, iar ritmurile s-au moderat. Cu toate acestea, probleme clasice ale

⁹¹ Vezi și (Xuetong 2019) pentru o perspectivă realistă din China despre caracteristicile factorilor politici în acest context.

modernizării și ale rarității unor aliați credibili nu au fost rezolvate (Qi și Liu 2019) (Xuetong 2019). Ambele elemente ne ajută să contextualizăm mai bine evoluțiile strategice din ultimul an, în sensul în care a crescut riscul declanșării unui conflict de amploare, însă nu am ajuns încă în situația de pericol iminent.

1.4. Structura identității și intereselor

Teoria tranziției de putere identifică două variabile explicative, capabilitățile și nivelul de satisfacție sau reprezentările de securitate, după cum am văzut. Cum prima explică, în cel mai bun caz, doar circa 50% dintre cazuri, a doua este esențială argumentării, chiar dacă este vizată de majoritatea controverselor, mai ales deoarece este dificil de identificat (Vasquez 1996). În această secțiune, voi aplica operaționalizarea lui D. Lemke, care o specifică drept „cheltuieli militare extraordinare”, folosind datele SIPRI⁹². Voi compara cheltuielile din 2021 și media din ultimul deceniu cu valorile din intervalele precedente, pentru a surprinde tendințele centrale.

Tendința impresionantă de creștere a alocărilor pentru domeniul militar de către autoritățile chineze a continuat și în 2021. În termeni bruți, ele s-au situat la 290 miliarde USD, cu puțin peste 10% mai mult decât în anul precedent, potrivit datelor SIPRI, în timp ce, în cazul SUA vorbim de circa 800 miliarde USD, ducând la o diferență de circa 500 miliarde USD (SIPRI 2023). Ea reprezintă o valoare de peste nouă ori mai mare decât cea din 1990 și din media acelui deceniu, folosind valorile constante ale dolarului din 1985, de opt ori mai mult decât în anii 2000 și chiar o valoare mai mult decât dublă decât în media deceniului precedent (*Ibidem*). Dacă ne uităm la mediile deceniilor, cea a intervalului 2011-2020 este 12 ori mai mare decât valoarea din 1990, de 11 ori superioară mediei anilor '90 și de trei ori cât media anilor 2000.

⁹² SIPRI folosește o procedură similară (Liang și alții 2022).

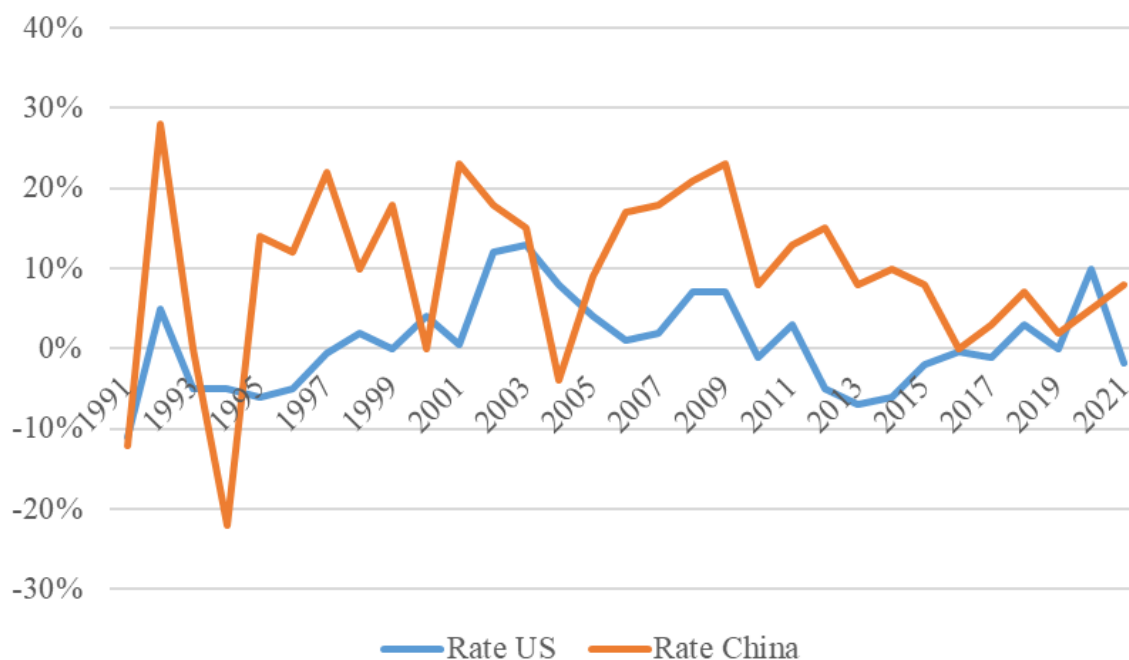

Figura nr. 3: Ratele anuale ale cheltuielilor militare, Statele Unite și Federația Rusă

În cazul SUA, lucrurile sunt mai neclare, dacă folosim valori constante. Comparând alocarea din 2021 cu cea din 1990, cea dintâi reprezintă o creștere cu 16% și cu 44% față de media acelui deceniu; o sporire cu 9% în raport cu media intervalului 2001-2010, marcat de atentatele din 11 septembrie 2002 sau de conflictele din Afganistan și Irak; o mărire cu doar 3% comparat cu deceniul anterior (*Ibidem*). Media perioadei 2011-2020 este cu aproximativ 30% mai mare decât cea din anii '90 și cu vreo 7% peste față de decada 2001-2010 (SIPRI 2023). SUA rămâne statul cu cele mai mari cheltuieli militare din lume, dar alocările nu au crescut în ritmuri impresionante, mai ales în ultimii ani, în ciuda discuțiilor și strategiilor referitoare la ascensiunea Chinei; ratele anuale se pot observa în figura nr. 3.

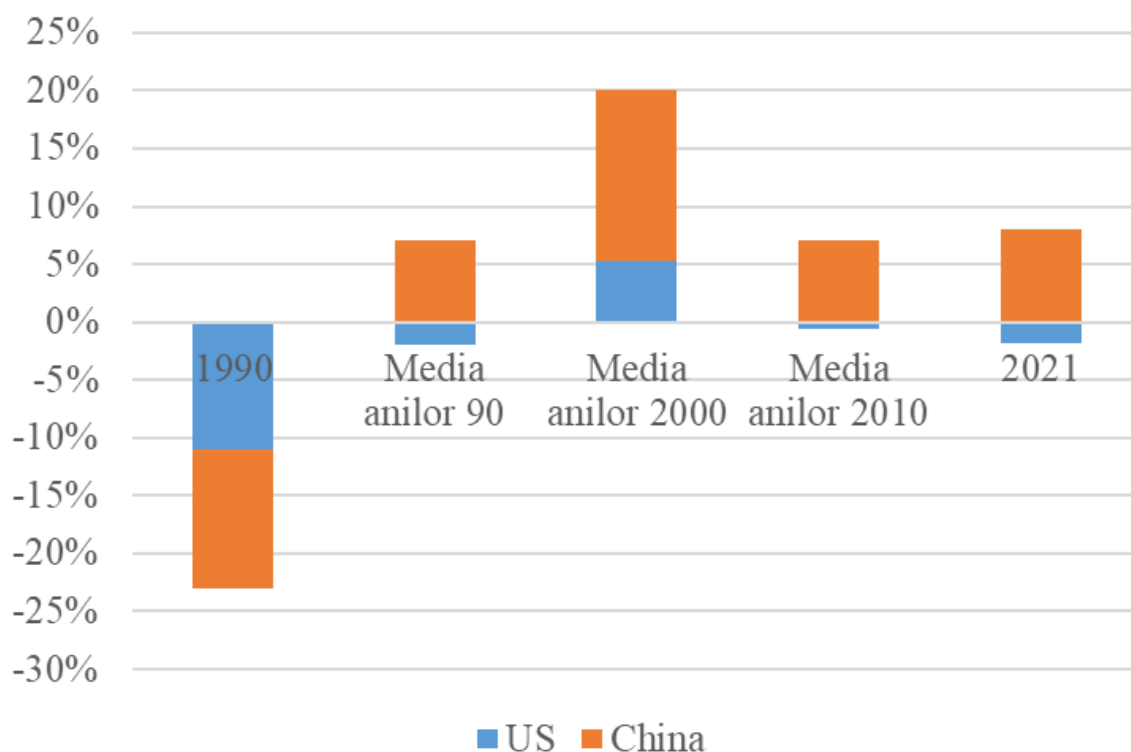

Figura nr. 4: Mediile deceniale pentru ratele de creștere a cheltuielilor militare

Putem obține informații interesante și dacă ne uităm la ratele de creștere, nu doar la valorile absolute. Ambele state au beneficiat de „dividendele păcii” la începutul anilor '90, apoi tendințele au fost divergente, după cum se observă din figura nr. 4 (SIPRI 2023). SUA a accelerat creșterea după atentatele din 11 septembrie 2001 și în contextul conflictelor din Irak și Afghanistan și au frânat după criza financiară din 2007/2008, reluând procesul de creștere din 2014-2015; China au accelerat în a doua jumătate a anilor '90, de două ori în anii 2000 și a oscilat în deceniul următor, în general accelerând. Mediile deceniale ne indică tendințe generale de creștere, exceptând debutul celei de-a zecea decade a secolului trecut, ritmuri diferite, o accelerare semnificativă din partea Chinei și o reluare a ritmului american. Nu înseamnă un efort excesiv, cum ar sugera metafora cursei, ci unul mai redus, în condițiile în care alocările americane reprezentau 3,5% din PIB în 2021, și cele chineze, 1,7%, cam la același nivel cu cele de cercetare (The World Bank 2023e).

Se observă o creștere constantă și o accelerație a cheltuielilor din partea autorităților de la Beijing, dar este aceasta extraordinară? Ratele

de creștere chineze sunt superioare celor americane, cu vreo cincime, dacă ne uităm la alocările din ultimul an, raportat la deceniul anterior (SIPRI 2023). În același timp, în termeni absoluți, cheltuielile militare americane sunt de trei ori și ceva mai mari. O situație întâlnită și în anii anteriori, dificil de interpretat, care îmi sugerează că există o creștere a gradului de ostilitate, însă insuficient de puternică pentru a fi considerată o provocare sistemică politico-militară globală; este mai curând vorba despre tensiuni și rivalități locale, cu dimensiuni variate.

În această secțiune, am descris unele tendințe generale. Bazele puterii SUA și Chinei tind spre paritate, exprimată printr-un procent de apropiere de 74% dacă folosim VNB și de 60% dacă utilizăm indicele parțial PT. Gradul de satisfacție arată o accelerare mai mare a cheltuielilor militare din partea autorităților de la Beijing, prin comparație cu cele americane, ponderată de menținerea diferențelor de volum și de alocarea unor niveluri reduse prin comparație cu cel al PIB-ului și cu alte politici, cum a fi cea de R&D. În consecință, tendința spre egalitate a continuat, însă nu a ajuns încă în zona periculoasă, iar ostilitatea a sporit, dar nu la intensități catastrofale.

Teoria tranziției de putere se așteaptă la o competiție moderată, în aceste condiții. Cum modelul relației nu este încă specificat, am presupus o covariație monotonă, în sensul că unor modificări ale variabilelor independente le corespunde una similară a efectului. Dacă au loc schimbări de putere, ale reprezentărilor elitelor sau amândouă, este de așteptat ca nivelul de securitate să fie afectat direct și liniar. Fiind cel mai simplu model, poate duce la concluzii eronate, iar o tratare mai în detaliu a efectelor posibile este necesară, chestiune cu care voi începe analiza din a doua secțiune, analiză dedicată evenimentelor din 2022; după cum vom vedea, unele estimări, în special cele economice, sugerează posibilitatea unor schimbări interesante.

2. Relațiile sino-americane și gradul de conflict

Această secțiune va investiga o serie de teme care au caracterizat relațiile sino-americane în cursul lui 2022. Ea se construiește pe fundația construită în subcapitolul anterior, extinzând unele concepte și accentuând interpretarea faptelor. Vor fi trecute în revistă dimensiunile economice, transnaționale, de imagine, activitățile diplomatice și

interacțiunile politico-militare ale SUA și R.P. Chineze, dar și ale unor actori diferiți, în contexte multiple⁹³. Înainte de a trece mai departe, o serie de precizări sunt necesare.

Am văzut că, în condițiile analizate anterior, teoria tranziției de putere anticipează existența unei competiții moderate. Variabilele sunt însă subdezvoltate conceptual și este necesară o anumită improvizație observațională pentru a vedea ce înseamnă acest lucru. Trebuie să nuanțăm variabila dependentă, deoarece, în caz contrar, analizele noastre pot deveni vagi și subiective. La începutul capitoului, descriam, pe baza studiului lui G. Goertz, P.F. Diehl și A. Balas, o serie de caracteristici care ne pot oferi măcar o schiță de răspuns.

Cum ar putea arăta o competiție moderată dacă o concepem drept o tendință de la pacea rece spre o rivalitate modestă? Un element important sunt incidentele și crizele politico-militare, operaționalizate ca MID, despre care am discutat anterior și care sunt măsurate prin „prezența amenințărilor, demonstrației sau utilizării forței de către un stat, împotriva altuia”. Începând cu 1815, au avut loc în jur de 2.200 MID, potrivit datelor culese în cadrul proiectului CoW, majoritatea în secolul trecut (1.660) și ceea ce este îngrijorător, „308 între 2000 și 2010” (Gibler 2018, 1-2)⁹⁴. În 10% din noul secol, au avut loc circa 18% din totalul crizelor celui mai violent centenar din istoria modernă, secolul XX; dacă o criză este o ocazie de război, atunci este discutabil dacă trăim într-o perioadă sigură, chiar dacă frecvența ocurenței sau a pierderilor în lupte ar fi scăzut, deoarece fiecare MID poate escalada într-un conflict intens (Gibler 2018, 1-2, Braumoeller 2019).

Odată lămurite crizele, putem clarifica variabila dependentă. O competiție moderată, transpusă în termenii lui G. Goertz, P. F. Diehl și A. Balas înseamnă o schimbare limitată dinspre pace negativă spre rivalitate redusă. Acest proces este caracterizat prin prezența planurilor de război și a unui număr de crize izolate (elementele esențiale) și o serie de efecte diplomatice (diferențele devin mai greu de gestionat, comunicarea se reduce) și instituționale (legitimitatea regimurilor și statele sunt contestate mai des și mai intens; declarațiile oficiale se referă și la conflicte, iar acordurile devin mai dificil de încheiat sau sunt

⁹³ Unele subiecte, ca inițiativa *Belt and Road* sau organizațiile regionale nu au fost abordate, din rațiuni de spațiu și timp.

⁹⁴ Comparat altfel, din 1815 încoace, au avut loc circa 2.200 de crize și peste 90 de războaie. Conflictele altele decât războiul au fost mult mai frecvente și în trecut (Gibler 2018).

contestate și anulate). Am transformat o variabilă categorică într-una continuă.

Tabelul nr. 1: Factori ai puterii și stabilității

Factori	Statele Unite	R. P. Chineză
Demografici	Populația, aproximativ 334 de milioane, creștere de 0,45% în 2022, (Census Bureau 2022); circa 267 de mii de morți din cauza Covid-19 (McPhillips 2023).	Populația, circa 1,411 miliarde, 2022, scădere de 0,6% (Mullen 2023); date controversate despre pandemie: 89.000 de morți de Covid-19, date oficiale, cel puțin 900.000 după estimările independente între decembrie 2022-februarie 2023 (Glanz, Hvistendahl și Chang 2023).
Economici	PIB 23 trilioane USD (The World Bank 2023f); creștere 2% PIB PPP (5,9% 2021) (IMF 2023, 6); productivitate, 135 mii USD/angajat (2021) (The World Bank 2023g)	PIB 17 trilioane USD (The World Bank 2023f), PIB PPP 27 trilioane (The World Bank 2023h); creștere 3% PIB PPP (8,4% 2021) (IMF 2023, 6), productivitate, 33 mii USD pe angajat (2021) (The World Bank 2023g)
Tehnologia	Cheltuieli de cercetare, 3,4% din PIB în 2020 (The World Bank 2023d)	Cheltuieli de cercetare, 2,4% din PIB în 2020 (The World Bank 2023d)
Sistemul politic	Consens referitor la competiția cu China	Centralizare, totalitarism, represiuni
Cultura politica	Polarizare politică și socială (Newport 2022)	Conformism ideologic

Din aceste motive, voi studia mai multe dimensiuni ale relațiilor bilaterale. Mă voi referi, în principal, la subiectele economice (comerț și cercetare tehnologică), la relațiile transnaționale (pandemie, turism și alte contacte sociale), la reprezentările sociale reciproce (sondaje, declarații, documente de poziție, strategii), la activitățile diplomatice

(bilaterale și multilaterale) și, abia în ultimul rând, la aspectele politico-militare, din cursul lui 2022. Temele cercetării sunt dificile pentru perspectiva teoretică asumată, deoarece primele trei sunt, de obicei, subliniate de promotorii unor abordări rivale ca liberalismul și constructivismul, iar tratarea sau accentuarea a crizelor și strategiilor de securitate riscă să ducă la eroarea de selecție, în absența unor precauții speciale. Dacă putem arăta că efectul așteptat de teoria tranziției este prezent și clar, anume competiția moderată, atunci teoria își îndeplinește rolul.

2.1. Pandemia și relațiile transnaționale

Pandemia de Covid-19 a căpătat o turnură tragică în China, în cursul lui 2022. Politicile naționaliste și-au arătat limitele, în sensul că obiectivul zero-Covid nu a mai putut fi menținut, în condițiile răspândirii variantei Omicron, mai infecțioasă decât cele anterioare și ale nemulțumirii populației, supusă unor măsuri restrictive, într-o formă sau alta și supravegherii electronice, de la începutul pandemiei, în 2019/2020 (Buckley, Stevenson și Keith 2022). După izbucnirea unui focar în Shanghai, care aparent a fost menținut sub control, la începutul anului, strategia oficială a devenit din ce în ce mai contestată, iar spre finalul anului, a fost suspendată, în condițiile costurilor economice și ale protestelor la o instalație Foxconn și alte forme de contestare, izbucnite chiar după Congresul Partidului Comunist, în urma căruia președintele Xi Jinping a obținut un nou mandat, modificând o practică de trei decenii și părea că deține controlul absolut al țării (Glanz, Hvistendahl și Chang 2023, Gan 2022). Vulnerabilitățile liniei oficiale au fost ilustrate de numărul mare de morți care a însoțit redeschiderea parțială de la finalul anului, a căror amploare a fost ascunsă din nou de autorități, în parte deoarece politica de vaccinare a fost deficitară, Beijingul insistând să folosească propriile vaccinuri, mai ineficiente decât cele occidentale (Glanz, Hvistendahl și Chang 2023).

Combaterea pandemiei în SUA nu a fost lipsită de dispute. Covid-19 a continuat să se răspândească, SUA depășind pragul de un milion de morți de la începutul pandemiei, însă politicile au fost mai puțin restrictive, președintele Biden chiar a declarat din nou că problema a fost rezolvată, iar controversele interne au continuat (Smith-Schoenwalder 2022, Yong 2022). Curtea supremă a limitat politica de vaccinare a administrației, decizând ca aceasta să nu fie obligatorie

pentru angajații companiilor, la începutul lui 2022, în perioada de răspândire a variantei Omicron (Breuninger și Kimball 2022). La rândul său, Congresul american a decis să elimine obligativitatea în cadrul forțelor armate în toamnă (Edmondson 2022).

Pandemia de Covid-19 a alimentat tensiunile sino-americane, în loc să ducă la o mai bună cooperare, cum ar fi fost rațional. Suspiciunile legate de originea virusului și dorința de a menține prestigiul în interior se pot număra printre cauze; iar primele continuă să se manifeste, în condițiile în care subiectul este greu de lămurit, iar China a restricționat accesul la informații (Olander, Politico 2022, Eban 2022). Totuși, s-au înregistrat progrese după întoarcerea SUA în Organizația Mondială a Sănătății (OMS), sub egida căreia a fost elaborat un proiect de acord destinat ameliorării cooperării internaționale în cazul izbucnirii unei noi pandemii (WHO 2022). Documentul care stă la baza negocierilor include măsuri de prevenție, abordarea instituțională unitară (*whole-of-government*) și alte prevederi bazate pe lecțiile învățate în cursul eforturilor de combatere a pandemiei de Covid-19 (WHO 2022).

Trebuie amintită observația că, indiferent de politicile adoptate, rezultatele tind uneori să surprindă. În contrast cu ideile despre liderii decisivi și strategiile sau politicile publice hotărâtoare, efectele neanticipate, reprezentările sociale și factorii structurali fundamentali par a fi înclinat balanța. Politica zero-Covid a dus, în cele din urmă, la proteste și la respingerea acesteia, urmată de un dezastru, iar combinația dintre relaxare și vaccinuri nu a putut împiedica, ci doar direcționa și pondera răspândirea virusului. Mai multe cercetări sunt însă necesare pentru a lămuri lucrurile, cum situațiile sunt destul de complexe și pandemia nu s-a încheiat.

Pandemia este și o tragedie cu potențiale consecințe politico-militare. Una dintre căile de transmisie poate consta în reprezentările despre putere, prestigiu sau *soft power*, în termenii teoriei tranziției puterii, influențând ideile despre oportunitate, risc sau nivelul de satisfacție, care pot încuraja comportamente ostile, în condițiile în care deja se conturau relații de rivalitate. Dacă perspectivele cooperării sunt deja reduse, atunci existența unei amenințări comune poate conduce nu la ameliorarea, ci la deteriorarea interacțiunilor (Byun, Kim și Li 2021, 661). Reacția față de declanșarea pandemiei de Covid-19 a ilustrat aceste idei și chiar dacă nivelul acuzațiilor din 2020 a fost depășit și

SUA s-a întors în cadrul OMS, neîncrederea și suspiciunile au continuat.

2.2. Reprezentări sociale și interacțiuni simbolice

Atitudinile societății chineze par a fi devenit mai competitive. În condițiile în care linia oficială despre competența răspunsurilor de la Beijing a contrastat cu vulnerabilitățile politicilor americane și occidentale de combatere a pandemiei, o serie de sondaje realizate în 2020 au indicat că publicul online este încrezător în iminența unei tranziții a puterii între SUA și RPC (57%, că se va întâmpla până în 2030); că reacția față de pandemie va accelera evenimentele (78% dintre respondenți) și că respondenții respectivi tind să creadă că, în anumite situații, utilizarea forței este recomandabilă, mai mult decât alte grupuri de opinie, dar situațiile sunt, în general, defensive (Byun, Kim și Li 2021, 652-661). Ținând cont de limitele acestui tip de cercetare, în special ale eșantionării și generalizării, tendința pare a fi destul de importantă și rămâne de văzut în ce măsură eșecurile Beijingului din 2022 vor modifica aceste concepții (Gries 2020, 68). De exemplu, cercetătorii au subliniat existența unui naționalism popular, autonom față de indicațiile Partidului Comunist, care se manifestă uneori intens cu ocazia divergențelor între China și vecini, subliniind astfel că relațiile și politicile de putere nu se reduc numai la opțiunile elitelor (Gries 2020, 81-82).

În paralel, atitudinile americanilor față de China sunt predominant negative. Potrivit unei cercetări panel a Centrului Pew, în 2022, circa 82% dintre adulții americani cuprinși în eșantion aveau o imagine proastă față de RPC (42% ușor negativă, 40% foarte negativă), comparativ cu 16% care o priveau în termeni pozitivi, o configurație a reprezentărilor relativ stabilă de la începutul pandemiei, când atitudinea americanilor a devenit mai critică decât în perioada anterioară (Silver 2022). Trebuie subliniat că, în ultimele decenii, deși au existat întotdeauna segmente masive ale societății americane sceptice sau ostile statului chinez, numărul lor s-a dublat, odată ce au început controversile legate de schimbarea distribuției de putere în favoarea acestuia (Silver 2022). Multiple cercetări au subliniat că, deși republicanii americani tind să împărtășească mai mult opiniile respective, diferențele față de democrați tind să se atenueze, pe măsură ce ultimii devin din ce în ce mai critici.

Atitudinile negative față de China se întâlnesc și în Europa sau în regiunea Asia-Pacific, potrivit cercetărilor Centrului Pew din 2021. După cum este de așteptat, există o mare variație, iar legăturile culturale sunt destul de importante, excepțiile fiind Grecia și Singapore (Silver, Devlin și Huang 2021). Ceea ce trebuie subliniat este că ascensiunea Beijingului provoacă reacții sceptice sau în cel mai bun caz, ambigue (acceptarea cooperării economice, neîncredere în chestiunile politico-militare) și că strategiile de coalizare promovate de vestici se pot bucura și de un sprijin important în rândul opiniei publice internaționale. O altă concluzie este că felul în care RPC tratase pandemia a avut un ecou global, ceea ce corespundea liniei PCC, cu riscul care a devenit evident în 2022: eșecul putea să aibă un ecou global corespunzător.

Investigația reprezentărilor oferă niște concluzii interesante. Așteptările par să se fi fixat asupra imaginii unei competiții durabile între Statele Unite și China, atât în interiorul fiecărei societăți, cât și pe plan regional sau global. Studiul lui Byun J., Kim, D.G. și Li S. susține chiar că internații chinezi se comportă ca niște ”susținători intuitivi ai teoriei tranziției de putere”, pentru care reușita unor politici publice cum ar fi cele de combatere a pandemiei indică felul în care se schimbă ierarhia globală (Byun, Kim și Li 2021, 650-651). Trebuie să fim conștienți și de limitele concluziilor: problemele metodologice legate de culegerea datelor sau cea și mai dificilă a caracterului endogen (conflictul duce la opinii mai ostile sau invers) (Gries 2020, 65-68).

2.3. Comerțul și cercetarea tehnologică

Datele despre comerțul internațional posedă o anumită inerție și mă voi referi la cele din 2021, cele mai noi disponibile. Statele Unite reprezentau 81% din exportul mondial de mărfuri, în scădere ușoară față de anul anterior (21% în 1948, 12% în 1993) și 13% din importuri (13% în 1948, 16% în 1993), iar China era situată pe primul loc, cu 15% din primul indicator și cu 13%, după al doilea (WTO 2023, 11, 56-57). În ceea ce privește comerțul cu servicii, SUA însemna 13 din exporturi (locul 1) și 9,5% la importuri (locul 1), iar China, 6,5% la exporturi (locul trei) și circa 8% la importuri (locul 2) (WTO 2023, 58-59). Se observă ușor declinul producției în SUA și creșterea Chinei atât ca producători, cât și ca importatori.

Comerțul bilateral a fost caracterizat de tendințe similare anilor anteriori. Pentru mărfuri, deficitul comercial american față de China a

continuat și în 2022, cifrându-se la niveluri comparabile cu cele din anii anteriori, în jur de 382 de miliarde de USD, dintre care 536 de miliarde importuri și 153 de miliarde exporturi (United States Census Bureau 2023). Ambele economii au trecut printr-o perioadă de încetinire a creșterii, după cum se poate observa în tabelul nr. 1, în cazul Chinei, experții FMI accentuând rolul politicii zero-Covid și al problemelor pieței imobiliare (IMF 2022, 7-8). Cele două societăți își păstrează importanța centrală pentru dezvoltarea economică globală.

Protecționismul a devenit mai nuanțat și a rămas un element important al politicilor economice. Fosta administrație Trump a aplicat o politică dură declarativ, crescând tarifele aplicate importurilor chineze, și presând pentru un acord comercial (15 ianuarie 2020), însă deficitul comercial american este cifrat la un nivel important, chiar dacă tarifele au fost prelungite, iar China nu a reușit să achiziționeze o mare parte a bunurilor prevăzute în respectiva înțelegere (bunuri în valoarea de circa 290 de miliarde de USD dintr-un total de 500 miliarde USD). [Bown 2022a]. Efecte neanticipate au afectat politicile, reducerea comerțului cu bunurile supuse sancțiunilor fiind compensată cu tipuri diferite de importuri, ceea ce sugerează că, dincolo de practicile comerciale ale Chinei, deficitul american are cauze interne mai importante (C. P. Bown 2023). Liderii actuali de la Casa Albă au menținut scopurile politicii, dar au modificat unele mijloace; echipa lui Joe Biden a alocat investiții pentru revigorarea capacității de producție americane, a acordat o atenție specială circuitelor integrate și a încercat să limiteze abilitatea R.P. Chineze de a produce chipuri avansate.

Gradual, SUA trece de la o atitudine liberală față de globalizare, la elaborarea de politici industriale, similare Japoniei și Chinei, instrumente mercantiliste de menținere și extindere a avantajelor economice și tehnologice. O serie de tehnologii atrag interesul decidenților de la Washington și Beijing în sensul ideii destul de ambiguă de superioritate, cum ar fi 5G și alte rețele de comunicație, circuite integrate, AI, deși în condițiile în care cunoașterea este difuză, ideile circulă și actorii investesc în cercetare, un avantaj nu poate fi decât trecător (SPSP 2022, Smith 2023). Aici se combină cercetarea aplicată publică și privată, cu proiectele de înarmare, inclusiv cu unele programe de anvergură referitoare la o nouă revoluție informatizată, deși aceste fenomene sunt, de obicei, imprevizibile. Pentru studiul de

față, contează mai puțin precizia sau credibilitatea anticipărilor, cât atitudinile reciproce și gradul de ostilitate pe care îl reflectă.

Un exemplu des discutat îl reprezintă microcipurile. O invenție americană, tehnologia respectivă a fost adoptată cu succes de producătorii japonezi, taiwanezi sau coreeni, în timp ce firmele chineze au crescut, deși mai au încă de recuperat (Miller 2022). Există o diviziune industrială între design și producția concretă, în cadrul unui lanț global, ale cărei facilități fizice se găsesc, de obicei, în statele din Asia de Est și de Sud-Est, cum este Taiwanul (Miller 2022). SUA a reușit să atragă investiții TSMC și urmăresc să sprijine fostul lider al sectorului, compania Intel, pentru a-și menține autonomia strategică, cum tehnologia militară depinde de circuite integrate cât mai eficiente și sigure (SPSP 2022).

Instrumentele politicii constau în sprijin, finanțare și restricții. Legea CHIPS din august 2022 și *Inflation Reduction Act* prevăd finanțări de circa 280 miliarde, respectiv 375 miliarde USD, pentru o serie de obiective, inclusiv consolidarea poziției în competiția cu China (Edmondson 2022, Casert 2023). Sumele par impresionante, dar pentru comparație, fabrica pe care o construiește TSMC în Arizona a costat deja 40 miliarde USD (Liu și Mozur 2023). Motivate de rațiuni de securitate națională, în special, din cauza programelor de înarmare ale autorităților de la Beijing, restricțiile decise anul trecut se referă la accesul Chinei la circuite integrate avansate și supercalculatoare, și la instalațiile de fabricare, produse pe baza tehnologiilor americane, chiar dacă sunt produse în străinătate, cum industria este globalizată și este dominată de firmele taiwaneze ca TSMC, (Nellis, Freifeld și Alper 2022, Bown și Wolf 2022).

Comerțul bilateral este important, a luat chiar amploare, însă politicile mercantiliste au continuat și au fost extinse, devenind mai precise. Deciziile nu au condus întotdeauna la efectele așteptate; de exemplu, China a realizat unele progrese tehnologice, chiar dacă acestea au încetinit sau au devenit mai costisitoare. Cu toate acestea, tendințele mercantiliste reprezintă acum consensul elitelor americane, indiferent de partid și agenda bilaterală s-a deplasat dinspre liberalizare spre gestionarea competiției. Aici se poate considera că schimbarea relațiilor de putere și temerile de securitate au avut consecințele moderate anticipate de teoria tranziției de putere, moderația venind din faptul că există un amestec de cooperare și politici ostile.

2.4. *Activitățile diplomatice (bilaterale și multilaterale)*

2.4.1. Documentele de politici

Anul 2022 a fost și anul marilor anunțuri diplomatice. Secretarul de stat american, Anthony Blinken a anunțat doctrina administrației Biden pentru China, care conține trei dimensiuni, internă, cooperarea cu aliații și menținerea unor relații pragmatice cu Beijingul, rezumând în linii mari lucruri deja cunoscute (Blinken 2022). Politico-militar, RPC este acum o ”pacing challenge” și răspunsul trebuie ghidat de conceptul „descurajare integrată”, unde intră domeniile războiului, cooperarea cu partenerii și resursele interne (Blinken 2022). În linii mari, ea continuă politica administrației Trump, dar este mult mai deschisă și face apel la valorile liberale, în loc de naționalism (NSC 2017).

Administrația Biden a publicat și principalele documente de planificare în domeniul securității. Strategia națională ilustrează ideea unui leadership american cooperativ cu aliații, într-un mediu de securitate unde există „competitori strategici” și amenințări globale și prezintă China drept principala amenințare de securitate de anvergură globală și pe termen lung, evidențiind motivația și capacitățile (The White House 2022, 2-3, 6, 11). Ca și discursul secretarului Blinken, documentul subliniază dezvoltarea internă, cooperarea „transformațională” cu aliații și partenerii Statelor Unite și descurajarea integrată, direcții de acțiune care trebuie să permită Washingtonului menținerea „unui avantaj competitiv de durată” față de Beijing, accentuând problemele regiunii Indo-Pacific, dar și importanța responsabilității (The White House 2022, 14-15, 16, 22, 24-25). Emise în aceeași zi, *Strategia de Apărare Națională* și cea nucleară consideră China drept ”pacing challenge”, prin care înțeleg declarațiile politice, folosirea mijloacelor economice în exterior, modernizarea militară și acțiunile față de Taiwan și divergențele din Marea Chinei de Sud, de Est și din Kashmir (Department of Defense 2022, iii, 4).

Trebuie subliniate câteva elemente. Politica externă este integrată în orientarea mai largă a administrației Biden, legată de politicile protecționiste de dezvoltare a capacității de producție și este argumentată în termenii democrației și ordinii internaționale bazate pe reguli. Doctrina încearcă să echilibreze *leadershipul* american și preocuparea pentru chestiunile interne, cu cooperarea internațională și cu modernizarea militară. Politicile Rusiei sunt abordate ca amenințări

pasagere și preocuparea majoră o reprezintă comportamentul Chinei, considerat revizionist, pe termen lung (The White House 2022, 8).

Japonia a publicat și ea o strategie de securitate. Asemănător celei americane, discută despre contrastul dintre tensiunile internaționale și problemele globale, „puncte de inflexiune istorice”, sau integrarea elementelor puterii (Guvernul Japoniei 2022). Documentul subliniază riscul ca invadarea Ucrainei de către Rusia să fie imitată de China, în cazul Taiwanului, accentuează schimbarea relațiilor de putere și comportamentul autorităților de la Beijing și consideră că mediul de securitate actual este „cel mai sever de după Al Doilea Război Mondial”, altfel spus că problemele de securitate din Asia de Est sunt mai grave decât cele din Războiul Rece (Guvernul Japoniei 2022, 35) și a fost însoțit de alte două texte, referitoare la politica de apărare și de înarmare. Autoritățile de la Tokio își propun: o politică de securitate bazată pe descurajare; construirea unei capacități de contraforță, utilizabilă în cazul unui atac cu rachete; extinderea capabilităților militare pentru ca, într-un interval de 5-10 ani, să dețină principala responsabilitate de apărare și adâncirea alianței cu Statele Unite și cu alte state interesate de menținerea ordinii bazate pe reguli (Guvernul Japoniei 2022).

Analiștii au subliniat că, în cazul izbucnirii unui conflict violent în Taiwan, este probabil ca Japonia să fie implicată (Johnson 2022). Motivele sunt proximitatea geografică, importanța dispozitivului de securitate american cu bazele din Okinawa, disputele dintre Beijing și Tokyo referitoare la insulele Senkaku și chestiunile mai generale legate de ascensiunea Chinei și naționalismul din ambele state (Gries 2020, Johnson 2022). După cum voi discuta mai jos, formulele de coalizare propuse de Statele Unite se bucură de o receptare din ce în ce mai bună, fie că este vorba despre QUAD, AUKUS, sau despre relațiile bilaterale. Nu este clar dacă această politică va fi suficientă și multe depind de dezvoltarea în viitor a Chinei și Indiei (Kugler și Tammen 2009).

Liderul de la Beijing, Xi Jinping, a scos în evidență agenda de securitate internațională, în discursul ținut la Congresul al XX-lea al partidului, în care a primit un al treilea mandat de președinte. Accentul era pus pe „o societate socialistă modernă” și pe „marea întinerire (sau renaștere) a națiunii chineze” (Xi 2022, 1). El a reiterat critica „activităților separatiste” și „provocările de amploare ale interferenței externe”, referindu-se la Taiwan, a blamat „tentativele externe de

șantaj, îndiguire, blocadă” și a evidențiat comerțul internațional și BRI; „o abordare holistică a securității naționale”, reformele militare; „opozitia împotriva hegemonismului și a politicii de putere” (Xi 2022, 3, 8-11). Obiectivele lui Xi ar consta în mai vechea dezvoltare pașnică, alături de altele, prin „modernizarea socialistă până în 2035” și realizarea unei „societați avansate... care *leads the world*”, până la jumătatea secolului, condiții în care „următorii cinci ani sunt decisivi” și presupun progrese tehnologice, modernizarea armatei (care include ameliorarea capacității de luptă, descurajarea strategică și informatizarea) și o mai intensă activitate internațională, ambele idei reflectând idei mai vechi și o anumită ambiguitate (Xi 2022, 19-21, 45-49, Men 2020).

2.4.2. Demersurile diplomatice bilaterale și multilaterale

Decidenții occidentali au avut o diversitate de activități diplomatice. Liderii Statelor Unite, Japoniei, Indiei și Australiei s-au întâlnit la Tokio, în cadrul QUAD și au redactat o declarație politică în care își manifestau îngrijorarea referitoare la activitățile Beijingului din Marea Chinei de Sud și de Est (The White House 2022b). Formatul de cooperare oferă o arenă utilă coordonării actorilor pe plan regional, deși persistă divergențe între interesele acestora. Două întâlniri ale șefilor de stat și de guvern din statele membre G7 au oferit ocazia acestora să abordeze aspectele legate de politicile R.P. Chineze, inclusiv prin consolidarea investițiilor în statele în curs de dezvoltare; ei au criticat abordarea chestiunii taiwaneze și insistat ca autoritățile de la Beijing să comunice Rusiei să nu recurgă la armament nuclear în cursul războiului din Ucraina (Pamuk și Marsh 2022, Kinkartz 2022).

De cealaltă parte, președinții Xi Jinping și Vladimir Putin au lansat, la Beijing, o proprie declarație. Precedând agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei, documentul critica politicile occidentale și declara „un parteneriat fără limite” între cei doi actori (februarie 2022) (Munroe, Osborn și Pamuk 2022). Prezentată oficial ca o consolidare a relațiilor, înțelegerea a fost uneori interpretată ca o antantă, o variantă de cooperare apropiată, mai flexibilă decât o alianță, dar care include coordonarea politicilor externe. Cei doi lideri au avut o altă întrevedere în cadrul reuniunii Organizației de la Shanghai, în care Xi Jinping s-ar fi detașat de intervenția Federației Ruse (Wishnick 2022).

O mult mediatizată întrevedere între președinții american și chinez a confirmat continuarea competiției. Joe Biden și Xi Jinping au discutat în contextul Summitului G20 din Jakarta, desfășurat în noiembrie 2022 și și-au menținut divergențele, dar au avut unele puncte comune în ceea ce privește menținerea stabilității relației bilaterale, reluarea contactelor oficiale, chestiunile climatului și evitarea utilizării armelor nucleare în războiul din Ucraina (Liptak și Lee 2022). Convorbirile au durat trei ore și au reprezentat prima întâlnire dintre cei doi decidenți de la începutul pandemiei (Liptak și Lee 2022). Taiwanul a figurat pe agendă, ambele părți susținându-și pozițiile de principiu cunoscute, însă liderul de la Casa Albă a indicat că riscul unui conflict direct este minimal (Liptak și Lee 2022).

A urmat reuniunea COP 27, în care s-au încheiat o serie de acorduri. Acestea se refereau la constituirea unui fond de ajutorare a statelor afectat de încălzirea globală, la ținta de 1,5 grade Celsius sau la limitarea emisiilor de gaze de seră (BBC 2022, United Nations Climate Change 2022). Președintele american, Joe Biden, a declarat că demersurile administrației de la Washington vor contribui la atingerea scopurilor acordului de la Paris până în 2030 (The White House 2022c). Reprezentantul Chinei, Xie Zhenhua, a considerat că discuțiile purtate cu oficialii americani au fost „pozitive”, indicând astfel reluarea contactelor bilaterale în domeniu, în condițiile în care președintele Chinei nu a participat la discuții (Spring 2022).

A avut loc o intensă activitate diplomatică în cursul lui 2022. Liderii occidentali și-au consolidat pozițiile și au coordonat politicile față de China, în special în ceea ce privește subiecte fierbinți cum ar fi situația din Taiwan. Similar, Beijingul și Moscova au afișat o imagine de unitate, deși statul chinez s-a detașat de invazia din Ucraina. Discuțiile dintre Joe Biden și Xi Jinping au arătat că părțile sunt conștiente de riscurile escaladării tensiunilor bilaterale, însă divergențele principiale au continuat.

2.4.3. Aspectele politico-militare

Activitățile militare au avut un caracter predominant demonstrativ și de instrucție, însă manifestări coercitive și incidente au avut loc în zonele contestate, în special în ceea ce privește Taiwanul. Vizita președintei Camerei Reprezentanților, din august 2022, Nancy Pelosi la Taipei a fost condamnată de autoritățile de la Beijing care au adoptat o

linie dură (Tan și Molloy 2022). R.P. Chineză consideră demersul o provocare la adresa politicii sale oficiale, deoarece poate fi interpretată ca un pas către independență/secesiune (Tan și Molloy 2022). Nancy Pelosi s-a întâlnit cu liderul de la Taipei, Tsai Ing-wen și a declarat că SUA „nu vor renunța la angajamentul față de Taiwan” (Tan și Molloy 2022, Lee 2022).

Tensiunile au fost destul de intense, însă cu limite. China și-a trecut forțele în alertă, a trimis cele două portavioane în zonă, a efectuat 446 de survoluri în august (nivelul maxim din ultimii ani) și 192 în septembrie, exercițiile care au implicat acțiuni complexe, inclusiv lansări de rachete, care, după evaluarea experților CSIS, au încercuit practic insula (Lewis 2023, Lin, și alții 2023). Agresiunea Federației Ruse a trezit temeri despre o repetiție, după cum am văzut mai sus, iar presiunile Beijingului s-au reluat, din nou spre finalul anului, chiar dacă a avut loc summitul Biden-Xi. De-a lungul lui 2022, potrivit cifrelor autorităților de la Taipei, 268 de zile au fost marcate de incursiuni aeriene, numărul lor fiind cu 79% mai mare decât în 2021, un alt an în care acestea erau în creștere; un al doilea vârf de 207 a fost atins în decembrie, iar un grup de portavioane s-a apropiat de Guam, teritoriu american (Lewis 2023, Shinkman 2022).

De cealaltă parte, SUA a desfășurat forțe în regiune. Două grupuri de portavioane erau poziționate în regiune, în august 2022, într-o replică probabilă la presiunile forțelor chineze, aplicând o strategie de descurajare și trimitând un semnat de încredere autorităților de la Taipei (LaGrone 2022, USNI News 2022). Aceasta reprezenta cea mai importantă desfășurare de forțe aeronavale americane din acea perioadă, în condițiile în care un grup de portavioane din Mediterană acoperea flancul estic al NATO, în contextul războiului din Ucraina (LaGrone 2022, USNI News 2022). În același timp, SUA a dat și dovadă de reținere, anulând testarea unei rachete nucleare intercontinentale și au redus numărul total de mișcări navale demonstrative prin strâmtoarea Taiwan, în tot anul, prin comparație cu perioada precedentă (Lindberg 2023, Olander 2022)

Aparent, liderii de la Beijing încearcă să constrângă decidenții de la Taipei și Washington să se adapteze liniei sale oficiale. Potrivit politicii unei singure Chine, Taiwan este parte integrantă a teritoriului și contactele formale sunt condamnate. O serie de documente au fost publicate, dintre care raportul lui Xi Jinping de la Congresul PCC se

referența la reunificare pașnică, sublinia autoguvernarea și arăta că își rezervă dreptul de a folosi forța, iar o nouă cartă albă detalia poziția oficială a statului (Xi 2022, The Taiwan Affairs Office 2022). De cealaltă parte, președintele Biden a afirmat că SUA își va apăra partenerul, iar, în decembrie, Congresul american a inclus prevederi referitoare la sprijinirea Taiwanului în legea pentru bugetarea Pentagonului, prevederi care se referă la alocarea de fonduri anuale pentru modernizarea forțelor armate insulare, posibilitatea alocării de echipament și un mecanism de monitorizare anuală (The US-Taiwan Business Council 2022, Pelley 2022, Lisle 2023).

Pe lângă chestiunea taiwaneză, au mai existat și alte situații în care s-au înregistrat activități și programe militare. Au avut loc o serie de exerciții unilaterale, bilaterale și multilaterale în Marea Chinei de Sud sau de Est, ca și în alți ani, dar în unele momente, acestea s-au îmbinat cu divergențele și tensiunile regionale. De exemplu, grupul portavionului chinez Liaoning a efectuat exerciții de debarcare în luna mai 2022, în zona arhipelagului japonez Ryukyu, apropiată de Taiwan, iar Beijingul și Moscova au efectuat patru asemenea activități comune (IISS 2023, 211). SUA și Coreea de Sud au reluat exercițiile militare comune, suspendate în contextul acordurilor realizate de administrația Trump, depășite de evenimente (IISS 2023, 214).

Programul de înarmare al Coreei de Nord s-a intensificat. Regimul de la Phenian a lansat un număr record de rachete, inclusiv câteva modele balistice intercontinentale, realizând progrese graduale, potrivit experților (Dotto, Lendon și Yeung 2022, Nikitin 2023). Un total de peste 90 de evenimente au fost înregistrate în cursul anului, în condițiile în care se sperase că înțelegerile realizate în 2019, în timpul vizitei lui Donald Trump ar fi moderat, cel puțin, programul nuclear al statului comunist, dacă nu cumva ar fi obținut rezultate ”istorice”, cum se spera atunci (Sullivan și Cole 2019, Dotto, Lendon și Yeung 2022). Istoria este însă complicată, iar contextul internațional actual nu este prea favorabil politicii lui Kim Jong Un.

Harta nr. 1: Taiwan, insulele Senkaku și Okinawa (Johnson 2022)

Revine în atenția și posibilitatea reconcilierii dintre Coreea de Sud și Japonia, în condițiile continuării înarmării Nordului și ascensiunii Chinei. Una dintre vulnerabilitățile dispozitivului vestic, relațiile destul de reci dintre cele două state s-au tensionat recent, odată cu controversele legate de compensațiile pentru crimele comise în timpul perioadei colonialismului japonez și de moștenirea imperială, în general. Noul lider conservator de la Seul, Yoon Suk-yeol și-a propus să îmbunătățească relațiile cu autoritățile de la Tokio, fiind testată ideea unui summit bilateral, dar rămân neclarități și semne de întrebare, legate în principal de atitudinile naționaliste și ideologice din cele două societăți (Jo 2022, Shin 2022). Strategia de securitate națională japoneză din 2022 menționează însă cooperarea cu Coreea de Sud, SUA a încercat să își împace principalii aliați din Asia de Est, iar liderii celor două state au participat la summitul NATO și au avut o întrevedere în cursul reuniunii AG a ONU și la Tokyo (Guvernul Japoniei 2022, Sang-Hun 2022, Shin, The Diplomat 2022, Pollmann 2022, Kosuke 2022).

Divergențele s-au manifestat și în Marea Chinei de Sud. Spațiul maritim reprezintă una dintre rutele comerciale cele mai importante ale lumii, legând Asia de Est de Orientul Mijlociu, deține resurse de hidrocarburi, iar o parte a riveranilor sunt implicați în dispute teritoriale sau pentru demarcația zonelor economice (Zhang 2023). Autoritățile de la Beijing au revendicat majoritatea zonei ca ape teritoriale cu argumente istorice, încălcând dreptul internațional, iar în 2022 au avut loc peste 50 de evenimente, fără consecințe majore (Nguyen, Nguyen și Nguyen 2023, Poling 2023). SUA a continuat misiunile de menținere a libertății de circulație, prin apele internaționale, pe care China le consideră interne, însă cu o frecvență mai redusă ca în alți ani (Nguyen, Nguyen și Nguyen 2023, Lindberg 2023).

Nu în ultimul rând, China a continuat programele de reformă militară și de înarmare. După cum am văzut mai sus, la congresul partidului, Xi Jinping a evidențiat trei termene, 2027 și 2035, pentru modernizarea armatei, și 2049, pentru construcția unei forțe de primă mărime, informatizată și care să beneficieze de noul val tehnologic anticipat de decidenți, bazat pe Inteligența Artificială și automatizare. Aici pot fi menționate prezentarea unui nou portavion, cel de-al treilea deținut de marina chineză, dezvoltat prin eforturi proprii și cu un tonaj relativ mare, continuarea fabricării de avioane din a cincea generație și de noi drone, sau construcția unor noi silozuri de ICBM, în condițiile în care decidenții americani susțin că arsenalul strategic ar putea crește la 1.000-1.500 până în 2035, de la 400 estimate acum (Kristensen, Kord și Reynolds 2023, IISS 2023, 221-224).

O analiză a potențialului militar va completa investigațiile anterioare. Ca și anul trecut, am efectuat o interpretare bazată pe ideile lui D. Geller și ale altor cercetători CoW, care erau interesați de a estima preponderența (hegemonia) și stabilitatea sau viteza de schimbare (Geller și Singer 1998, 166-167, 172-179). Preluând explicațiile teoriei tranziției de putere, ei au avut în vedere ipotezele că riscul de conflict poate crește dacă actorii se apropie de paritate și dacă modificările sunt foarte rapide. Implicațiile pot fi directe, sau indirecte, în sensul că declinul liderului militar poate face ca ordinea internațională să devină vulnerabilă și în alte spații sau în alte teme, ceea ce permite generalizarea (Geller și Singer 1998, 166-167, 172-179).

Proiectul CoW a dezvoltat un indicator compus al potențialului militar, utilizat în această secțiune. El este compus din cheltuielile

militare și personal militar total activ, inclusiv forțele paramilitare; pentru fiecare componentă, sunt adunate valorile absolute și fiecare actor primește un procent corespunzător, apoi se realizează o medie între componente (Geller și Singer 1998, 166-167, 172-179). Indicatorul general al capacităților utilizat în cadrul proiectului CoW are șase dimensiuni, grupate câte două în demografice, industriale și militare, ultimele două fiind cele care mă interesează. Pentru cheltuielile militare, am folosit aceleași cifre ca și mai sus, iar pentru personalul militar total, datele anuarului *Military Balance*, prezente în colecția Băncii Mondiale, cu excepția ultimilor doi ani, pentru care am consultat direct volumele (SIPRI 2023, IISS 2023, IISS 2022).

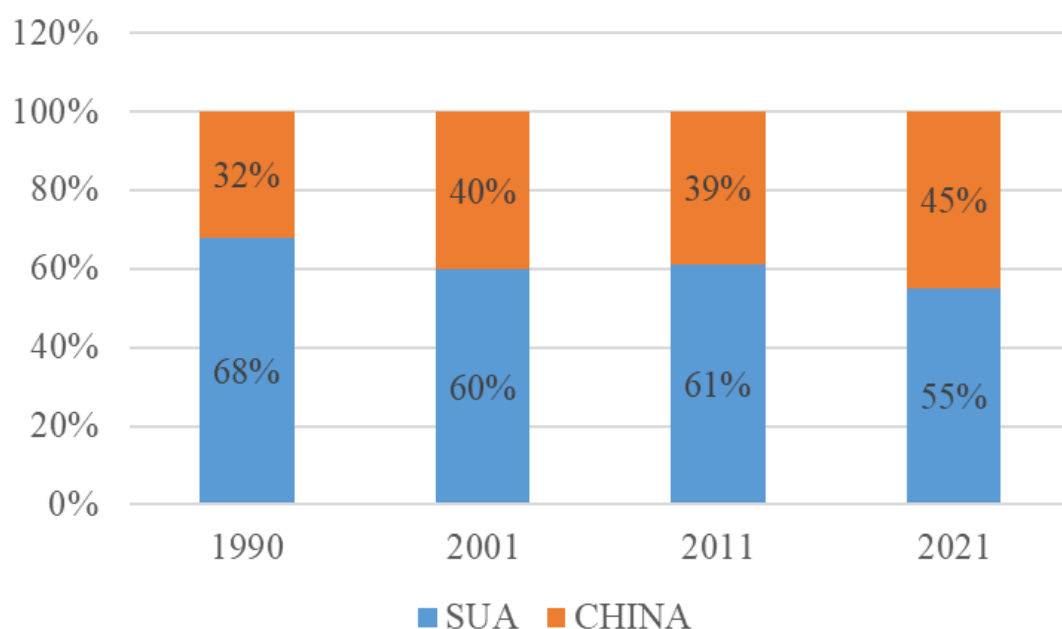

Figura nr. 5: Potențialul militar al Chinei și Statelor Unite

Cifrele sunt sintetizate în figura nr. 5 și nu prezintă noutăți față de anul trecut. Pragul preponderenței militar diadice este de 60%, rapiditatea este definită ca modificarea cu peste 20% a procentelor într-un deceniu și schimbarea, ca rocada pozițiilor. Reiese că SUA a pierdut preponderența începând din 2011, însă tranziția este graduală, iar raporturile au stagnat în intervalul 2015-2021. Principalii factorii sunt variația comparativă a cheltuielilor militare, în timp ce personalul militar a scăzut mai mult procentual în cazul SUA decât al Chinei, ambii reflectând procesele de modernizare și transformare.

Estimarea caracteristicilor și tendințelor potențialului militar oferă indicații despre nivelul de stabilitate și de conflict din relația sino-americană. În termenii teoriei tranziției de putere, dacă actorii tind spre paritate, oricare dintre ei poate crede că are șanse să iasă victorios dintr-o înfruntare și amândoi pot fi conștienți de aceste credințe (Organski și Kugler 1980, 19-28). În consecință, riscul de conflict este semnificativ, însă ritmul lent al modificărilor, odată ce SUA a început să reacționeze mai serios și descurajarea nucleară reprezintă surse de moderare a rivalității. Tendințele potențialului militar sunt similare celor care au reieșit din investigarea puterii generale: are loc o tranziție, tranziția este lentă, iar SUA este actorul mai puternic.

Poate fi încadrată disputa taiwaneză în categoria celor militarizate, unul dintre itemii cercetării? Aceste evenimente sub pragul războiului sunt definite drept: „cazuri unificate istoric în care amenințarea, demonstrația sau folosirea forței sub pragul de război de către un stat membru este direcționat explicit către guvernul, reprezentanții oficiali, forțele oficiale, proprietatea sau teritoriul altui stat” (Jones, Bremer și Singer 1996, 168). Taiwan nu este un stat, însă un eveniment este inclus și dacă actorii statali apără poziția unei entități, ceea ce înseamnă că este îndeplinit criteriul unităților de analiză; formele de acțiune au inclus amenințarea cu folosirea forței și o serie de măsuri demonstrative ca alertarea forțelor chineze învecinate cu insula, exerciții aeronavale și incursiuni aeriene masive; din ambele reiese că evenimentele din august 2022 pot fi clasificate drept o MID (Jones, Bremer și Singer 1996, 169). Astfel, unul dintre itemii după care putem recunoaște creșterea gradului de conflictualitate este identificat, iar conflictualitatea este moderată, deoarece incidentele au fost menținute sub control.

Trebuie subliniate două tendințe. Au avut loc circa 2.000 de MID și 100 de războaie în ultimele două secole, ceea ce înseamnă că majoritatea crizelor nu escaladează, dar probabilitatea conflictelor violente trebuie luată în serios, fiind vorba despre *lebede gri* (improbabile, dar suficient de frecvente și calculabile) și după unele modelări (distribuția Poisson) se pare că procesul de escaladare este aleatoriu, adică orice divergență în care forța joacă un rol se poate

transforma într-o conflagrație. Între 2002 și 2010, potrivit datelor CoW, au avut loc 10 MID legate de Taiwan, dintre care cinci au implicat China, patru Japonia și una Filipinele, însă frecvența incidentelor cu forțele autorităților de la Beijing a crescut în mod impresionant din 2019-2020, odată ce PCC a adoptat o concepție autoritară în privința politicii „o țară, două sisteme”, reprimând protestele din Hong Kong, ceea ce a influențat victoria forțelor autonomiste de la Taipei, în alegerile din 2020 (Palmer, și alții 2020). Este neclar dacă avem de-a face cu intenții agresive din partea regimului comunist sau cu exemplu de gestionare eșuată a unei situații complexe (Blanchette 2023).

Chiar dacă relațiile sino-americe au devenit mai ostile, ele nu au trecut de la pacea negativă, la rivalitatea intensă. Elementele esențiale: conflictele directe sunt încă absente, deși criza din Taiwan evoluează, din nou, către o MID mai intensă. Diplomatic, diferendele sunt încă sub control, însă acest lucru a început să se schimbe din 2017 încoace, iar comunicarea este încă prezentă, după cum au indicat întrevederea dintre Biden și Xi sau discuțiile despre mediu. Instituțional, cei doi actori continuă să se recunoască formal, deși regimul de la Beijing este deseori criticat, uneori în termeni duri, iar politicile SUA sunt uneori puse sub semnul întrebării în media chineză; există însă numeroase declarații referitoare la riscul de conflict, iar lucrarea lui Graham Allison a ajuns chiar un reper comun, însă pozițiile publice nu sunt încă dominate de ostilitatea reciprocă; există o serie de acorduri, deși au devenit mai contestate.

Concluzii

În acest capitol, mi-am propus să evaluez evenimentele care au influențat relațiile sino-americe în 2022. Întrebarea era dacă a avut loc o intensificare a tensiunilor și dacă da, cum poate fi aceasta explicată. Am utilizat o perspectivă braudeliană, teoria tranziției de putere ca explicație structurală și studiile păcii pentru specificarea efectelor. Răspunsul este că a avut loc o creștere moderată a conflictualității în interacțiunile dintre cei doi actori majori, care se poate observa în mai multe dimensiuni.

Pe termen lung, are loc o tranziție a puterii, iar capacitățile Chinei se apropie de pragul de paritate cu Statele Unite. Această tendință s-a încetinit în ultimii ani, iar în 2022, economia a fost profund

afectată de pandemie și de dezechilibre. Baza puterii chineze nu este încă la același nivel cu cel american, eventual va reuși acest lucru spre finalul decadei, sau până prin 2035, dacă luăm în calcul diversitatea factorilor și dificultatea de a anticipa evenimentele. Schimbările distribuției de putere reprezintă cunoaștere comună și sunt incluse chiar în documentele oficiale investigate aici.

Evenimentele politico-militare au indicat agravarea tensiunilor. Mai multe documente strategice americane sau japoneze ilustrează preocuparea decidenților referitoare la potențialul de putere și la politicile R.P. Chineze, care, din *peer competitor*, a devenit *pace challenge*, ceea ce sugerează o îngrijorare referitoare la ritm. Diplomația a consolidat relațiile de securitate dintre actorii regionali și a consolidat aspectul global, în condițiile în care parteneriatul sino-rus a fost adâncit, iar liderii japonez și coreean au participat la un summit NATO. Exercițiile și mai ales maniera demonstrativă în care au fost utilizate forțele chineze în vară au menținut temerile referitoare la situația Taiwanului.

Așa cum raporturile de putere tind spre paritate, dar nu au ajuns încă acolo, relațiile sino-americane au devenit mai ostile, însă nu s-au transformat încă în rivalități mai intense. Mediul de securitate este destul de fragil: ajunge ca o divergență să ducă la folosirea violenței, în problema Taiwanului, a drepturilor din Marea Chinei de Sud, să se complice războiul ruso-ucrainean sau să se agraveze o contradicție din interese din altă regiune (Africa, Orientul Mijlociu, spațiul arctic, America de Sud sunt des menționate) și ca mijloacele diplomatice să nu funcționeze pentru a asista la o schimbare fundamentală. Din perspectiva teoretică asumată însă, vor fi decisive tendințele pe termen lung și procesele de modernizare. Aici putem vorbi despre o competiție economică și tehnologică, în care abilitățile statelor de a extrage și utiliza resursele sunt fundamentale și nu doar pentru scopuri strict militare, competiție care configurează felul în care sunt formulate problemele și interesele și care complică extrem de mult o eventuală rivalitate sino-americană de amploare (Xuetong 2020).

Politicile mercantiliste au atras atenție în ambele state. Atât SUA, cât și China urmăresc diverse strategii protecționiste pentru controlul unor tehnologii și dobândirea unei anumite autonomii strategice. Argumentul liberal clasic este în continuare valabil: rezultatele sunt ineficiente și specializarea, superioară, adeseori riscând eșecuri de

amploare și nu putem ști spre ce societate ne îndreptăm pe termen mediu și lung. Mulți actori pot fi tentați să colaboreze cu ambele părți și să combine beneficiile proiectelor rivale de investiții (Nye 2022, 1644, Kang 2007, 4, Hiebert 2020).

Îngrijorătoare sunt activitățile militare din jurul Taiwanului. Deseori comparat cu Sarajevo, cazul acestei dispute complexe a dominat evenimentele politico-militare din 2022, după cum am văzut, chiar și într-un sens brut, numeric (Nye 2022, 1641-1642). Există un risc de escaladare evident și multe depind de abilitățile diplomatice ale părților. Chiar dacă, potrivit perspectivei asumate, rezultatele unei crize de anvergură nu sunt neapărat decisive, considerente umanitare și practice implică o atenție constantă și chiar amintirea unor lecții considerate depășite din timpul Războiului Rece despre descurajare, strategii și riscuri.

Veștile bune sunt că, momentan, competiția este moderată, iar riscurile par a fi conștientizate de ambele părți. Aceasta nu înseamnă o garanție absolută a securității și a absenței unui nou război regional, dar oferă multe posibilități de reglementare a tensiunilor și de menținere a rivalității la un nivel scăzut. Desfășurarea războiului din Ucraina arată că înfruntările violente sunt imprevizibile și costisitoare, concluzii similare conflictelor din Afganistan, Irak sau din Balcani. Atractivitatea recursului la forță pare să fie scăzută, dincolo de exerciții și demonstrații, în Asia de Est.

Bibliografie:

Allison, Graham. [2017]2022. *Capcana lui Tucidide. Mai pot evita Statele Unite și China războiul?*. București: Corint Istorie.

Baylis, John, Steve Smith, and Patricia Owens. 2020. *The Globalization of World Politics. An introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press.

BBC. 2022. *COP27: What was agreed at the Sharm el Sheikh climate conference?* decembrie 8. Accessed aprilie 7, 2023.
<https://www.bbc.com/news/science-environment-63781303>

- Blanchette, Jude. 2023. *The Taiwan Long Game*. ianuarie-februarie. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.foreignaffairs.com/china/taiwan-long-game-best-solution-jude-blanchette-ryan-hass>
- Blinken, Anthony J. 2022. "The Administration's Approach to the People's Republic of China." *U.S. Department of State*. mai 26. Accessed aprilie 6, 2023. <https://www.state.gov/the-administrations-approach-to-the-peoples-republic-of-china/>
- Bolton, John. 2022. *Entente Multiplies the Threat From Russia and China*. february 15 . Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.wsj.com/articles/entente-multiplies-the-threat-from-russia-and-china-foreign-policy-alliance-beijing-moscow-xi-putin-11644943618>
- Bown, Chad P. 2022. *China bought none of the extra \$200 billion of US exports in Trump's trade deal*. iulie 19. Accessed aprilie 4, 2023. <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/china-bought-none-extra-200-billion-us-exports-trumps-trade-deal>
- . 2023. *US imports from China are both decoupling and reaching new highs. Here's how*. martie 31. Accessed martie 4, 2023. <https://www.piie.com/research/piie-charts/us-imports-china-are-both-decoupling-and-reaching-new-highs-heres-how>.
- Bown, Chad P., and Kevin Wolf. 2022. National security, semiconductors, and the US move to cut off China. noiembrie 22. Accessed aprilie 4, 2023. <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/national-security-semiconductors-and-us-move-cut-china>
- Braudel, Fernad. 1986. *Mediterranean și lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*. București: Editura Meridiane.
- Braumoeller, Bear F. 2019. *Only the dead : the persistence of war in the modern age*. New York: Oxford University Press.
- Bremer, Stuart A. 1992. "Dangerous Dyads: Conditions Affecting the Likelihood of Interstate War, 1816-1965." *The Journal of Conflict Resolution* 36 (2): 338

- Breuninger, Kevin, and Spencer Kimball. 2022. *Supreme Court blocks Biden Covid vaccine mandate for businesses, allows health-care worker rule*. ianuarie 13. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.cnbc.com/2022/01/13/supreme-court-ruling-biden-covid-vaccine-mandates.html>
- Buckley, Chris, Alexandra Stevenson, and Bradsher Keith . 2022. *From Zero Covid to No Plan: Behind China's Pandemic U-Turn*. decembrie 19. Accessed aprilie 4, 2023. <https://www.nytimes.com/2022/12/19/world/asia/china-zero-covid-xi-jinping.html>
- Buzan, Barry, and Richard Little. [2000]2009. *Sistemele internaționale în istoria lumii*. Iași: Polirom.
- Byun, Joshua, D.G. Kim, and Sichen Li. 2021. "The Geopolitical Consequences of COVID-19: Assesing Hawkish Mass Opinion in China." *Political Science Quarterly* 136 (4): 641-665
- Casert, Raf. 2023. *EU closer to ending US trade spat, moves on Green Deal funds*. martie 15. Accessed aprilie 4, 2023. <https://apnews.com/article/eu-us-biden-trade-dispute-green-economy-16ac7c6767c0717078e13fa5187f1ec3>
- Census Bureau . 2022. *Census Bureau Projects U.S. and World Populations on New Year's Day*. decembrie 29. Accessed aprilie 5, 2023. [https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2022/new-years-day-population.html#:~:text=29%2C%202022%20%E2%80%94%20As%20the%20nation,Day%20\(April%201\)%202020](https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2022/new-years-day-population.html#:~:text=29%2C%202022%20%E2%80%94%20As%20the%20nation,Day%20(April%201)%202020)
- Chestnut, Sheena, and Alastair Iain Johnston. 2009. "Is China Rising?" In *Global giant: is China changing the rules of the game?*, by Eva Paus, Penelope B. Prime and Jon Western. New York : Palgrave.
- Dahl, Robert A. 1957. "The Concept of Power." *Behavioral Science* 2 (3).
- Department of Defense. 2022. "National Defense Strategy." *Department of Defense*. octombrie 27. Accessed aprilie 6, 2023.

- Dorobanțu-Voicu, Roxana. 2023. "Expunere la masa rotundă ”Un an de război împotriva Ucrainei. Impactul pentru România”." Institutul Diplomatic Român, februarie 23.
- Dotto, Carlotta, Brad Lendon, and Jessie Yeung. 2022. *North Korea's record year of missile testing is putting the world on edge*. decembrie 26. Accessed aprilie 7, 2023. <https://edition.cnn.com/2022/12/26/asia/north-korea-missile-testing-year-end-intl-hnk/index.html>
- Eban, Katherine. 2022. *COVID-19 Origins: Investigating a “Complex and Grave Situation” Inside a Wuhan Lab*. october 28. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.vanityfair.com/news/2022/10/covid-origins-investigation-wuhan-lab>
- Edmondson, Catie. 2022. *House Passes \$858 Billion Defense Bill Repealing Vaccine Mandate for Troops*. decembrie 8. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.nytimes.com/2022/12/08/us/politics/house-defense-bill-covid-vaccine-mandate.html>
- . 2022. *Senate Passes \$280 Billion Industrial Policy Bill to Counter China*. iulie 27. Accessed 2023. <https://www.nytimes.com/2022/07/27/us/politics/senate-chips-china.html>
- Fisunoglu, A., K Kang, T. Kugler, and M. Arbetman-Rabinowitz. 2023. "Relative political capacity: A dataset to evaluate the performance of nations, 1960–2018." *Conflict Management and Peace Science*, 40(3), 325–345 40 (3). doi:<https://doi.org/10.1177/07388942221145352>
- Gan, Nectar. 2022. *Zero-Covid was supposed to prove China's supremacy. How did it all go so wrong for Xi Jinping?* decembrie 28. Accessed aprilie 4, 2023. <https://edition.cnn.com/2022/12/27/china/china-2022-zero-covid-intl-hnk-mic/index.html>
- Geller, Daniel S., and J. David Singer. 1998. *Nations at War. A Scientific Study of International Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

- George, Alexander, and Andrew Bennett. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Boston : MIT Press.
- Gibler, Douglas M. 2018. *International Conflicts, 1816-2010. Militarized Interstate Dispute Narratives*. Vol. I. Londra: Rowman & Littlefield.
- Gilpin, Robert. 1999. *Economia politică a relațiilor internaționale*. București: Du Style.
- Glanz, James, Mara Hvistendahl, and Agnes Chang. 2023. *How Deadly Was China's Covid Wave?* februarie 15.
<https://www.nytimes.com/interactive/2023/02/15/world/asia/china-covid-death-estimates.html>
- Goertz, Gary., Paul F. Diehl, and Alexandru Balas. 2016. *The puzzle of peace : the evolution of peace in the international system*. New York: Oxford University Press.
- Green, Michael. 2022. "The Real China Hands." *Foreign Affairs*. November - December. Accessed aprilie 21, 2023.
<https://www.foreignaffairs.com/united-states/real-china-hands-what-us-can-learn-from-asian-allies>
- Gries, Peter. 2020. "Nationalism, Social Influences, and Chinese Foreign Policy." In *China and the World*, by David Shambaugh, edited by Kindle. Oxford: Oxford University Press.
- Guvernul Japoniei . 2022. "National Security Strategy of Japan." *Cabinet Secretariat*. decembrie. Accessed aprilie 7, 2023.
<https://www.cas.go.jp/jp/siryou/221216anzenhoshou/nss-e.pdf>
- Hiebert, Murray. 2020. *Under Beijing's Shadow. Southeast Asia's China Challenge*. Washington DC: Center for Strategic & International Studies.
- IISS. 2022. "The Military Balance 2022." Abingdon: Routledge Journals.
- IISS. 2023. "The Military Balance 2023." Abingdon: Routledge Journals.

- Ikenberry, G. John, Andrew J. Nathan, Susan Thornton, Sun Zhe, și John J. Mearsheimer. 2022. „A Rival of America’s Making?” *Foreign Affairs* March/April: 172-188.
- IMF. 2022. *World Economic Outlook*. International Monetary Fund.
- . 2023. *World Economic Outlook Update*. International Monetary Fund.
- Jo, Eun A. 2022. "Japan and South Korea Are Still Haunted by the Past." *Foreign Affairs*. november 23. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.foreignaffairs.com/japan/japan-and-south-korea-are-still-haunted-past>
- Johnson, Jesse. 2022. "50 years after Okinawa’s return, fears of conflict over Taiwan now a top concern." *The Japan Times*. mai 13. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/05/13/national/okinawa-reversion-anniversary-taiwan-invasion/>
- Johnston, Alastair Iain. 2019. "China in a World of Orders." *International Security* 44 (2): 9-60.
- Jones, Daniel M., Stuart A. Bremer, and J. David Singer. 1996. "Militarized Interstate Disputes, 1816-1992: Rationale, Coding Rules, and Empirical Patterns." *Conflict Management and Peace Science* 15 (2): 163-213.
- Kang, David C. 2007. *China Rising. Peace, Power and Order in East Asia*. Columbia University Press.
- Keohane, Robert O. 1984. *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Keohane, Robert O., and Joseph S. Jr. Nye . 2009. *Putere și interdependență*. Iași: Polirom .
- Kinkartz, Sabine. 2022. *G7 members unite to face China and Russia*. iunie 28. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.dw.com/en/g7-western-democracies-unite-to-face-china-and-russia/a-62293032>
- Kolodziej, Edward A. [2005]2007. *Securitate și relațiile internaționale*. Iași: Polirom.

- Kosuke, Takahashi. 2022. "History Overshadows Japan-South Korea Rapprochement." *The Diplomat*. septembrie 29. Accessed aprilie 7, 2023. <https://thediplomat.com/2022/09/history-overshadows-japan-south-korea-rapprochement/>
- Kristensen, Hans M., Matt Kord, and Eliana Reynolds. 2023. "Nuclear Notebook: Chinese nuclear weapons, 2023." Accessed aprilie 7, 2023. <https://thebulletin.org/premium/2023-03/nuclear-notebook-chinese-nuclear-weapons-2023/>
- Kugler, Jacek, and Ronald L. Tammen. 2009 . "Implications of Asia's Rise to Global Status." In *Systemic Transitions. Past, Present, and Future*, by William R. Thompson (coord.). Palgrave MacMillan.
- LaGrone, Sam. 2022. *UPDATED: Carrier USS Ronald Reagan, F-35B Big Deck Operating Near Taiwan as Pelosi Arrives in Singapore; China Renews Threats*. august 1. Accessed aprilie 7, 2023. <https://news.usni.org/2022/08/01/carrier-uss-ronald-reagan-two-f-35b-big-decks-operating-near-taiwan-as-pelosi-arrives-in-singapore-china-renews-threats>
- Lee, James. 2022. *The Strategic Logic of Nancy Pelosi's Visit to Taiwan*. august 5. Accessed aprilie 7, 2023. <https://thediplomat.com/2022/08/the-strategic-logic-of-nancy-pelosis-visit-to-taiwan/>
- Lemke, Douglas. 2002. *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, Ben. 2023. *2022 in ADIZ Violations: China Dials Up the Pressure on Taiwan*. martie 23. Accessed aprilie 7, 2023.
- Liang, Xiao, Lorenzo Scarazzato, Lucie Béraud-Sudreau, Ana Assis, Nan Tian, Diego Lopes da Silva. 2022. "Trends in World Military Expenditure, 2022." SIPRI.
- Lin, Bonny, Brian Hart, Matthew P. Funaiole, Samantha Lu, Hannah Price, and Nicholas Kaufman. 2023. *Tracking the Fourth Taiwan Strait Crisis*. ianuarie 13. Accessed aprilie 7, 2023. <https://chinapower.csis.org/tracking-the-fourth-taiwan-strait-crisis/>

- Lindberg, Kari. 2023. *U.S. Navy cuts Taiwan transits even as China steps up military pressure*. ianuarie 7. Accessed aprilie 7, 2022. <https://www.japantimes.co.jp/news/2023/01/07/asia-pacific/us-navy-taiwan-strait-passages-2022/>
- Liptak, Kevin, and MJ Lee. 2022. *'I'm not looking for conflict': Biden discusses three-hour meeting with Xi*. noiembrie 15. Accessed aprilie 7, 2023.
- Lisle, Jacques de. 2023. *US-Taiwan relations in 2022 and 2023: the good, the bad and it could be ugly*. ianuarie 5. Accessed aprilie 7, 2023.
- Liu, John, and Paul Mozur. 2023. *Inside Taiwanese Chip Giant, a U.S. Expansion Stokes Tensions*. februarie 22. Accessed aprilie 4, 2023. <https://www.nytimes.com/2023/02/22/technology/tsmc-arizona-factory-tensions.html#:~:text=TSMC%20announced%20the%20Arizona%20factory,advanced%20%E2%80%94%20chip%20making%20technology>
- McPhillips, Deidre. 2023. *Covid-19 killed fewer people in the US in 2022, but early data suggests it was still a leading cause of death*. ianuarie 17. Accessed aprilie 4, 2023. <https://edition.cnn.com/2023/01/17/health/covid-death-reporting-2022/index.html>
- Mearsheimer, John J. 2003. *Tragedia politicii de forță*. Filipeștii de Târg: Antet XX Press.
- Men, Honghua. 2020. *China's Grand Strategy*. Singapore: Springer Natural Singapore, Pekin University Press.
- Miller, Chris. 2022. *Chip War: The Fight for the World's Most Critical Technology*. Scribner.
- Mullen, Andrew. 2023. *China population: 7 takeaways from 2022 figures*. ianuarie 18. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.scmp.com/economy/economic-indicators/article/3207109/china-population-7-takeaways-2022-figures>
- Munroe, Tony, Andrew Osborn, and Humeyra Pamuk. 2022. *China, Russia partner up against West at Olympics summit*. februarie 5.

Accessed aprilie 7, 2023.

<https://www.reuters.com/world/europe/russia-china-tell-nato-stop-expansion-moscow-backs-beijing-taiwan-2022-02-04/>

Nellis, Stephen, Karen Freifeld , and Alexandra Alper. 2022. *U.S. aims to hobble China's chip industry with sweeping new export rules*. Octombrie 10. Accessed aprilie 4, 2023.

<https://www.reuters.com/technology/us-aims-hobble-chinas-chip-industry-with-sweeping-new-export-rules-2022-10-07/>

Newport, Frank. 2022. *Polling in an Era of Political Polarization*. aprilie 29. Accessed aprilie 2023, 2023.

<https://news.gallup.com/opinion/polling-matters/392237/polling-era-political-polarization.aspx>

Nguyen, Hong Kong, Pham-Muoi Nguyen, and Viet-Ha Nguyen. 2023. *South China Sea in 2022: Deadlock or Not, Disputant States Press Advantages*. ianuarie 5. Accessed aprilie 7, 2023.

<https://fulcrum.sg/south-china-sea-in-2022-deadlock-or-not-disputant-states-press-advantages/>

Nikitin, Mary Beth D. 2023. *North Korea's Nuclear Weapons and Missile Programs*. martie 29. Accessed aprilie 7, 2023.

NSC. 2017. "President Donald J. Trump Announces a National Security Strategy to Advance America's Interests." National Security Council. decembrie 18. Accessed aprilie 6, 2023.

Nye Jr., Joseph S. 2005. *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*. New York: Longman Publishing Group.

Nye, Joseph S. Jr. 2019. *China will not surpass America any time soon*. 02 19. Accessed aprilie 7, 2023.

<https://www.ft.com/content/7f700ab4-306d-11e9-80d2-7b637a9e1ba1>

Nye, Joseph S. Jr. 2022. "How not to deal with a rising China" *International Affairs* 1635-1651.

—. 2012. *Viitorul puterii*. Iași: Polirom.

- Olander, Olivia. 2022. *Fauci on Covid lab leak theory: 'I have a completely open mind'*. noiembrie 11. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.politico.com/news/2022/11/27/fauci-china-covid-lab-leak-theory-00070867>
- . 2022. *U.S. orders aircraft carrier to remain in the region amid China-Taiwan tensions*. Edited by Politico. august 4. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.politico.com/news/2022/08/04/china-taiwan-missile-aircraft-00049925>
- Organski, A.F.K., and Jacek Kugler. 1980. *The War Ledger*. Chicago: University of Chicago Press.
- Palmer, Glenn, Roseanne W. McManus, Vito D'Orazio, Michael R. Kenwick, Mikaela Karstens, , Chase Bloch, Nick Dietrich, Kayla Kahn, Kellan Ritter, and Michael J. Soules. 2020. "The MID5 Dataset, 2011-2014: Procedures, Coding Rules, and Description." *Conflict Management and Peace Science* 470-482.
- Pamuk, Humeyra, and Sarah Marsh. 2022. *G7 urges China to abstain from threats, use of force*. noiembrie 4. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.reuters.com/world/we-cannot-put-china-level-with-russia-eu-top-diplomat-says-2022-11-04/>
- Pelley, Scott. 2022. *President Joe Biden: The 2022 60 Minutes Interview*. septembrie 18. Accessed aprilie 7, 2023.
- Poling, Gregory B. 2023. *Southeast Asia stands firm in the South China Sea*. ianuarie 23. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.eastasiaforum.org/2023/01/23/southeast-asia-stands-firm-in-the-south-china-sea/>
- Pollmann, ina. 2022. "Japan's NATO Outreach Bears Fruit." *The Diplomat* . iulie 7. Accessed aprilie 7, 2023. <https://thediplomat.com/2022/07/japans-nato-outreach-bears-fruit/>
- Popper, Karl R. 2002. *Conjecturi și infirmări*. București: Trei.
- Qi, Chen, and Lanyi Liu. 2019. "The debates among Chinese IR scholars on China's national interest strategy." In *Chinese*

Scholars and Foreign Policy, by Huiyun Feng, Kai He and Yan Xuetong. New York: Routledge.

Sang-Hun, Choe. 2022. "New South Korean President Tries to Make His Mark on Foreign Policy." *The New York Times* . septembrie 18. Accessed aprilie 7, 2023.

<https://www.nytimes.com/2022/09/18/world/asia/south-korea-yoon-china-us.html>

Shin, Mitch. 2022. *The Diplomat*. South Korea's Yoon Suk-yeol Finally Meets Japan's Prime Minister. septembrie 22. Accessed aprilie 7, 2023. <https://thediplomat.com/2022/09/south-koreas-yoon-suk-yeol-finally-meets-japans-prime-minister/>

—. 2022. "Yoon Suk-yeol's UN Debut Overshadowed by Japan-South Korea Summit Debacle." *The Diplomat* . septembrie 21. Accessed aprilie 7, 2023. <https://thediplomat.com/2022/09/yoon-suk-yeols-un-debut-overshadowed-by-japan-south-korea-summit-debacle/>

Shinkman, Paul D. 2022. *China Sails Warships Near Guam in Warning to U.S. Over Taiwan*. decembrie 29. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.usnews.com/news/world-report/articles/2022-12-29/china-sails-warships-near-guam-in-warning-to-u-s-over-taiwan>

Silver, Laura. 2022. *Some Americans' views of China turned more negative after 2020, but others became more positive*. septembrie 28. Accessed aprilie 6, 2023. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/09/28/some-americans-views-of-china-turned-more-negative-after-2020-but-others-became-more-positive/>

Silver, Laura, Kat Devlin, and Christine Huang. 2021. *Large Majorities Say China Does Not Respect the Personal Freedoms of Its People*. iunie 30 . Accessed aprilie 6, 2023. <https://www.pewresearch.org/global/2021/06/30/large-majorities-say-china-does-not-respect-the-personal-freedoms-of-its-people/>

SIPRI. 2023. *Military expenditure (current USD)*. Accessed aprilie 7, 2023. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>

- Smith, Noah. 2023. *Three more books about the technology wars*. Accessed aprilie 4, 2023. <https://noahpinion.substack.com/p/three-more-books-about-the-technology>
- Smith-Schoenwalder, Cecelia. 2022. *How COVID-19 Will Shape the 2022 Midterm Elections*. octombrie 26. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.usnews.com/news/elections/articles/the-coronavirus-and-the-2022-elections>
- Soare, Simona. 2013. "Tranziția de putere." In *Relațiile internaționale contemporane. Teme centrale în politica mondială*, by Daniel Biró. Iași: Polirom.
- Spring, Jake. 2022. *COP27: China's climate envoy says expects cooperation with U.S. to continue*. noiembrie 19. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.reuters.com/business/cop/cop27-chinas-climate-envoy-says-expects-cooperation-with-us-continue-2022-11-19/>
- SPSP. 2022. *Mid-Decade Challenges to National Competitiveness*. Special Competitive Studies Project.
- Strange, Susan. 1997. *State și piețe*. Iași: Polirom.
- Sullivan, Kate, and Devan Cole . 2019. *Six big moments from Donald Trump's historic visit to North Korea*. iunie 30. Accessed aprilie 7, 2023. <https://edition.cnn.com/2019/06/30/politics/north-korea-kim-jong-un-donald-trump-meeting-moments/index.html>
- Tan, Yvette, and David Molloy. 2022. *Taiwan: Nancy Pelosi meets President Tsai to Beijing's fury*. august 3. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.bbc.com/news/world-asia-62398029>
- The Taiwan Affairs Office . 2022. *Full Text: The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era*. august 10. Accessed aprilie 7, 2023. <https://english.news.cn/20220810/df9d3b8702154b34bbf1d451b99bf64a/c.html>
- The US-Taiwan Business Council. 2022. *Taiwan in the National Defense Authorization Act (NDAA)*. decembrie 23. Accessed

aprilie 7, 2023. <https://www.ustaiwandefense.com/taiwan-in-the-national-defense-authorization-act-ndaa-2023/>

- The White House. 2022. "National Security Strategy." *The White House*. octombrie 22. Accessed octombrie 12, 2023.
- . 2022b. *Quad Joint Leaders' Statement*. mai 24. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/24/quad-joint-leaders-statement/>
- . 2022c. *Remarks by President Biden at the 27th Conference of the Parties to the Framework Convention on Climate Change (COP27) | Sharm el-Sheikh, Egypt*. noiembrie 11. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/11/11/remarks-by-president-biden-at-the-27th-conference-of-the-parties-to-the-framework-convention-on-climate-change-cop27-sharm-el-sheikh-egypt/>
- The World Bank. 2023f. *GDP (current US\$)*. The World Bank.
- . 2023g. *GDP per person employed (constant 2017 PPP \$)*. Accessed aprilie 4, 2023. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.GDP.PCAP.EM.KD?locations=1W-US-CN>
- . 2023h. *GDP, PPP. (current international \$)*. Accessed aprilie 4, 2023. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?locations=US-CN>
- . 2023c. *GNI per capita, Atlas method (current US\$)*. Accessed martie 24, 2023. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>
- . 2023b. *GNI, Atlas Method (current US\$)*. Accessed martie 24, 2023. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD?locations=1W-GB>
- . 2023a. *ICP National Accounts Expenditure Data*. Accessed martie 22, 2023.

- . 2023e. *Military expenditure (% of GDP) - United States, China*. Accessed aprilie 7, 2023. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=US-CN>
- . 2023d. *Research and development expenditure (% of GDP) - China, United States*. Accessed aprilie 7, 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=CN-US>
- United Nations Climate Change. 2022. *Sharm el-Sheikh Implementation Plan*. noiembrie 20. Accessed aprilie 7, 2023. <https://unfccc.int/documents/624444>
- United States Census Bureau. 2023. *Trade in Goods with China*. Accessed aprilie 4, 2023. <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>
- USNI News. 2022. *USNI News Fleet and Marine Tracker*. august 1. Accessed aprilie 5, 2023. https://news.usni.org/wp-content/uploads/2022/08/FT_8_1_22_a-2.jpg
2022. *USTR*. martie 28. Accessed aprilie 4, 2023. <https://www.federalregister.gov/documents/2022/03/28/2022-06397/notice-of-reinstatement-of-certain-exclusions-chinas-acts-policies-and-practices-related-to>
- Vasquez, John A. 2009. *The war puzzle revisited*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Vasquez, John A. 1996. "When Are Power Transitions Dangerous? An Appraisal and Reformulation of Power Transition Theory." In *Parity and War. Evaluations and Extensions of The War Ledger*, by Jacek Kugler and Douglas Lemke. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Waever, Ole. 1997. "Figures of international thought: introducing persons instead of paradigms." In *The future of international relations*, by Iver B. Neumann and Ole Waever, 20. New York: Routledge.
- Wei, Chen, Chen Xilu, Hsieh Chang-Tai, and Song Zheng. 2019. *A Forensic Examination of China`s National Accounts*. Brookings Papers on Economic Activity. <https://www.brookings.edu/bpea-articles/a-forensic-examination-of-chinas-national-accounts/>

- WHO. 2022. *WHO Member States agree to develop zero draft of legally binding pandemic accord in early 2023*. december 7. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.who.int/news/item/07-12-2022-who-member-states-agree-to-develop-zero-draft-of-legally-binding-pandemic-accord-in-early-2023>
- Wishnick, Elizabeth. 2022. *THE CHINA- RUSSIA 'NO LIMITS' PARTNERSHIP IS STILL GOING STRONG*. octombrie 12. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.cna.org/our-media/indepth/2022/10/the-china-russia-no-limits-partnership-is-still-going-strong>
- WTO. 2023. *World Trade Statistical Review* . World Trade Organization.
- Xi, Jinping,. 2022. *Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive in Unity to Build a Modern Socialist Country in All Respects* . http://english.scio.gov.cn/20thcpcongress/2022-10/22/content_78480781.html
- Xuetong, Yan. 2020. "apud Edward Osnos, "The Future Of America's Contest With China"." *The New Yorker*. ianuarie 6. Accessed aprilie 7, 2023. <https://www.newyorker.com/magazine/2020/01/13/the-future-of-americas-contest-with-china>
- . 2019. *Leadership and the Rise of Great Powers*. Princeton: Princeton University Press.
- Yong, Ed. 2022. *America is sliding into the long pandemic defeat*. iulie 27. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.theatlantic.com/health/archive/2022/06/pandemic-protections/661378/>
- Zhang, Junhua. 2023. *China tries to charm Southeast Asia*. ianuarie 30. Accessed aprilie 7, 2023.
- Zhou, Fangyin. 2019. "How Chinese scholars view the evolution of the international structure?" In *Chinese Scholars and Foreign Policy*, by Huiyun Feng, Kai He and Yan Xuetong. New York : Routledge.
- Zodian, Mihai. 2022. "Un an de tranziție în Asia de Est." In *Evaluare strategică 2021*, by Florian Cîrciumaru. București: UNAp.

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Redactori:

CS II dr. Alexandra SARCINSCHI

Iulia COJOCARU

Telefon: +40.21.319.56.49 // Fax: +40.21.57.80

Website: http://cssas.unap.ro/index_en.htm

E-mail: impactstrategic@unap.ro

Bun de tipar: 29.05.2023

Lucrarea conține 338 de pagini.

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail: editura@unap.ro

Tel.: 319.48.80/215; Fax: 319.59.69